

LA RENAIXENS A

REVISTA CATALANA

ANY XVI

ADMINISTRACIÓ Y REDACCIÓ
Carrer de Xuclá, 13, baixos.
BARCELONA.

L. Serra dib.

GOMEZ SC

LA RENAIXENSA

TAULA

	<u>Pág.</u>
AGULLÓ FERRAN.	
Niu d' amor.	185
La llenyatera.	215
ALEGRET JOSEPH.	
Adeu.	143
Plany d' amor.	405
ALSINA SIMON.	
La Madrona.	129 y 137
Lo castell esfondrat.	273
ANÓNIMAS.	
La festa del Catay.	193
La trena dels xinos.	345
AYNÉ JOAQUIM.	
Caritat.	380
BARTRINA FRANCISCO.	
L' arbre caygut.	29
Cuadret.	118
Intima.	127
BASSEGODA BONAVENTURA.	
Pel seu sant.	60
Lo primer esguart.	88
BASSEGODA RAMON E.	
Brindis.	47
Pel Maig.	151
De sobre taula.	308
Aurora Boreal.	366
BLANCH Y ROMANÍ JOSEPH.	
Flor d' amor.	136
A ma aymía.	277
BOIXEDA JAUME.	
Lo cassador d' ánechs selvatjes.	377
BORI Y FONTESTÁ ANTONI.	
Lo rellotje de Sol.	57
Al Bruch.	75

	Pág.
Intima.	166
L' art de la terra.	228
La pesca de nit.	385
BOSCH DE LA TRINXERÍA CARLES.	
De Puigmal á Cap de Creus.	1, 9, 17, 25, 33, 41 y 49
Una cassera al porch singlar.	105, 113 y 121
L' aplech de Sta. Llúcia.	153
De Barcelona als banys termals de La Preste.	241
La pesca de la truya.	265
Una fontada.	281
Lo roch del frare.	313
Las ruinas del castell feudal de Cabrenç.	353
La llegenda de S. Guillem de Combred.	369
BROSSA VÍCTOR.	
La cartera d' un poeta.	348
CABOT Y ROVIRA JOAQUIM.	
A Catalunya.	287
La Cansó del Llobregat.	309
CANTÍ DOMINGO.	
La Teixidora.	499
CARRERAS Y BASSOLS JOSEPH M.	
En recort dels despositoris de ma germana.	325
CASAS Y AMIGÓ FRANCISCO.	
Elegia.	321
CASTÉLLVELL J.	
A la Verge de Montserrat.	367
CORTILS Y VIETA JOSEPH.	
A la vora del mar.	271
Intima.	280
Influència de la instrucció en lo benestar de la classe proletaria.	289
La circunspecció.	332
FARNÉS SEBASTIÁ.	
Excursió á las Guillerias.	201 y 209
FRANQUESA JOSEPH.	
Venatoria.	401
GARRIGA FRANCISCO XAVIER.	
La nit.	102
Idili.	337
GINABREDA Y RIERA RICARDO.	
Ferida al cor.	65
Desitj.	128

	Pág.
Un recort de la Guerra de la independència.	169
A ma aymia.	232
GIRALT MANEL.	
Oda al Progrés.	71
GUANYABENS E.	
Mal temps.	389
LAPORTA MIQUEL.	
*	24
*	55
Penediment.	55
Intima.	104
Lo que diu l' óliva.	260
Cant d' angels.	303
LLORENTE TEODORO.	
A la senyera.	157
Aparició.	177
La morta viva.	284
Cant derrer.	318
MOLINÉ Y BRASÉS E.	
Auba.	79
Per Deu.	167
*	192
*	192
Intima.	240
Cansó del excursionista.	358
Estiuhenca.	407
MOLINS Y SIRERA ANTONI.	
Labor prima virtus.	297
MONTSERRAT JORDI.	
Intima.	152
NOVELLES DE MOLINS JAUME.	
Fredor.	383
PASTORELLET DE LA VALL D' ARLES.	
Al inspiradíssim cantor de nostre Canigó.	61
PLANTADA Y FONOLLEDA VICENTS.	
Historia de un bufarut en lo baix Vallés.	233
PUIG Y TORRALBA JOSEPH M.	
A Catalunya.	223
REIG Y VINARDELL JOSEPH.	
La nit de Nadal.	73
La mort del rich.	329

	Pág.
RICART Y GIRALT JOSEPH.	
Lo somni del capitá Mirambell..	249
RIERA Y BERTRAN JOAQMIM.	
Recort á en Mariá Maspons y Labrós.	161
SANS Y BORI SEBASTIÁ.	
Aucell de bosch.	393
SANS Y GUITART PAU.	
Conversas sobre fets econòmichs y socials. 212, 225, 246, 257 y 305	
A casa seva.	341
SERRA FRANCISCO XAVIER.	
Una papallona.	361
TALRICH PERE.	
Corranda rossellonesa.	183
TARRÉ EMILI.	
Intima.	176
Juliol.	263
Mare meva.	344
TODA EDUART.	
Memnon á Tebas.	87
Lady Sarah.	145
Un campament á Memphis.	217
VALLS Y VICENTS AGUSTÍ.	
Als catalans.	180
VALLS Y VICENTS JOSEPH M.	
La primera llissó.	119
Crit supré.	187
A una moneda.	336
VERDAGUER JASCINTO.	
Amunt.	149
Perque cantan las mares.	174
En l' enterro d' un nin.	200
VIDAL GAYETÁ.	
Rosada d' estiu.	81 y 97
VIDAL TEODORO.	
A una dona.	190
Al pensament.	197
Anyorament.	239
Crepúscol.	301

DE PUIGMAL Á CAP DE CREUS

NOTAS D' EXCURSIONS Y APUNTACIONES OROGRÁFICAS, TOPOGRÁFICAS
É HISTÓRICAS SOBRE NOSTRA FRONTERA PIRENÁICA CATALANA.

EN ma última relació d' *Excursions y Casseras en los alts Pirineus catalans*, publicada en lo suplement literari de LA RENAIXENSA, havém recorregut un poch depressa l' alta frontera prescindint bastant de la part orográfica y colladas. Ara, si l' excursionista nos vol seguir, recorrerém tota la linea divisoria fronterissa fins al mar, estudiant las concas de sos rius y sas colladas. Nos deindrém solzament en tot lo que ofereixi algun interés, notant á dreta y esquerra; anant ensá y enllá, com ha de fer lo ver excursionista, sense gayre apartant-se de la frontera. Crech podrán ser útils los diferents datos que he recullit en mas excursions. Es treball molt incomplert; no he fet sino trassar lo viaró, als excursionistas los toca aixamplarlo, obrint ampla carrera.

Tornarém donchs, si no están cansats, á fer l' ascenció de *Puigmal* y sense baixar al plá de la Cerdanya, donarém una ullada á tota la conca del *Segre*, puig que de sa altitut de 2909 m. dominarém tota la comarca.

En front de *Puigmal*, cap á las montanyas del *Capcir*, se presenta un puig molt elevat: *Puig Perich*. La distancia que 'l separa de *Puigmal* es de uns 26 kilometros, en los quals la carena pirenaica s' abaixa cap al coll de la *Pexa*.

Aqueix punt es molt notable per sos grans estrebs y naixement de rius. En efecte, veurém que del grupo de *Puig Perich* surt lo contrafort de las *Corbières*, al nort-est, que mor á *Leucate*; y al sud-est

un contrafort molt més poderós que s' dirigeix cap Espanya y forma fins l' Ebro la frontera occidental de Catalunya.

D' aqueixas dos poderosas branques baixan los rius següents: la *Tet*, que arrega 'l Rosselló; lo *Segre*, que despres de haber costejat Catalunya al occident, desemboca al *Ebro*. De l' altre vessant de la cordillera de *Puig Perich* surten l' *Ariège* y l' *Aude*, al nord.

Peró concretemnos á la comarca del *Segre* que dominém tant bé desde nostra atalaya, Ja se sab que 'l *Segre* naix als cims ahont nos trobém y 's dirigeix cap á la Seu, inclinantse al sud, arrega Balaguer y Lleyda y se junta ab l' *Ebro* á Mequinenza.

Lo semicírcul de montanyas que forman la conca del *Segre* son lo *Puig Perich*, lo coll de la *Perxa* y *Puigmal*. Sa comarca, já al peu de eixas montanyas, se dilata y forma un plá de cinch kilómetres d' amplada y de 13 kilómetres d' extensió fins al congost d' *Ysvol*; Puigcerdá ocupa lo centre d' aqueixa rica y fértil planura. Després continua 'l *Segre* cap á Bellver y la Seu. Pero nosaltres no podém seguirlo porque es massa lluny de nostra atalaya.

Ara examiném los afluents del *Segre* que baixan de la part esquerra de sa comarca. Los quatre primers baixan de *Puigmal*, arregen las valls d' *Eyna*, *Sallagosa*, *Er*, y *Osseja* (Cerdanya francesa). Després vé lo torrent de la *Molina* en front del torrent que baixa de la *Tour de Carol*.

Tenim donchs formada una idea de la dilatada conca del *Segre* que es mes francesa que espanyola.

Si com es natural la ratlla divisoria 's deu contar en los Pirineus per lo vessant de sas ayguas, la frontera tindria que ser á la elevada planura que n' diuhen lo coll de la *Perxa*, puig que sas ayguas corren cap al *Segre*.

Ara baixarém de *Puigmal* y nos dirigirém al est, á la collada de *Fenestrellas* alt. 2600 m. á cinch horas de Puigcerdá. S' hi puja per la vall de *Nuria*, y 's baixa als pobles de la Cerdanya francesa *Eyna* y *Sallagosa*. Es molt escarpat. De eixa collada surten las fonts mes altas del *Segre*. Son aygua vessant: ribera de *Nuria* y *Segre*.

Coll de *Noufonts*. 2700 m. Escabrós ab molts precipícis. S' hi puja de *Nuria* ó bé de *Setcases* y 's baixa á *Prats de Balaguer* ó bé á *Fontpedrosa*, seguint l' aspre vall de *Carençá*. Las ayguas van al *Fresser* per la ribera de *Nuria*, y al riu *Tet* per la ribera de *Carençá*.

Coll del *Gegant*. Poch freqüentat, (2750). S' hi puja per *Setcases* y 's baixa á *Thués* (Cerdanya francesa). Sas ayguas al riu *Ter* per lo *Fresser* y al riu *Tet*.

Coll de *Mantet* (2350). Es un dels mes freqüentats de la cordillera. S'hi puja per *Setcases*, seguint lo camí de la jassa de *Morens*, se baixa á *Pi* y á *Cornellá* (Conflent). Dona sas ayguas al *Ter* y al *Tet* per la ribera de *Mantet*.

Coll del *Pal*. (2400) sobre *Setcases*. Bastant freqüentat á l'estiu per los ramats dels mercaders que van de *Setcases* y *Camprodon* al *Conflent*. Per la part de Fransa, s'hi puja per *Sahorra* y *Py*; pero lo vessant de sas ayguas va al riu *Tech*, puig que dit riu naix á la mateixa collada; al sud sas ayguas van al riu *Ter* per lo *Ritort* á *Camprodon* quals fonts naixen al mateix coll.

Nos hem de detenir al coll del *Pal* pera fer observar que desde la montanya de *Costabona*, que forma dit coll, arrenca un estreb molt important que s' dirigeix en ángul dret cap al nord-est. Es una cordillera de 2300 m. d' altitut que s' acaba al mitj del *Rossolló* per un grupo de tres cims que forman lo *Canigo*: *Tretze vents*, *Sethomes* y *Balatg*. (2785 m. d' altitut).

Lo coll del *Pal* es l' últim coll de la carena fronterissa que termina las colladas de gran altitut desde *Fenestrellas*. Tots aqueixos passos son impracticables durant vuit mesos de l' any per l' abundancia de neu.

Desde la montanya de *Costabona*, que forma lo coll del *Pal*, la línea divisoria baixa de sopte fins á coll *Pregón* (1500). La frontera pirenaica desde 'l coll de *Fenestrellas* á la montanya de *Costabona*, conté puigs bastant elevats. Desde 'l coll de *Noufonts* 's puja al cim de la cordillera espedada de *Carençá*, y 's té que passar al cim de la *coma dels gorchs* de 2900 m. d' altitut, 9 m. menos que *Puigmal*. *Puig del toro*, *Fossa del Gegant* y *Bassibés* son mes ó menos de la mateixa altitut (2850 m.) De la collada de *Mantet* s' entra en la estensa planura de 2 horas d' estensió fins al coll del *Pal*: lo plá de *Canmagre*.

La conca del *Ter* se pot dividir en quatre concas arregadas per quatre afluents de igual importancia.

1.ª La conca de *Nuria* á *Ribas*.—Sas fonts: *Puigmal*, coll de *Fenestrella*, *Noufonts*, collada de *Setcreus*. Eixa ribera s' uneix ab lo *Fresser* á *Ribas*.

2.ª La verdadera conca de *Fresser*.—Sas fonts: La crêne de *Carençá*, *Esquena d' asa*, *Puig del Toro* y *Fossa del Gegant*. Lo *Fresser* s' uneix ab lo *Ter* á *Ripoll*.

3.ª Las propías fonts del *Ter*.—Valls de *Morens*, puig de *Bassibés*, coll de la *Marrana*, coll de *Mantet*.

4.ª La conca de *Ritort*.—sas fons: coll del *Pal*, coll *Pregon*. Lo *Ritort* s' uneix ab lo *Ter* á *Camprodon*.

La primera de eixas concas del *Ter*, en sa part superior, es desemboscada fins á *Núria*. De *Núria* en avall comensan las grans pinedas, en particular la de *Sarrat*. Lo pí dels Pirineus es igual al pí dels Alpes, es el *pinus uncinata*. A propòsit de pins dech observar que cada any disminueixen lo combustible en lo santuari de *Núria*; s' en fá tan consum que 's.té qu' anar á buscar la llenya mott lluny, deixant á part lo bosquet de pins reservats que hi ha aprop del Santuari. S' observa un abús quo si no s' hi posa esmena pot tenir ab lo temps malas conseqüencias: me refereixo al gran consum de boixerica, *Rhododendron ferrugineum*, que crema 'l santuari. Las matas atapahidas de boixerica 's trovan en gran abundancia en los cims escarpats y pendents de la montanya. Ab son arrelám poderós sostenen la terra y la gleba é impedeixen la formació d' escorranchs y xaregalls. També ja 's coneix: las montanyas que rodejan *Núria* 's tornan cada any mes peladas, y es llástima.

La segona conca: *Fresser*, no te ni cap pi ni arbusto. Tot es gheber y pasturas pera lo bestiar.

La tercera conca es la mes rica en vegetació selvática. Es una verdadera vall de la Suissa. Los pins que cubreixen la vall fins á *Setcases*, pújan fins á las fons del *Ter*. En cap altra vall se trova una flora tan rica y variada. En cap altra vall se trova l' imponent caos de grans penyas sobreposadas desordenadament, que forman la clapissa. Totas són penyas de la época primaria geológica, granit, quartz y squiste. No hi ha dubte que la clapissa no 's deu sols atribuhir al desprendiment del rocám del cingle per los gels del hivern: eix magestuós enderroch, quals penyas son com ribotejadas, se deu també atribuhir á la *moraine* dels glacers de la época glacial. En la vall de *Morens* lo geólech tindrà molt qu' estudiar, observant las diferentas capas que lo desprendiment de la crosta del cingla deixa en descobert.

Com en las valls alpestres se veuhen també las imponents esllavissadas (*avalanches*), que del cim de la montanya arrastran afins abaix, en un desordre inextricable, grans espays de pins, terra y rocám. Lo desprendiment es tan rápit y ab tanta forsa, per lo gran pes de la neu, que los pins no 's deturan pas al torrent: son projectats á deu metres d' altura en la riba oposada.

Conca del *Ritort*: no ofereix cap particularitat. A fins al coll del *Pal* se trova la pineda sobre *Setcases*; pero passát, un hom s' en des-

pedeix, puig que 'n tota la serra fins al coll de *Malrém*, no 's trova ni una ginesta.

Avans de baixar á coll *Pregón* voldria parlar de la flora y fauna de la alta cordillera que acabém de recórrer.

Perá la flora 's pot consultar lo bó y concenciós catálech *De la flora de la vall de Nuria* per D. *Estanislao Vayreda y Vila*. Las plantas descritas en dit catálech son las mateixas que 's trovan á fins al coll del *Pal*. En quant á la fauna, tenim l' isart, la llebre, lo llop; la perdiu blanca (*Lagopedes*).

Coll *Pregón*, (1600 m.) S' hi puja per *Camprodon*, *Molló*, *Espinadell*, seguint amunt lo *Ritort*. Se baixa á la *Preste* sobre 'l riu *Tech*. Desde coll *Pregón* la frontera es molt falaguera fins á coll d' *Aras*; tot son glebáts y serras ahont pastura bestiar de tota mena.

Desde 'l puig de *Costabona*, per tant que s' allargui la vista en lo vessant espanyol de la frontera, no s' veu cap arbre. No es aixís lo vessant francés molt embosecát de fajosas y castanyedas. No es que hi faltessin grans boscos d' abets y faigs, puig que s' hi trovan encara socas mitj enterradas. No hi ha dubte que las pasturas son mes productivas que los boscos, sobre tot en aquellas altas montanyas que no tenen cap via de explotació. Lo bestiar que s' hi alimenta tot l' estiu representa grans capitals. En lo vessant francés, no es així; lo govern vigila los boscos y encara que sian de propietat particular, no permet son arranch sense son permis que no dona may: deixa tallar pero no arrancar. Aixó s' comprén molt bé: es pera evitar los escorranchs y esllavissadas en montanyas de tant rost. Tampoch deixa desglebar per lo m teix motiu. Donchs bé, qué succeheix en lo vessant espanyol: no solsament han arrancát los boscos pero van arrancant també la gleba pera sembrar las altrigas (1) de segol, fajol y trunfas, han vingut los ayguats que tot ho han escorrancat. A coll *Pregón* sobre tot fa llastima de mirar. La gran abundancia de terra arrastrada per las ayguas, es imponderable. D' aquí venen las inundacions, los disbarats ocasionats per lo riu *Ter*. Es una veritat tan coneguda que quant vé una forta riuhada de *Ter*, los geronins coneixen, per lo terbolí de sas ayguas, lo punt de sa conca ahont ha descarregát la tempestat.

De coll *Pregón*, seguint la frontera unas tres horas, s' trova.

Coll d' *Aras* (1500 m.) Es un dels colls mes freqüentats. S' hi puja per *Camprodón* y s baixa á *Prats de Molló*. De *Camprodón* al

(1) Una altriga es un tros de glebat de la alta montanya, del qual s' ha arrancát la gleba que s' fa cremar pera femar la terra y sembrarhi esplet.

coll se segueix un mal camí de ferradura devegades impracticable per las esllabissadas del hivern que ningú adoba. L' excursionista no te necessitat de demanar si ha entrat á Fransa; he prou ho coneix per lo bon camí de ferradura que se li presenta al trepitjar la frontera. En efecte es camí de 1'50 metres d' ample, y tot l' any un peó (*cantonnier*) l' entreté y l' adoba á fins de *Prats de Molló*.

Las ayguas de coll d' *Aras* van al *Ter* y al *Tech*.

A un quart dintre Fransa, desde la frontera, s' trovan las ruinas del convent de *Sta. Margarida*. Ninguna noticia històrica he pogut recnllir sobre eixas ruinas. Suposo que lo convent ó priorat de *Sta. Margarida*, dependia dels frares de l' abadia de *Arles* com ne dependia lo priorat del coll de *Panissars*. En las principals colladas mes frequentadas de la frontera, los benedictins solian construir una casa de refugi y d' amparo pera recullir los viatjers perduts en aquells deserts; com lo convent de *St. Bernat* en los Alpes. Lo convent de *Sta. Margarida* dataria donchs del sigle IX al X.

No lluny de coll de *Aras*, á una horeta, s' trova lo coll *Bernadell* (1350 m.) poch freqüentat. S' hi puja per *Rocapruna* y s' baixa al santuari de la *mare de Deu del Coral*, digne de ser visitat per l' excursionista ahont hi trovará bon reculliment. (1)

Lo santuari es á una mitja horeta del coll *Bernadell*.

Coll de *Malrém* (1250 m.) S' hi puja de *Rocapruna* y *Bagét* y s' baixa á la *Menera* (alt *Vallespir*). Sas ayguas se dirigeixen al riu *Fluviá*; se pot dir que son las verdaderas fonts d' aquell riu, per son altitut; al vessant francès al riu *Tech*. Desde coll de *Malrém* la cordillera se torna alsar formant una cinglera espedada de pedra calsinal, la qual dona pás al coll de las *Falgueras* (1400 m.) S' hi puja per *Tortellá* y *Talaixá* y s' baixa á la *Menera* y *Serrallonga*. Es casi impracticable; no mes pels contrabandistas. Sas ayguas al *Fluviá* y al *Tech*. A visitar las cinglas de *Talaixá* y *St. Arriol* qual descripció ha sigut publicada en lo suplement literari de la *Renaixensa* de 1885.

Coll de *Vilaroja*. S' hi puja per *Vilaroja*, *Bagét*, sia per *Sant Llorens de la Múga*, *Carbonills* y *Albanyá*. Se baixa de *St. Llorens de Cerdans*. Sas ayguas van á la *Múga* quals fonts comensan en dit coll, y del altre vessant al *Tech*.

Coll dels *Orts*. s' hi puja per *St. Llorens de la Múga* y *Nostra senyora del Fau*, se baixa á *Costuges* y *St. Llorens de Cerdans*. A visi-

(1) Derrera del camaril de la mare de Deu, en un altar hi ha un Crist clavat en creu vestit d' una túnica y portant al cap una corona com una gerra. Ne diuhen la santa magestat. A *Bagét* n' hi ha un d' igual.

tar la esglesia de *Costuges*, antiquíssima. Alguns pretenen que era una mesquita moresca. (1)

(Coll de la Creu. De *Massanét* á *Costuges*, *Múga* y *Tech*. Coll de *Faig*. De *Massanét* á *Arlés*, *Múga* y *Tech*. Coll del Pou de la neu, al cim de la montanya de las *Salinas* (1400 m.); s' hi puja per *Massanét*, *Labajol*, se baixa á *Amelie les Bains*, *Múga* y *Tech*. A visitar lo santuari de la mare de Deu de las *Salinas* á 1000 m. d' altítut ahont lo excursionista trovará reculliment.

Ara la cordillera fronterissa deixa son punt culminant de eixa part y baixa de sopte al

Coll de las *Illas* (800 m.) de fácil accés. Molt freqüentat. S' hi puja per la *Junquera*, *Labajol*, *Agullana* y s' baixa á las *Illas* y á *Céret*. Sas ayguas al *Llobregat*, affluent de la *Múga* y *Tech*, á 200 m. mes avall.

Coll del *Portell*. S' hi puja desde los mateixos pobles y s' baixa á *Maurellás* y *Céret*. Aquest coll es célebre per haverhi passát l' exercit espanyol en 1793, manát per en *Ricardos* pera invadir lo *Rosselló*. Feu construir una carretera per fer passar l' artilleria y aixís evitá lo canó del castell de *Bellaguarda*. A demés construí sas baterías mes avall del coll pera reduhir lo castell en poder dels francesos. Encara 's coneixen.

Coll de *Panissars*. 300 m. al peu del castell de *Bellaguarda*. Es lo coll mes célebre de la frontera per sos recorts històrichs. *Pompeyo* vencedor de *Sertorios* y *César* després de la batalla de *Farsala* atravesaren los Pirineus, probablement per lo coll de *Panissars*, y senyalaren son pás lo primer fent erigir á sas victorias un trofeu que portava 876 noms de vilas que havia conquistat. Lo segon oposá al orgullós monument de son desgraciad rival un altar senzill dedicat á la *Fortuna*.

Per lo coll de *Panissars* passá l' exercit visigot del rey *Wamba* en 672 pera sofocar una insurrecció en la *Septimània*, de la altra part dels Pirineus.

Per aquell coll han passát las invasions d' ararbs per assolar ensá y enllá de la frontera.

Lo coll de *Panissars* recorda la hermosa defensa de nostre rey en *Pere d' Aragó*. *Felip I* atrevit de Fransa s' havia creuhát contra en *Pere d' Aragó* en 1285. Un exercit numerós de uns 80.000 infants

(1) A mon modo de veurer aqueixa opinió no 's deu sostenir. L' estil del edifici es románich primitiu: ix y x sigle. L' iglesia fou reparada al sigle xii y consagrada en 1142. Una antiga llegenda fa naixer lo papa *Damasio* á *Costuges*.

y 20,000 caballs, se dirigí cap al *Rosselló* al peu dels Pirineus, mentre que la costa desde *Marsella* á *Génova* era cuberta d' infinitat de barcos destinats á alimentar aquella gran multitud qu' anava á invadir Catalunya. Felip se presentá al coll de *Fanissars* lo qual era defensat per los intrépits y terribles almogavers manats per lo vescompte de *Rocaberti*. Després d' alguna probatura pera forsarlo, tingué de recular. Llavors esdevench que alguns traydors li ensenyaren lo coll de la *Massana*. Hi enviá 3000 homes pera adovar lo camí y la numerosa host empleá quatre dias pera passar. Alguns mesos després, las naus dels crehuats, batúts y destruits per en *Roger de Llúria* cobrian de sas estellas lo golf de *Rosas*. Tot lo Empurdá fins á Girona era sembrat de cadavres morts per las epidemias y la fam. Los pochs que quedaren foren destrossats, al passar lo coll de *Panissars*, per los almogavers que 'n feren una espantosa carniceria. Sols deixaren passar lo rey Felip que portaven en llitera malalt y pot ser mort. Lo que hi ha de cert es que al arribar á Perpinyá era ja cadaver. (1)

He estudiat detingudament la posició topogràfica dels colls de *Panissars* y del *Portús*. Lo primer ha sigút freqüentat y habitat desde los temps mes remots. Debia tenir gran importancia el sigle ix, puig que los benedictins de l' abadia d' *Arlés de Vallespir* cregueren útil sa ocupació. Un diploma real de l' any 278 los hi confirmá, ademés de confirmar la cella de St. Martí del Fonollar *locum ubi dicitur Comolarias, et Aguliana ubi dicitur Panoniores cum finibus suis*. Altre diploma de l' any 881, confirmá aquellas possessions ab los mateixos noms, llevat lo lloch de Panissars que en lo diploma 'n diu *Paneniores*. En 1011 era encara una dependencia dels frares de *Arlés* que hi havian edificat una esglesia sota l' invocació de Sta. Maria: *ecclesiam nempe Sce Marie que dicitur Panessiares*. (2)

C. BOSCH DE LA TRINCHERIA.

(Seguirá.)

(1) Dona gust llegir la relació de aquell fet en Desclot y en Montaner; sobre tot ab l'entusiasme que ho conta en Montaner puig s' hi trovava. Se cor'eix que estava molt irát contra 'ls francesos, y ab rahó que tenia, puig que á l' incendi de Peralada, cremaren sa casa ab tot lo que hi possehia.

(2) Ha de ser aquest lo nom primitiu, corrompút ó mal escrit en *Panoniores* y *Paneniores* dels diplomas anteriors.

DE PUIGMAL À CAP DE CREUS

NOTAS D' EXCURSIONS Y APUNTACIONS OROGRÁFICAS, TOPOGRÁFICAS
É HISTÓRICAS SOBRE NOSTRA FRONTERA PIRENÁICA CATALANA.

(Continuació.)

URANT lo mateix sigle y per causas que nos son desconegudas, l' abadia d Arles cedi aquella esglesia, que 's calificá, d' allavors endevant, de monastir, á la abadia de Ripoll, qual possessió li fou confirmada en 1097, per una butlla del papa Urbá II; *monasterium sce Marie de Panizariis* (Marca num. CCCXIII). Desde allavors aquell monastir fou erigit en priorat baix la dependencia de Ripoll, ab la senyoria y territori particular de nom Panissars, ahont se trobavan cert número de masos y pagesias ab una casa d' hospedatge, la qual havia remplassat probablement alguna casa hospitalar dels frares d' Arles. Ademés, un establiment per l' estil, havia hagüt d' existir en aquell punt lo mateix que al Portús, als principis del temps que los dos colls eran mes frequentats.

Lo petit territori de Panissars, comprés de tot temps com perteneixent á la diócesis d' Elne, formá, segons sembla, una parroquia distinta, com ho indica una infeodació de *mansos y bordas*, feta lo 2 de Mars de 1302 per lo frare Pere de San Gil, prior de Panissars: *qui mansi et borde sunt in loco jamdicto de Panissariis et in ejus parrochia*. A la mateixa epoca, la creació d' un territori justicier dependent del castellatge de Bellaguarda. deixá no mes al prior la justícia civil en la part del territori que li perteneixia. Temps després, lo senyor de la Clusa pretené que sa senyoria 's estenia per aquell costat fins á la cresta dels Pirineus; *mentres lo priorat de Panissars, segons dehia en 1573, no tinga terme algú, ans bé está edificat dins lo terme*

de la Clusa, y lo batlle de la Clusa té acostumat y está en possessió de anar ab la insignia y bastó de batlle en dita iglesia y Priorat de Panissars, exercirhi tota jurisdicció. Pero contestá lo prior: que en contrari, es veritat, conforme als actes y privilegis antichs que (lo prior) te terme ab tota jurisdicció... que es stat donat y possehit, de tot temps ensá, que no es memoria en contrari, dins lo terme de Panissars y no en lo territori de la Clusa.

Las pretensions del prior podian fàcilment justificarse per documents y fets històrics. En efecte, la ribera del Llobregat que baixa de Bellaguarda, en lo vessant sud dels Pirineus, ha formát, durant tota l' Edat mitjana 'l límit dels comtats de Peralada ó bé d' Empúries al est, y del comtat de Besatú al oest. La riba esquerra del riu Llobregat se componia fins al coll del Portús, dels territoris de la Junquera y del castell de Rocaberti, bressol d' una de las mes il·lustres families de Catalunya. Aquella senyoria feu sempre baix la dependència dels comptes d' Empúries. La riba de la dreta, que pertencíia al compte de Besalú, 's componia de les parroquias de Sant Julià dels Torts (sota Bellaguarda) y per la de Santa Maria d' Agullana que 's estén fins á Panissars. Vens aquí 'ls límits tal com han existit entre 'ls dos comtats, dels quals resulta que los dos païssos del Portús y Panissars, que fan comunicar la vall del Rom ab la del Llobregat, han dependit durant sigles de dos senyors diferents. Aixó explica los termes de la sentència de 881 *in villare Purto quod est in territorio Impuritano*; també ho indica lo diploma de 878, que diu que lo lloch de Panissars es comprés en territori d' Agullana, y de consegüent en las dependencias del compte de Besalú: *et Agullana ubi dicitur Pannoniores*.

En quant al castell de la Clusa, que dominava completament per la part del Rosselló lo pás de las dos colladas se feu un conveni que s' observá fins al sigle XIV. Per obtenir lo pas lliure dels dos colls que interessava lo comerç de Rosselló y de Catalunya, se convení que lo compte de Besalú 's quedaria ab lo territori de la Clusa, y 'l castell seria dependent del compte d' Ampúries. Aixís quedá dit castell neutralisat y lliure lo pás del Portús y Panissars. Se pot atribuir eixa convenció al sigle X. Aixó explica lo perquè, per rahó de dit castell, cobrava lo senyor de la Clusa, un dret de duana per dellá y per deçá de dits colls «en la diócesis d' Elna, com també en la diócesis de Girona: *Jus leude quod percipimus tam in episcopat Eu inensi quam in Gerundensi, racione dicti castris de Clusa (auto 15 de calend. Abril de 1320.)*» Aqueix dret era cobrat á la Junquera en nom del senyor

de la Clusa, per las mercaderías que venian del comptat d' Empurias y passavan per lo Portús, en lloch que las que venian de Besalú, passant per Agullana y Panissars pagavan los drets de duana al poble de la Clusa.

Es cert, donchs, que al principi, lo castell de Clausuras havia sigut edificat pera defensar lo pás dels Pirineus, y 's veu que per la situació que se li féu, baix lo régimen feudal, se redubí no mes en un despaig de duana encarregat de protegir la llibertat comercial de los dos comptats vehins. Ab tot y aixó, en cas d' invasió, tornava á son primitiu destí; com se vegé en 1283 quant la invasió del rey de Fransa, Felip III. En aquella época lo rey de Mallorca 'n prengué possessió é hi posá guarnició francesa durant tota la guerra, sens que lo cronista Dez Clot que conta aquell fet, fassi esment de cap protesta sia del senyor de la Clusa sia del comte d' Empurias.

Si los documents y fets que acabém d' explicar son acceptats com verdaders, n' ha de resultar que durant tot lo período comtal, los dos passos del Portús y de Panissars degueren ser freqüentats simultáneament y serviren lo primer pera interesos dels comtats de Rosselló y d' Empurias, y l' altre pera los interesos de la Cerdanya, Vallespir y territori de Besalú. Pero, sembla que desde 'l sigle XII, segons nos fan creurer los documents contemporanis, lo pás del Portús sembla poch més ó ménos abandonat; en lloch que lo coll de Panissars pren mes importancia y sembla que fou l' únich practicat durant alguns sigles. Es fet incontestable que s' explica fàcilment pels successos històrichs, puig se sab que los comtes de Barcelona en aquell temps ja possessors del comtat de Gerona, possehiren lo comtat de Besalú en 1111, lo de Cerdanya en 1117, lo regne d' Aragó poch temps després, y lo comtat de Rosselló en 1172. Lo comte d' Empurias havent-se quedat sol independent, en mitj dels extensos dominis del rey d' Aragó, era un ben petit soberá al costat de son poderós vehí. Las expedicions y comunicacions dels habitants del antich comtat de Rosselló cessaren desde l' any 1172 y 's feren sols per lo coll de Panissars, que perteneixia allavors á llur nou senyor; y lo pás del Portús, sols empleat pera las relacions de mes en mes escassas de la gent del comtat d' Empurias, fou casi abandonat. Aquell estat de cosas se continuá durant tot lo sigle XIII y no pará no mes que quant lo comtat d' Empurias deixá de ser estat independent, es dir, baix lo regnat del segon rey de Mallorca. Aqueixa época coincideix precisament ab la fundació del castell de Bellaguarda y allavors, lo pás del Portús, reprenegué una preponderancia que no ha perdut mes. (*Notices historiques sur les communes de Roussillon, par B. Alart, 2.ª Serie.*)

Lo coll de Panissars era lo coll de mes fácil accés de tota la frontera fins á Cervera. Aixó explica la gran importància que ha tingut desde remot temps fins tota l' Edat mitjana. Ja los romans, penetrats de sa importància, construhiren mes avall una imponent fortificació, *Clausuras*, quals ruinas existeixen encara y son conegudas per lo castell de la *Clusa* que dominava 'l pás d' aquells congostos. La carretera real passa actualment al peu de sas murallas arruinadas. Pero, he observat ab estranyesa, que las fortificacions aquellas se podian evitar, desde lo coll de Panissars seguint la serra á la esquerra, baixar al torrent de *Riu Nogués*, que no ofereix cap dificultat, y desembocar á *Maurellas* y al plá de *Sant Joan-pla de-Corts*, abont existeix encara un camí molt antich que seguixen los contrabandistas.

Fou per aqueix camí que degué passar en Pere IV, las vegadas qu' aná á *Rosselló*, puig que 'ns diu en sa crónica que al baixar del coll de Panissars, pará sas tendas devant del poble de *Sant Joan*. *E passam per lo coll de Paniçars sens nengun contrast, saul que alguns almugavers quey havia, e un escuder de casa nostra, Exemeno de Sparça, pres dell e ab alguns homens a cavall que nos volian capdellar, sen pujaren al castell de Bellaguarda, e aquí hac algun fet de armes hi morirenhi alguns homens del castell e prengueren moltes nassres. E anamosen a jaure a la ribera de Teth, davant un loch que ha nom sent Joan davant lo Volo; e aquí posam nostres tendes e reposam aquella nit.*

Se veu, donchs, que en eixa relació 's parla solsament d' haver sigut hostilitats per lo castell de *Bellaguarda*, y si no 's fa menció de las fortificacions de las *Clausuras*, es perquè en Pere las evita seguit lo camí de *Riu Nogués*.

En lo coll de Panissars se veuhen las ruinas de la casa hospitalar y de sa església, ahont existeix encara un tros de volta de la nau.

A cent metres mes avall del coll de Panissars, se trova lo coll del *Portús*, conegut també desde los temps mes remóts. Es lo coll per ahont passa avuy la carretera real de *Barcelona* á *Perpinyá*.

Entre los dos colls, y en lo punt mes baix de la frontera, s' aixeca una montanya aislada en forma de cóno decimat de 100 metres sobre 'l coll del *Portús* y 50 metres sobre 'l coll de Panissars, qual aspecte de lluny es sorprendent. Son punt de vista es admirable: 's veu de tot l' *Empurdá*, plá de *Girona* y part de *Rosselló*.

Ha cridat de tot temps l' admiració de la gent que han poblát nostra terra desde *Ibers*, romans y goths. En efecte, la cordillera dels *Pirineus* baixa de sobte desde 'l puig de las *Salinas* fins á trovar dit

cóno y 's reals de cop á 1,200 metres (cordillera d' *Alberx* y *Recaséns*). Los francesos hi tenen construhit lo castell que porta lo nom de BELLAGUARDA. Domina la carretera real y los passos del Portús y de Panissars. Part del castell está construhit sobre terreno espanyol si s' ha de tenir en compte l' aygua vessant de la línea fronterissa.

La importancia de tan imponent atalaya no podia passar desapercibuda per las diferents rasses que dominaren nostra terra. Desde 'l temps mes remót existía al cim del cóno una torra rodejada de fortificació. A principis del sigle XIV, baix lo regnat del segon rey de Mallorca, se construhí un castell sobre aquellas ruinas; y en 1679, després de reunit Rosselló á Fransa, lo célebre enginyer de Lluís XIV, *Vauban*, engrandi y fortificá lo castell de Bellaguarda tal com se trova avuy; y per aixó fer, tingué que arrunar l' antiga torra que existía encara en aquella época.

Ara hé, representemnos Pompeyo vencedor de Sertorio, á son retorn á Italia, enorgullit per la victoria, atravessant los Pirineus y arribant al *Summum Pyrenæum*, al cim de la islada montanya piramidal de *Bellagurda* que ja de lluny li havia cridat la atenció... Quint punt mes admirable pera deixar en aquellas terras que acaba de conquistar un orgullo recort de sas victorias! Sens dubte, ideá allavors y maná construhir un monument triomfal: los famosos TROFEOS. Certes, s' ignora encara lo punt dels Pirineus conegut per lo *Summum Pyrenæum* per ahont passava la via romana *Domiciana* que de las Galias anava á Espanya; es qüestió que ha donat molt que discutir. Uns opinan que passava costejant casi 'l litoral de Empurias cap á *Portus veneris* (Port Vendres); altres per lo coll de *Banyúls* y de la *Massana*, del qual parlarem en son lloch. Pero dech advertir desd' ara que lo coll de la *Massana* no ofereix cap pedestal tan imponent com la montanya de Bellaguarda.

No es cas aquí de continuar la discussió del trassat de la via romana, no mes me voldria fixar en lo punt, es dir, lo coll é *Summo Pyrenæo*, per ahont passava la calçada romana. Al dia d' avuy sembla que pera conciliar las diferents opinions dels que han estudiat eixa qüestió, s' ha admés que existian dos camins. Lo primer construhit ants la vinguda dels romans per los iberos y pobles primitius que ocuparen Espanya. Es lo camí no lluny del litoral que seguí Anibal d' Emporium á Illiberis, l' any 217 ants de la era cristiana (Tito Livio, llibre 21). Es lo camí del qual parta Polibio; que los romans feren aixamplar y empedrar com á via romana. Es lo camí de *Juncaria* al *Summs Pyrenæo* o sia lo coll de la *Massana* ó de *Banyúls*. Lo

segon camí passaria per *Juncaria Summo Pyrenao* (coll de Panissars,) *Stabulum* (lo Boló), etc. Donchs atesas las consideracions que habém emesas, Pompeyo seguí lo segon camí, y construhí sos trofeos sobre la montanya ahont está avuy edificat lo castell de *Bellaguàrda*. Adémés hem de pendre en consideració las ruinas y torra antiquíssima que existian quan lo segon rey de Mallorca feu construhir lo castell del qual hem parlat mes endarrera, que podian molt bé ser romanas y tenir relació ab los relatáts trofeos (1).

Ni en las montanyas que forman las colladas de Panissars y del Portús se trovan vestigis de calçadas romanas; menos en la pujada dels límits de la qual parlarem en altra ocasió y de l' altre part del Pirineu en l' antich camí del peu de las *Clausuras*.

Los romans construhian sas carreteras ab molt gasto y soliditat; las tenian empedradas sobre tot en pais montanyós, ab bonas pedras picadas, com se pot veurer encara en la calçada romana ben conservada, de 6 metres d' amplada, que desde 'l camí de Sant Joan á Camprodon passa per la carena de *Capsacosta* y baixa en la conca de Fluviá en lo plá de *Bianya* (Olot). Donchs si 'l camí aquell está encara tan ben conservát, sembla impossible que en la cordillera fronterissa dels Pirineus no s' en vegi gayre bé rastre de cap.

Prou sobre eixa complicada qüestió; ne parlarem molt mes llargament quant serém al coll de la *Massana*. Es hora de tornar emprendre nostra excursió.

Lo coll del Portús es lo coll mes baix de la frontera, deixant á part los de vora mar: te 200 metres d' altitut. Pero de cop se torna aixecar la crena pirenaica y forma la cordillera de las *Alberas* y *Recaséns*, qual altitut á son punt mes elevát, Puig *Neulós*, té 1,200 metres. S' hi trovan moltes colladas de fácil accés; la primera.

Coll *Foreat*, 900 m. S' hi puja per *Cantallops* y *Recasens* y 's baixa al *Portús* y l' *Albera*,—*Llobregat* y *Tech*.

Coll de l' *Orrí* y coll dels *Emigrants*, 1100 m. *Espolla Lavall*.

Coll de la *Massana*. S' hi puja per *Espolla* y 's baixa á *S. Genís*.

Coll de *Banyuls*.—*Espolla*.—*Banyuls*.

Coll del *Suro*.—*Culera*.—*Banyuls*.

Coll de *Belitres*, sota 'l qual passa el ferro-carril, y l' últim.

(1) Don Antoni de Bofarull, en sa historia crítica de Catalunya, diu que «este trofeo (del que Marca en su tiempo, creyó ver restos todavía) levantábase en el lugar del Pirineo que lleva ahora el nombre de Coll del Portús, y antiguamente el de *Summum Pyrenæum*»

L' aygua vessant de la cordillera de *Recasens* dona á la *Muga* y al *Tech*.

Desde 'l *Portus* fins al puig anomenat de *Sallfora*, la frontera segueix una creua regular; però arribant en aquest últim punt, la cordillera s' dilata en forma de vano, y cada aresta del vano es una creua ab son torrent barrancós que va á morir al mar. L' excursionista ho podrà molt be observar anant ab carril: de *Vilajuiga* á *Llansá*, de *Llansá* á *Culera*, de *Culera* á *Port-Bou*, á *Cerbera*, á *Banyuls*, á *Portvendres* y á *Coblliure*. A demés una d' aquestas arestas del vano s' prolonga á dintre mar, formant lo cap de *Creus*, 'l qual se divideix també ab algunas branques que forman los ports de la *Selva*, *Cadaqués*, etcétera.

Tota eixa cordillera es granítica y acaba en mar en altas timbas espedadas que forman calas de gran fondària, y ricas en néros, llobarros, congres y demés peix exquisit que servia á alimentar la taula del refetor dels monjos de *S. Pere de Roda*.

Del *Portús* al coll de la *Massana* se troban grans boscurias de surros y roures seculars. A notar la capella romànica (segle XI) de *Sant Martí d' Albere* á prop del coll *Forcat*.

Seguint la montanya, al vessant espanyol, á una mitj' hora de la frontera, sobre un gran cingle islat, se veuhen las ruinas del antich castell feudal dels vescomtes de *Rocaberti*, qual remota construcció data dels primers temps de la reconquesta, vers lo segle 8 ó 9. Es lo bressol de la il·lustre casa dels comtes de *Peralada*, vescomtes de *Rocaberti*.

Quant se consideran aquells castells feudals, construïts sobre cims de montanyas, situats com nius d' àligas sobre alts y espedats precipicis, accesibles no mes que per un punt, ab grahons tallats sobre la penya, en un país selvatge, desert, rodejats de malesa y boscos impenetrables... quantas reflexions fan fer! Com vivian la gent que los habitavan! aquells valents e intrépits varons que cavalcavan en las hosts de nostres comtes reys ..

Los castells encinglats dels Pirineus, situats á prop de las colladas per las quals los bárbaros y alarbs passavan pera invadir nostre terra, eran també castells de refugi per la gent de la comarca. Desde lo alt de sos castells sentian retrunyir la tempesta á sos peus. Veyan passar al fons de la vall las innumerables turbas de bárbaros, las quals vegent la impossibilitat de saquejar y arruinar aquells nius d' àligas, los insultavan irats y los malehian rabiant de llur impotencia.

Durant segles, los moradors del castell de *Rocaberti* han viscut d'

espants. Me sembla veurer la familia del vescomte, tancada en son castell durant la tempesta, postrada en sa capella, implorant la misericordia divina... Las torras del *Mir de Cos*, de *Bellaguarda*, los advertien per las fogaynas que encenian, de la invasió de bárbaros que venian de la part de Fransa o de Serrahins que venian de la part d' Espanya, llavors tothom se refugiava al castell.

Al dia d' abuy los castells de *Cabrenys*, de *Cabrera*, de *Rocaberti*, etcétera, son del tot arruinats. Per la extensió de sas ruinas se pot judicar de la importancia que tenian. Encara abuy las pocas murallas que quedan son feridas pel llamp que cada any ne fa saltar crostons que rodolan pel rost de la montanya.

Una hora mes enllá, en la mateixa alture y direcció del castell de *Rocaberti*, s' trova la capella de *Sta. Llucia*, també d' estil romanich, ahont se reuneix numerós ajust lo segon diumenge de Maig. Al continuar seguint la frontera, l' excursionista trova las boscurias de *Recaséns* y d' *Avinyó*.

La cordillera dels Pirineus, desde *Costabona* al coll de las *Illas*, es del tot desemboscada: algunas ginestas, algun faig es tot lo que s' trova en lo vessant espanyol. Arrivant al coll de las *Illas* ja es altra cosa: comensan los alsinárs, suredas, fajosas, rouredas fins al coll de la *Massana*. La falta d' arbrát en la prolongada frontera que segueix l' excursionista dona tristesa al recordar las impenetrables fajosas que cobrian ants la frontera espanyola y al veurer los frondosos boscos de la pendent francesa. Pero prompte queda agradablement impresionat al arribar á la montanya de *Recaséns*.

Desde coll *Forcát* fins al coll de la *Massana* s' estén la gran boscuria. Comensa sobre *Cantallóps* y *Espolla* per suros, alsinas, roures, faigs, grévols, arbossos, bruchs, vellaners etc. que la fan impenetrable. A la zona superior de la montanya son los roures y faigs, arbres seculars, de groixuda soca y gran alsada, barbúts de llarga molsa, decimats per los vents y llamps inclinats los uns sobre 'ls altres, caygúts de velluria, son poderós arrelám arrebasat... Un hom se creu dins d' una selva verge del nou mon. Aquellas imponents boscurias, ahont la fullaraca arriba á mitja cama, son los amagatalls de llops y porchs singlars.

c. BOSCH DE LA TRINXERIA.

(Seguirá.)

DE PUIGMAL Á CAP DE CREUS

NOTAS D' EXCURSIONS Y APUNTACIONES OROGRÁFICAS, TOPOGRÁFICAS
É HISTÓRICAS SOBRE NOSTRA FRONTERA PIRENÁICA CATALANA.

(Continuació.)

En mitj de la montanya, lo gran casal about los comptes de Peralada passen l' estiu. (800 m. d' altitut).

A mitja horeta mes enllá, las ruinas del antich castell de *Mirapols*.

Passát los boscos, s' arriba al coll de la *Massana* del qual hem promés de parlar. Nos hi detindrém donchs una miqueta.

Ja habem dit que una via romana passava per lo coll de la *Massana*; pero dit camí, sia per lo terreno escabrós que recorria sia per tota altra causa deixá de ser freqüentat desde la invasió serrahina. Lo rey Wamba que habia dividit son exercit feu passar part d' ell pel dit coll y s' apoderá d' un castell de construcció romana. *Vulturaria* (*Oltreva*) no lluny del mateix coll.

La proba que la via romana havia desaparegüt en los primers segles de l' edat mitjana es que ja no s' parla del camí de dit coll. Pero en 1285 existiria un mal camí de ferradura que fou indicat á Felip III de Fransa. En efecte las crónicas nos diuhen que después de haverli sortit tan mal la provatura de fer passar son exercit per lo coll de *Panissars*, acampá mes de 20 dias al *Boló*, tentejánt y buscánt pás pera atravessar los Pirineus. Quant li hagueren indicat lo camí del coll de la *Massana* tingué d' enviarhi alguns mils peons pera aixamplarlo y ferlo practicable pera ferhi passar son exercit. (1)

(1) May lo nostre rey en Pere s' pensaria que l' exercit d' en Felip pogués passar per lo coll de la *Massana* per lo impracticable y escabrós, Pero com no s' en fiava gayre, maná al compte d' Ampurias de vigilarlo y guardar lo pás. No pogué contrarestar lo numerós exercit francés y tingué de retirar-se.

Donchs, en aquella época era un camí abandonat sense cap rastre de via romana.

Lo coll, en la vertent espanyola, es molt rost y bastant escarpát; per la part de Fransa es també dificultós. No m' estranya donchs que lo camí del coll de *Panissars* hagi sigut sempre preferit, també per ser mes baix que 'l de la *Massana*.

Havem dit que s' hi puja per Espolla y s' baixa á *St. Génis*.

Ara tornarem emprendre la qüestió de la via romana que habiam deixat en lo coll del Portús.

Lo determinar ab certitut lo punt de la via romana designat per *Summum Pyrenæum* es qüestió importantíssima. Nostres historiadors y arqueòlechs catalans han donát llur opinió en lo referent al trassat de la via situada en nostra terra; opinió contradictoria que ha fet poch avansar la qüestió. En lo tercer tomo de la historia del Empurdá, en lo apéndice A, D. Joseph Pella y Forgas, s' ocupa també del trassat de la via romana en lo Empurdá y en sa lluminosa y sabia disertació, veig qu' adopta la opinió de mon malaguanyat amic M. Alart, erudit arxiver de la provincia rossellonesa. En 'l estat en lo qual 's troba la qüestió, serà bó fer coneixer la opinió dels arqueòlechs de dellá dels Pirineus; y per aixó fer, consultarem 'l erudit treball de Mr. Aragon, distingit escriptor rossellonés académich de Montpeller, que ha sigut insertát en lo botlletí de la *Societe Languedocienne de geographie*. Tom 2, Agost 1879. Es lo que fins ara s' ha escrit de mes racional y convincent sobre tan complicada qüestió. —(*Recherches sur la voie romaine en Roussillon, par Mr. Aragon.*)—

«L' excursioniste que 's dirigeix de Narbona als Pirineus penetra en Rosselló per un punt estret, entre l' estany de *Salces* y l' estremitat oriental de la cordillera: las *Corbieres*. Es lo congost que Mr. Baude anomena, ab bona rahó, los Termopilas de l' antich Rosselló. La via romana, passava per la estació de *Salsula* (*Salces*), encara que no figurés ni sobre los gerros apolinaris ni sobre cap dels demás itineraris, y seguia la carretera actual. Strabon y sas copiadors Tito Livio y Pomponius Mela, designan aquella important estació, en la qual Mr. Baude, suposa que del temps dels romans, los barcos venian aprovisionarse de sal en sas renombradas salinas, avuy dia desaparegadas.

Qual era la direcció que seguia la via romana desde *Salsula*? Marca, y ab ell, molts sabis exploradors, han designát líneas hipotéticas de son trassát. Seguns opinió de M. M. de Gazanyola, de Saint Maló,

Tastú, Alart, (1) s' inclinava al Est, y'suposan si atravessava la *Salanca*, aprop del poble de *Sant Hipolith*. en lo qual 's hauria conservat un millari que s' trová en 1847, y abuy depositat en sa esglesia. Es aqueix poble que seguns dits senyors, seria la estació de *Combusta*, indicada en lo itinerari d' Antonino y en los Gerros Apolinaris. Desde aquell punt, se compren molt bé la direcció de la via romana vers las dos estacions de *Ruscino* (Castell Rosselló) é *Illiberis* (Elne). Pero desde aquesta última estació hi ha divergencia d' opinió: Mr. de Gazanyola trova alguns vestigis de la via romana en lo territori del poble de *St. Andreu de Soreda*, y determina son pás al *Summum Pyrenæum*, per *Banyuls-de-Maresma*.

Mr. Tastú, creu á l' existencia d' una via que costejava l litoral á la época en que los Massiliotas construhiren los primers establiments á la costa mateixa del Rosselló, y pensa com Mr. de Gazanyola, que lo *Summum Pyrenæum* de 'l itinerari, ha de ser situat al coll de *Banyuls*, conegút també per coll de *Belitres*. Mr. de Saint-Maló, descobrint una doble via, penetra en lo Rosselló sia per *Salsula*, sia per *Leucate*. De una y altra d' aqueixas dos estacions, se dirigeix també cap á la *Salanca*, seguint la via indicada per Mr. de Gazanyola fins á *Illiberis*; pero en lloch de traspasar lo *Summum Pyrenæum* per lo coll de *Banyuls*, com Mr. de Gazanyola y Mr. Tastú, s' interna en la vall de *St. Martí de Montbrum* y entra dins d' Espanya per lo coll de la *Carbassera*, á mes de 600 m. á sobre l' nivell del mar.

Marca, Mr. Henry y demás historiadors, referintse á la tradició, fan passar la via romana per Bellaguarda. (2)

Es necessari donchs escullir entre aquestas opinions diferents ó bé, admetre l' existencia de molts vias. Lo principal es entendres.

No hi ha dubte que en l' autiguedat com en nostres dias, s' han traspasat los Pirineus per molts passos ó colls, pero lo problema que tenim de resoldre consisteix en buscar l' emplacament de la *via romana*, si n' existia no més una, ó bé probar que n' existian dos, com ho pretén Mr. de Sant-Maló.

Existian donchs dos vias?

Mr. de Sant-Maló no 'n dubta pás, y sa opinió es abuy dia admesa per la *Comissió de Topografia* de las Galias. Per ma part no m'

(1) De Gazanyola autor d' una historia molt apreciada del Rosselló. De Saint-Maló, sabi arqueólech de Perpinyá. Mr. Tastú apreciable escriptor rossellonés, Mr. Alart sabi y erudit arxiver del Rosselló.

(2) Es també l' opinió de Danville, Wisseling, Astruc, S, Guischard, Du Mege. Daudé de la Valette, Ernest Desjardins, etc. etc.

atreveixo en acceptarla, Las rahons ingeniosas sobre las quals Mr. de Saint-Maló s' apoya son refutadas, al meu modo de veurer, per la topografia del pais. Com suposar que ingeniers romans hagin establert una via militar permanent en un terreno sorrench ahont no 's troba cap vestigi d' antiguetats, en part inundats per las ayguas del mar y de l' estany, é interceptada per los *graus*. (1) No 's podia escullir eamí tan poch practicable! Sens dubte, en cas de necessitat imperiosa, se podia utilitzar aquell pais; puig sabém qu' una divisió de l' exercit de Lluís XI l' aprofitá en 1462, mentres qu' una altre divisió entraba al Rosselló per lo pás de las *Corbieres*, en direcció d' *Opol*. Lo mateix succehi baix lo regnat de Francisco I en 1523; y baix lo regnat de Enrich IV, en 1597, lo marescal d' Ornano, va seguir aquell pás, practicable solsament algunas vegadas durant l' estiu, de lo que convé lo mateix Mr. de Gazanyola. Pero aixó son fets escepcionals dels quals cap consecuencia s' pot treurer y que provan qu' un exercit d' invasió passa allá ahont pot. Aquell camí, improvisat per una estrategia de moment, no 's deu confondre ab la via militar construhida per ingeniers romans, segons reglas y condicions de soliditat y llarga durada. (2)

Perque donchs volguer establir un embrancament de *Leucate à Combusta* (San Hipólit) segons la opinió de Mr. de Sant-Maló, quant desde Salsut se podia arribar ab mes facilitat á eixa última estació? No puch comprendre l' utilitat que podia tenir.

No admeto donchs aquesta segona hipótesis d' obrir l' accés del Rosselló per una doble via militar.

Si 's consulta la taula de Peutinger que com se sab, es una tra-

(1) Los graus son bretxas produhidas en lo cordó sorrench per ahont surt l' aygua de l' estany y per ahont entra l' aygua del mar quau e tá alborotat.

(2) Bergier dona, segons Vitruvius y Plini, llarchs detalls sobre la construcció de las vias romanas. Diu lo següent: sobre un primer gruix de falguera y palla, los treballadors formavan una argamassa de quatre capas sobreposadas. La primera se componia de pedretas lligadas ab cals y cimá: s' en dehia lo *statumen*, lo fonament.

La segona capa de morté se feya ab pedras mes grossas trencadas y barrejadas ab la cals: s' en dehia *rudus*. Tota aquest amalgama habia de tenir per lo menos 50 centímetros de gruix.

La tercera capa s' feya ab una argamassa composta d' una part de cals y tres parts de teula esmenussada. L' estenian sobre l' *rudus*. Aquesta tercera capa s' en deya *nucleus*.

Despres venia l' empedrat que servia pera cubrir la obra entera: era lo *summa crusta*.

Pera obtenir una perfecta soliditat, las dos últimas capas habian de tenir, juntas ó'35 de gruix. (Vide Bergier: Histoire des grands chemins de l' empire, tom I pág. 150 y següents.)

ducció linear de los itineraris, se veurá que no més una sola via anava de Narbona á

Ruscione.	VI	(Castell Rosselló).
Illibere.	VII	(Elne).
Ad Centenarum.	XII	(Determinació dubtosa).
In Summo Pyrenœo	V	(Le Perthus). (La Massana). (Coll de Banyuls).
Deciano.	III	(Indeterminat).
Junquaria.	III	(La Junquera).

Hem de creure donchs que si la via de la qual nos parla Mr. de Saint-Maló, hagués existit, lo mapa de Portugal n' hauria fet menció. *Vegecio*, sobre aqueixos *itineraria picta*, en son llibre *De re militare*, cap. VI, nos diu, que cada general tenia de ser provist d' aquell document, verdader mapa de camins, que marcava la distancia de una á altra estació, la qualitat de carreteras que los unían, las montanyas, los rius y riberas que atravessavan. Semblant olvit, en lo itinerari aprop dels Pirineus, no 's podria explicar, y, si la taula de Pentinger no marca sinó un camí, hem de creurer que no n' hi havia cap més.

Aqueix punt una vegada resolt, es necessari escollir entre los tres trassats diferents per los arqueólechs. La controversia estriba sobre los punts senyalats y la medició. Com en los números de las distancias de la taula de Pentinger y de l' itinerari d' Antonin, no existeix entera concordancia, hem d' admetre erradas dels copiadors, erradas incontestables y reconegudas per tothom. Los partidaris d' aquells varios trassats corretteixen eixas erradas disminuhint ó augmentant los números de las distancias en benefici de sas respectivas opinions. Aixó es fugir de la dificultat, nó es resoldrerla. Segons veyém, no s' ha encara fet llum sobre la cuestió, malgrat las ingeniosas deduccions emesats per los erudits arqueólechs dels quals lo Rosselló s' té per honrat.

Prescindint de los documents sobre 'ls quals han ingeniosament discutit, un hom se demana ahont podia esser l' emplassament de la via militar (*via domitia*), en vista de la configuració general del pais

Al entrar 'l invasor en la terra dels *Sordones*, s' hi presentava al horisont, la cordillera dels Pirineus, de igual altitut, qual perill se destaca clar sota un cel casi sempre seré. Ants de arribar al peu d' aquell teló granítich que l' hi ocultava la Iberia ja podia designar de lluny la collada que havia de trepar, y allavors, més d' un estendria instintivament lo bras vers lo *Summum Parinæum*, vers las *Clausuras* (Bellaguarda).

En efecte, es, á primera vista, la part mes accessible de la cordillera pirenaica. L'efors geològich ha sigut menos poderós en aquella part, com si Deu l'hi hagués manàt deixar una bretxa per la qual pogués passar, de una y altra part, lo flux y reflux de nacions molt mes guerrejadoras que pacíficas.

Lo coll de la Massana sobrepuja en altitud de prop de 400 metros lo cóno sobre 'l qual está construhit lo castell de Bellaguarda. (La torra de la Massana s' troba á 811 metros sobre 'l nivell del mar, y la de Bellaguarda á 444.) Ja de llarga distancia un hom veu l' obstacle que s' ha de franquejar. Es molt dubtós que los romans haguessin dirigit sa via militar sobre tot altre punt, majorment quan la naturalesa los hi ha, ella mateixa, facilitat lo trassat.

Un camí passant per lo litoral, y encara que sia per la *Salanca*, no deixaria de tenir inconvenients. Es probable que l'ingenier romá cuydá d' evitar los llachs y estanys, y escullí un terré mes solit y menys esposat á inundacions. Los partidaris de la via romana per la *Salanca*, apoyan llur opinió sobre actes y vestigis que semblan indicar, per aquell punt, l' existencia d' una antiga carretera coneguda per lo nom de *Carrera de Carlos Magno*. Seria fácil contestarlos, que, continuats vestigis de ruinas romanas, se troban no vers San *Hipolit*, pero si vers lo poble avuy desaparegut que s' en deya *Tura*, situat de prop de *Rivesaltes*, les quals vestigis se segueixen fins al *Summum Pyrenæum* de Bellaguarda, per las *Clausuras*, molt més que per lo llur trassat preferit. (1)

L' importancia del pás de Bellaguarda havia determinat construhirhi fortificacions macissas qu' encara resisteixen als esforços del temps. Ellas nos próban que en aquella época, lo mateix qu' abuy, era lo coll del *Portús* una de las portas principals pera entrar á Espanya, y

(1) Desde *Tura* ahont se suposan existir las ruinas de *Combusta*, després d'haver passat la ribera de l' *Agly*, del costat de *Riusalter*, se troban substruccions de l' época galo-romana, sobre tot de prop del poble de *Peyrestortes*. Hem de creure donchs, que hi ha hagut en aquell punt aglomeració més ó menos considerable de gent. S' hi han trobat restos de tota especie; rajolas, terrisseria, ossamenta. L' existencia d' un aqueducte qu' hi conduhía l' aygua de l' *Agly*, ha sigut probada en un espay de prou extensió. La posició que ocupava aquell poble, 'l qual ha deixat solzament vestigis, es de las més aventajadas: se omína tota la *Conca de Rivesaltes*, tota la *Salanca* y tot l' entorn, un horisont de montanyas esplendit. Al dirigirse vers le *Summum Pyrenæum* de Bellaguarda, 's trovan, á tres quarts de llegua sud de *Perpinyá*, ruinas romanas en lo lloch dit la *Vallauria*, á *Canhoes*, á *Pollestres*, á *Banyuls-dels-aspres*, á *Pontellá*, á *L' albere*, al *Perthus*. Son com nna sembradura que 's pot seguir fins Espanya.

(Veurer le *Publicateur des Pyrenées Orientales*, anys 1833-1835, passim.)

qu' era lo punt extrém ahont passava la via militar després d' haber atravessat lo Rosselló.

En aixó, 's pót contestar que també existian fortificacions sobre lo coll de la *Massana*, y que lo congost conegut per lo nom de *La Pava*, era protegit per lo castell d' *Ultrera* (*Vulturaria*). Mr. de Saint-Maló fa notar qu' en lo vessant meridional, se troban á certa distancia, garrigas cobertas de jonchs, lo que explicaria lo nom de *Juncaria* donat á la primera estació que 's trova per aquell costat, entrant á Espanya. Aqueixa manera de raciocinar no deixa de volguer ésser còndescendent; pero després d' examinat un se demana si la naturalesa del terreno y sas produccions bastan pera indicar lo lloch d' una estació; si fos així, lo nom de *Juncaria* s' aplicaria molt millor á la vila de la Junquera, qu' es la primera que 's trova al baixar del coll del Portús. Se comprén qu' una estació dongui son nom á particularitats locals, com *Salsule* á fonts d' aygua salada y *Juncaria* á la naturalesa dels productes de son terreno; pero cap vestigi antich ó modern marca l' estació indicada per Mr. de Saint-Maló, en lloch que la vila de la Junquera tant per lo nom que porta, com també per sa situació y vegetació joncal que 's trova á las voras del riu Llobregat, justifica molt bé la preferéncia que se li dona, Mr. de Saint-Maló no ha advertit pas que Straboin, qui ell mateix invoca en apoyo de sa opinió, nos parla també d' un camp *Joncaire* atravessat per lo camí que passa als entorns de *Saguntum* (Murviedro) y de *Setabis* (Xàtiva) (llib. III pág. 408); y que 'ls autos antichs de propietats dels terrenos prop de la via romana, en particular no lluny de *Sigean*, mencionan molts camps *joncaires* ó bé *joncassas*, denominació que s' troba per tot quant la naturalesa del terreno ho ofereix. (Veurer le *Compoix de D'aigrefeuille*, de *Sigean*.) Donchs no n' hi ha prou de una senzilla analogia etimologista pera destituir la vila de La Junquera en benefici d' un terreno incert que Mr. de Saint-Maló erigeix en estació.

c. BOSCH DE LA TRINXERIA.

(Seguirá.)

Amor meu, ¡qu' eras hermosa!
cada galta era una rosa
colorada ab la rojor
qu' encenia xafogosa,
de la tarde la calor.

Lo meu vano vaix deixarte
y tú, reyna, vas ventarte,
no sé cóm. que 'l vas trencar;
vas mirarme y va semblarte
que 't volia perdonar.

¿Perdonarte? la mirada
de tos ulls, m' ha ben pagada
tot lo dany que hajas causat;
si 'm tens la ánima robada
y també t he perdonat!

MIQUEL LAPORTA.

DE PUIGMAL Á CAP DE CREUS

NOTAS D' EXCURSIONS Y APUNTACIONES OROGRÁFICAS, TOPOGRÁFICAS
É HISTÓRICAS SOBRE NOSTRA FRONTERA PIRENÁICA CATALANA.

(Continuació.)

OTIOM que conegui 'l país veurá las pocas probabilitats de que passés la via romana per lo coll de la Massana abont lo terreno, en la vessant meridional, es molt trencat y de rápida pendent. No hi ha dubte qu' aquells obstacles no impediren á Felip l' atrevit, trepar los Pirineus y baixar á l' Ampurdá, pero s' ha de notar que aquell camí era tant poch conegut, que fou necessari que un frare francés, de l' Abadia de San Andreu de Soreda, s' oferís al rey pera indicarli y servirli de guia. Baix lo regnat de Lluís XIV, lo marescal de Noailles, va passar també la frontera per aquell coll, després d' haver lliurat un combat brillant contra lo Comte de Monterey, virey de Catalunya (1677). Si la carretera de las Clausuras no hagués sigut guardada, en un y altre cas, s' haguera escullit de preferencia. Donchs cap conclusió podém treurer del trassat per lo coll de la Massana.

Además, lo pás per la Junquera es encara mellor indicat més naturalment sobre lo vessant meridional que en lo vessant que mira lo Rosselló. En efecte, al entrar á Espanya, la cordillera dels Pirineus que forma, desde la Junquera, la primera zona de la plana del Empurdá, s' aixampla extraordinariament. Lo mateix Mr. de Saint-Maló es obligat de reconeixer que «desde 'l Perthus al pont de *Campmany*, sobre'l *Llobregat*, l' inclinació es tan suau, qu' apenas es sensible.» Molt al contrari, al dirigirse vers lo coll de la *Massana*, un hom se toparia ab dificultats considerables que lo farian recular, en lloch que la rebaixa del terreno indica quan s' ha de seguir lo camí vers las *Clausuras*, per lo coll del Pertús ó de Panissars, ahont l' antiga via es encara visible,

puig es en part tallada sobre la penya, la qual conserva encara las marcas de roderas de carros.

Deixém per un moment la dissertació de Mr. Aragon pera produhir alguns nous arguments á favor de sa tésis.

Lo terreno de que parla Mr. Aragon m' es familiar, com habitant del país; donchs he observat molt bé aqueixas regueras de carros sobre la penya en lo tros desde lo pont d' Espanya al pont de la pujada dels limits, per dallá del barranch, á dreta de la carretera pujant als limits. Molts més trossos de la via romana 's coneixerian encara si no fossen coberts per la nova carretera actual. Y á propòsit del nom *Juncaria* dech fer conèixer als arqueólechs que 'l escut de la vila de la Junquera, lo mateix que son antich segell de la casa de la vila, representant un manat de jonchs, lligat per una cinta.

Fins ara l' estació de *Juncaria* ha sigut generalment reconeguda per estació de Figueras. Pero, pera probar ab més abundament los arguments de Mr. Aragon, diré que la Junquera es vila antiquíssima y que hi existian construccions romanas. Eixas construccions son avuy casi del tot destruhidas. Consistian en duas torras rodejadas de murallas, situadas á la part superior de la vila, qu' en dihuen encara la Força. Avuy existeix en dit punt una fàbrica de taps de suro, la qual s' ha construhit ab las pedras de la fortificació y de las torras. Se veuhen encara alguns vestigis de muralla y los fonaments de las torras de dos metros de gruix; sa construcció es macissa, y per sa dura argamasa que s' ha hagut de desfer á barrinadas, se deduheix qu' es obra dels romans.

Ara dech constestar á un argument emés per l' autor de la Historia del Ampurdan, don Joseph Pella y Forgas. Diu en l' apéndice A; *observaciones topográficas*, que si bé s' arriba per la part d' Espanya ab facilitat als colls del Pertús y Panissars, s' ha de tenir en consideració que per la part del Rosselló seria molt difícil y costós per sa baixada rápida y que si havia de passar un camí de ferro, 's tindrian de construir viaductos y fàbricas colossals pera salvar la escabrositat del terreno.

Contestaré donchs á aquest argument lo següent:

Si la direcció de la via romana, en lo territori de la *Clusa*, hagués correspost á la direcció de la carretera actual, tindria rahó. En efecte al construir dita carretera, 's feu passar per los alts y punts més escabrossos, á fi de que fos dominada en tot son curs per los canons de Bellaguarda. La via romana, segons opinió admesa, passava per lo lloch

qu' en diuen: La *Clusa d' avall*. seguia la torrent del *Rom*, (1) tantost la riba dreta, tantost la riba esquerra y sempre al fons de la vall, passant per l' estret y terrible congost de las *Clausuras*, enterament covert de fortificació, ahont poch defensors podian impedir lo pás á un exercit. Es fácil seguir encara la direcció d' aquella via, reconeixentne alguns vestigis Després de passai lo congost de las *Clausuras* s' arribava fácilment al coll de Panissars seguint sempre la vall del *Rom*, y per' arribar al coll del Portús se seguia, á poca distancia de las *Clausuras*, un affluent del mateix *Rom* qu' en diuen lo *Torrent del Faig*. La pujada d' eixos dos colls es suau y no ofereix dificultats. Se comprén donchs molt bé que 'ls ingeniers romans fessen passar la via per Bellaguarda.

Aixó dit tornarem á rependre la sabia dissertació de Mr. Aragón.

«Entre 'ls partidaris del trassat de la via per lo Coll de Banyuls, debém contar lo sabí arxiver de Perpinyá, Mr. Alart, lo qual en una interessant discussió arqueològica, deduheix que la via romana, que de las Galias se dirigia á la Iberia, costejava 'l litoral, puig que segons Strabon, lo temple de Venus (*Port Vendres*) aprop del mar, estava situada á la hora d' aquell camí. Col·loca també 'ls trofeus de Pompeyo á *Cerbera*, més al sud, y seguint sempre la mateixa direcció, en contradicció ab Marca, Henry y molts altres erudits que 'ls confonen ab la terra avuy desapareguda, ab la qual Vauban substituí lo castell de Bellaguarda. Mr. Alart podia prevaleixers de la opinió anteriorment emesa per Mr. de Gazanyola en sa *Historia del Rossello*: L' un y l' altre nos fan recordar que, segons Polibio, Anibal traspasá 'ls Pirineus 217 anys avans de J-C., caminant *la dreta al mar*; y Mr. Alart afegeix: «que si l' exercit no hagués costejat lo litoral, eixa observació seria inútil de fer.» Ab tot y aixó es molt presumible que aquell exercit fort de 50.000 infants, 9.000 cavalls y 37 elefants, entrá al Rosselló per moltes colladas. Lo Portús no 's troba pas tant lluny de la costa pera creurer que lo general cartaginés hagués prescindit d' aquell camí, en molta més rahó, que las forsas debian estar divididas en varios còssos y ocupar gran extensió de país.

Aixó de que Anibal s' avancés *la dreta al mar* seria de poch valor, si no fos que Polibio ho repeteix quan diu: «Anibal arribá de cop á las voras del Ródano, *tinguent á sa dreta lo mar de Cerdanya*... y se prepará á passar lo riu á l' altura ahont encara no s' ha dividit ab cap branca; y establí son campament poch més ó menos á quatre jornadas

(1) Que baixa del coll de Panissars.

del mar.» (Polibí 52.) Donchs, hem de presumir que: lo punt ahont efectuá lo pas del Ródano 's troba més allunyat de la costa que lo *Summum Pyrenæum* de Bellaguarda. No obstant, Polibí, en los dos casos emplea las mateixas expressions. Se pot deduhir d' aixó que l' historiador grech ha volgut probar que la conseqüencia obligada de la marxa d' Anibal vers los Alpes, no era lo costejar seguidament lo mar. Además, Polibí diu senzillament que Anibal maniobrava pera traspasar los Pirineus, malgrat lo temor que 'ls Galos *atrinxerats en sas montanyas*, li inspiravan.» (Ibid, llibre III. C. 40.) No hem de deduhir donchs que, del resultat d' eixas expresions, era menys qüestió lo costejar vers lo cap *Cervera*, en lo qual Mr. Alart col·loca 'ls trofeus de Pompeyo, que de caminar vers lo *Summum Pyrenæum*, ahont se trobava, segons l' opinió de molts historiadors, lo monument erigit temps després, en honor del vencedor de Sertorio? Lo que confirma aqueix modo de véurer es la manera de que formalment s' expressa Strabon, quant diu: «Aqueix cami s' apropa tantost del mar com tantost s'en allunya.» (Strabon. llib. III. pág. 468.)

L' autor de la *Geographie historique et administrative de la Gaule Romaine*, Mr. Ernest Desjardins, de l' Institut, recorda l' opinió del célebre geógrafo grech en eixos termens: Strabon, diu, nos explica molt bé que lo cami d' Italia á Espanya s' apartava del mar pera pujar los Pirineus en lo punt ahont se veyan los *trofeos* de Pompeyo; y que, seguint dit cami, desde Tarragona, 's atravesava lo *campus Jun-carius*, del qual la Junquera recorda certament lo nom antich. *Se sab que no hi ha pas possible á l' est del coll del Portús*, puig que lo cap de Creus, ants *Pyrenæum pomontarium*, s' avansa dins mar, rodejat de penyas y precipicis.»

c. BOSCH DE LA TRINXERIA.

(Seguirá.)

L' ARBRE CAYGUT

(DEL POETA GRECH A. VALAORITIS)

—»Arbre que vert y altívol al mitj del bosch t' alsavas,
¿perqué ara en la rivera te veig caygut y mort?
ayguats y pedregadas y llamps ahí desafiavas
y com cent anys enrera encara 't coronavas
de primerencas flors.

Lo pes de las centurias tas brancas no ajupia,
en ellas s' hi paravan las águilas reals;
lo vent jelat del Káres ni un brot may te prenia,
y á tu á esmolar sas banyas lo bou fréstech venia...
¿qué has fet, que ja res vals?»

—»Ahí, quant á la serra lo sol baixant anava,
vá vindre 'l Dimosari y 'l bosch de dol ompli:
Verns, pinatells y boixos, d' arrel tot ho arrencava...
de sopte, com corria al roch hont m' arrelava
esparverat vegí.

—»¡Més cap á mi no avansis!—lo roch digué llavoras
per altre camí trenca, que ré ab mi pot ningú;
si arrencas y avall tiras quant trobas á tas voras,
quí soch y 'l que ab mí guardo qu' en aqueix punt ignoras
torrent, es ben segú.

Jo soch aquella roca hont á traició moria
 qui á la Kalamitsana robá 'l cor y l' encsí:
 de llit y de sepulcre vaig ferli en nit sombria.
 Jo soch aquella pedra que plora nit y dia,
 la pedra d' Argilis!»

La torrentada aumenta inflada per la pluja,
 y 'l roch ho mira y calla y aixeca 'l cap furient:
 per sobre de sa espatlla, hi va estenent, quant puja
 sos brins la sensitiva, del héroe que s' enuja
 la cabellera fent.

Ab son mantell de Klefte, punyent sa curta llansa,
 rajantli la ferida, surt Argylis del roch:
 La torrentada al véurel en son camí no avansa,
 y fuig y s' evapora, que de per tot l' alcanza
 com un alé de foch.

Y 'l Klefte en tant s' enlayra, flota entre cel y terra
 —«¡Qué llarga ha estat la vetlla! ¡Hont ets, lo meu corcer!»
 Dels funerals encara l' encens va per la serra
 y al héroe al cel se 'n puja. La mort pel espay erra
 brandantne l' encenser.

—«Oh Klefte, lo brau Klefte, ton roch ja no m' aguanta:
 lo llamp semá ma soca, lo vent me desbrancá!
 Sens vida al riu devallo; lo corp per mi ja canta,
 y 'l bosch que 'm veje naixer gemega ara y s' espanta
 mirantme rodolá.

Oh Klefte, ¿no 'm coneixes? ¡Recórdat d' aquell dia
 que ab tos llebrers vingueres y 't vaig donar soplutj,
 mas ramas t' amagavan, ma música 't dormia,
 y en lo meu tronch grabares, ans de torná á ta via,
 ton nom, que may ne fuig.

La sort als dós va unirnos en la mateixa roca:
 amunt tu te 'n vas ara, jo baixo per avall...
 ¡oh Klefte, lo brau Klefte, mon tronch l' abim ja toca
 ni branças ara m' quedan; soch sols pelada soca,
 ¡Ajudam en mon mal!»

—»Vell arbre que 'm guardavas, ab nova vida alento;
la teva sachsejada ha estat mon despertar:
la sanch qu' era ta sava que 'm rejoveneix sento...
Arbre volgut, escóltam! May parlo en va ni mento
ni ré 'm fa recular.

Quant de mon darrer dia la darrera hora siga,
en l' ataut que 'm fassis al clot devallaré;
mon nom qu' en lo tronch portas als dos per sempre 'ns lliga:
si avuy encara alento, mort demá, en terra amiga
ab tu hi reposaré!»

Y jo al arbre mirava, y al Klefte en l' alt oia,
y 'm van passar las horas com may ho hagués sentit.
De la esperansa en alas, la pobre ánima mia
volá als temps que ja foren, cercantne l' alegría
que anys ha pergué mon pit.

Y anava á totas bandas, com l' águila potenta
que may de volá 's cansa, mal degui arribá al sol;
anava als valls ombrivols y als cims que 'l sol argenta;
y al runós monesteri que al fons del bosch s' assenta
parava 'l rápit vol.

¡Que bé que allí m' hi veyá, quant ja finava 'l dia!
Las sombras dels que foren s' alsavan del fossá
y al campanar venian á ferme companyia...
¡qué cosas recordávan, sentint l' Ave-Maria.
y 'ls pins, y 'l mar llunyá!

¡Quantas voltas, com ara, volant sobre la serra,
he contemplat desferse, pujantsen per amunt,
los plors y las riallas dels homens de la terra!
Volcans, tempestats, pestas, de tot quant li fa guerra,
de tot jo era al damunt.

Y veyá, com en somni, ma joventut florida
que may ni ténue boyra ennuvolat lográ;

després, home mirávam, duhent al cor greu ferida;
y avuy me veig en l'ombra, al terme de la vida,
tremolant pel demà.

¡Arbre caygut, qué cosas, qué cosas que 'm dius ara!
Ahi tot ho alegravas ab ton ramatge vert;
joves y vells t'aymavan igual que 'ls fossis pare...
¿De tants com te volian, algú t'recorda encara,
veyente avuy nú y eri?

Oh arbre hont los cuchs ja nian, del cos tú n'ets imatge;
Kleste de Kalamitsi, tú ho ets del esperit...
¡Deu meu, quant aquí fini mon trist peregrinatge,
alé y coratge dónam per l'eternal viatge,
per veuret fit-á-fit!

F. BARTRINA.

DE PUIGMAL Á CAP DE CREUS

NOTAS D' EXCURSIONS Y APUNTACIONES OROGRÁFICAS, TOPOGRÁFICAS
É HISTÓRICAS SOBRE NOSTRA FRONTERA PIRENÁICA CATALANA.

(Continuació.)

ITO la opinió de Mr. Desjardins encara que no fassi gran cas de sa autoritat, la qual, en aquest punt vé de tercera ó quarta mà. Eix autor ignora sens dubte la controversia á la qual la qüestió ha donat lloch; sense aixó s' en hauria recordat al fer menció dels congostos de la Massana y de Banyuls. També s' equivoca quan diu qu' Anibal després de passár los Pirineus per lo *Summum Pyrenæum* del Portús posá siti á *Illiberis*, Hauria hagat de dir que establí son campament devant d' *Illiberis* (1) sense lliurar batalla, y que hi rebé una diputació dels principals gálos, vingúts expressament de Ruscino, pera facilitar, sense combat, lo pás del exercit cartaginés al través del Rosselló. Sia com vulga, crech que ha indicat, segons los autors citats en son treball, lo verdader trassat de la via romana al entrar á Espanya. Diu ab rahó que lo pás per l' est no era pás practicable, encara qu' allavors com abuy hi busquessin la gent de peu un camí de travessa mes dret per lo coll de *Belitres* ó de *Banyuls*, y nó per lo cap de *Creus* que no es frontera pirenaica. Cap vestigi indica rastres de via romana, rastres que serian encara en part visibles si hagués existit, puig que s' veurian tallats sobre la penya.

Donchs hem de mantenir, ab rahó, l' pás per lo *Summum Pyrenæum* de Bellaguarda (lo Portús) com á última estació de la via romana al entrar á Espanya, sens deixar de convenir, per aixó, qu' allavors com abuy, no 's pogués traspasar los Pirineus per colladas mes ó menos practicables.

(1) *Pyrenæum transgreditur, at ad opidum Illiberim castra locat.* (Tito Lívio, lib. XXI sect. 4.)

No pretench imposar irresistiblement ma opinió. Tota vegada ella me sembla mes racional que las demás.

En resumen, segons mon modo de veurer, hi hauria moltes estacions ben determinadas en lo Rosselló: *Salses, Tura, Ruscino, Illiberis, y Bellaguarda*. S hi podria afegir *Ad Centenarium*, mes enllá del *Boló*. Se trovan en efecte sobre aquell punt numerosos rastres d' estació romana demunt los quals está construida una antiga capella que té nom *San Martí de Fonollar*. Crech que Mr. Henry la senyalá 'l primer; jo mateix lo vaig acompanyar sobre aquells llochs, y aprop de la capella vàrem trobar vestigis de numerosas substructions que semblavan provenir d' un establiment relativament important.

Quedaria sols á justificar per la medició los punts senyalats. L' autor, que acabo de citar, hó ha fet, rectificanc las conjecturadas equivocacions dels numeros que reglan las distancias entre las variadas estacions. Aqueix procediment, empleat també per los partidaris dels demás trassáts, era, afins de cert modo, imposát per las diferencies que existian entre los numerosos dels itineraris transmesos per l' antiguetat. No 's poden conciliar si nó fentlos concessions reciprocas, á las quals un s' ha de resignar per falta de documents precisos. Y no 's pot fer diferentment quan un no té una certitud sobre lo punt ahont estavan situadas algunas estacions.

Ruscino, com exemple, ocupava allavors lo mateix punt que ocupa abuy dia la torra anomenada *Castel-Rosselló*? Se creu que si; pero aquella vila, que, segons Pomponius Mela, s' habia fet colonia romana y fou destruhida per la invasió dels bárbaros als principis del segle v es dubtós que 's trovés establerta sobre l' espay reduhit, dominat per la torra construhida solsament en la edat mitjana, á la hora dels ribástos (falaises) als peus dels quals corre lo riu *Tech*: qui sab si *Ruscino* 's trovava allavors mes aproximada del punt que ocupa Perpinyá. La presencia dels principals gálos que 's trobavan reunits quan reberen los embaixadors d' Anibal, sembla indicarnos que l' antiga ciutat tenia sa importancia, y que, lo *Castell* actual nos representa potser las ruinas d' un castell distant de la vila, pero dependent d' ella pera sa defensa. Se compren donchs que aqueixa incertitud sobre lo verdader emplacament de las estacions autorisi certa tolerancia en l' apreciació de las distancias. ¿No 's podria encara conjecturar que la via romana no atravessava ni *Ruscino* ni *Illiberis* y que podia molt bé passar pels entorns d' aquellas dos vilas, pero mes lluny, lo mateix que las estacions de nostres camins de ferro que s' trovan separadas dels pobles dels quals portan 'l mateix nom? Si axí fos, y es

probable, un hom s' explicaria fàcilment lo que sembla un error en la medició de certs trassàts, sobretot si s' te en compte lo sinuosas qu' eran las vías sobre molts punts.

Los erudits, dels quals he fet menció, 's dedicavan á llurs consciensiosos estudis, llarchi temps avans lo descobriment dels gerros apolinaris que fou al principi de 1832. Se sab que, en aquella época, trobaren á Roma, al reparar lo manantial de la font mineral de *aque apollinares*, entre altres objectes preciosos, tres gerros de plata, parescuts al millari d' or que l' emperador August havia fet erigir al centro del *Forum*, sobre 'ls quals era gravada la indicació de totas las carreteras de l' imperi, ab sas numerosas estacions que conduhian de Gades á Roma. Era com una llibreta de correo, que s' ha conservat á través dels segles, sens cap alteració per part dels copiadors, y atés aqueix medi de comprobació, se podia molt bé rectificar l' itinerari d' Antonino y las taulas de Pentinger. Aixó fou fet, en conjunt, per Mr. Alfret Jacobs. Mr. Aurés ha publicat també un treball notable relatiu á la concordancia dels gerros y sa comparació ab l' itinerari d' Antonino y la taula theodosiana (de Pentinger).

«Després d' habernos apoderat de Roma, en 1864, recorri á la amistat d' un oficial inteligent (Mr. le capitaine de Basseville) 'l qual me procurá un debuix de un dels gerros mes grans esposats al museo *Kirscheriano* del col·legi romá. Las inscripcions gravadas sobre los tres gerros son idénticas; pero no s' hi trova ni *Illiberis*, ni *Centenarium* ó *Centuriones*. Pot ser aquellas estacions estavan llavors suprimidas, en lloch que lo mapa de Pentinger, porta solsament, *Illibere* y no porta *Combusta* que 's trova sobre los gerros apolinaris y l' itinerari d' Antonino. M' havia cregút poguer reconeixer exactament totas las estacions del Rosselló que se trovan entre *Salses* y *Bellaguarda*, ab l' ajuda de las inscripcions gravadas sobre los gerros apolinaris. Com s' acaba de veurer, mon desitj va quedar enganyat. No s' pot donchs formarse opinió sobre la vía romana á son pás per lo Rosselló si nó ab l' ajuda dels documents citats en aquest estudi. Cada hù escullirà lo trassát que li semblará millor establert. Henry, de Saint-Maló, de Gazanyola, Alart, etc. etc., han esposat las rahons de sas respectivas preferencias: en quant á mi m' en refereixo al trassát que comporta *Salses*, *Combusta* ó sia *Tourá*, *Ruscino*, *Illiberis*, *San Martí de Fonollar* ó sia *Centuriones*, *Summum Pyrinæum* ó sia lo *Portús* (1) En eixa

(1) Mr. Aurés ha publicat en Nimes, en 1868, un opuscul que porta lo titol següent: *Concordancia dels gerros apolinaris y de l' itinerari de Bordeaux á Jerusalem, y comparació ab la taula de Pentinger y l' itinerari d' Antonino In 8.º 128 pág. ab cuadros.*

questió, quan no podem conseguir la veritat absoluta, es necessari, mentres se fassi mes llum, contentarse de la veritat aproximativa (1). A ella m' he resignat.

Reproduceixo un quadro sinoptich dels itineraris que 'm procurá 'l senyor capitá de Bassaville. S' hi han reproduhit los noms gravats en los tres gerros que 's trovaren en 1862. Un quart gerro 's trová algun temps després; porta las mateixas indicacions que los tres primers. S' han de comprovar ab la taula de Pentinger. Aquest trevall ha sigut fet per Mr. Aurés.

Mr. de Basseville, no sols ha copiat exactament las inscripcions del gerro mes gran: al dibuixarlo ha fet de manera que enrotllanlo en un cilindro qualsevol s' obté la reproducció del gerro original dividit en quatre compartiments per columnas. Lo gerro te 'l coll y peu aixamplats.»

Ara tornarem á parlar del coll de la Massana, y donarem la etimología del nom Massana segons un autor rossellonés.

En 981, Lotari, rey de Fransa, confirmá á favor del monastir de San Genís la possessió de tots los bens que pertenenxian á dit monastir. En lo número de pobles designats en lo diploma que se li otorgá, s' trova 'l poble de San Pere, situat á prop d' Argelés: *villam sti Petri quae est juxta villam argelariam* (Marca Hispanica, Tit. n.º128)..... Una vegada probat aqueix punt, dech concretarme solsament en buscar provas en tota l' extensió de l' antich territori de *San Llorens*. Al recorre donchs aquell territori s' arriba á un lloch que s' anomena encara *San Pere dels Forquets*, abont se veu lo mas Muntaner; es en aqueix punt donchs que, en aquell temps, existia l' iglesia de San Pere, de la qual lo diploma de l' any 981 fá menció..... Com en aquells llocs no s' trovan vestigis de un conjunt de casas que formin un poble, hem de creure necessariament que lo poble de San Pere s' componia solsament de masos islats y distants los un dels altres. Es, potser, per la multitud de aquells establiments rurals que la montanya d' Argelés ha pres lo nom de *Ma sana* que porta encara abuy. Lo mot *mas* es sens dubte l' arrel del nom precitat, y nos es permés presumir que *Massana* significava en aquell temps un territori *dividit en masos*. (Renard de SantMaló. —Publicateur des Pyr. Orles. 6 Juliol 1833).

Al cim de dit coll y en territori francés se trova una torra que correspon ab una altre molt alta qu' en diuen la torra de *Madalóch*.

(1) Mr. Henry autor d' una historia apreciada del Rosselló.

ITINER

AD PORTVM XXIII
 MASTAM XVI
 VCITAM XXVII
 ORIPPUM XXIII
 HISPALIM VIII
 CARMONEM XXII
 OBYGLAM XX
 ASTICAM XV
 ADARAS XII
 CORDVBAM XXIII
 AD X
 FOPORAM XVII
 VCIESEM XVIII
 ADNOVLAS XIII
 CASTVLONEM XIX
 ADMORVM XXIII
 TSOLARIA XIX
 MARIANA XX
 MENTESAM XX
 LIBSOSAM XXIII
 PARIENTINIS XXII
 SALTICIM XVI
 AD PALEM XXII
 ADARAS XXII
 SAETABIM XXVIII
 SVCRONEM XVI

ARIUM

VALENTIAM XX
 CACYNTVN XVI
 ADNOVLAS XXIII
 ILDVM XXII
 INTIBLIM XXIII
 DERTOSAM XXVII
 SVBSALTVM XXXVII
 TARRACONEM XXV
 PALFVRANAM XVI
 ANTISILANAN XIII
 ADEFINES XVII
 ARRACONEM XX
 SEMPRONIANA VIII
 SETERRAS XXIII
 ACVISVOCONTIS XV
 GERVNDAM XII
 GILNIANAM XII
 IVNCARIAM XV
 INPRAENEVM XVI
 RVSCINONEM XXV
 COMBVSTA VI
 NARBONEM XXXII
 BAETERRAS XVI
 CESSERONEM XIII
 FORVMDOMITI XVIII
 SEXTANTIONEM XV

AGADES

AMBRVSSVM XV
 NEMAVSVM XV
 VCERNVM XV
 ARELATA VI
 ERNAGINVM VI
 GLANVM VIII
 GABELLIONEM XII
 APTAMIVLIAM XII
 CATVACIAM XII
 ALAVNIVM XVI
 SEGVESTERONEM XXIII
 ALABONTEM XVI
 VAPINCVM XVIII
 CATVRICOMACVM XII
 EBRVRODVNVVM XVIII
 RAMAM XVII
 BRIGANTIVM XVIII
 DRVANTIVM XI
 SECVSIONEM XXIII
 OCELVM XXVII
 TAVRINIS XX
 QVDRATA XX
 RICOMACVM XV
 CVTJIAS XVI
 LAVMELLVM XIII
 TICINVM XXI

ROMAM

BAMRVM XX
 PLACENTIAM XVI
 FLORENTIAM XV
 PARMAM XXV
 LEPIDVMREGIVM XXVIII
 MVTNAM XVII
 BONONIAM XXV
 CLATERNVM X
 FORVMCORNELI XII
 FAVENTIAM X
 FORVMLIVI X
 GECENAM XIII
 ARMINVM XX
 PISARVM XXIII
 FANVMFORTVNAE VIII
 FORVMSEMPRONI XVII
 AD CALEM XVIII
 HESIM XII
 HELVILLVM X
 NVCKERIAM XV
 MENANIAM XVI
 AD MARTIS XVII
 NARNIAM XVIII
 OCRICLO XII
 ADXX XXIII
 ROMAM XX

SVVM

M. P. X

D CCC

XXXX

X)

Aquellas torras construhidas lo llarch de la frontera dels Pirineus y sobre los punts culminants, de construcció antiquíssima, han cridat l'atenció dels arqueòlechs y suscitát no pocas discusions lo mateix que las vías romanas. Los uns diuben que foren construhidas pels romans, altres per los goths, altres per los árabes y per fi per los reys de Mallorca.

La primera torra que s troba en la alta cordillera es á una hora ans d'arribar á coll d' *Aras*, construhida en un puig elevat y de rica vista; ne diuben la torra del *Mir*. Es redona de una alsada de 8 metres y de 4 metres de diámetro á l'interior. Es de tres pisos, en volta, y sos murs tenen 1 50 m. d'espessor. Se puja al primer pis per una escala de pedra construhida dins lo gruix del mur, á 1'50 metres d'altura del platerreno. Pera pujar al segon pis es lo mateix. La torra está construida sobre una plataforma de 3 m. de relleu; y á l'entorn de la plataforma, la penya es tallada de modo que la torra s' troba isolada per un fossó de regular profunditat y amplada. En l'únic costat pera entrar en la torra, vers la porta, hi ha una escala de pedra de uns dos metres que hi dona accés. Los murs, encara que tinguin un gruix de 1 50 m. son espitllerats. (1) No hi ha pedras de tall, son pedras de tota dimensió unidas per una argamassa dura y compacte semblant á la argamassa de las construccions romanas.

Descrich minuciosament aquella torra perque qui n ha vist una, totes poch ó molt son lo mateix. De segur que desde la torra del *Mir* veurém una altre torra ab la qual correspon: en efecte á unas tres horas se presenta la torra de *Cós* del tot arrunada. Aqueixa torra está en combinació ab la torra de *Batera*, de *San Cristau*, de *Bellaguarda* (eixas dos destruidas) de la *Massana*, de *Madaloch* y las torras de vora mar.

Es difícil fixar la época de sa construcció y per que serviren. Lo cert es que ha de ser molt remota. N'hi há que pretenen que aqueixas torras eran torras de refugi y de defensa; está molt be, pero vos demano quin refugi podia oferir la torra del *Mir*, á 1500 metres d'altitut, las torras de *Cós*, de *Batera* etc., lluny de tota habitació, en paisos deserts, en montanyas escarpadas y d'elevació?.. Comprench molt bé que las torras esparcidas en nostre litoral servissen de refugi.

(1) Lo ser los murs espitllerats, vol pas dir que sas espitlleras servissen per la defensa de la torra, com en las fortificacions de la edat mitjana. Se compren sa impossibilitat per lo metre y mitj de gruix de la paret. La forma de ditas espitlleras fa creurer que servían pera donar claror á l'interior de la torra, puig que no rebia la llum d'altra manera.

En efecte, quan l' perill d' una invasió era senyalat per las torras d' observació de la montanya, los barons cridavan y reunian sos vassalls y s' tancavan en sos castells. Las vilas de alguna importancia possehián sa *Força*, punt fortificat y de refugi. Las casas ricas de pagés tenian sa torra dins la qual la gent se refugiava ab lo que volian salvar tant com durava la tala dels piratas serrahins de Mallorca ó desembarcats de la costa moruna. A fins á 1830, que 's conquistá Alger, duraren las sorpresas dels moros en nostras costas.

Donchs, de que servian las torras dels cims dels Pirineus? y á quina época han sigut edificadas? Es difícil respondrer. La bona rahó que 's pot donar es que foren construidas per los que fugint de la invasió serrahina permanexeren durant llarchs anys en las garrotxas escabrosas del Pirineu. Al principi, serian sens dubte torras de refugi pero á mida qu' anavan conquistant sa terra, se servirian d' ellas pera senyals ab farons ó alimares com estava en us al segle XI en lo famós article *Princeps namque* dels *Usatges* de Barcelona. En Pere III, acampat sobre lo coll de Panissars feu fer huna alimara vers la Junquera axi com havia demprés, per anunciar l' invasió del rey de Fransa (Montaner).

En Pere IV, quant se las havia ab lo comte d' Ampurias, (1384) feu un reglament sobre los senyals que havian de fer las torras y castells de la frontera al tenir novas del enemich. Durant la nit s' havia d' encendre *hun faro* y de dia *huna fumada* per cada cent homes d' armes que passarian la frontera. Cada torra transmetia la senyal á fins las torras de *Madalóch* y de la *Massana* las quals transmetian lo senyal á la torra de Peralada y de eixa al restant de Catalunya.

Pera mes ilustrar eixa cuestió y donar una proba de las discussions que ha suscitát, reproduhirém la polémica de dos sabis historiadors y arqueólechs del Rosselló *Mrs. Pierre Puiggari y Henry*.

«—Torras sobre las montanyas vulgarment y falsament atribuhidas als sarrahins com á torras de senyal.—

Aquellas torras erigidas sobre molts cims de nostres Pirineus passen vulgarment per torras de senyals construhidas per los moros. Pero Tito Libio nos diu que aquellas que s' han atribuhit als serrahins d' Espanya, existian ja ans de la segona guerra púnica. No es menos eert que del temps del Baix Imperi s' construhian aquellas especies de fortificacions y que son us principal consistia en oferir un refugi al moment del perill á la gent y remats dels pobles vehins (Gibbon, tom 7).

Lo género de construcció d' aquellas torras y tampoch l' historia

no 'ns proban que sian obra dels moros; res nos diu que hagin servit precisament per la transmissió de senyals. En nostres arxius trovém probas del contrari. S' hi troba, com exemple, que las torras de *Madalóch* y de la *Massana* eran destinadas á la defensa del país, y que aquesta última que protegeix lo coll que porta son nom, havia sigut construïda per ordre de Jaume primer, rey de Mallorca (*Arxiu del real patrimoni*, 5 *Reg. cartulari de Coplliure*). P. Puiggari corresponsal de l' Academia Real de Tolosa (*Journal le Publicateur des Pyrénées, orientales* 1832. núm. 29).

Contestació de Mr. Henry.

Torras de senyals segons la opinió de Mr. Puiggari, «res nos diu »que aquelles torras hagin servit precisament á la transmissió de »senyals, puig tenim probas del contrari en nostres arxius » Es una equivocació; jo provaré que nostres arxius parlan de l' us de senyals. Ducange á la paraula *Adalides*, cita un tros que diu: *ponunt de die speculatores seu atalaias, et noctu auscultatores* En 1384, quan en Pere IV hagué obligat á son gendre, lo Comte d' Ampurias, á deixar sos estats lo qual refugiat en Languedoc. reunia forsas pera tornar á entrar en l' Ampurdá, lo rey Pere que s' trojava allavors á Figueras feu publicar un bando pera regir los senyals que las torras s' havian de transmetre pera anunciar l' aproximació del enemich. Lo vigilant de la torra la mes aproximada de la frontera per la qual lo comte d' Ampurias havia de penetrar en lo Rosselló, debía encendrer un gran foch al ovirar l' enemich, si era de nit, y si entrava de dia, fer una gran fumada. Aqueix primer foch ó fumada qu' era la senyal d' alerta havia d' esser seguit d' altres fochs ó fumadas per cada vegada veurian entrar cent homes de llansa. La torra del castell de Perpinyá tenia de fer immediatament la mateixa senyal pera ser transmés d' una torra á l' altra fins á la de *Madelóch*, y d' aqueixa á las torras situadas á l' altre part dels Pirineus fins á Barcelona.

c. BOSCH DE LA TRINXERIA.

(Seguirá.)

DE PUIGMAL Á CAP DE CREUS

NOTAS D' EXCURSIONS Y APUNTACIONES OROGRÁFICAS, TOPOGRÁFICAS
É HISTÓRICAS SOBRE NOSTRA FRONTERA PIRENÁICA CATALANA.

(Continuació.)

I ha més encara: á causa d' aqueixa mateixa destinació, las torras que, tant en Espanya com en Catalunya, han conservat lo nom árabe d' Atalayas, se las nomenava també *Phares* (Faros). Una ordenació de Berenger Dalmás, inspector de fortificacions del rey de Mallorca, nombrá *casteylans de la torra del Far* de Tautarel á tres individus als quals los hi doná per paga 35 lliuras per tots tres, mes dos lliuras pera pagar lo menjar d' un gos qu' eran obligats á mantenir (arxiu Dom.) Donchs, aquellas atalayas, encara qu' en Gibbon diga 'l contrari eran mes torras de guayta que de refugi, com en lo temps dels romans. Lo poch espay que tenia l' interior de la major part d' ellas de poch hauria servit pera poguer refugiarsi la gent d' aprop ab son bestiar y menys encara á la gent dels pobles que eran casi sempre enmurallats. (Henry.—*Publicateur du 8 Sbre.* 1832 núm. 32.)

Réplica de Mr. P. Puiggari á Mr. Henry.

Quan jo he escrit que res provava que aquellas torras haguessin servit *precisament* á transmetre senyals..... y qu' aixó no era la destinació *principal* d' aquells castells durant lo Baix Imperi, me sembla que eixos dos mots *precisament* y *principal* bastarán pera apartar tota ideya d' exclusió. Perqué donchs emplear probas de tanta rama pera probar una cosa que ja sabia? Convinch que aquellas torras han servit alguna vegada de guayta. Pero, parlant ab bona lógica, nos es permés deduhir, ab Mr. Henry, que havian sigút construidas espresament pera aquell objecte. Si fos així, lo mateix se podria dir de

campanars, de montanyas y de totas las elevacions sobre las quals se fan també senyals quant es necessari.

Mr. Henry fa cas omís de las provas contrarias; condemna molt decidit en *Gibbon* sens haverse donat la pena de llegir son escrit relatiu á aixó y que jo mateix li indicava pera abreviar. Consultantlo hauria pogut compendre de quina manera torras bastant reduhidas podian procurar un refugi sufficient. Li aconsello, donchs, torne consultar aquell historiador il·lustre; y mes encara, puch indicarli en l' arxiu real (R. 18 p. 133) una ordenació de 1388 que ordena al comandant de la torra antigua dels Banys d' Arlés de recullir, en cas de perill, los homes y las donas del vehinát ab tot son haber, provisions y mercaderias (ab tots sos bens).

Lo que diu en Ducange, res prova; parla no més que de centinel·las. *Atalaya* es un home que vigila; també 's compren com á punt elevat qualsevol que serveix á dit vigilant. En aqueix sentit lo castellá y lo catalá traduheixen aqueix mot en llatí per *Specula* que vol dir lo mateix. En lo Rosselló lo mot *Atalaya* no s' emplea; sols s' emplea son verb *atalayar* y encara mal á propós.

Segons la opinió de Mr. Henry nostras torras eran també conegudas per lo nom de fáros y no pot citar-ne no mes una: la torra que s' en diu *del Far*. Relativament en aixó, nos refereix que Berenger Dalmás, (hauria hagút de llegir Dolms y no Dalmás) encarregat d' inspeccionar y aprovisionar los castells del Rosselló nombrá tres guardians pera aquella torra. Pero, además de que aquella ordinació res nos prova de lo que nos hauria de provar, es també bastant ridicul. Com s' enten, tres guardians ó castelans pera una sola torra! y encara per qué afegirhi un cá? Creu Mr. Henry que sia pera entretenir un farol ó una gabia de foch. Pero si Mr. Henry hagués girat lo full, hauria vist una ordinació real que nombra solsament un únich governador dels tres col·locats, per lo complacent delegat. Hi hauria vist també, que no era sols la torra que portés lo nom *del Far*, pero lo portava també la montanya sobre la qual estava edificada; *Turris podii del Far*. Molt mes hauria vist si hagués overt lo registre del patrimoni real, intitulat: *Castells reials de Roselló any 1369*, com també la recopilació d' ordinacions reals referents á lo que contenian y de lo que faltava en quiscuna de aquellas fortaleras, en número de trenta.

La torra *del Far* es una de las primeras, y en ella 's refereixen solsament municions de guerra y queviures; no s' hi fa menció ni de *far* ni de cap altre foch. N' es lo mateix de tots los demás castells inscrits en aquell registre. M' atreveria encara á dir, després d' haver

molt buscat, que cap nombrament de governador, en nostres arxius, fa menció de senyals, lo que probaria qu' aixó era no més un accesorí de moment y que res significava.

Donchs, si aquells castells ab sas municions eran guardats per quatre ó un sol individuó á fins al moment del perill; n' hem de deduir que aquells empleats feyan las funcions de guardas de magatsem ó be de porters.

Citaré un fet notable que vé en ajuda de la tésis que defenso. Lo reyalme de Valencia es poblát de torras com las nostras poch mes ó menos. Foren verdaderament edificadas per los serrahins (es dir en lo segle XII); pero la proba que no servian pas sols pera transmetre senyals es que quant s' en apoderá lo nostre rey en Jaume en 1240, en lloch de col·locarhi guardians encarregats d' encendre fochs, hi col·locá pera sa guardia y defensa, nobles y braus templaris, y també sanjuanistas y mercenaris; hi veyem caballers del mes alt llinatge.

Veyém donchs ab evidencia, que nostras torras encara qu' haguessen pogút servir pera senyals, eran verdaderas fortalesas que no s' han de confondre ab senzills *Fares*, qual nom en la edat mitjana, 's donava á las torras destinadas pera avisar de la proximitat de l' enemich. La torra del *Far* mateixa no n' estava exceptuada; puig havem vist qu' era un fort castell, un castell real. Y si un observa encara qu' es actualment coneguda per *Torra del cim del Fare*, en lo document que havém citat, debem naturalment deduhir que havia prés lo lloch d' un verdader far, qual nom porta encara la montanya, ó be que la mateixa montanya havia servit y podria servir encara de far.

En fi caldria, segons me sembla, deixar aqueixas ideyas de torras de senyals á aquells que poch instruits en lo modo qu' es fehia la guerra en aquell temps, judican nostras antigas fortalesas no mes en comparació ab las modernas.

(*Publicateur* del 29 Sbre. 1832 núm. 35).

Réplica de Mr. Henry.

«Dech una contestació á la réplica de Mr. Puiggari: aquí la teniu:

Tornem donchs á parlar de las torras de senyals. Aferrat sobre l' opinió de Mr. Gibbon, Mr. Puiggari vol absolutament que tot cedeixi al sistema d' aquell escriptor: per éll es lo *magister dixit*. No obstant hem de distingir las torras fortificadas las quals encara que poch importants podian ab sas fortificacions oferir un refugi suficient, y las que tenian sols per principal objecte la transmissió de senyals. Lo meu critich vol que torni á consultar l' arxiu del patrimoni real pera veurehi una recopilació de documents relatius á lo que existia y á lo que

faltava, als castells reals pera convencerme que res se refereix á fars y fochs. Ja que 'm vol fer aqueix servey jo li 'n faré un altre; li faré notar també que en lo mateix arxiu existeix una ordinació de 'n Pere IV del 8 de maig 1346 fixant lo salari de tots los empleats del Rosselló: al arribar á l' article de gent de guerra trovará la paga que 's donava als capitans de torras fortificadas; y en lo número d' aqueixas torras se troba la torra de *Tautarel*, la d' *Opol*, la de *Bellaguarda*, la de *Laquardia* etc., no n' hi veurá figurar cap de aquellas destinadas pera senyals, com las torras de la *Massana*, de *Madelóch*, del *Mir* etc., qual diámetro interior varia entre 10 peus (torra de *Cároch*) y 15 peus (torra del *Mir*), las quals no haurian pogút servir de gayre refugi als pagesos y remats dels pobles vehins. N' infereix d' aquí que las torras de senyals no haguessen pogut servir en cas de perill als pagesos que hi podian cabrer, y que en temps de guerra no sols hi posés guarnició proporcional; pero, segons ma opinió llur objecte principal era la transmissió de senyals.

Mr. Puiggari pretén que las senyals que hagueren pogut fer eran senyals de moment, y a propòsit d' aixó, 's fa molt graciós quan diu que lo mateix podian servir los campanárs y montanyas. En efecte te molta gracia, pero aném al grá. En primer lloch, li recordaré que segons lo mateix Tito Livio, los senyals eran ja coneguts del temps dels romans com á distinció d' aquellas torras *multas et locis altis positas turres. Hispania habet quibus et speculiset propugnaculis adversus latrones utuntur*, Mr. Puiggari coneix sens dubte 'l ditxo catalá *fer alimaries*. Si vol donarse la pena de buscar aquest últim mot dins Covarubias, hi trovará: *alimara significa señal y es lo mesmo que ahumada que es la seña que hazen las torras ó atalayas de la costa*. Es aquí prou precis lo mot *seña* pera probar que los senyals d' aquellas torras no eran senyals de moment? Mr. Puiggari trobará potser una escapatoria contestantme lo mot *atalaya de la costa* no podria ser si no una vana disputa de mots, puig li podria fer notar que la traducció conserva á la *Tourmagne* de Nimes la qual es certes ben lluny del mar, lo nom de *phare*, y mireu aquí lo que relativament á aixó diu l' autor de las antiguetats de Nimes: «L' us de dar senyals pel medi del foch s' ha » practicat en los temps més remots, de consegüent es molt verosimil » que la *Torra Magna* hagi sigút construïda pera la práctica d' un » costum tan sabi y útil pera lo descans de pobles y ciutats de las » quals Nimes era la capital. La situació, la construcció, l' elevació d' » aquella torra colocada sobre un dels punts mes elevats... Tot aixó » nos dona la prova incontestable d' aquella destinació primitiva. Sa es-

«cala que fou sols construïda pera pujar al cim de la torra, nos indica que unicament se servian de sa plataforma superior. Donchs aquella apropiació no podia ser altre que la qu' acabo d' indicar.»

En quant al mot *Atalaya*, Mr. Puiggari declara resoltament que no està pas en us en lo Rosselló. Com s' enten? Es tanta la diferencia del rossellonés ab lo catalá? Donchs si la llengua es la mateixa, que mon crítich consulti lo *gazophilacium* de Lacavalleria; lo *Thesaurus Catalano-latinus* de Torra; lo *Lexicon Catalano-latinus* d' Oelius Nebressensis, é hi trovará aquell mot molt ben reconegüt com tots los demés de la llengua catalana. Quan se proclama la pretensió de contrarestar *opinions abrevidas* se deu fer per manera de no produhirne de tant fácil refutació.

He dit que las *Atalayas* portavan també lo nom de fars. Es bastant singular que després d' haver sols volgut veurer en lo mot fare farols y gabias de foch. Mr. Puiggari declari, algunas ratllas després, que en la edat mitjana s' havia donat aquell mateix nom á algunas torras, (vaig á transcriure sas paraulas), *al cim de las quals se fehian fochs pera avisar l' aproximació de l' enemich*. No es lo mateix que jo he dit? Pero es pas l' única accepció que s' hagi volgut donar al mot *pharè*; en la edat mitjana, volia dir també columna de foch, puig que *Gregoire de Tours* l' emplea com á sinónim d' *incendi*, al parlar nos de l' esglesia de San Hilari que fou cremada.

(Henry.—*Publicateur* del 15 Octubre 1832).

Altra réplica de Mr. Puiggari.

«Pot haberhi semblant desgavell al de Mr. Henry? Després de haver despreciat Gibbon, bromeja, en son últim article, sobre ma segona invitació en consultarlo; després emplea un *distinguo* y l' abandona al últim paragraf, pera acabar d' admetre lo qu' ell mateix havia reconegut ser equivocació, salvo una petita restricció que aviat apreciarem.

Se figura Mr. Henry haver dit molt al citar-me l' ordinació d' en Pere iv! Ha donchs oblidat las bonas provas que li he donat referents á las torras de la *Massana* y de *Madaloth*! Ja que son distraccions sevas, las hi hem de recordar altre vegada. Que sapiga donchs que 's llegeix en un auto de 1356, conservat en lo arxiu de Coplliure, que la torra de la *Massana*, que s' en deya també *Perabona*, havia sigut construhida per lo rey Jaume I de Mallorca; *protectione terræ suæ*; y que en lo registre de *provisions* del patrimoni real, fol. 45, hi há un nomenclament de governador pera aquella fortalesa de l' any 1444.

En quant á la torra de *Madaloth*, trovará també en lo registre 5 fol. 95 del mateix, lo nombrament d' un governador de l' any 1333; y un altre, fol. 141, de l' any 1341 ab la clausa següent: *Jubentes illi qui custodiam dictæ turris gerit, ut illam, cum armis et arnesiis et aliis ad ipsam pertinentibus tibi tradat.*

La torra d' en *Mir*, es dir; *del Castellar*, puig que lo nom de *Mir* ha sigut donat á aquella torra lo mateix que lo nom de *Mahit* á la capella de San Marti, 's trova precisament en lo registre dels castells reynals de Rosselló com á fortaleras.

En quant á la torra de *Carroig*, lo rey no 'n podia salariar son governador, per la senzilla rahó que perteneixia al comte d' Ampurias.

Obligat donchs de convenir que nostras torras eran castells y llochs de refugi, Mr. Henry tota vegada pretén que son principal objecte era la transmissió de senyals. Com ho prova? Primerament ab una petita burla, molt fora de lloch, sobre la absurda inducció que pera mi prové de son sofisma. *Aném al grá* diu éll y eixos *grans* li serveixen ben mal, comensant per lo mot *speculis* que traduheix tot al revés, á sa fantasia, malgrat haverli jo indicat lo sentit verdader en tots los diccionaris. No parlo tampoch del *pro pugnaculis*, que certes no 's trova dius Marca, p, 128 en lo qual s' ha apoderat de lo dit per Tito Livio.

c. BOSCH DE LA TRINXERIA.

(Acabará).

BRINDIS ⁽¹⁾

A esta taula vinch á alsar ma copa,
si m' hi feu lloch, Deu vos ho prenga be;
per tots los pobles oprimits d' Europa,
companys y amichs, ma copa aixecaré.

Polonia, va per tu; la patria noble,
en la desgracia la nació més gran.
per tos patíbols que pujava 'l poble
com escala d' honor, al cel mirant.
Per tes verges, pels martyrs y patriotes
cayent com bons en lo combat de mort,
per ton dret trepitjat entre les potes
dels cavalls del autócrata del Nort.
Per ta terra en malahora repartida,
feta á les sorts per Cèssars bandolers,
oprimida per tots, per tots ferida
y á tots venuda com á vil comers.

Per la infelissa Irlanda, quals fruyts lleva
per afatar tan sols á son tirá.
en tots temps perseguida sense treva
per blanchs y negres á qui mes podrá.
Per aquell Parlament que 't varen pendre,
temple august de la santa llibertat,

(1) Premi de una copa de plata, oferta per D. Joseph Pujol, en l' últim certámen de Sans.

que sabs encare agonisant defendre,
 ultim joyell de ton tresor robat.
 Per tos fill morts de fam y pe 'ls que ploran
 baix les urpes in-nobles del senyor;
 també per 'quells que lluny de tu devoran
 lo desitx de venjansa dintre 'l cor.

Pe 'l poble vasch; pe 'l niu d' independencia
 per ma de Deu penjat al Pirineu,
 qu' encara avuy s' inflama ab la cadencia
 del terrible *urrerà* ab sonora veu.
 Per tos furs y tes lleys arreballades
 ab males arts per enemichs traydors,
 per tes crestes sublims y fondalades
 y tos heroichs combats fascinadors.
 Per l' esperit qu' encara vivifica
 aqueix poble de braus; per son demà;
 perquè dessota l' arbre de Guernica
 vingan á darse tots los bons la má.

Y ara vaja per tu, patria estimada,
 mes qu' ab la copa brindaré ab lo cor;
 Per tu, patria, vilment hofetejada,
 ferida, per butxins, de malá mort.
 Per ta llengua cent voltes escarnida,
 per tes lleys ja llensades á recó,
 per la veu que terrible en mon cor crida
 ab l' accent d' una santa indignació.
 Per ta corona en lo combat perduda
 del fort contra del bo.... Pe 'l gran moment
 que dels pobles vexats s' alsí en ajuda
 Deu venjadó ab terrible continent!

A alsar la copa vinch á aquesta taula,
 oh, bons companys, per una idea units;
 la llibertat fulmina ma paraula,
 jo soch la veu dels pobles oprimits.

RAMON E. BASSEGODA

9 Juny 1885.

DE PUIGMAL À CAP DE CREUS

NOTAS D' EXCURSIONS Y APUNTACIONS OROGRÁFICAS, TOPOGRÁFICAS
É HISTÓRICAS SOBRE NOSTRA FRONTERA PIRENÁICA CATALANA.

(Acabament)

PROSEGUIRÉ, donchs. Lo ditxo català *fer alimarias* te abuy dia pera nosaltres rossellonesos un sentit figurat molt apartat del sentit primitiu. No es necessari pera lo mot *alimara* recórrer á Covarrubias. Es explicat per tots los diccionaris espanyols. Pero aquell antich autor hauria tingut ben poca autoritat si hagués comés los dos barbarismes que li atribuheix son mal aventurat copiadó. Mr. Henry, per tant que digui, en la frase de 'l historiador romá, no 's tracta no mes que de guaytas. Donchs ja que 's vol batre á cops de diccionaris, comensaré per tirarli Lacavalleria, Torra, Nebrija y además Belvitges y Juglá, los quals traduheixen *alimarias* per *nocturni ignes*, y no per *signa fumodata*; y aquells focs nocturnos son las iluminacions que 's fan en las festas públicas, com ho explica molt bé l' últim dels diccionaris citats, qual data es de 1803.

Mr. Henry pot sens dubte ensenyarnos moltes cosas; pero es una temeritat que no te nom aixó de volguernos ensenyar la nostra llengua vulgar. Si senyor, malgrat sas grans exclamacions y son to magistral, ha de saber que la llengua catalana, sens contar sas vicissituds, te dialectes que cap diccionari porta; y si 'n dubta, que vagi ab son *gazophilacium* á comprar dins Perpinyá las cosas més usuals, com *rahims*, *melocotons*, *tófonas*, *escalunyas*, *sajulida*, un *canti*, un *gerro*, *aygua cuyt*, *molls* á casa un *manjá*; que 's fassi fer per son sastre una casaca de *panyo* y un *gipó de bombosi etc.* etc. etc. y si 's burlen déll, si 's trova insultat, que vagi á gemegar en busca d' un *mostassá*.

Res de *singular* té la distinció que he fet entre las forteses que
LA RENAIXENSA.—Any XVI.

de moment servian pera senyals y senzills *fars*, es dir, torras com la *Tour magne*, si 's vol que servian y no podian servir no mes que pera aquell us. Tot lo que sobre d' aixó nos diu Mr. Henry es tant fora de tó com poch reflexionat. No es fastigós, no obstant, tenir de repetir tantas cosas, á un antagonista que treballa sense tenir sota 'ls ulls ni dins son esprit, las proposicions que combat?

(*Publicateur* de 20 Octubre 1832).

No es veritat que la polémica de eixos dos sabis es molt interessant? Se las pican de valent. M' Henri es autor d' una historia del Rosselló y altres treballs literaris. M. Pierre Puiggari es l' autor de la Episcopologia dels bisbes d' Elne, d' una gramática espanyola, de una altre de la llengua catalana, arqueólech y crítich molt erudit. Los dos son morts lo mateix que Alart, Saint-Maló, Gazanyola, tots sabis il·lustres dels quals lo Rosselló couserva la més grata memoria.

Pera acabar ab lo coll de la Massana diré que després de l' anejió de Rosselló á Fransa, hi hagué una petita guardia permanent en dita torra de la Massana. En 1713, un llamp va caurer sobre la torra, lo que obligá abandonarla.

La torra de Batera, á sobre Cortsari te una construcció semblant á la torra de la Massana. La torra du Madaloch está molt ben construhida ab pedras de tall.

Crech nos havem prou detingut al coll de la Massana. Continuém donchs nostre excursió frontera enllá.

Res de particular tenim que dir. Seguim una de las arestas del vano que 'ns portará al últim poble de la frontera, Cerbera, *Cervaria* dels romans, *Finis Galie* (Pomponius Mela), abuy poble d' algunas cascas de pescadors. Es la primera estació francesa del camí de ferro.

Seguint la branca principal que forma lo cap de Creus, se trovan las runas del monastir de S. Pere de Roda, al cim de la creua. Son tan conegudas y han sigut descritas tantas vegadas que m' estalviaré de parlarne, (veurer l' interessant descripció qu' en fa D. Francisco Pi y Margall, y últimament la verídica y poética relació del autor de l' historia del Empurdá, en Joseph Pella y Forgas.

Solsament recomanaré al excursionista una font d' una aygua fresquissima y molt bona ahont s' hi fá un ápat ab gust.

Es singular. A propósit de fonts, dech fer observar una particularitat que 's pot averiguar quan se vulga, y es la següent: tots los monastirs de benedictins sense escepció son situats en endrets sans y agradables á prop de fonts abundants d' una aygua fresca y bona, com per exemple: lo monastir de benedictins d' Arles (Vallespir,) Campro-

don, S. Miquel de Cuxá, S. Pere de Roda, S. Quirch de Culera, Sant Andreu de Soreda, etc., etc. Donchs quan trobareu una font á prop d' un monastir benedictí, no demaneu si es bona aygua; begueu sens cuidado, la trobareu riquíssima.

En Pi y Margall nos parla en la arquitectura del monastir de Sant Pere de Roda entre altres cosas, de columnas y capitells del orde corintí ab sas fullas d' acanto y follatge d' una puresa grega .. Qui sab si aquellas columnas provenian de la célebre Roda? ó be del famós temple romá de Venus del qual nos parlan Ptolemeo y Strabon y qu' estava situat sobre un dels promontoris dels Pirineus que s' avansen dins mar?

Roda!... altra qüestió que ha donat molt que dir als arqueólechs! Una vila tan important que no ha deixat cap vestigi del lloch ahont era construhida! .. Al menys Ampurias nos ha donat y nos dona provas de sa existencia. Alguns nos diuen que Roda es la actual vila de Rosas. No ho podém creurer, puig que Rosas no conté cap edifici antic. He recorregut sos carrers y recons y res he sabut veurer; á demés sabém que Rosas es vila moderna. He buscat per sa campinya, son litoral, fins al peu de la montanya; cap ruina he trovat. Los historiadors romans nos diuen que Roda era port de mar y gran població ahont Caton y Cayo Scipion desembarcaren ab son exércit. Nos diuen que Roda 's trobava al peu de la montanya al fons del golf. Desde aquella época 'l mar no 's pot haber gayre retirat y si ho ha fet ha sigut no més que de 10 á 20 metres. Donchs ahont hem de buscar Roda? Deu ho sab; pera mi, la antigua ciutat grega havia d' ocupar lo punt que ocupa abuy la ciutadela arrunada al costat de la vila de Rosas. Aquella extensa fortificació fou potser construhida sobre sas runas, y sas pedras serviren á edificar sas murallas; tot aquell terreno fou regirat pera construhirhi sos baluards y enfondir sos fossos. Rosas no te cap font si no aygua de pou. En la ciutadela hi ha dos fonts, una molt abundant y de bona aygua la qual alimenta los barcos y esquadras que venen á ferne provisió. Son manantial es sota terra y recuvert d' antigua volta. Recomano á nostres arqueólechs estudihi detingudament las ruinas de la ciutadela de Rosas, algun vestigi hi trobaran de l' antigua ciutat grega. Es probable que quan los benedictins construhiren son monastir no faltavan enderrochs de Roda en aquells entorns y lloch de la ciutadela arrunada; ruinas sobre ruinas!... s' aprofitaren de columnas y capitells que tragneren d' aquell enderroch pera adornar son claustre...

La ciutadela de Rosas, quals murallas son mitj enderrocadas, está

construhida en un extens plà, á la vora del mar, un poch á la dreta de la vila mirant 'l mar. Es un pentàgono irregular, qual front, de mes extensió, fa cara al mar, dos al plà y los dos restants á la montanya. Las murallas tenen de 10 á 12 metres d' altura; y sos fossos que tenen una amplada mes que regular rodejan la ciutadela escepte del costat de mar.

Lo siti de Rosas per los francesos y la resistencia y defensa dels espanyols es un dels fets més memorables de la fi del sigle passat. Tres mesos durá desde 'l 24 Novembre 1793 al 3 de Febrer 1794. Lo nom de son defensor lo general Izquierdo 's feu immortal com lo nom d' Alvarez de Girona. Durant aquells tres mesos, suportaren malalties, fam y una continua pluja de bombas y balas rasas. Deixém parlar un historiador francès molt veridich. (*Fervel—Campagnes de la revolution française dans les Pyrennees Orientales.*)

«Lo 1 de Febrer 1794, al trench d' alba, la gran bateria doná l senyal á las demés, y de cop la ciutadela 's trová rodejada en un torbelli de foch. Aquella desgraciada plassa no pogué contestar no mes que del costat about havia concentrat sa única defensa, es dir en lo frons que nosaltres haviam abandonat, y encare al retró espantós de las nostres 93 pessas contestava escassament. En quant á l' esquadra espanyola 's quedá muda é inmóbil.

Durant dos dias y dos nits, sens cessar, la guarnició espanyola rebé á cel overt y silenciosa, una pluja de ferro y de foch. Per últim lo 3 de Febrer, á la punta del dia, se sentiren redoblar tabals y vegegrem alsar la bandera blanca de capitulació. Un parlamentari se 'ns presentá diguentnos que quedavan no més en la plassa 540 homes manats per un coronel lo qual s' entregava ab sos soldats á la generositat del vencedor. En efecte, lo general Izquierdo, que no podia ja prolongar sa gloriosa resistencia no mes deixant aniquilar sos braus defensors, aprofitá de la nit del 2 al 3 pera fugir. L' embarcament se feu ab calma y molt ordre; tota la guarnició s' embarcá menos la guardia que 's constituhi presonera.

Lo mateix dia entràrem en la ciutadela. Presentava un espectacle lamentable: tots sos edificis enderrocats ó cremats per nostres 40.000 projectils (1): sos carrers un munt de runas y per tot fossos produhits per las bombas, coverts de morts mitj enterrats.

(1) A eixos 40.000 projectils, la ciutadela havia contestat ab 13.633 balas rasas, 1297 obusos, y 3602 bombas. L' esquadra contestá ab 4773 balas rasas, 2493 obusos y 2736 bombas, total 28534 projectils: de part y d' altre durant tot lo siti: 71.780 projectils.

Quants cadavers sepultats sota aquell enderroch!... La guarnició tingué 113 morts, 470 ferits y 1160 malalts. Nosaltres tinguérem sols de 50 morts y 150 ferits, sens compendrerhi las numerosas víctimas que feren lo tifus, lo fret y privacions.

Trovárem dins la ciutadela: 90 canons, 11814 projectils, 20 millars de pólvora. 14000 cartutxos y 200 fusells fora de servey.

De queviures ne quedavan molt poch. De banderas no s' en trová cap, havian desaparegut.»

Continuém nostre excursió fins arribar al exuremitat de cap de Creus, terme de nostre llarch viatge.

La massa granítica se prolonga formant á dreta y esquerra calas rodejadas de precipicis de gran profunditat. Se troban fondos de cent y doscents metres al peu mateix dels cingles. Aixó 's compren, puig que la cordillera granítica segueix sa prolongació dins mar.

Havem dit que la frontera franco-espanyola es abuy lo cap Cervere. Segons Strabon, lo temple de Venus pirenaica separava ants la Galia de l' Iberia. Aquell temple era edificat sobre lo cap de Creus y per aqueix motiu ne deyan *Aphrodisium*. Donchs molts geógrafos s' han equivocat al confondre lo temple de Venus á sobre l' cap *Aphrodisium*, ab lo *Portus Veneris* (Port-vendres.)

Per tant respectable que sigui pera nosaltres la opinió de Strabon, farém notar, ab tot, que Pomponius Mela sembla volguer col·locar la linea fronterissa al cap Cerbere, de modo que la frontera d' allavors seria la mateixa d' abuy. Sia com se vulla, la comparació dels textos de Strabon y de Pomponius Mela, que vivian y escribian á la mateixa época, deixarà sempre alguna incertitut sobre la determinació exacta de la frontera entre la Galia Narbonesa y l' Iberia, en la época de la dominació romana.

Lo litoral del cap de Creus, desde 'ls temps històrichs més remots, sembla pas haver cambiat: las onas han pogut determinar ensá y enllá algun derrocament parcial al peu de las timbas y parets espadadas de la costa. Però, en general, tota la massa granítica ha resistit á la desagregació del mar, puig sas penyas se segueixen á sota aygua y sembla pas que l' acció del mar las hagi esmenussadas. Alguns barranchs en temps de pluja, per son arrastre de pedras y grava, forman calas sorrencosas que dulcifican lo aspre que te la costa. Son verdaders *Fiords* ahont lo palangrer sorprés per un tramontanal, troba un refugi. Port-Bou, Culera, Llansá, la Selva, Cadaqués; tenen en mitj de la granítica montanya, sos *Fiords* sorrencosos ocasionats per los torrents ó

barranchs que baixan de la crena, 'ls quals per sos continuats arrastres, acabarán ab lo temps pera cegar aquells ports de refugi.

Hem arribat al fi de nostra excursió, puig es inútil fer menció del far de segon ordre construït á la extremitat del cap de Ceus. Ho deixarem pera Mr. Pere Puggari y Mr. Henry...

Deixo al excursionista l'estudi de la part geològica molt interessant sobre tot en las montanyas de Culera ahont s' han explotat minas de coure, d'estany y de plata. Tota la linea fronterissa que havem recorregut es molt rica en tota classe de minerals. Falta també escriurer lo catàlech de la Flora de la cordillera de Recasens fins á cap de Creus la qual es tan diferent de la flora de la frontera de gran altitut per hont hem comensat eixa relació. Però ja n' hi ha prou per ara, puig dita relació, ja massa llarga, 's faria pesada. Com deya al comensarla: he trassat lo viaró; als excursionistas toca obrir ampla carretera.

c. BOSCH DE LA TRINXERIA.

PENEDIMENT

Menció honorífica en lo certamen de la Associació Literaria de Girona.

Ahont girará 'ls seus ulls
la méva ànima torbada -
que no vos mire, Senyor,
altre colp en passió amarga
per culpa dels meus pecats
que á tot' hora han renovadas
las llagas que allí en la creu
nos lliuraren d' esclavatje?
¡Oh Senyor! com ploraré
bastant per borrar mas faltas
si ja son tantas y tals
que fa horror de recordarlas?
Prou sé que allunyat de vos
que voliau abrassarme
me n' he anat ab l' enemich
que al pecat m' arrossegava.
Esmento que fent menyspreu
dels goigs que vos me brindavan
vaig córrer desatentat
cercant las ditxas mundanas.
He sentit la vostra veu
que dolsament me cridava;
mes jo, pecador de mi,
no ascolti vostras paraulas.

Jo sé que quan vostre cor
 sufria penas amargas
 lluny de donarvos consol
 he doblat las vostras ánsias.
 ¡Oh ingrát de mi y fill crudel!
 que he trait un Deu y Pare
 que 'm posá al mon y sufri
 passió y mort pera salvarme.
 Qué farán tots los meus plors
 per apagar l' ira santa
 si altrás voltas he fugit
 quan voliau perdonarme?
 ¡Com seré digne del hés
 que ha de fermar l' aliança
 si quan m' heu volgut besar
 jo sempre he girat la cara?
 Mes, Senyor, si son ben grans
 y ben nombrosas mas faltas,
 la vostra misericordia
 n' es tan gran que may s' acaba.
 Planyéulo al trist pecador
 que penedit ho demana,
 y ans que pecar altre colp
 llevéulo de aqueixa estada.

MIQUEL LAPORTA.

LO RELLOTJE DE SOL

Premi d' un *brot de roure* de plata y or en lo Certámen de Granollers 1884.

Quina remor va moure la quitxalla
quan lo varen plantar de la masia
en lo pany elevat de la muralla
que de sol y serena 'l bes rebia.

Lo jayo de la casa 'ls explicava
qu' aquell punxó, qu' en la paret se veyá,
ab la sombra las horas señyalava
del sol que mes amunt, mal pintat, reya.

Tot lo veynat per véurel hi acudia
d' aquells voltants, clamorejant sens treva,
y entre mitj de tumbala y d' alegria
pel rellotje tothom deya la seva.

Un va penjarhi un llum ab 'la fal-lera
que senyalés de nit, y la maynada
va esmajinar que, tan bonich com era,
merexia tenir una teulada.

L' avi va dir: lo que mereix que 's fassi
ja que 'ns signa quan neix y mor lo dia,
y perquè inspiri al caminant que passi
es posari 'l sant nom d' *Ave Maria*.

Y axí 's va fer; y aquells creyents pagesos
qu' anavan als sembrats de matinada.
resavan al marxá aquells mots entesos
que dictavan de cor á la tornada.

Lo rellotge de sol, que ja marcava
era l' orgull del mas, era l' emblema
de fé devota que 'l vellet alsava
al posarhi l' empremta d' aquell lema.

Dessota del punxó d' aquell rellotje
l' hereu y sa muller tranquils s' asseyan,
y embadalits en amorós coll-llotge
sos greus passats y bons presents retreyan

També los pelegrins y pobrissalla
resavan aquells mots al arribarhi,
y pá llescat, bon vi y bon jas de palla
ab goig plascent trobavan al entrarhi.

A son entorn lo poble 's reunia
de las ballas teixint la trena honesta,
y 'l dolsayner tocava, y recullia
la carinyosa almoyna de la festa.

Tot ho veyá passar, marcant las horas,
lo rellotje de sol, may s' aturava,
y si contava festas allavoras
jorns de condol mes endevant contava.

Va veure 'l vell qu' un jorn plantarlo feya
sortir difunt per l' ample portalada,
y á la quitxalla que ab sos cuentos reya
seguir plorosa l' urna venerada.

També 'ls hereus y noyas y pagesos
varen passar com l' avi á la fossana,
y no 's veyan ni pobres ni burgesos
en l' era extensa hont feyan la sardana.

Tot era mort! Aquella casa antiga
s' esquerdava cedint á si mateixa,

y no granava en los sembrats l' espiga,
y no omplia 'ls cellers l' ordi y la xeixa.

Tot era mort! La seca pampalada
del vell parral no convidava á l' ombra,
sols se veyá 'l rellotje en l' esquerdada
paret, hont son punxó donava sombra.

Era l' únich vivent que ab fret mutisme
vetllava aquell padró de las centurias,
esperant tal vegada 'l cataclisme
qu' ha d' ensorrar al mon entra sas fúrias.

Las plujas, temporals y pedregadas,
y nits d' ivern de boyra calitxosa;
varen deixar sas xifras esborradas
y 'ls mots que hi va pintar la fe piadosa.

En lo punxó que 'l llamp torsat havia
lo dit del temps, signant á terra, 's veyá,
y encara, mes amunt, se coneixia
lo sol, qu' esborancat y tot, somreya.

Are que 'l temps aquell casal descalsa
y esvinsa sas murallas salvadoras,
en lo pany de paret encara s' alsa
lo rellotje de sol signant las horas

Oh! espectre que, imponent, ab ton misteri
subjugas d' aquet mon l' humana forsa,
oh rellotje de sol, lo teu imperi
qu' es lo del temps, ningú, ningú pot torsa.

L' esprit modern ab quinas lleys no lligas
t' arrencará del mur hont tens estatje,
mes, be valdrán tos drets qu' allá hont tu sigas
l' eternitat hi mantindrà sa imatge.

ANTONI BORI Y FONTESTÁ.

PE 'L SEU SANT

Encara me 'n recordo. Era lo dia
en que 'l teu sant vas celebrar joyosa,
tos ulls, ab sa claror esplendorosa
venian á exaltar ma fantasia.
A tothom ta bellesa embadalia
quan á tots saludavas vergonyosa;
encesa 't vas tornar com una rosa
al sentir que las mans jo t' estrenyia...

.....
Avuy, que servo encar l' amor doleissim
que 'm vá inspirá' algun dia ta bellesa.
t' he vingut á trová' en ton niu purissim
al retornar de lo meu llarch viatge;
t' he donat los bons días, mes tu, encesa
m' has presentat un nin qu' era ta imatge.

BONAVENTURA BASSEGODA

Al inspiradíssim cantor del nostre Canigó,
D. JASCINTO VERDAGUER,

ADMIRACIÓ Y AGRAHIMENT

De là [†], longeant les bords de la mer de Tyrrhène,
Il s'abat comme un aigle au sommet de Pyrrhène.

LAMARTINE, (*Poème des Visions*).

Hæc monumenta legens mirabere, et ipse stupebo
Id prope divinum ni fatearis opus.

(X...)

O mon vell Canigó, montanya regalada
Alsa ton cap nevat!
Lo Píndaro de Vich en ta pica enlayrada
Com l'águila ha pujat.

Ous de sa llengua d'or la rica cantarella
Més dolsa que la mel?
Per tú sa arpa avuy als ayres descapdella
Uns cants robats al cel.

Quan jo 'l sento contar nostra payral historia
Y tas bellesas grans;
Quan jo 'l veig realzar dels meus avis la gloria.
Quins picaments de mans!

(†) De l'Atlántida. En aquesta Atlántida, sabis reys havian format unag ran y maravellosa potencia que dominava tota aquella terra sobre moltes altres illes, y afins sobre algunes encontrades del continent, apoderantse de totes desde la Libia fins al Egipte, y de l'Europa fins é la TIRRENIÀ.

(Atlántida, cant II, nota 7).

Un dia, en un plech de ta falda,
 Ab fretat retrunyí 'l corn;
 Y, á glops, la sanch roja y calda
 Dels catalans rajá al entorn.
 Qual lo llamp qu' esquinxa bromas
 Los Moros, d' un infernal bot,
 Saltáren rechs, córrechs y comas,
 Esclafant y trossejant tot.

De Mahomá ja la bandera
 Penjola als cimalls de Cabrens;
 Ja 'ls aixams de gent forastera
 Se comparteixen nostres bens.
 Acalats de vergonya y d' ira
 Los ulls de Guifre veuhen pres
 Son germá Tallafarro... Ell mira
 Si Gentil al seu costat es.

Gentil! Nou Prometeu anhelant sa pastora,
 Senyora de son cor.
 Del estany de Cadí escorcolla, en esta hora,
 Lo lloch enlluernador.

Sobre d' uu fresch sender, vermellench de maduixas
 Y de gersos pansits,
 Ell veje clarejar los mantells que las bruixas
 Fan assecar, de nits.

—«Quan tals vestits durás, oh tu Griselda mia,
 «De sopte, nostres cors
 «Mon pare. embadalit, lligará, 'l mateix dia,
 «Ab cadenas de flors.»—

Diu, y tant mateix atrevidas,
 Sas mans arrapan un mantell;
 Quan mil fadas, de l' aygua eixidas,

Rondinejan al entorn d' ell.
Dins l' estany platejat d' estrelles
Se gronxola, en sont port quillat.
Una barca ahont sis donzellas
Posan Gentil esperucat.

La reyna d' eixas Encantadas,
Anomenada Flordeneu,
De Griselda pren las anadas
Y l' ayre y 'l mirar y la veu.
Sas manyagas encisadoras,
Gentil, ara 't fan descuydar
Que contra nissagas traydoras
Ton pare es sol á pelear.

Guifre, de rabia foll, per esbargir sa ira,
Trasteja com un boig...
Al estany de Cadí ell se atura... se gira:
Son nebot balla ab goig.

Trenca 'l llas que 'l deté, l' alsa... y avall rodola
Lo fill del seu germá;
Gentil, l' hermós Gentil, en una aprosa asyrola
De rocams s' aixefá.

Ays, gemechs, clams de dol s' ouhen en las montanyas;
Tot es tristesa y plany.
Flordeneu, l' ull negat, ab sas joves companyas,
Caphussá dins l' estany.

Visca Deu! Fuig de mala gana
Lo Moro, sancer del punyal.
Del alt Pirineu á la plana
Trontrolla un crit: «Nadal! Nadal!»
Tals los segadors las espigas
Dallan en los primers de juny,
Quals nostres Vells en las garrigas
Estassan tot, lo ferro 'l puny.

Mes Tallaferro, sens tardansa,
 De Gentil conegué la sort,
 Y d' un fill de tanta recansa
 Jurá de ne venjar la mort.
 Ay! ay! ja sa picassa oscada
 Esmola, desvariejant,
 Y de odi una mirada
 Jíta á son geróá, mentrestant.

Lo cor nafrat, malmés del desconsolat pare
 Olivá amansi;
 Y Guifre, 'l dols Gentil qu' amargament plora ara
 Guardá á Sant-Marti.

Oh Canigó, se diu que negrejá, eix dia,
 La plata de ta neu;
 Y que sobre ton front hont lo sol no lluhia
 Plantáren una creu (1).

Desfés, desfés avuy ta blanca cabellera,
 Deixa ton aspre dol:
 Lo Pindaro de Vich al cim de ta cinglera
 Ha posat un nou sol!

LO PASTORELLET DE LA VALL D' ARLES.

(Reproduhit de *Le Rousillon*).

(1) Hi há á Prada una fotografia del cim de Canigó ab la creu que no fa pas gay-res anys lo dominava

(Nota del Cant. 12).

¡FERIDA AL COR!

I.

ERA la Roseta la flor més galana, la mes xamosa de l'encontrada.

Qui l'hagués vista joyosa y riallera saltironar per las florestas perseguint ab afanyós delit las matisadas papallonas, hauria experimentat l'embadaliment que produheix la contemplació de las ignocentas gracias de l'infantesa.

Hermosa y cándida, angelical pureza reflexava en tots sos detalis avans de que la poncella se convertís en gallarda y encisadora rosa.

¡Pobreta! qui havia de dirli que més tart son cor havia de veurers nafrat pel rosech del desengany!

Quan fou més espigada vingué á ser l'enveja del jovent que la mirava com á flor privilegiada de la vall.

Per dissort contragué coneixensa ab en Quimet, fadri extern d'una casa rica del poble y que cursava á ciutat, anant á passar tot lo temps de vacances á la propietat de son germá qu'era 'l primogénit de la casa y que li havia procurat una instrucció vasta y esmerada que ab l'ajuda de las bonas relacions ab que contava li feyan un nom en los negocis bursátiles.

En las temporadas que passava á la casa paterna frecuentava sovint la dels pares de la Roseta que 'l rebian ab la especial galanteria que 'ls distingia, ab la esperansa d'un bon partit, que no tardá molt temps en preveurers.

Tantost contava la nena quinze primaveras, y ja comensá á naixer la primera sensació, la primera guspira del foch d'una passió que s'

havia de fer cada dia més intensa ab l' impresionable temperament de qui comensava á tastar lo melós néctar de l' amor que ab tassa d' or li propinava 'n Quimet, cada volta que jurava estimarla, parlantli ab lo melífluo accent que no tardá gayre en fer estremir sos sentits al igual que la papallona brunzeix ab suau alé las delicadas flors del jardí.

Aixís mateix experimentava ubriagador goig, repercutint dins son pit las ardorosas y exaltadas frases de tot quant té de poètica la acalorada fantasía, que exaltava á l' inexperta nena que tot just trepitjava un mon desconegut.

Que extrany, donchs, que abrusada per la inextingible flama del amor, sedenta de gosar las inefables delicias que li proporcionava, hagués donat cabuda dins son cor verge á las manifestacions d' afecte que á totas horas sortian de la fogosa imaginació d' en Quimet.

Complerta fou pera nostres enamorats joves la ditxa en los primers mesos, fentse cada dia més intensa la passió que alimentavan, convertint en moment de felicitat los instants que passavan junts en lo piano, executant melancólicas tocatas que feyan sentir al cor més invensible, sobre tot quan cantava la Roseta ab lo timbre de sa veu angelical, apassionat, que penetrava al fons del ánima, y que accompanyava ab singular mestria y delicadesa, ab expressivas armonías, en Quimet que bé 's pot dir era mestre consumat en l' art de la música. Aixó entussiasmava més y més cada dia l' esperit perdudament enamorat de la Roseta que 's gosava escoltant las variadas y difícils fantasías dels millors mestres, primorosament executadas pel aficionat jove pianista

II.

Transcorregueren deu mesos del nostre relat, que foren de ventura, los suficients pera que 's fes més fonda la idolatria que sentia la Roseta pel seu promés lo qui cada dia semblava demostrarli ab més vehemencia la ardorosa passió que per ella sentia.

Mes ay! que lluny estava de pressentir lo cop fatal que se li esperava y que havia de destruir de sobte las esperansas é ilusions que havia concebut, desvaneixentse en un instant los daurats somnis de felicitat que la feyan viurer.

Quan lo sol de la ditxa brillava ab tot son esplendor vingué á en-

terbolirlo una carta que fou origen de las més crudels desventuras, concebuda en aqueixos termes:

«Roseta meva: Perdónam la fugida á que m' he vist obligat per las circumstancias que 'm rodejan. Importants pérduas en las cotisacions d' eixos últims dias m' han portat á un estat tan deplorable que m' abat de vergonya 'l no poder rehabilitarme. No sols he arruinat mos propis interessos, si que també 'l sagrat depòsit d' amichs que, confiats, m' havian fet son depositari.

Duas solucions únicas, duas sortidas podian traurem del abim en que 'm trovo; lo suïcidí, sols inconcebible en un moment de desesperació en qui no pensa ab la justicia Divina, ó traspasar los mars pera rehabilitarme y salvar la meva honra. T' estimo lo suficient pera conservar una vida que 't perteneix y que anhele ab lo temps poder consagrar-te, si no 's contrarian mas aspiracions.

Perdónam si no he tingut valor suficient pera venir á despedirme de tú que tan m' estimas. He volgut estalviar-te l' aflicció d' una despedida que hauria sigut terrible pels dos.

Adeu Roseta: Sols desitjo brillen per tú dias de ventura, en tan pensas que dins mon cor hi porto grabada ta imatge hermosa que no s' apartará un moment de ma imaginació. Prega á Deu, pera que pugua retornar prompte al teu costat, ton apassionat

QUIMET.»

Un llamp que hagués traspassat lo cor de la pobre nena, no l' hauria fet caure á terra ab més rapidés al devorar lo contingut de la fatal carta.

—¡Ingrat, no m' estima! m' abandona, barbotejá ab accent de dolor al tornar en sí del síncope que la desplombá, desafogant ab abundant plor la forta emoció que experimentava.

Pálida, totalment desfigurada, ab la mirada vagant per l' espay, no podia pas donar sortida als incessants gemechs retinguts dins de son pit per la conmoció, fins que vingué á caurer en un dols ensopiment que calmá l' excitació que li produhia tan inesperat cop. Per precisió tingueren que ficarla al llit visitantla 'l metje, qui ab l' ajuda dels medicaments procurá retornarla del accident que l' havia acomés al devorar lo contingut de la funesta carta de 'n Quimet.

III.

Vuyt dias després; convalescenta encare y ab las senyals indelebels dels sufriments que en ella havian fet presa, com si las sevas forsas físicas l' haguessen abandonada, apoyada en un bras de la sua germana, ab insegur pas se pasejavan pel jardí, contemplant las flors que delirant esfullava una á una, com volent demostrar las marcidas ilusions que s' havian després de l' arbre de sa ditxa.

Acabava de passar ja 'l temps de la primavera en que las flors llenzan al ayre sos delicats aromas, y l' oreig joganer aixampla los pits desitjosos de falagueras sensacions: las flors comensavan á marcirse, desprenentse sas corolas al impuls dels vents de la tardor, y las fullas dels arbres queyan arremolinadas per la ventegada, com se desprenen las ilusions d' un cor sens esperansa.

Ja s' havia apagat lo goig en sa fesomia visiblement descolorida; no eran tan intensas las miradas de tristor que avans eran un detall de sa bellesa, y dava pena al veurerla, en desordre l' abundanta caballera que li queya per l' espalla, ab amarch sonris que la feya apareixer tan tristement hermosa que condolia 'l cor més insensible.

No cal dir que durant algun temps se creuharen entre nostres enamorats joves algunas cartas molt apassionadas per part d' ella y no gayre expressivas per part de n Quimet. La Roseta las rebia ja ab desconfiansa. Escoltava ja los pressentiments del seu cor que li feya apareixer tan poch tácitas las situacions que li manifestava en sas cartas en Quimet, cada volta menys frequents, més fredas y ab l' espill de l' indiferencia.

Una tarde de retorn d' una caminada que li feren fer per las soleyas y ubagas dels voltants de la casa, y que tan necessarias se feyan en una naturalesa tan decayguda pel intens dolor que temps ha minava la seva salut, ávida de respirar ayres embalsamats, atormentada pels recorts que 'n confús tropell bullian en sa pensa, sens més ni més li esdevingué un neguit, una frisansa tal, que la feu esclatar en una passió de p'ors que no hi havia pas medi d' aconsolar, ni valguentse dels recursos de suposar falagueras noticias que li deyan sabian d' en Quimet.

Tot d' una, ab l' exaltació marcada de sa imaginació delirant, aná

á assureurs devant lo piano que fou un dia mut testimoni de tants moments deliciosos, recordantse en aquells instants de la melodia de en Becquer «las aurenetas» que primorosament executava en Quimet, se posá á cantarla ab tan delicada y melancólica expressió que feya vibrar las fibras del cor, ab lo planyívol cant que instintivament se acompañava.

Tan llarga y cruel excitació en l' ánim de la Roseta, imprés en son front lo sagell del dolor, llensant sas órbitas, inquietas y vagas miradas que la feyan apareixer com una visió imaginaria que impresionava, feu precis transportarla altre volta al llit pera calmar un accident produhit per la conmoció que acabava de deixarla en un estat molt deplorable.

IV.

Passaren dos anys; las darreras novas de 'n Quimet foren de que s' havia casat á Méjich ab la filla d' un rich comerciant ab qui contragué amistad essent professor de música, frecuentant las reunions de la familia.

Mentres aixó passava, la Roseta s' enmalaltia del cor, experimentant en lo lloch d' eixa entranya violentas conmociions, punxadas que li traspassavan, opresions de pit, tots los caràcters sintomátichs de la terrible malaltia que minava sa existencia.

No tardá gayre temps en manifestar lo desitj que tenia de acabar sos dias en las soletats del claustre, renunciant per sempre als plaers y á las galas del mon, about deya respirava ayres corromputs que l' asfixiavan, consumint sa existencia ab la devoradora flama de las desditxas que li proporcionava.

Per consell del metje se la feu desistir de son intent, pretextant devia subjectarse pera sa total curació á un régimen de vida que fora difícil observar en lo convent, lluny de las sollicitas atencions de la familia.

Per més que se la volgui convencer de que curaria de sa grave malaltia. be prou presentia sa rápida existencia acelarada pel rosech del desengany que feya cada dia més difícil sa respiracio y cada volta més rapidas y débils las pulsacions, més lentas las bategadas del cor, mes matisadas las espurnejantas gotas de sanch que una tosseta li arrancava, tenyint lo mocador de batistilla que continuament en la má portava.

Cada volta que s' iniciava la crisi de la malaltia que la martirisava per més que la sua família l' omplia de carinyosas atencions ab que no 's cansavan de reanimar son abatut esperit, los volia ella persuadir de que no hi havia remey per sas dolencias, y á tota hora y cada dia 'ls deya—que tenia 'l convenciment de que las afeccions del cor dificilment se curan. —

V.

Tingué rahó: poch temps després, blanca com la satalia, tota ideal, vaporosa com l' imatge de sas perdudas esperansas, ab la belle a espiritual dels àngels, volà la sua ànima á las regions del cel quan lo fresch oreig de la primavera deixondava las purpurinas rosas del jardí.

Freda com las flors gebradas, vestida de satí blanch guarnit ab franjas de flor de taronjer com á símbol de pureza, cenyint son front verginal garlanda d' asutzenas, jeya amortalhada ab lo cendal de la ignocencia, despedint un sonriure d' amor celestial que semblava repetir lo fatidich presentiment ab que durant sa malaltia pronosticá sa mort, quan deya ab tota l' ànima que

—¡Las afeccions del cor, dificilment se curan!

RICART G. RIERA.

ODA AL PROGRÉS

Catalunya ¡avant!

¡Renaix, noble matrona qu' en ton descans postrada
fa temps que jaus absorta, negrós veyent l' espay!
¡Jamay de nostra pensa podrá serne esborrada
ta gloria y ta grandesa, que fan del mon l' esglay!

Un jorn, seguint l' empresa de tas nobles conquestas,
las fitas aixamplares de ton poder altiu;
y ab lletres d' or, la historia gravá tas bravas gestas,
que 'l cor al recordarlas de pler y goig reviu.

¡Desperta, noble patria! sagell d' alarbs, gent borda,
tos fills avuy t' invocan: ¡Alenta nostre pit!
La sang qu' als cors alena, que som fills teus recorda;
Los cors ab forsa baten, ¡renaix nostre esperit!

Las cendras de sos avis, avuy tos fills remouhen;
sas gestas nos recordan, sas glorias y braus fets;
de dintre de sas tombas á nostras veus se mouhen,
perque s' enorgulleixen de que siguem sos nets.

L' esprit sentim renáixer, que som catalans crida;
sempre en lo cor guardárem de patri-amor caliu,
mes ja avuy fuig la cendra y entrem á nova vida,
que si avans caliu n' era, avuy ja n' es foch viu.

Un nou espay se 'ns mostra de dolsa benhauransa,
l' aubada hi resplandeja y 'l sol ab brill daurat,
y al lluny fugir s' oviran, com més lo sol avansa,
per lo progrés vensudas, las sombras del passat.

Avuy, la patria honrada, la noble Catalunya,
á n' als seu fills recorda lo seu deber quin es;
del retrocés, la idea, de son pensar allunya
y d' or sembrada 'ns mostra la senda del progrés.

Seguim, donchs, la petjada que á port felís nos guia,
seguim la nova vida, brau pit y cor ardent,
si un jorn obstacles posan per torcer nostra via,
sos plans tirem per terra y ¡avant! ab fé creixent.

Las armas que algun dia nostres passats usavan
avuy serán las eynas que 'ns dongui lo progrés,
y 'l crit de ¡vía fora! que ab ronca veu llensavan,
avuy será de gloria d' ¡avant! lo mot no més.

Fornits castells s' alsavan al cim de la aspre serra
qu' avuy ja 'ls enderrocan los fills de qui era esclau;
murallas grans teniam-per fe' als germáns la guerra
y avuy jardins hi brotan. com símbol de la pau.

Las naus de blancas velas, recorts de bravas gestas,
avuy ja no serveixen. no marxan sense vent;
¿qui, donchs, podrá trobarne per ferlas volar llestas
cap cosa qu' al vent guanyi? ¿Qui? ¡Prou! Lo pensament

Aquest jamay s' atura, jamay obstacles mira,
ab foch á dintre l' aygua n' ha fet marxar las naus,
éll ha guanyat la lluyta qu' avuy tothom admira,
¡aquesta es la victoria que deuhem guanyá 'ls braus!

Las llums de nostres avis avuy tampoch serveixen,
volém claror que 'ns mostri la senda que seguim;
la nit s' ha tornat dia, mireu: fins escarneixen
la llum de las estrellas, los sols qu' avuy tenim.

Fent curta la distancia, l' un mon ab l' altre enllassa
la més brillant guspira del sigle de la llum;
montanyas atravessa, los rius més grans traspassa
xiulant com serp ferida, llensant núvols de fum.

D' un cap de mon al altre lo fill pot parlá' al pare,
del llamp fixém la marxa, fem recular la mar,
los nets nostras paraulas podrán sentir encare,
las aus quedan enrera vejentse al cel pujar.

Los fills de Catalunya, seguint la gran empresa
qu' ha de guiar la patria pel camí del honor;
mostrant qu' encare resta dels catalans bravesa,
jurém guanyar la lluyta del sigle del vapor.

Ton nom ¡oh Catalunya! los pobles be veneran.
¡Oh patria! enorgulleixte de que tos fills siguem.
Si un jorn tas bravas lluytas, del mon lo sagell eran,
qu' avuy ta gloria sigui nostre progrés. farem.

Y quan al fi, rompudas se vegín las fronteras
y 'ls pobles s' agermanin, formantne un sol no més,
llavors, cayent per terra trencadas las barreras,
la humanitat entera dirá: «¡Gloria al progrés!»

MANEL GIRALT.

LA NIT DE NADAL

A nit era ploviscosa, feya fret y los fanals qu' iluminavan la població anavan apagantse á la forsa del vent que 'ls assotava.

Allí, dins sas casas, acostats vora 'l foch los nets escoltaván de boca de llurs avis alguna llegenda que moltes voltas los omplia de tristor. Junt á la xemaneya, entorn de la qual alegre familia celebrava la nit de Nadal, la donzellea escoltava amoretas de son promés, mentres la maynada, mitx endormiscada á la falda de la mare s' entregava á delectosos somnis.

¡Quin contrast feyan lo conjunt d' aquestas bellesas ab la tristor del quadro que en altre casa de la mateixa vila 's contemplava!

Un pobre matrimoni, dos vellets aturdits y conmosos, estavan al costat de un bressol, dins del qual la fás cadavérica d' un noyet denotava lluytar ab l' agonía. Lo semblant de abdós esposos era 'l reflexo del dolor que trossejava son pit; las llágrimas que de sos ulls brollavan, mirall del sufriment que en son cor s' agitava.

Las horas transcorrian, lo temps continuava fret y la nit avansava entre mitx de desfeta tempestat.

Tant sols se sentía lo suau bressolar d' aquella mare y solzament s' escoltava lo fons sospir d' aquell vellet. De tant en tant se inclinava vers una tauleta, agafava un pot, l' acostava al llavi d' aquell nin y tornava á bressolarlo al remor de una oració que s' escapá, de sos llavis, com pera acallar lo plor del fill,

¡Pobre dona! cregué que la medicina prodigada ab tant cuydado havia d' ésser lo bálsam que li minvés lo dolor y cada volta que cumplint las prescripcions del metje acostava als llavis del nen la medicina que, més be pera consól de sos pares que no pera curació del malalt receptá 'l metxe, creya que cedía la febra del infantó y esdevenia una falaguera esperansa que perdía al tornar á sentir l' agut plor del reyet séu.

¡Pobres pares! A la matinada, quan de la vila eixían tots los noys á poblar los carrers y á animar las plassas ab músicas pera saludar lo naixement del fill de Deu, á las horas en que la maynada com un chor d' àngels entonavan sos cants pera enaltir la gloria del Senyor, l' ànima del idolatrat fill volá cap al cel deixánt tan sols en la terra greu desconsól á dos sers...

La remor de quatre ciris que espurnejavan; lo plor d' uns pares y lo suau remor dels vehins, contrastavan ab la cridoría y la gatzara que per tot lo poble se sentia.

Al pare en un acte de desvari, li semblá sentir entre aquellas veus de tendres noys lo dols parlar de son volgut fill, y foll, obrí 'l balcó, estengué sa vista per totas parts y sos ulls encegats per las llágrimas li amagaren aquell quadro que la població presentava.

Allavors retorná á sa cambra, veje el nin entre mitx d una garlanda de blancas rosas y besant sont blanch front besat per l' oretx de la matinada, caygué de genolls al costat d' una dona que ab veu contristada dirigia trista pregaria al cel...

JOSEPH REIG y VILARDELL.

AL BRUCH

Premi d' una ploma de plata en lo Certámen d' Igualada.

Ja soch aquí, montanya esquerpa y alterosa,
ingénua fesomia del pit dels catalans;
monstre ajegut qu' afrontas los llamps y las tronadas,
volcá ferreny que xúclas las mánegas infladas
y 'ls nubarrons jegants.

Oh! com vos veig cingleras d' estampa esgarrifosa;
sembleu talment l' ossera jegant d' un condemnat
que al dar de cap á terra, fugint las lleys potentas
de Deu, al fort Diluvi d' onadas turbulentas
quedés petrificat.

Cendrós turbant de boira cobreix sempre sa testa
que s' alsa superbiosa com mur d' altre Babel,
perqué, fòssil, no olvidi terrible l' anatema
que eterna li fulmina la Magestat suprema
ni pugui mirà 'l cel.

Oh Bruch! jo si que 'l miro; aquí á mon cor revifa.
dels boixos y rouedas lo palpitant farum;

que 'l Montserrat feréstech te brinda cada dia
ab l' eco de sas celdas de mústica armonia
primaveral perfum.

Jo si que 'l veig, cingleras, lo cel de Catalunya
qu' esten devant ma vista son panorama immens;
d' aquí 'l Montseny oviro de blanquinosa testa,
lo Llobregat que 's gronxa gentil entre ginesta;
y 'ls pichs de San Llorens.

Avall, veig entre brostas l' heroica Esparraguera,
'ls cingles d' Igualada y l' aspre mirador;
arreu trova la vista tot quan lo cor demana
en pobles y masías com Bruch, Cassa-Massana,
Manresa y San Pedor.

Ells son de ta grandesa las crónicas viventas
qu' esmentarán als segles aquell jorn benhaurat
que ferma 'ns redimires de l' opresió invasora
y vas ensenyá als pobles á conservar tot hora
la seva integritat.

Com altre Covadonga, en tú l' independencia
trová 'l bressol atlétich voltat d' ardits guerrers,
y 'l foch qu' inténs sustenta las llibertats sagradas
de nostra Catalunya de temps garantizadas
ab sang dels Consellers.

Per xó quan percibires l' alé d' estranjería
al traqueteix d' espasas y estéprit de canóns,
monstre ignorat, alsantse ab ton bramul salvatge
vas rétrer ab la tropa de ton brau paisanatje
sos bélichs batallons.

Tos matissers y brollas en fogueral s' obriren
com bocas horrorosas d' un imponent fornal,
y á aquella ardenta pluja de foch, rocams y balas
vas esclafar la testa y socarrar las alas
del águila imperial.

Com riu capdalt que s infla al fort de la tempesta
y trinxà al estimbarse los róures corpulents,
van engrossar tas filas al fort de ta bravesa,
y, avall, deixáres cáure damunt de l' host francesa
l' esplet de nous valents.

Manresa é Igualada ab sos capdills vingueren
á recullí en tos marjes lo verdejant llorer;
com fills tots d' una mare per son amor lluytaren
y ab sanch immaculada perínclits ofegaren
l' orgull del estranger.

Quin jorn aquell d' aprobi pels may vensuts exércits.
del nou Colós d' Europa, lo gran Napoleón,
que com lo sol mirava á fit tot l' hemisferi,
y rápit estenia lo seu potent imperi
de cap á cap del mon.

Quin jorn aquell de gloria pels fills de Catalunya
que altius y coratjosos com sempre forts y ardots,
van trepitjar, vensudas, las tri-colors banderas
que avans victoriosas saltaren las troneras
de Jena y Austerlitz.

Lo Llobregat va véurels després de la victoria
alsar las barretinas y estrényer lo trabuch;
escalabrat l' exércit de Fransa reculava
emsemps que sa derrota. valent, li recordava
lo *timbaler del Bruch*.

Ell fou qui, infatigable, va encendre l' amor patri
en las sagradas fibras del cor dels somatens,
y son timbal qu' encare apar que 'ls cims trontolla,
recorda al mon las gestas jegants d' aquella colla
que 'ls deyan *Ios tres cents*.

Oh Bruch! ab tu 'ls saludo! Joyosa Catalunya
al veure tas aspresas recordará sos fets,
y 'ls contarà á las generas, lo cor muntat als llabis,

perqué al veure indelebles las glorias dels seus avis
aprengan los seus nets.

Aquí vindrán los pobles en jermanó sencera
la testa descuberta y lo jonoll vinclat,
á recordá en tas crestas la seva justa herencia,
la causa de la patria, la santa independencia
la fé, l' amor, la vida,
la pau, la llibertat.

ANTONI BORI Y FONTESTÁ.

AUBA

Dematí, dematinet,
quan lo nou jorn apuntava,
al despertá la celistia
á la terra embolcallada,
dematí, dematinet,
jo corria á la montanya
pér esperar la sortida
de ma bella aymía l' auba.
He pujat á ran del trós
sens deixar l' ombrívol marje,
he seguit vinyas y vinyas,
á mos peus he vist la plana,
corrent sense parar may,
saltant comorat las matas,
plé lo cor de melangia
y d' ufanosa esperansa.
Concirós passí pel bosch
puig sa ombra 'm corsecava,
que de veure l cel nos priva
y son bellugeig espanta;
mes prompte poguí arribar
al bell cim de la montanya;
llavors los estels lluhían
y lluhía la rosada.

Tot seguit preguntí al cel
 si sortia ma estimada,
 la que té los dits de rosa
 y cabellera daurada,
 mes ¡ay! lo cel restá fret
 com l' oreig que mitj glassava:
 ja l' espay s' enterbolia
 ab una boyra molt baixa,
 y fins vareig senti 'l tró
 que pe 'ls nuvols rodolava
 y un oratje que brunsia,
 y una pluja deslligada.
 —Bell desitj, deya mon cor,
 ¿perqué no podré copsarte?
 ¿perqué cent abims 'm enrotllan
 com cent obertas fossanas?
 no 'm raca mori estinbat
 ni endut per mala ratjada
 mes sia després de veure
 á la reyna de mon ánima.
 ¡Oh tempesta, terra y nit,
 botxins que voleu delmarme
 jo no us veig, qu' amor me guia
 sols vuy veure á ma estimada.—

Y tal com si hagués eixit
 d' una febrosa vetllada,
 vegí la terra desperta
 y al cel l' estelet del auba,
 ja 'm besava un dols oreig
 y m' aymia ja apuntava,
 voltada de foch y perlas,
 sonrient y enamorada,
 fent brollar cántichs arreu,
 sospirs de las flors badadas,
 omplint de llum y alegría
 á la terra revifada...
 ruixant de dolcíssim pler
 á mon cor que l' anyorava.

E. MOLINÉ Y BRASÉS.

ROSADA D' ESTIU (1)

HERACLIT Y DEMOCRIT

N dit lloch, y en aquell dia, un dels primers del mes de Juny del 1855, dos jovensels, mes aviat de vint que de divuyt anys, permaneixian sentats en los grahons de la creu, de cara á Barcelona l' un, l' altre á son costat, ab los ulls fits á la part del Panadés.

A curta diferencia vestian de la mateixa manera, essent d' un sol drap ó teixit totas las pessas de son trajo, que era de quadrets blanchs y blaus lo del segon, y de color de mahó ó *nanquins* lo d' aquell. Abdos cobrian llurs caps ab barrets de feltre, d' alas molt amplas, segons la moda d' aquell estiu, sens mes diferencia, entre l' un y l' altre, que l' estar molt xafat y ple de bonys lo del que de nanquins vestia, y molt planxat y llhent lo del séu company. Aquest se sacudia la pols del calsat ab un bastonet de branilla, prim com un vimet, que rematava ab un puny de cornerina per demés primorós, en tan que l' altre, com entregat á arrobadora contemplació, llansava al ayre abundosas glopadas del fum d' un llarch habano, que enhatat en un bocadillo d' ambar y espuma de mar, no mes curt que aquell, tranquila y delitosament de tant en tant xuclava.

La edat, lo trajo y fins duas maletas y altrás tantas barreteras y feixos de llibres que prop d' ells se distingian, clar revelavan que eran estudiants, que, terminat lo curs, anavan á pasar las vacansas

(*) De la preciosa novela que ab aquest títol acaba de donar á llum lo distingit escriptor D. Gayetà Vidal, ne publiquéu com á mostra lo primer capítol creyent que nostres lectors nos ho agrahirán.

á ca seva. Si algun dupte n' hagués restat, de segur l' haurien desvanescut las primeras paraulas que pronunciá 'l de nanquins vestit, al cap de llarga estona de permaneixer entregat á aquella especie de beatífica contemplació.

—Company, —digué, —mes d' una hora fa que aquí som, y malviatge si en part del mon se descobre ase ni bestia. Per aixó no valia la pena de no havernos ficat al llit, ni 'l treball d' escoltar la cansone-ta del Baldiri *dels Xaropets*, alias Xinnel-la, que clavada tinch al mitj del cervell:

Xacolata y aygardent
anís y ayga fresca
sabatillas y vi blanch
llibrets y... mistos!

paraula ab que ha substituhit la de *esca*, que empleava encara lo primer any que aní á estudiar á Barcelona; ni 'l disgust de tenir d' atrevessar entremitj dels carros dels hortolans d' Hostafranchs, la Bordeta, l' Hospitalet y Cornellá, que flayrejan, y no pas á rosas y gessamí, sino á lo que ha inspirat á aquell capitá d' artilleria l' enginyós poema del qual diu son autor que es *catable*; mes

...que si oliera
el diablo que lo leyerá.

En resumen, que diu lo Dr. Picas: no ficarse al llit quan tant de gust ve y tant se desitja, després de molts nits passadas respirant lo pestilent tuf de mal guarnida llumenera, pera lliurarse d' un present de *cucurbitaceas*, vulgo carabassas: fer sentinella una hora seguida en lo carrer del Arch de St. Agustí, esperant á que 'l Janeret haja enganxat y carregat lo fato: tenir d' escoltar, mentrestant y vulgas no vulgas, la cansó de l' enfadós de «xacolata y aygardent,» etcetera, etcetera: anar desde 'l portal de St. Antoni fins á la Creu cuberta, y mes ensá, entremitj de carros plens de la materia ab que, com diu lo fabulista, fabrica l' escarabat las negras bolas, y, per fi de festa, haver d' aguantar á camp ras las incessants y desagradables carícias d' un sol capás d' estavellar las pedras, es cosa verdaderament insoporable. Es clar, la monumental, y respectabilíssima, y venerabilíssima cacerola de mon senyor pare deu anar, com de costum, á tres quarts de quinze, y guiantse per ella, no haurá volgut que 'ls mossos eixissen un minut abans de la hora que ell considera necessaria, pera que arriben al punt en que 'l cotxe acabe d' atenyer lo cim de la pujada.

Per tot lo qual, ara per d' aquí endevant dech manifestarte que prenc la irrevocable determinació de no anar may mes per *montes et colles* com si fos paquetayre ó vereder, puig lo fill de la meva mare no te las carns pera que, sens com va ni quant costa, las veja convertidas en *rost-beef* ó en *beef teuck*.

—¿Has acabat?—preguntá lo que vestia de quadrets.

—*Dixi*.

—¿De qué deduheixes, donchs, que 'n te culpa, de la tardansa, lo rellotje del teu pare? ¿No podria esser que 'ls mossos s' hajan entretingut remullant la paraula á ca 'n Massana, á ca 'n Rigol, ó en qualsevol de las masias que 's troban en lo camí; que hajan tingut un entrebanch, Déu no ho vulga; ó que, y es lo mes probable, no s' haja rebut ab la indispensable anticipació, per haberte esperat, com de costum, á ferho á última hora, la carta que ahir escrigueres, avisant nostra vinguda?

—Lo de sempre: parlant tú no hi ha pas perill de que isca 'l carro de la trilla. Aprofitarte has sabut de las ensenyansas de «El Criterio» y lo célebre philosoph vigatá hauria tingut en tú, oh gran Heràclit, un dels deixebles mes distingits, discrets y aprofitats. Mes jo que no estich per brochs ni rahons, «etz y utz y campanillaz», com deya 'l senyor Balart; y que m' agrada dir pa, al pa, y al vi, vi, t' asseguro, baix paraula de Demócrit, á la qual, com sabs, jamay he faltat, que quan tornaré per estos enderrochs, las cabras criarán llana; las granotas tindrán pel, y ha de fer un sol que 's podrán fregir truytas damunt de las pedras del Ordal.

—Mes rahó tens de lo que presums; que l' any vinent, Déu ajudant, no podrém venir tant aviat, si jo dech esperar á que haja vestit la muceta groga, lo nou alumno d' Hipócrates.

—¡Que has dit desdixat! No me 'n parles; no me 'n fassas esment, si no vols que perda de cop mon envejable bon humor. Quan penso que aixó s' acaba; quan considero que l' estudi toca á son terme; quan reflexiono que d' aquí tretze mesos será un senyor metje fet y passat, al qual no será inconvenient la falta de borla pera que las donas li digan *Senyor Doctor*, aixó es, home respectabilíssim, reflexiu, de gran autoritat; quan poso esment en que en compte de esta llibertat sens límits, mitjansant la qual, sens inferir agravi á ningú, faig lo primer que 'm passa per la testa, segur de que lo mes que poden dir, es, «quin plaga n' hi ha de 'n Lluís, ja 's veu estudiant,» m' esperan las visitas; las receptas; las caminadas en matxo ó mula; las galotxas; lo parasol vermell á l' estiu y lo capot de burell á l' hivern: per tota

distracció la clàssica tertulia del apotecari, y mes tart lo sabatot lligat á la cama, com solen dir las pagesas d' esta terra, estich pera calificar de cap sense cervell al legislador que tingué la ridícula presumpció d' imaginar que bastan set anys pera possehir la medicina, ó de renegar de ma pobresa d' esperit, que per por del qué dirán, no m' ha deixat repetir los cursos, fentmels reprovar á gratscient.

—No dius ara lo que sents. Segur estich de que esperas ansiós l' instant de que pugan dir: «Bon metje n' hi ha de D. Lluís; sinó per ell, mos fills no tindrian pare.»—«¿Lo metje jove? Miracles fa: al fill de mas entranyas ell lo tragué de las portas de la mort.» Y altrás alabansas per l' istil, que 't conquerirán ta ciencia y ton saber, y ab las quals t' estojarás, com es mólt just; puig serán llegítima recompensa á la tua aplicació y al talent que Déu t' ha donat.

¡Ay Fidel! No 't fassas ilusions. Tot aixó que dius, es molt bonich, y molt falaguer, y fins molt encisador; però per desgracia es complement fantástich, y propi sols de las novelas ilustradas «con papel inmejorable y gran lujo de impresion,» que 's publican á dos quartos la entrega. L' esdevenidor que m' espera 'l conech mes be que tú, puig me contemplo en lo mirall de mon senyor pare. A mi lo mes que 'm dirán será 'l senyor Lluís, ó «lo metge nou.» y metge nou seré encara que 'm caygan los caixals de vell. Tal hi haurá que parlant de mi diga «lo barber», y de segur no 'n faltarán que, fentse justicia, digan que so lo séu manescal. Los malalts que salve lo meu cuidado. deurán la salut al remey del curandero; á la potinga de la primera doneta trapacera, ó al ensalm de qualsevol saludador; á tot menys als recursos de la ciencia: si de la malaltia n' ixen, s' haurán curat sols: si 's moren, ne tindrà la culpa «l' animalas del metje que no sab de que se las hau.» L' any que no hajan menester la meva assistencia, los recará 'l pago de la conducta, que, tot y sent petita, creurán que no l' hauré guanyada; y si, fent us de mon dret, los la reclam, me graduarán de «matasanos». afegint que «sols hi so pe 'ls quartos.» Mes ¡qué hi farem! *Sic fata voluere*, que digué 'l profá.

—¡Com exageras!

—Dich la pura veritat. Ja ho sabs, Fidelet: en Medicina esperitualista per convicció; pero en lo demás realista fins al moll dels ossos: per aixó m' agradan las pinturas de Velazquez y Teniers; las óperas de Verdi; las novelas de Paul de Koch; las comedias de Breton: las monjetas ab lloillo del Falcó; la llengua de vedella ab naps de ca 'l Beco, y los dinars a tres *andolas* de ca 'n Vilaseca.

—Está vist: no hi ha medi de parlar ab tú seriament.

—Es que sério y formalment ho dich. ¿Vols que als vint y dos anys ofegue pera sempre l' alegría en mon pit, y ab to de desesperació y pegántmelas de poeta desconortat me 'n vaja per estos mons de Déu repetint alló de

Malditos treinta años

Maldita edad de amargos desengaños;

ó preferint la tristesa y melangía, me convertesca en un ploramicas, pa benehit, rosegons á la butxaca, ó en un mar de llástimas, com lo *Rafael* de Lamartine, ó lo *Fritz Stein*, que "ol dir ánima de canti, de Fernan Caballero? No fa per mon geni: conservo en mon pit totas las ilusions que dech guardar; mes no me 'n fas cap que no me 'n dega fer. Ja sabs que á las plorallas he preferit sempre las riallas. Y puig per est motiu me batejaren los companys ab lo nom de Democrit, perque ets mes aficionat tú á las primeras que á las segonas te he donat jo lo de Heraclit, persuadit de que ab tal de sentir y experimentar impresions tristas y efectes melangiachs, capás foras de ferte congregant de la Pau y Caritat; hermano del Hospital; cotxero dels difunts; ó ajudant d' enterramorts.

—¡Jesús María Joseph!

—Home, es una figura retórica. A tú t' encisan los quadros de Beato Angélico y las pinturas d' Oberwech: sentint la Norma de Bellini y lo Roberto de Meyerbeer, te 'n pujas al últim grau de las delectacions del paganisme y de la edat mitjana: en l' interior d' un temple gótic, escoltant las armonías de l' orga, ó los accents del *Dies iræ*, y contemplant la tetricá flama de las antorxas y lo fum de l' encens, que en nuvols de boira s' esvaheix devant de las pintadas vidrieras, te trobas transportat á las mes altas regions de la contemplació beatífica: son tas lecturas predilectas las fantásticas llegendas caballerescas alamanyas ó espanyolas: quan t' assentas al piano, á la música alegre y regositjada de valsos y estudiantinas prefereixes las sonatas de Beethoven, las melodías de Schubert, ó las maçurcas de Chopin, plenas totas de planyívolas frases, que nuan lo cor com cantarella de pastoreta al capvespre d' un jorn de tardor; y segur estich de que si arribas á pintar, seran assumpto predilecte pera 'ls teus quadros, paysatges de gran atractiu ab feréstegas boscurias y penyals espadats; altius castells enmarletats, prop dels quals llansará molt trista queixa algun desconortat trovador; abadias sumptuosas com nostres enderrocats monastirs de Ripoll y Poblet, Sant Cugat y Sanctas Creus, en los quals, péra representar los contrastes que son lley de

la naturalesa física y també de la moral, al costat d' escumosa cascata despenyada del cim d' inconmensurable altura al fons de pregondíssim avenç, posarás un sant anacoreta prègant tranquil devant de tosca creu, feta de rústechs y nuosos tronchs.

—Segueix, Lluís, segueix, — digué 'n Fidel, passat breu temps, acompanyant sas paraulas ab un entusiaste picament de mans.—Segueix que tas pinturas m' enamoran. Ja veus que no te he interromput y que he deixat que á ton gust te despatxesses parlant de mí. Permetme que 't diga que has errat la vocació. Si en compte de la medicina haguesses emprés altre qualsevol carrera, que 't permetés fer gala de las tevas dots oratorias, de segur adquiririas fama envejable y universal renom. Si un jorn arribas á esser diputat, farás honor al parlament; y si, desencantat de la vida, enprens la sublim tasca del missioner, desde ara t' auguro riquíssim aplech de conversions. Segueix, donchs, segueix, que 'm tens admirat.

—No es menester, que sobra lo dit pera demostrarte que 't coneix y que 'm coneix.

—¿De veras?

—Tant de veras, que si lo dit no fos mes que prou, bastaria recordar que pera esser notari no t' has satisfet ab possehir á la perfecció las reglas de l' art; sino que has volgut coneixer ademés los fonaments del dret, y estudiar lo que podriam dirne essencia y esperit de la jurisprudencia catalana, á fi de procehir en la forma deguda quan degas autorisar escripturas y discutir estipulacions. Resolució que t' honra; que deuria tenir molts imitadors; que evitará molts disgustos y estalviará no pocas pessetas als que 't confien la redacció de llurs contractes; pero que no 't deixarà posar gallina á l' olla, ni 't lliurarà de las malediccions d' advocats trapellas y procuradors famolenchs que viuhen d' embolicar, embrollar y fer pledejar al prohisme, capassos de moure brega y buscar rahons al *sursum corda*, y que al comensar quotidianament llurs pecaminosos y punibles afers, en compte de «En nom del Pare», se senyan dient:

Vingan de lluny;

Porten diners;

Sian temeraris;

No 's compongan may mes,

Amen.

—¿Convens, Lluís, — digué en Fidel, despres d' haber esclafit una forta y espontánea riallada—convens en que mereixes ab plena justicia lo títol de gat dels frares que 't donan quants te coneixen.

— Convinch en tot lo que vulgas, menos en que sia just tenirnos á camp ras, esposats á atrapar una insolació. Per mes que guayto, no veig ase, ni mosso, ni cosa que ho semble: lo sol va picant com si sos raigs fossen llancetas: aquí no hi ha indici ni pensament de poder cantar *sota l' ombreta l' ombreta l' ombri* que diu la cançó; ni senyal murmuradora y riallera d' aquellas que teniu sempre á punt los poetas; ni ayga fresca y cristal'ina pera apagar la set que 'm te ab la llengua encastada al paladar.

—Ningú ho diria.

—¿T' enujan, Heráclit amich, las meas observacions?

—¡Enujarme Lluís! ¿Pots pensarho?

—Mira, donchs, si resta en la carmanyola algun glop de Málaga engendrat en la Barceloneta, que puig se diu en terra de Castella que «á falta de pan buenas son tortas,» crech jo que no hi ha inconvenient en que digam en la nostra catalana que «careixent d' aygua, no está de mes esbravarse ab lo vi.»

GAYETÁ VIDAL DE VALENCIANO.

LO PRIMER ESGUART

De la esglesia en la volta ja ennegrida
la veu de l' orga alegre ressonava;
lo temple engalanat m' ubriacava
y sentia dins mí una nova vida.

D' aquell esclat de Maig, flor escullida
fores per mí, que al lluny te contemplava
fits tos ulls en la Verge que semblava
somriure á nostra joya indefinida.

Llavors ton prime' esguart en mí fixares
y tant m' enlluhernaren ¡oh estimada!
tos ulls embadalits en la Madona,

que ja no vegí mes, des que 'm mirares
lo sol, que rialler, una corona
de raigs de llum posá á la Inmaculada.

BONAVENTURA BASSEGODA

MEMNON À TEBAS

LA NOVELA DE UN DEU PARLANT.

la esquerra del Nil, en la regió del Alt Egipte que fou un dia capital de son Imperi, posadas pera establir lo limit que separa la vida de la mort, la exuberant vegetació en la planura de las aridas rocas enfonzadas en lo sorral líbich, s' aixecan encara avuy duas colossals estàtuas de pedra, senyal y mostra de hont pogué arribar l' esfors del home y l' avens del art en épocas ben allunyadas de nostres decadents dias.

Son las estàtuas que 'ls grechs anomenaren de Memnon, los colossos que ideá un rey egipci pera representar en la materia tota sa grandesa, las imatges sagradas de sa persona que eternament devian vellar als llindars de son palau. Massas inmensas de roca á quals entranyas los escultors arrencaren ardidament los més purs secrets del art egipci, allá foren depositadas, figurant abdúas lo rey Amenhotep ó Amenophis III sentat en son trono de lotus y papyrus, la cara plácida tornada vers l' orient, las mans apoyadas en sos genolls, tenint en més petites estàtuas las de la sua muller y de sa mare á qui son nervut cós ofereix completa protecció, y describint en las llargas columnas de geroglífichs que pels costats y per darrera ornamentan cada grupo, las grandesas del monarca, senyor de las duas regions que 'l Nil fecunda ab las crescudas de sa corrent.

Amenhotep vivia allá per los anys de 1500 avans J. C. quan la 18

Dinastia egípcia omplia de gloria los anys de son pays. Gran en las lluytas de la guerra, sapigué portar sos exércits victoriosos fins als límits del Sudan, mentres que ilustre en las empresas de la pau aixecava á la magestat dels Deus los sumptuosos temples de Karnac y de Luxor. Son nom devia unirse á las pedras en consorci etern, puig pera pedestal de sa grandesa no podia trobar materials més sólits que las grandiosas naus y las espléndidas columnatas per sa pietat erigidas en santuari del vell Deu Ammon.

En la ribera esquerra del riu aixecá un altre edifici quals ruinas van cubrintse tots los anys ab lo llot del Nil. Palau pera allotjarhi sa persona, potser també temple pera aixís viure en companyia de la divinitat, allá aná á instalarse Amenhotep en las trevas que li donavan sas aventuras guerreras y allá potser madurá los plans de sas construccions sumptuosas, que contan com las més ricas joyas ab que se adorná l' art de son pays.

¿Per qué 'l sólit casal es sols avuy un munt de runa, y per qué los dos colossos que 'l guardavan á la porta mostran sa massa mutilada, desfeta en los angles, destruït un d' ells á la altura del cós y completat per una restauració posterior? Sols podria dirho qui pogués llegir las páginas no escrites de la historia antiga, qui de la obscuritat coberta per lo mantell de trenta sigles pogués arranear los secrets de totas las revolucions que conmgueren terra y cel.

La destrucció del palau data de temps antich; es atribuhida per uns á Cambises y per altres á Ptolomeo Lathyrus. Potser també contribuïren á ella algunas invasions del Sur; las fronteras de la Nubia no eran lluny de Tebas y las riquesas de la capital egípcia havian de temptar més de un cop la codicia dels selvatjes Blemys que vivian més enllá de las cataratas. Però d' aquestas devastacions sortiren los colossos poch menos que indemnes, ja que poch podia l' instint destructor de passatjeras invasions contra la aislada pedra. A ells devia principalment atacar lo gran terremoto que l' any 27 avans la era cristiana conmgué l' Orient sembrantlo de ruinas. Tots los monuments tebens guardan son recort escrit en las esceletxas de las pedras, y 'ls colossos de Amenophis lo sentiren sotregarse en sos pedestals de roca. Lo colós del sur perdé sa inclinació mostrantse desde llavors desnivellat vers un cantó, al pás que son company del nort se trencá pel mitj del cós llensant á terra tota sa part superior. Quedavan aixís en caràcter y 'l equilibri estava fet; duas mutiladas imatges era lo que convenia á la custodia de unas ruinas.

Lo temps eran de cambis pera la terra egípcia. Son poble de lla-

vors havia assistit á la anexió del pays al domini de Roma; una parla estranya resonava per tot arreu; la antiga escriptura dels Deus no era més estudiada ni compresa, y á las creencias vellas venian á juntarse nous elements de importació estrangera que las desnaturalisaren per complert. Mentres Egipte per un costat donà sos Deus al Occident, per altre rebé bona part de las creencias novas que la influencia grega tractá en vá de imposar al pays. Aixis en lo primer sigle de la conquista, quan los nous prefectes de Egipte nomenats per l' Emperador comensaren á recorrer las planas del Nil y remontar lo curs del riu, quedaren admirats devant la grandiositat dels monuments egipcis, vegeren l' esplendor del culte y la creencia cega que no havia encara debilitat l' esforços del naixent cristianisme, y pogueren enviar á Roma la Deesa Isis pera que tingués un temple y un altar en la vila imperial.

Devant de Tebas sorprengué als conquistadors un fenómeno estrany que com era natural desseguida fou traduhit en miracle. La estàtua mutilada de Amenophis llensava tots los matins un só dols com la vibració de una arpa. Dirigit vers lo llevant, aquell cós sens testa semblava saludar del fons de sas entranyas de pedra la aparició del dia, y aixó bastá als romans que governavan lo pays y als grechs que formavan son obligat séquit, pera creure que aquella estàtua era la de un Deu, Memnon, fill de la Aurora, que donava la ben vinguda á sa mare al despuntar lo dia.

Vers la época del emperador Neron se comensá á sentir lo fenomenal soroll que á la matinada sortia del colós, y desde aquell moment una continuada professó de fidels creuhá la verda plana de Tebas á altas horas de la nit pera ser testimoni del miracle. Los creyents quedaren satisfets, lo prodigi fou á sos ulls evident y palpable, desde 'ls prefectes de Egipte fins als darrers llegionaris tots tremolaren á la veu del Deu, y com humil tribut de reconeixensa al temps que com retaule commemoratiu de son romiatge, deixaren cada hù de ells una sentència y un nom grabats en la mateixa estàtua de Memnon. Alguns composaren en grech ó en llatí curtas poesias que no deixan de ser sentidas.

Allá 's veuhen encara, quan lo Deu ha callat pera may més parlar. Impresiona fortament l' ànima trobarse devant d' aquells grafittis, sentir en las ratllas mal esculpidas en la pedra la má tremolosa de tants homes que han desaparecut del mon y que en época ben llunyana anaren plens de fé á agenollarse devant lo Deu, unint al fervor de sas creencias lo recort de la pátria ausent y de las personas que

aymavan pera lliurar á la pedra lo secret de son pensament. Poch queda de lo passat, morts los Deus del paganisme, morta la pàtria romana, desaparescudas las personas qual recort allá 's commemora dormint en la pols dels sigles las que foren devots peregrins als peus del Deu. Sols existeixen las ratllas d' escriptura cobertas de pols, cremadas pel sol y abandonadas de tots en la inmensa plana.

Algunas de las inscripcions son curiosas. Un grech casat ab una romana y empleat al servey de Roma escrigué la següent en versos grechs:

—Funisulanus Charisius, estrategich de Hermonthis y de Latopolis, acompanyat de sa muller Fulvia, t' ha escoltat, oh Memnon, donar un só al moment en que ta mare desolada inunda ton cós de sa llum. Charisius t' ha fet un sacrifici, libacions piadosas y ha escrit eixos versos á ta gloria.—

Un Prefecte de Egipte deixá en lo cós del Deu aquesta inscripció en llatí:

—Titus Flavius Titianus, Prefecte d' Egipte, escoltá Memnon lo 13 de las Kalendas de Abril, baix lo Consulat de Verus y Ambibulus.— Sa data correspon al 20 de mars del any 126 de J. C.

Al costat del pedestal se troba una altra poesia grega mitj coberta per los depòsits de arena que 'l Nil acumula junt á la estàtua. Diu:

—Ta mare, la Deesa Aurora ab dits de rosa, oh célebre Memnon, t' ha deixat parlar devant meu quan he vingut á escoltarte. L' any dotzé del ilustre Antoninus, á 13 del mes de pachon, per duas voltas, oh sér diví, he sentit ta veu quan lo sol deixava las onas magestuosas del Océa. Avans, fill de Saturno, fores fet rey del Orient per Júpiter; ara, guardiá de pedra, de una pedra fás sortir ta veu. Gemellus ha escrit aquestos versos, pensant en sa estimada muller Rufilla y sos infants.—

Un romer, Trebulla, sent revifar en son cor los tendres afectes de la infantesa al escoltar la paraula del Deu, y deix consignat en son monument de pedra lo següent recort:

—Sentint la veu sagrada de Memnon jo t' he desitjat, oh mare meva, y he pregat pera que tú pugas també oirla.—

Un altre viatger recorda á sa esposa deixada en la pàtria nadiua, y graba aquesta inscripció:

—Jo, Aponius, he escoltat Memnon á la hora prima, y escrich aquí la adoració de Aphroditarion, ma muller. ¡Per qué, Deu, tú que parlas, no la fás venir á mon costat!—

Un-veritable poeta, Asclépiodotos, ha deixat en la part anterior

del pedestal de Memnon una poesia plena de sentiment. Apoderantse de la idea que la Aurora tots los matins era saludada per son amorós fill Memnon mentres que Thetis no podia estimar las cendras de Aquiles, diu lo següent:

—Sápigas, oh Thetis la que viu en la mar, que Memnon respira encara y que calentat per la flama maternal aixeca sa veu sonora al peu de las montanyas libicas de Egipte, en lo lloch que Tebas ab sas bellas portas es separada d'ellas per lo curs del Nil. Mentres que ton Aquiles, avans sedent de combats, quedá per sempre mut en los camps dels Troyans y en Tessalia.—

Aixis segueixen las inscripcions, en número de més de cent, esculpidas en las camas del colós y en las aras de son pedestal. Las més importants, no mencionadas encara, se refereixen á la visita que en l'any 130 l'Emperador Adriá y sa muller Sabina feren ab tot son séquit á la estàtua de Memnon, y que consisteixen en versos de dialecte doric escrits per una poetisa de la cort, Julia Balbilla.

—Ja sabia que l'egipci Memnon, diu, calentat pels raigs del sol, feya oir sa veu sortida de la pedra tehana. Havent vist Adriá, lo rey del món, avans la sortida del sol, li doná 'l bon dia tant bé com podia ferho. Però quan lo Titan, llensant á través los ayres sos blanchs cavalls, ocupá la segona mesura de las horas (quan eran las duas) Memnon doná de nou un só agut com lo de un instrument de arám, y plé de alegria par á de nou per tercera volta. L'Emperador Adriá saludá Memnon igual número de vegadas, y Balbilla escrigué y composá aquestos versos ella mateixa pera mostrar tot lo que vegé y senti. Ha sigut evident per tots que 'ls Deus estiman l'Emperador. Mos avis piadosos, lo sabi Balbillus y Antiochus te saludaren també. Balbillus nasqué de una mare de sang real, de Acme, y 'l pare de son pare era lo rey Antiochus. D'ells tinch la noble sang que corre per mas venas. Passants, llegiu aquestas ratllas que son de Balbilla.—

Aquí tenim la dona, pintada per ella mateixa en la inscripció acabada de copiar. Cortesana de Adriá, sent potser una de aquellas personas de talent que constantment rodejavan als Emperadors romans, en la primera part de sa composició poética pinta 'l miracle del Deu que per plaure á Adriá parla fins per tres vegadas. Y á ratlla seguida fá constar ab vanitosa complassencia sa elevada estirpe revelant la sang real que circula per sas venas, encara que no afegeix com lo regne de sos avis, la Commagena, desaparegué un dia ofegat per lo pés de Roma, ni com las prímpcesas de la real dinastia dels Antiochus ó al menos aquella que fou sa mare, passá á ser hùmil filla adoptiva de la familia Claudia.

Erudita en literatura y en llenguatge, pogué Balbilla passar fàcilment per dona de talent en una època que imprimeix los primers passos vers la decadència del Imperi. La construcció de sas poesias es massa retòrica, la expressió massa afectada, la llengua massa obscura, y 'ls dos punts capitals que la poetisa sembla buscar en la inspiració de sa musa, son la alabansa cortesana de la real familia que acompanyava y la exaltació de sa propia alcurnia.

La permanència de Adrià en la antiga capital tebana degué durar lo menos un mes, y durant aquest temps visità varias vegadas lo Deu de pedra de l' altra banda del Nil. La mateixa Balbilla nos fá sapiguer en una segona poesia que un matí Memnon no volgué parlar, lo qual irrità la emperatriu y entristí son real espós, mes finalment lo Deu se 'ls mostra propici. Aquestos versos, també grabats en una cama del colós, diuhen aixis:

— No havent sentit ahir Memnon, li havém suplicat que no 'ns fós per segona volta desfavorable, per qué la cara venerable de la emperatriu s' havia omplert de indignació: y li pregarem que 'ns deixés oír un só diví pera que 'l rey mateix no 's irriti y que una llarga tristesa no s' apoderés de sa real esposa. Aixis Memnon, temerós del agravi de aquestos prínceps immortals, nos ha fet sentir sa dolsa veu testimoniant lo plaher que li causava trobarse en companyia dels Deus.—

Lo colós de Tebas seguí parlant per més d' un sigle y mitj de temps. Es evident que 'l misteri se acomplia casi tots los matins, y que al despuntar lo sol en las montanyas de la ribera dreta, de l' altre costat se produhia en l' informe cos sens testa un soroll singular, paregut com diu Balbilla al só del aram que colpejan, y que la imaginació calenta de grechs y de romans de la època prengué per la veu de Memnon

Tal fenómeno devia atribuirse exclusivament á causas físicas. En un pays ahont á la nit cau abundant pluja de rosada y que tot d' un cop al matí, los raigs d' un sol ardent tot ho secan y creman, es molt possible que la evaporació de las gotas de aygua entre 'ls poros de la arenisca pedra produhia aquell soroll. No 's pot creure que 'l tal misteri fos supertxeria dels sacerdots egipcis, per qué aquestos may confundiren la estàtua ab sos Deus, ni cregueren en Memnon, ni deixaren de considerar la pedra més que com la mutilada estàtua d' un de sós reys passats. La prova que la supersticiosa idea dels romans no passá als cervells egipcis es que no 's troba en la mola de pedra lo sol nom d' un indígena del pays.

Ademés no 's pot suposar que ningú altre explotava aquella creen-

cia. Eran massa importants las personas que de lluny venian á visitar lo colós y oferirli sas libacions y sas ofrenas, pera deixar creure que la emissió de la veu fós obra de ningú. Sol, separat de son company per tota la amplada del antich camí, sens temples ni edificis á son entorn, es imposible que ningú pogués amagarse ó comunicar ab lo colós sens que la falsetat fós al instant descoberta.

La época necessitava miracles, y 'l paganisme que 's veyá seriament amenassat per la propagació de las novas doctrinas del predicador de Nazareth, feu tot lo soroll possible devant un fet que tenia totes las aparencias de diví y miraculós. Aquest desitj de veure en la pedra una encarnació de un Deu y de volguer propiciarlo honrant més sa persona, acabá 'l miracle y extinguí la fé. Vers l' any 200 de la era cristiana l' Emperador Septimus Sever ordená que 's procedís á la restauració del colós tornantli la part del cós y 'l cap que en época anterior havian sigut trencats, y al efecte se posaren sobre la estàtua cinch ratllas de enormes pedras en las quals se imitaren las faccions y contorns generals del colós vehí.

Aquell dia mori Memnon. Baixava 'l Deu al panteó de las vellas doctrinas hont jeya casi enterrat tot lo mite osiriá, y quedavan sols en la terra los dos inmensos monolits de pedra, alts cada hú d' ells de divuyt ó vint metres, pera despertar en edats futuras la admiració del passatger que s' aventura en las calentas terras de la Tebaida. Massas de roca ennegridas per lo sol d' Africa, muts centinellas del desert qual frontera guardan gelosos, allá quedan erts y frets, parecuts á las momias que las covas de la serra vehina guarda encara en sas entranyas. Los visita 'l viatger, los estudia l' arqueolech, los analisa 'l filolech buscant las inscripcions que 'ls cubreixen, y més d' un cop lo bárbaro martell de algun coleccionista deforma las ratllas de escultura purissima pera tirarne una pedreta que vage á confondres en miserable armari.

Pero lo Deu desaparegué, la estàtua no parlá més, los fidels abandonaren las verdas planas de Diópolis y sols la tradició dels temps y los grafiti de la base del colós transmeteren á la posteritat lo darrer esforç del paganisme pera baixar á la terra la inteligencia de la divinitat. Aneu avuy á la comarca tebana. Una hora de calma y de solitud á través los verts camps de blat de Medinet Abú vos portará al peu de aquells enormes enigmas del temps passat, y la colla de arabs bruts, plens de pols, negres de calor y porqueria que ha de acompanyarvos pel camí demanant l' inevitable *bakshis* ó caritat, vos

contará que en aquella pedra del colós de la dreta hi baixá Deu un mati pera parlar als homes. Dels fills de la terra tot ha canviat, senyors, amos y Deus, encara que en los recorts que 'ls hi transmet la mare al alletarlos beuen la sava de las vellas tradicions debilitadas y perdudas en la nit de sos moderns desastres.

EDUART TODA.

Ermonthis, Alt Egipte, Febrer 18 de 1886.

ROSADA D' ESTIU

A TALS AMOS TALS CRIATS ()

EGALANTSE estava en Fidel, bevent á galet lo que en la carmanyola havia deixat en Lluis, quan aixecantse est^t soptadament, comensá d' esta manera:

— Alsat, company, alsat; puig ó be 'ls ulls me fan pampallugas, y no cregas que sia per alló de que «con este negro beber—se acrecientan los candiles,» ó alla d' allá se distingeixen las bestias que deuen honrarse ab nostra preciosissima carga. Si, ellas son; afegí, passat brèu temps, sens baixar la ma, que, pera resguardarse de la intensitat de la llum, s'havia posat devant dels ulls,—y en bona fe que segons caminan, deuen sentir en nosaltres la flayra casolana... ¡Magnífich! ¡Sublim!—digué després.—Aqui tens reunidas, en brèu compendi y en petita cavalcata, quatre de las mes importants y nòtables especies del género *equus*, respectivament representadas per lo cavallet del senyor Rector; la mula de marxa de mon senyor pare; la burra baya de casa teva, y l' *ásinus homo*, ó mosso de peu del senyor metge, *il mio genitore*, mes conegut per l'eufónich y significatiu nom de Trumpitxu. ¡Oh, y com se veu aquí la ma esperta y experimentada del autor de ma existencia, que en son afany de que sia digne fill de tal pare, no perdona medi ni ocasió pera que pugua aprofitar los coneixements en las aulas adquirits! Ell s' haurá dit: «caminant junt lo bestiar, podrá fer mon Lluis detingudas y

(*) Aquest capítol forma també part de la novela *Rosada d' estiu*, de D. Gayetà Vidal de Valenciano de la que 'ns ocuparém en la seceió bibliogràfica de LA RENAIKXENSA.

atinadas consideracions que, inductablement, temps á venir, li obriran de bat á bat las portas de las Societats que's consagran á la protecció dels animals, y las de las Academias zoológicas d'aquest y de l'altre mon.» Mes per avuy deurá dispensarme; puig ja que guiant la recua ve lo mosso de casa teva, l'incomparable é inapreciabilissim Blay, y aquest no es de cap manera varietat de la especie, sino exemplar sens parell d'enginy, agudesa y discreció, segur estich de que mes m'aprofitarán sas paraulas y sentencias, que quantas investigacions puga fer, endressadas á esbrinar lo perquè d'haber esmersat los burros en orelles lo que 'ls cavalls gastan en cua y al revés.

—Pero home, es possible que no pugas parlar ab formalitat ni un sol moment? ¿Com t'ho fas pera estar sempre de bon humor?

—Matant á punyaladas las penas que m'affligeixen sempre que'm sento escomé's d'un atach agut de *sindineritis*: estimant al pròxim, y especialment á las pròximas com á mi mateix, sens distinció de blanques ó morenas, rossas com un fil d'or, ó de cabellera negra com l'atzabeja; y treballant constantment pera que ja que ba de venir lo mal temps, com mes tarde, tant millor.

Mentres tant bestias y conductors havian arribat al punt en lo qual esperavan nostres simpátichs estudiants, conversant de la manera que va referida, y l'honrat Blay després de saludarlos fentse enrera la barretina á usansa de la terra, y dirigintlos paraulas dolcíssimas, dictadas per lo mes pur afecte, tos manifestá que á punta de dia havia rebut lo senyor metge la carta escrita per en Lluís, innovantli, com de costum, sa vinguda en lo cotxe de Vilafranca, fins á Ordal, ahont esperarian los animals que devian portar al poble personas y equipatge; que tant bon punt s'havia enterat d'aquellas lletres, disposá lo necessari, fentse càrrech de que, per haber rebut ab retrás la carta, ab prou feynas hi arribarian á temps; y que aparellat que ho tingueren tot, ab la mare de 'n Fidel, havian eixit á correucya pera fer d'hora y guanyar lo temps perdut.

—Donchs ningú ho diria,—respongué en Fidel, fingintse enujat

—Duas ne fa, per cap baix, que estam esperant lo vostre adveniment.

—¿Duas?—preguntá lo Blay obrint un palm los ulls com esverat.

—Si, duas, duas. ¿Qué pensas?—Afege en Lluís, confirmant lo manifestat per son company y dirigintse al vell mosso que havia quedat com aturdat, ab la mirada clavada en terra.

—¡Pobrets! Pensava en lo fart de jaco que s'haurán fet los matxos que arrossegavan lo cotxe.

Los dos companys prorrumperen en molt fortas rialladas.

—No rieu, no rieu, *estuderes*, que aixó son favas comptadas. A las quatre haveu eixit de Barcelona: son las deu. Si fa duas horas que estau esperant, eran las vuyt quan haveu deixat lo cotxe. De Barcelona á la creu d' Ordal s' hi contan set horas d' aquellas que Deu nos ne do pera contar pessetas: las haveu fetas en quatre, y descomptantne mitja pera fer pa y beure y mudar lo tiro á ca 'n Romagosa, á ca 'n Xells ó á l' hostel de Vallirana... no 't dich res si n' hi haurá hagut de «lucero, lucero, janarala, palagrina, diamante, niño, niño,» y xurriacada que te crió. Mes, en fi, puig es tart y lo sol pica, y missenyors desitjan arribar á casa, ansia Trumpitxu: á carregar lo fato y feste compte que la somera ja no será may mes un tros de ruch.

—¿Qué voleu dir?—preguntá lo mosso de ca 'l metge.

—Es ben net, home, que portant damunt tota la ciencia que s'enclou en los llibres en que estudian los fills dels amos...

—Caratsus; si no mes portant damunt los llibres un hom aprengué de lletra..

—Qué farias?

—Desseguida me 'ls carregava al coll, y al arribar á casa ja estava tant *destruït* com mi senyó, y me posava á fer de metge.

—Tens rahó com hi ha nell; mes no tingas por, tú no passarás may de mosso de peu. Au, atansa 'l ruch y carreguem.

—No, la burra no,—digué 'n Lluís,—carregals al matxo.

—Si va ensellat!...

—No hi fa res, posa damunt de la sella la sárria de la burra y li carregarem los bultos.

—¿Y si 's nafra?

—Sutja y oli y 'l curarem. Fes lo que't dich; que puig la casualitat fa que hi haja un cavall magre y escamarlit, y un burro... ó burra; tant se val: no vuy despreciarla, pera portar endavant mon intent.

Lo Blay s' arronsá d' espatllas, com si volgués dir: fem lo que 'ns manan.

—¿Quina'n portas de cap?—preguntá en Fidel.

—¿No ho endevinas? ¿No penetras, Heráclit amich, las meas intencions? ¿No foras tú, en cas necessari, amparo del menesterós, auxili del débil, consol del afligit y desconortat? No vulgas, donchs, privarme de la dolsa satisfacció de veuret entrar triomfalment en lo poble ahont vegèrem la primera llum, cavalcant en lo rocí del respectable mossen Ramon, en tant que jo, opriment los lloms de la pacífica some-reta te servesch d' escuder, dispost á confeccionar en cas d' apuro y

en un obrir y tancar d' ulls, millor que 'l mateix Cavaller de la Manxa, lo balsam preciosíssim del feo *Blay*.

—¡Mare de Deu y que 'n té de palica, y que 'n son de gats! '¿Qué fem donchs?

—¿No t'ho he dit? Mira.

Y unint la acció á la paraula, comensa á tirar á terra la pell y la manta que 's veyá damunt de la sarria, y á afluixar la sogá que subjectava esta damunt lo bast, manifestant ab aixó que la resolució que havia pres era absolutament irrevocable.

En vista de lo qual lo *Blay*, ab ajuda del *Trumpitxu*, estengué una manta damunt de la sella del matxo, á fi y efecte d' evitar desperfectes ulteriors, resolt á posar sobre aquella la sárria y carregar despres los baguls-maletas, los paquets de llibres y las barreteras. Mes com tots cridavan, y tots manavan, y ningú s' entenia, y l' un servava per un costat, y l' altre afluixava per l' altre, y volent apressurarse no avançavan un sol pas, lo *Blay* deixá la feyna y aná á sentarse en los grahons de la creu.

—¿Y donchs, *Blay*, que hem de fer?—li digué en *Fidel*.

—Quan estiga carregat ja m' avisarán.

—Sí, si ho feyan tots com tú, me semblá que ja se 'ns hi pondria 'l sol.

—Ca, no ho cregas. Mira: quan jo era vaylet, ja 's veu, cosa de quitxalla: mes m' agradava jugar á bola, ó á bitllas, ó á pilota, ó á qualsevol cosa, que anar á missa; mes com que si me la hagués jugada, 'l pare, que al cel sia, m' hauria fet ballar, á cops de corretja, lo ball dels pastorets, encara que ab recansa, hi anava, y aquella mitja horeta curta se 'm feya tant llarga, que no s' acabava may mes. Un dia, tota la vida me 'n recordaré: entro á la iglesia, y veig que ixen de la sagristia tres capellans arreu, ab sas casullas y bonetos, y se 'n van cap á l' altar tots drets y determinats. «Avuy si que 'n passarán via, pensava jo: tres per una missa, ab mitj quart llestos.» Sí, sí, com si 'm diguesses *Llucia*. ¡Qu' es cas cristians! L' un per así: l' altre per allá: á cada pas se topavan, y tot era agenollarse y ferse reverencias, y anar de l' un costat á l' altre, y dirse á cau d' orella lo que devian fer y lo que tenian de dir. Fillets de Deu, un' hora batallera hagueren menester pera deseixirse de la feyna «Ja está vist; deya jo, tot sortint de la iglesia més cremat que un bitxo: com més son, més s' embolican», y d' aquell jorn endavant quan veig que son molts en un afer, me clavo á jaure pera no destorbar.

—Viva, viva, sapientíssim *Blay*—digué 'n *Lluis* rient y picant de

mans.—T' has explicat com un Séneca; y en paga y recompensa de ta discreta llissó, aquí va un puro: es de tres y de l' estanch; mes feste compte que 'ls estudiants no 'ls podem gastar de la Habana... sobre tot á fi de curs. Si de pesseta 'n tingués, de pesseta te 'l donaria.

—Vinga com sia y que Déu li pach, que mes val d' estanch que d' escorsa de cep ó de fulla de patatera. Y ara déixennos sols á mí y á mon escolá, y veurán com en un dir Jesus ho tenim tot dispost.

Y aixó dient, comensá á descarregar lo matxo.

—¿Y ara, qué fas? No n' eixirém d' avuy.

—Perdone mi senyó; mes vuy dirli que á cop d'ull se coneix que á la universitat no n' ensenyan de carregar animals. Tal com ho havian apariat, y no s' ofenga, encara no hauria durat tant com lo forn de 'n Corneri.

—¿Qué vols dir?—saltá 'n Lluís.

— Res, que abans d' esser á mitja baixada, sárria, maletas, llibres, manta y barreteras haurian rodat per la pols.

— No vuy dir aixó: alló que has dit de 'n Corneri.

—Ah, ja estich: res, un mestre de casas buyner que ab prou feynas sabia aixecar paret y 's va alabar de que faria un forn. Lo que es ell en sa vida se las havia vistas més crespas: no sabia per quin cap posarshi; mes furga d' ací, prova d' allá, al cap y al ramatu, quan imaginava que havia eixit ab la seva, veu que la volta se li acluca. «Mustatxoni:—diu al manobra,— para esqueneta y aguántala, que vaig á cobrar.» Y quan ab los quartos á la butxaca, abans de passar mitja hora, aná l' amo del forn á innoyarli que la volta estava ensulciada, li respongué com si tal cosa: «Y donchs, que volias que durás eternament? Tot ha de tenir fi en aquest mon.»

Nova rialla de part dels estudiants.

— Me cregan: —seguí 'n Blay —pujen á cavall, toquen, y abans de cinch parenostres los haurem abastat.

Tot se feu com disposá l' experimentat Blay, y cavalcant en Fidei en lo rossi, y en la mansa somereta l' aixalabrat Lluís, emprengueren carretera avall fins arribar al punt ahont desemboca lo camí, mitj carreter, mitj de ferradura, que devia conduhirlos al poble de sa naixensa, que, si al lector no li sab greu, batejarém ab lo nom de Miralbell.

LA NIT

¡Vina! la nit ja magestuosa
Nos sonriu;
Mira ¿no veus Teresa, qu' es hermosa
Aquesta nit primera de l' estiu?...

Entre las boyras de sa sombra obscura
Nos perdrem,
Y aixis com ella besa la natura,
Confosos en sa sombra 'ns besarém.

¡Vina! la nit es l hora del misteri,
De l amor,
Jau la materia morta en son imperi,
Tant sols viu l esperit, glateix lo cor.

Tot en la nit es molt mes bell, Teresa;
Mes perfum
Té de la flor la flayre, y mes grandesa
Mostra l' espay á sa confosa llum.

¡Baixém donchs del jardí á l' ombra callada,
Amor meu!
Vull veure á sa llum boy argentada,
Lo brill de ton esguart, ton front de neu.

¡No tingas por!; devant de sa pureza.
Pot ser creurás en la de ma passió,
Pot se 't doldrán mon plany y ma tristesa,
Pot ser no 'm negarás en ta tendresa
Aquell, mil voltas, demanat petó.

FRANCISCO XAVIER GARRIGA.

ÍNTIMA

Sento en mi l' alé gegant
d' una forsa que 'm dú avant,
y de gloria assedegat,
dintre 'l cap se 'm ha aixecat
bullint l' idea.

Donéu ayre á mos pulmons,
qu' es ma vida d' ilusions
y soch jove per morir,
quan tot just es al florir
la primavera.

MIQUÈL LAPORTA.

108 / 12
(00) 9
460 / 16
140 287
120
120
40

190
480
4900
190
48
072

130
40
000
5200
5200
130
52
078

UNA CASSERA AL PORCH SENGLAR

EN LOS BOSCOS DE REQUESENS.

(Continuació.)

NÀREM pel sopar, ajudant las donas de la casa, pelant trufas, rodant l'ast... Prompte la taula fon parada. Lo sopar fou molt animat y alegre, parlant de la cassera de demá, tirant plans, diguent cada hù la seva.

Un masoher del Sr. Soler nos contava que 's veyá en lo bosch una truya ab sos porcells y dos mascles; un sobretot molt gros que podia fer uns 100 kilóg. Tenia l'atreviment de barrejar-se ab la porcada de Requesens, ensumant las truyas, y los guardians ni á garrotadas lo podian apartar. Los tossinos de la montanya de Requesens son tots atravessats de porch senclar y mitj salvatges.

Després de sopar vingué á fer rotllo ab nosaltres lo capellá particular del Sr. Comte que viu en lo Casal y diu cada dia una missa en la iglesia del castell: Mossen Geroni molt bon company, aficionat á casseras y entusiasmat de fer la del senclar.

Estavam sentats á la vora del foch de la llar, traguejant y fumant cigarrets, parlant de casseras, del senclar, de llops y guillas.

Un masover del Comte á qui jo preguntava si tenian moltes guillas.—Tantas que vulga, me respogné. Hem de tenir la virám tencada en un pati; la que 'n surt ja no 's veu més. Algunas vegadas, los diumenjes, nos reunim alguns companys y fem la cassera á la guilla; també las hi parém trampas; pero te ben rahó 'l ditxo: es traydor

com una guilla; no hi ha cap altre animal que tingui tanta traydoria; 'ls hi 'n podria contar fins á demá.

Un dia, trobantme á la espera de las perdius, al cim d' una penya rodejada de matolls, vegí una guilla ajupida, estirada, á voltas era com morta. Al devant d' ella hi havia dos perdius. Quan peonavan ella las seguia, s' esmunyia entre matas, s' enterrava de fullaraca, in-móbil, semblava un tronch, de manera que las pobras perdius no se malfiaren may del perill que corrian; peonavan ensá, enllá, picotejant; á l' últim una s' apropá una miqueta del tronch... D' un bot ja me l' amarra mentres sa companya esporuguida fuig volant. La guilla me passa al peu de la penya ahont jo era, ab la perdlu á la boca, aixerida, fent saltirots, balancejant sa cua de alegría.... May he tirat una escopetada ab tan de gust!... Arreplegui la perdiu que vaig posar al sarró; lliguí las potas de la guilla atravessadas ab un garrot, y m' en torní cap á casa. La posi darrera de la porta forana, era tocada del costellám: treya la llengua.

Al capvespre entrá un lluketayre: al veurer la guilla estirada: —Borrango! aixó es bona cassera: ja no menjará més gallinas... y ab son peu l' aixecava de terra fentli donar toms..., mala bestia! aixis totas!... alsa! mala farum!..... De cop sento: ay! ay! ay!... — qu' es aixó!—Ay! per l' amor de Deu! corri!... La guilla d' una caixalada li havia agafat l' esperdenya y lo dit gros del peu!..... Donchs era no mes ferida y durant set horas havia fet la morta; si hagués tingut las potas deslligadas. com hi ha dell, se m' hauria escapat. Acabárem de marta-la á garrotadas.

—Y llops, ne tenen molts en aqueixas boscurias? li preguntá 'l Sr. Pau.

—Aixó segons. Al hivernás, quan la fám los apreta baixan de l' alta montanya y s' arriman á Requesens y á l' Albera (1), pero may nos ne quedam sense; sempre n' hi ha un ó altre.

L' altre dia m' escanyáren un badell esgarriat de la vacada; era cap al cim de la ubaga. Conegui que havia sigut feyna sols d' un llop perqué n' havia deixat la mitat. Pensí ab mi mateix: tu hi tornarás aquesta nit pera menjarte l' altre mitat.

A 25 passos del badell hi havia una barraca de carboner. Cap entrada de fosch m' hi posi á l' espera. Feya clar de lluna. Per las nou

(1) La cordillera pirenaica, desde *Collforcat* fins al coll de la *Massana*, es coneguda de aquesta part de la frontera per montanyas de Requesens y Avinyó. De l' altra part ó sia la vessant francesa, ne diuben la montanya d' *Albera* ó de las *Alberas*

vaig veure una ombra que voltava 'l carnús; jo preparat, lo canó dins d' un foradet de la barraca. Me feu bojejar mes d' un quart: tantost s' acostava, tantost s' apartava, may me venia bé. Al fi se abocá sobre 'l carnús... lo tenia al cap del grá... tiro... feu un bot endiablát; corri tot seguit; desaparegué rodolant bosch avall dins la foscó de la nit. L' endemá al tornarhi vegí d' un tros lluny mon llop estirat dintre un gorch del correch de Mirapols; l' aygua era encara tenyida de sanch.

—Y vosté, senyor Sorribas, quinas casseras fan á Mataró? Li preguntá 'l Sr. Soler.

—Jo li diré. nos reunim tres ó quatre companys y aném per aquells voltants. Los aucellets pagan la festa, y encara no s' en troban gayres. Al tornar á la població després d' haber rodát tota la tarde sense tirar un tiro, pera exercitarnos á tirar al sol, fem pallas curtas pera saber qui de nosaltres tirarà lo casquet enlayre. La última vegada me tocá á mí, hi tiraren tots al cop... cap perdígo l' havia tocat

Al sentir aixó, mossen Geroni prengué un polvo; y en Forniol que bebia s' ennuagá. Los pazesos de Requesens feyan la mitja rialla, mirantsel ab atenció.

—De quina terra es vosté? y perdoni, li digué en Salvi, d' *Espolla*.

—Só de Mataró.....

—Bé, per molts anys.....

Eran las nou del vespre.—Noys! digné nostre capita, m' apar que es cás d' anar á retiro; demá hi ha matinas. Llavors doná per l' endemá totas las disposicions necessarias. Se designaren los punts que de dos en dos los cassadors havian d' ocupar dins lo bosch y al cim de la frontera, ab prohibició terminant de no tirar á cap llop ni á cap altre bestia, no mes al senglar. Aixó s' compren: haviam de tenir molta quietut pera que 'l senglar fugint de la fressa dels de baix passés en los punts guardats.

Los de *Cantallops* y *Espolla*, ab tots sos cáns tenian de surtir á punta de dia y extendrens en linea al peu de la boscuria ab tabals, escopetadas, cridoria, fent tot lo soroll que puguessen pujant bosch amunt.

Se convingué d' un senyal que consistia á encendre un foch al cim del puig de *Tallaferro* (1) pera avisar als de baix que tothom ocupaba son puesto de batalla y que podian comensar á empaytar las feras bosch amunt.

Aus de comensar la cassera voldria parlarvos de eixas boscurias de Requesens que tanta nomenada tenen. En nostre escrit de *Puigmal á Cap de Creus* publicat en lo suplement literari de la *Renaixensa*, ne parlo llargament.

No crech que en tot Catalunya hi hagi boscos tan imponents. La boscuria s' esten desde *Collforcat* fins al coll de la *Massana*; comensa á sobre *Espolla* y *Cantallops* per suros, alzinas, roures, faigs, vellanés, arbossos, bruchs y grevols, que la fan impenetrable.

A la zona superior de la montanya, casi á fins arribará la créna son los roures y faigs, arbres seculares de gruxuda soca y gran alsada, decimats per los vents y llamps, inclinats, cayguts de velluria, son poderós arrelam arrebbassat.... un hom se creu dins d' una selva verge del nou món. Las redortas, llambruscas, sarsaparrellas, s' enfilan pels arbres, s' enredan per tot y tapan lo pas dels pochos caminets oberts pels carboners pera l' estracció del carbó.

Son boscos que fan honor al Sr. Comte de Peralada que té un gust especial en llur conservació. Fa alguns anys plegá la vacada que li donava un redit molt important, no mes que pera conservar l' arbrat.

Es interessant observar en nostres Pirineus las zonas forestals en relació ab llur altitut. Comensa generalment á trobarse l' alsina que puja fins á 500 m.; després ve 'l castanyer roure, freixa, tremols, muxeras, tells, fins á 1600 m.; després l' abet fins á 2000 m., y per últim 'l pí negre *pinus uncinata* que puja fins 2500 y més. Lo *rododendron ferrugineum* ó boixerica cobreix los boscos de pins; puig sense la boixerica ab dificultat podrian viurer en las altas regions ahont reyna á l' hivern un fret polar.

Lo pí, además de ser resguardat per sa sava rehinosa, necessita quan surt de terra un abrich tutelar, puig es delicat y li falta consistencia pera resistir á las altas temperaturas. Eix abrich li proporciona

(1) Lo puig de *Tallaferro* ó dels *Emigrants*, es un dels mes clavats de la cordiera; domina 'l coll de la *Massana* y té molt rica vista.

la atapahida y robusta boixerica que 's riu dels frets com lo ginebró (*Juniperus alpina*) per glacials que siguin. Una grana de pi cau dins la mata de boixerica; á la primavera surt com un espárrech ab petitas agullas laterals; á l' hivern la neu lo cobreix; á la primavera següent, s' allarga, busca la llum, trau 'l cap sobre 'l matoll, va creixent, ja es adult, desafia los frets, la rehina li regala de per tot, y allavors á son torn serveix de abrich al matoll de boixerica á qui deu la vida.

De l' altre costat de la frontera, en la vessant francesa es emboscat com á Requesens fins al pobles de *Sureda* y *Montesquiú*. Los senglars passen d' una vessant á l' altre; solsament, en lo mes de Novembre, fan sa estada en las boscurias de Requesens per las moltas aglans que cau en dels roures. Al cim de la serra, á la ratlla fronterissa, no hi ha cap arbre, de manera que los que están de parada poden veurer molt bé tot animal que vol travessar la frontera per anar d' un bosch á l' altre.

CÁRLOS BOSCH DE LA TRINXERIA.

(Acabará).

QUADRET

Sortirem de Pollensa
carregats de taronja
ab vent de popa y mar abonansat
lo timoner en vetlla
la vela ni un punt flonja
y cantant á la entena 'l gat de mar.

¡Quín bon viatge tingerem!
La costa provensala
ja bordejavam la tercera nit,
y encara no s' hi veyá
qu' embestiam la cala
per descarrega' 'l barco desseguít

¡Qu' hermosa que 't mirárem,
oh terra de Provensa,
sortint de l' aygua al primer raig de sol!...
¡Qui avuy pogués guaytarte
com venint de Pollensa
en lo nostre llahutet pintat de nou!

F. BARTRINA

LA PRIMERA LLISSÓ

¡Vœ victis!

¡Qué contents, mos fills!... qu' alegres
vos he vist avuy partir
ab la bossa al coll penjada
Y l' *abecedari* als dits!:

¡Qué cufoys aixis anávau
cap á la escola eix mati
ab lo cor plé d' ignocencia
com aucells del Paradís!;

Mes, jo. després de besarvos,
qué trist he quedat... ¡qué trist!
al pensar que us en anávau;
roba d' esclaus, á vestir!

Que 'l primer pas al emprendre
en lo profitós camí
qu' ab la lletra *A* comensa
y s' acaba en lo infinit;

Qué, quan pera fervos homens
héu degut substituhir
la escola pe 'ls jochs de casa,
la primera lliissó ohint.....

¡Oh, mos fills! quina vergonya
per' vosaltres y per' mí:
en aquell instant de joya,
jóu d' escláus se us ha junyit,

Puig havéu degut apéndrela
ab la parla d' un Felip...
ab la parla forastera
dels qui son nostres butxins!

Més... ¡qué hi fá!: ävant... y foral;
sempre avant, avant, mós fills,...
que si plora avuy lo pare,
podrá un jorn l' ävi gaudirs'.

En la llengua forastera,
aprenéu de dia y nit,
que 'l millor medi de véncer
es coneixer l' enemich;

Y quan seréu fets ja uns hómens,
quan sabréu pensá y sentir...
llavors... ¡llnytéu per la pátria!
d' eix afront... ¡lliuráula, oh fills!

JOSEPH M. VALLS Y VICEN

Barcelona y Abril de 1886.

UNA CASSERA AL PORCH SENGLAR

EN LOS BOSCOS DE REQUESENS.

(Acabament)

ORTIREM del Casal de Recasens á las cinch del mati, puig teniam que fer duas horas de camí pera ocupar los punts designats.

Feya un ayret de tramontana molt freda; lo cel tot estrellat; may havia vist lo camí de S. Jaume tant clar (*via lactea*). Cada hù portava son dinar al sarró. Nos dirigirem cap al castell arrunat de *Mirapols*, antich castell feudal dels Requesens. Allí nos separarem; los uns se dirigiren vers lo cim de la serra, altres s'internaren dins lo bosch; lo Sr. Pau y jo forem de eixos últims. Un criat de la casa nos serví de guia fentnos seguir un caminet de carboner á penas trassat, ahont haviam de passar de vegadas ajupits, fuetejats per las branques y esgarranxats per los grevols y romagueras. Lo Sr. Pau hi perdé son casquet de highlander y tingué de lligarse al cap un mocador lo que li donava un ayre de almogaver. Per fi lo guia nos deixá en una plassa carbonera, recomanantnos molta quietut.

—Vostés ocupan una de las mellors paradas, nos digué, y com comensava á clarejar, nos feu veurer las petjadas dels senglars—Perseguit que sia, vigilin lo caminet per ahont hem vingut, puig que per aquí éll vindrá. Tinguin firmesa y valor; no apuntin al cap: la bala s'aplastaria sens ferli res; deixintlo passar y apuntin sota l'espatlla. Sobretot assegurar hé 'l tiro, perquè si fan no més que ferirlo los abor-

darà; si aixó succehis, déixintse de bayoneta; antes de morir, de segur que d' un revés d' ullal 'ls hi feria petar l' os de la cama, pot ser s' en farian la vida. Ja 'l sentirán venir per la fressa que mena ab sos grunyits y trencadissa de branchs. Jo vaig á posarme á un quartet de vostés; si tinguessen novetat, cridin, ja 'ls sentiré....—y desaparegué dins la malesa.

Nos quedárem inmóvils, mirantnos. La cara del Sr. Pau prengué una expressió que no puch definir.

—Diguim, si es servit, me digué, ¿es veritat lo que nos ha dit aquest home?

—¡Vaya si es veritat!... Miri, farà cosa de dos anys, un cassador d' *Espolla* ferí un senglar que lo abordá y lo posá nafrat de tal manera que 'n feu sis mesos de llit, y encara bon goig de surtirne. Vosté no ha vist may cap senglar?

—No senyor; he vist no més un cap pintat en un quadret sobre la botiga d' un cansalader de Mataró, no li puch assegurar si era cap de porch ó de senglar.... al dirme aixó posa sa escopeta y son sarró al peu d' un faig y alsa 'l cap enlayre, (era tanta la frondositat de bruchs y arbossos que casibé no 's veyá 'l cel.) Com ne diuhen de aquest arbre?

—Es un faig. Qué mira?

—Res; me semblava veure un niu.

—En tot cas, si es un niu, fa temps que 'ls aucells s' han desniat. Pot ser que vosté los ha agafat ab sas telas?

—Ja podria ser.... y tot parlant vegé que posava 'l peu sobre la soca y ab sas mans agafava una branca.

—Qué vol fer?

—Probava si sabia pujarhi.

—Déxisho correr.... Sent?... Ja tiran.... Sent quina cridoria de cáns y fressa de tabals?....—Los cassadors d' *Espolla* havian comensat la batuda.—Pst!... quietut! .. prengui sa escopeta y en guardia.

—Me digué, ab veu baixa, voldria lligar mon ganivet al cap de ma escopeta....

—Pst!... Silenci!...

La fressa s' anava apropant; sentiam distintament lo glatir dels cáns, (1) los crits dels cassadors: alerta!... alerta!... puja l' avi! (2) se dirigeix vers la plassa carbonera.... Alertaaa!...

(1) Los cáns pel senglar son llebrers y conillers; quant senten farúm de senglar ho deixan tot pera seguir sa petja.

(2) L' avi era lo senglar de 100 kil. Li deyam l' avi per los molts anys que devia tenir.

—Qué volen dir?

—Pst!... es aquell senglar dels ullals que fan petar branchs y camas...

De prompte sentim fressa de fullaraca y d' esgarrapalls... Hem de convenir que jo no las tenia pas totas; me posava la má al cor pera comprimir sas fortas palpitations. puig m' esperava de moment veurer arriar la bestiassa. Me tenia de peu ferm, ma carrabina preparada, mirant lo caminet d' ahont venia la fressa...

De cop surt una guilla que 'm passá gayre bé entre camas. Giri 'l cap vers mon company, pero Deu t' en dará: se havia fos.—Senyor Pau!... Senyor Pau! .. una veu enlayre me feu: pst!... so aquí!... Se havia enfilat al cim del faig!...

Senti alguns tiros mes amunt de nosaltres, vers la serra; y al cap d' un rato comparagué nostre guia,

—Vamos! depressa! aquí ja no hi tenen que fer res. Los senglars son cap al cim del bosch... Y son company, que n' ha fet?

—Res, s' ha empenyat en volguer desniar un niu d' esquirols.

Llavors lo guia alsá 'l cap y vegé 'l senyor Pau ben assentadet sobre una branca que 's treya la petaca pera fer un cigarret.

—Es pas cas de nius d' esquirols, li digué, baixi depressa, tenim que anár á ocupar lo punt de la *Roca del Gall*, prop la Frontera.

—Ja vinch; comensin de passar.

—No senyor; vosté després no sabia trovar lo camí.

Baixá del faig ab recansa, y altre vegada nos ficarem en mitj de bruchs y garrolls que nos futejavan la cara. Emprenguerem la caminada vers la *Roca del Gall*, sempre dins la malesa.

Eran las nou del matí.

—No 's moguin d' aquí, nos digué; los senglars han passat la frontera: son dins los boscos de *Sureda*; los cáns los farán tornar, y lo punt que ocupan es molt bó pera la tornada... Nostre pagés nos deixá altre vegada y s' en aná per las sevás.

Lo *roch del Gall* es un cingle granitich que domina un trós de pais desemboscat, á mitja hora de la frontera

Los tiros y la cridoria havian parat; la calma y 'l silenci havian reemplassat lo soroll.

—Seria cas de menjar un bossí, que m' en diu? Vosté sembla que no te gana.

—Jo li diré, fa rato que 'm sento algun doloret de ventre.

—Aixó no es res, li diguí, vegui un tragué de vi ranci y li passarà.

Se coneix que 'l senyor Pau no estava acostumat á rebre tantas emocions. Prompte se refé fent honor al esmorzar que tragueren del sarró.

A tas 12 sentirem á tocar lo corn; era lo senyal convingut dels cassadors pera reunir-se al cim de la serra. Hi pujarem tot seguit; nos dirigirem vers un grupo nombrós. Quál fou nostra sorpresa al veurer estirat lo senglar, l' *avi*, que li deyan! Tothom estava alegre; los cassadors anavan arribant fent retrunyar la ubaga de Requesens ab lo corn y escopetadas. Tots palpavan la fera estirada á nostres peus; medirem sos ullals, feyen 20 centímetros. Lo senyor Pau li posá son peu dins la boca... Mon amich Forniol havia sigut l' heroe; nos contá com havia succehit.

«Estava apostat ab en Toni Batlle, de *Cantallops*; passen dos sen-glars pero fora de tiro. Un moment després ja sentim la fressa de trencadissa de branchs ab forts ronchs; era l' *avi*. Nos passa á deu passos entre en Toni y jo, pero á n' en Toni, li venia malament; á mi me presentava 'l costat; li enjego tots dos tiros, ahont tenia dos balas á cada canó. Al sentir-se ferit, se gira y m' embesteix; tinguí tot just temps pera pujar sobre una roca; llavors lo senglar trencá á la dreta, dirigintse cap al torrent de *Mirapols*. Lo seguirem per lo rastre de la sanch.

Prompte arrivaren los cáns, uns 9 ó 10, y dos cassadors més: en Paulí y 'l Esteve, d' *Espolla*. La fera se tirá dins una bassa del torrent, revolcantse á la sorra pera estroncarse la sanch que li brollava de sas feridas. Al sentir los cáns se torna aixecar y bosch amunt, com si res tingúes; nosaltres al darrera atissant los cáns, puig que sense ells l' hauriam perdut; nos portava sempre un avantatja de mes de 400 m. Pero anava perdent sas forsas. Al veurer que tenia los cáns á sobre s' assentá sobre son detrás com un gós. Quina batalla!... Aixó de los *perros* de la plassa de toros no te cap comparació... Ja m' en té dos de pernas enlayre, estripats d' un revés d' ullal... tres d' altres malament nafrats... Certament hauria acabat ab tots ells sens la nostra arribada.

Altra vegada emprén sa fugida montanya amunt; nosaltres al darrera ab gran cridadissa dels cáns folls de rábia. Al últim no pogué

més: caygué estirat. Quinas caixaladas los cáns! Quins travalls tinguerem pera apartalsel!... En Paulí 's tragué son ganivet pera degollarlo: l' agafá per una orella pera plantarli 'l ganivet al coll; de sopte la fera se torna aixecar, aborda á en Paulí que apenas tingué temps de pujar sobre un soch de faig: rebé un cop d' ullal que li ratllá 'l ventre de la cama de dalt á baix. Fou son últim esforç: quedá mort als peus d' en Paulí, lo qual portava sa cama embolicada, ensenyantnos una nafra que horripilá al Sr. Pau.

Tocarem lo corn pera reunir los cassadors, altres corns nos responian en los fondals que feyan retrunyir la frondosa boscuria. Aixís ho devian fer los Almogavers de nostre rey En Pere, manats per lo comte d' Ampurias quan l' invasió francesa d' en Felip l' atrevit, puig ocuparen las mateixas colladas, dominant lo pás de la Massana per hont entrá son exércit.

Pujarem al puig de *Tallaferro* pera fer una fumada que era lo senyal convingut pera fer conèixer als pobles del peu de la montanya que s' havia mort lo senglar. *Espolla, St. Climent, Peraluda, Castelló* nos respongueren encenent fogatas en los turons elevats. A *St. Climent* posaren una bandera nacional al campanar.

Los cassadors anavan arrivant tots contents y alegres. Quin entusiasme!... Quina fressa de corns!... Aixordavan. Nos reunirem tots al cim del puig de *Tallaferro*; tothom forma rotllo á l' entorn d' una gran penya granítica horizontal com un *Dólmen*. Cada hu se tragué lo dinar del sarró y la botella. Quina gana! Quinas caixaladas!... May havia vist xerricar tant bé! Alguns se deixavan caure lo rajoli á la vora de l' ull, y com una sangría los hi baixava dins la boca, y al passar per la gargamella refilavan com gafarrons.

Lo beurer ab botella, á la regalada, es lo que caracteriza lo ver catalá; es costum que s' ha conservat desde 'ls temps més remots. Es ben cert que nostre rey *En Pere* acampat al coll de *Panissars*, en mitx de sos almogavers, devia xerricar lo mateix que nostres avis y que nosaltres. En cap altre pays se sab heure á galet no més que en nostra terra. En nostras montanyas dihem: no es bon catalá qui no sab xerricá.

Feya un dia espléndit, d' aquells dias de tardor com solen fer per l' estiuhet de Sant Martí. Desde 'l cim del puig de *Tallafarro* (1,100 metres d' altitut) gosavam d' una vista encantadora. A la dreta, lo golf de Rosas, lo far de *Sant Sebastiá*, las montanyas dels *Angèls*, de *Rocacorba*, *Montseny*, la *Mare de Deu del Mon*, lo puig de *Bassagoda*, vers l' horisont, coverts de broma, fins á *Puigmal*, nostres alts Piri-neus catalans, tots blanchs de neu. A l' esquerra, lo *Vallespir*, lo *Canigó*, la cordillera de las *Corbieres*, los estanys de *Salces*, de *Leucate*, tot lo golf de *Lyon*, qual curva se segueix, negada en boyrosa atmósfera, fins més enllá de *Cette*. L' ayre es tan clar que se distingeix á alta mar los barcos que crusan lo golf. Las velas llatinas dels palan-grers que surten de *Rosas* y de *Banyuls* semblan voladas de gavinás.

A nostres peus; l' *Ampurdá*, lo *Roselló*. . . Quants recorts desper-tan eixas duas hermosas planuras! . . . Antes nostres passats las podian admirar ab orgull desde 'l puig de *Tallafarro*. Tant á dreta com á es-querra veyen no més terra catalana. Podian contemplar eixas fértils hortas regadas per lo *Tech* y la *Tet*, y aspirar los suaus perfums que la brisa 'ls hi portava de aquells jardins catalans! . . . La provincia ros-sellonesa es una germana nostra plena encara de recorts de nostres reys, de nostra grandesa! . . . Se separá de nosaltres ab dolorosa recan-sa; lo vencedor li imposá sas lleys, y com nosaltres senti parlar un llenguatge que no comprenia! . . . Pobre patria! . . . Recorts gloriosos de la velluria! . . . Ahont sou? . . .

A las dos de la tarde emprenguerem la baixada cap al casal de *Re-quesens*. Lo senglar lligat per las potas de dos barras de faig era por-tat per quatre cassadors. Anunciarem nostra arribada al casal ab una descarga general de nostras escopetas. L' escolá se posá á trillejar las campanas, y los vells, donas y criaturas nos vingueren á rebrer.

S' excorxá lo senglar; se tallá á trossos que se distribuiren á tots los cassadors. Mon amich Forniol se reservá 'l cap; ja li tocava. Lo Sr. Pau s' emportá las potas pera ensenyarlas als cassadors de Ma-taró; pero cap volgué creurer que fossen de senglar; tots sostingueren qu' eran potas y peus de porch casulá; ne tingué un ver sentiment

CÁRLOS BOSCH DE LA TRINXERIA.

INTIMA

En la vella abadia
encara 'm sembla véuret, Rosé, 'l dia
darrer que ab tu parli.

Trista estavas, y groga com la cera,
y ta mare; la pobre! al teu darrera
jo no sé pas las cosas que 'm va di.

¡Qué enfadada qu' estavas!
—¡Vull ser monja y res més!—respostejavas...
y monja vares ser.

¡Si ara 't veijés ta mare, qu' al cel siga,
y l' Antonieta, ta plorada amiga,
sola y malalta y al convent, Roser!

F. BARTRINA.

DESITG

(TRADUCIÓ)

En sa petita boca purpurina
tenia una asutzena pura y blanca
que al suau bes de sos llábis de rosa
s' enmustiava.

Foll d' amor jo li deya—¿Qui ho fes nena
que en pàlida asutzena te tornesis
y que besant, xuclés d' una vegada
totas tas gracias!—

Y ella 'm digué ruborisada y trista:
—¡Vanas despullas d' hermosura afanyas!
¡qué val lo que tu anhelas, si ja es teva
la meva ànima!—

R. G.

LADY SARAH

RECORTS DE VIATJE

LUNY serém tots dos quan surtin á la estampa aquestes ratllas, turbulent recort de vuyt dias de tempesta, eco perdut de la ferotge fatalitat que lligá dos cors en una comú tristesa

Ta descoberta fou una revelació. Necessitava abandonar la terra que bressá la humanitat en sa infantesa, fugir las brisas fortas del desert que per lo mes de Mars comensan á cremar la vida ab sas ardents ratxas, y plena l'ànima de greu dolor al donar al Egipte l'adeu de despedida, volguí en mos darrers instants recorrer un dia més las runas imponents de la vella Bubastes.

Era un matí de aquells tranquils y calorosos com sols se troban en la terra egipcia No 's veyá un núvol en lo cel, no 's sentia un remor en l'ayre, callava la corrent en lo desert canal, y també muts entre las ombres de las fullas s' amagavan dels raigs del sol los aucells de pintats colors. En aquells moments emprenguí la ruta á peu vers la vila hubastita que davant meu s' alsava ab sos negres enderrochs dels vells casals dalt de la serra, y ab las blancas pedras de rica esculptura que foren en llunyá dia sanctuari d' un dels Deus osirians.

Allá 'm vas apareixer, blanch fantasma de Bennevis, ab la cara groga com los ciris que creman entorn dels morts. No sé si ferida en

del vent creixia per instants, y com si rabiosas rodolessin vers los abims de la immensitat, las ferotjes onas corrian al llarch del aygua imprimint al barco violentas sotregadas. Ni un ánima 's veyá en nostra part del pont: lo castell estava desert, obscur, poblat únicament per la estranya sinfonia que entonava 'l temporal.

¿De qué parlavan? No ho recordo. Pot ser nostra fantasia divagava per eixas regions serenas dels somnis de la existencia, plenas de dolsas creacions que l' amor entusiasma y en las que, nova Arcadia per tots los enamorats volguda, los cors que 's fongueren al calor d' un mateix afecte aspiran á viure en perpétua ditxa, entre 'ls aucells que cantan, las ayguas que dolsas murmuran, l' aura que entona un càn-tich d' amor al suspirar entre las fullas. Per odiós contrast de la naturalesa, en aquell instant un cop de mar més fort que 'ls altres con-mogué las entranyas de metall del barco que 'ns conduhia, tot tremolá á sa embestida, y tú, folla de pór y arrancada al lloch que 't aguantava, caygueres brutalment sobre mon pit y entre mos brassos, com si allí llensat t' haguessen los dimonis de l' infern en aquella nit tan fera.

No ho dúptes que estava escrit. ¡Ah si lograt haguessem una de aquellas jornadas calmas y tranquilas que sols se passen en la mar! Quan tots los elements están en pau, y 'l vent no xiula, y l' aygua retrata com inmens espill lo blau seré del cel, qué dols es allavoras entregarse á melancólicas meditacions ab la dona que 'ns es simpática y per la qual s' está á la vora de creuhar sempre las fronteras del amor. Y naix d' allí un sentiment puríssim que embarga l' ánima, mor en la boca la paraula atrevida que voldria demanar la caritat de una mirada, però s' arrela ardenta la passió que vivifica, l' afecte que entusiasma, que aixeca la dona estimada als núvols de la gloria pera adorarla com los nins á la Verge, de genolls y murmurant una pre-garia.

Peró, ¡ay del amor nascut en l' esbalot de la naturalesa, quan tot es furia en lo cel y quan la negre nuvolada impideix de veure á Deu! La influencia exterior domina al home, la tempestat se fica dintre son crani, y 'l llam de la passió li cega la consciencia com lo llamp del ayre li ofuscá primer la vista. Vé l' olvit de las horas de angunia que 's preparan, lo fanch del plaher enllota l' ánima, lo veri del desitj corrompeix sas aspiracions més nobles, y al devall de la jornada queda lo greu dolor de la ilusió perduda, trist com lo remordiment y com lo remordiment inexorable en son dur cástich.

Lo temporal nos acompanyá fins al port de arribada ¿te 'n recordas Lady Sarah? No deus haverho oblidat, perque ja comensavas á

aborrirte. Valia més desfer d' un cop lo llàs que prompte hauria sigut dura cadena de espiació, abandonar nostra novela escrita en las turbulentas onas y en las opacas boyras que 'ns quedavan al darrera. L' ayre de terra que desfeya 'ls núvols del cel semblá també serenar la tempestat de nostres cors.

Verdas y hermosas, ab sas ricas planuras que l' aygua banya y las blavencas serras dels Apenins limitan, nos aparegueren las costas de Italia com la Jerusalem sagrada de nostre deslliurament. Allí deviam sépararnos sens la esperansa de que 'l destí 'ns pogués may més juntar. ¡May més! Veyam acostarse la hora de donarnos lo *farewell* de despedida, lo desitjavam, y 'ns feya tremolar. Que nó endebadas l' home arrenca sens dolor un sentiment per poch arrelat que sia al fons de sa ánima, ni las lluytas de la vida l' endureixen fins á cubrir ab fret mantell de indiferencia tota ilusió que pert.

Adeu me digueres, lady Sarah, al oferirme aquella blanca má delicada com la de tendra nena. Adeu te responguí ab llavi poch segur, perquè ma conciencia abarcava lo buyt etern que de allí en avant separaria nostres destins. Quan lo carril te portá vers la espléndida regió del golf de Sorrento, y ma nau seguí solcant lo liquit element fins á deixarme á Fransa, me semblá que la immensitat del espay se extenia entre tots dos.

Aquí havem acabat. En forastera parla te consagro un recort dels més accidentats, dels més tempestuosos que he tingut en mas llargas peregrinacions pel món. La sombra de aquell no se qué, erro, olvit ó crím, no ha sellat la paraula en la boca encara ardenta de la passió de ahir. Te prometí olvidarte, més te juro que no será, no podré ferho, la pensa no creuria á la voluntat. Quan altre cop en fosca nit senti udolar á la tempesta, quan lo llam esqueixi las nuvoladas partint com lleugera sageta la negra obscuritat, quan en lo cel regne 'l desordre, en la terra l' espant, y soltas per los ayres las fillas del Averñ semblen desencadenarse ab terrible furia, la dolsa imatge de ta persona m' apareixerá palpitant de terror. roja de febra, com al pont de mon baixell en aquell vespre de trista recordansa. Y llavors te tindré altre vegada junt á mi, mon llavi cremará ta orella, ta má convulsa estrenyirá la meva, lo cel no 's recordará més de nosaltres y las veus del temporal farán callar las de la conciencia.

¡Sí, per lluny que sigas, los mals genis de la mar t' han fet meva pera sempre!

T.

¡AMUNT!

Ja fa quinze anys, desde 'l balcó de sobre
te veyá al primer pis;
no estavas ¡ay! com ara, vell y pobre,
baldat y malaltís.

No era ton llit un catre, com es ara,
sense coixí y llensols;
no se 't menjava 'l sufriment la cara,
ni tos vestits la pols.

Un niu d' aranyes no era, nó, ta arcoba,
oberta com un camp;
no robava lo fret la teva roba,
tos aliments la fam.

Pobresa de Jesús tan estimada,
¡cóm t' aborreig tothom!
d' altres virtuts esglaya la mirada,
de tu ja esglaya 'l nom.

Ta escala es de rajol, era de marbre,
y avuy no 's gasta tant;
fins, dintre 'l bosch, quan cau á terra un arbre,
los aucellets se 'n van.

Y, amunt, del primer pis, niu de tos pares,
 pujares al segon,
 que l'endemà per lo més alt deixares,
 llensat pe 'l mar del mon.

De la escala los pisos, á sa onada,
 pujares d' un á un,
 fins que 'l terrat prengueres per estada,
 no haventhi més amunt.

Tu la ciutat, de cap á cap, dominas,
 mes ella, á tu no 't veu;
 sols te veu una estrelia entre boyrines
 guaytant com ull de Deu.

¿Qui 't visita allá dalt? les orenetes
 que passen tot cantant,
 com passen per la terra los poetes,
 los cors aconhortant.

Ahír també te visitá l' Altíssim
 en mans del sacerdot,
 y, al darte l' óscul del amor dolcíssim,
 apar que 't deya eix mot:

«Vina; del món, que de son si 't desterra,
 lo cor es ben cruel;
 mes jamunt! si t' allunyas de la terra,
 t' acostas cap al cel.»

JACINTO VERDAGUER, Pbre.

PE 'L MAIG

Y aixó es la vida? entre badalls de fástich
passar, com un mussol, lo dia enter?
No 'n digueu d' aixó viure; aixó es un cástich
que Deu m' envia, merescut potser.

No es pas un cor lo que dins meu palpita,
lo que corre en mes venes no es pas sanch,
ni un solt desitx d' ambició m' agita....
Y encar no hi ha en mon cap ni un cabell blanc!

Com se desperta 'l món! De flors y gales,
de cansons y perfums s' ompla á desdir;
¡oh gran concert! en que fins les cigales
son cant estúpit volen fer sentir.

Bella es la terra aixís, plena de roses,
de rossinyols cantant á qui pot mes
de fonts y raigs de sol... ¡quantes de coses
que no tenen per mi cap interés!

Y sempre será aixís? No hi haurá un dia
qu' aqueix cadavre vinga á despertar?
Oh benhaja aquell cor, sia 'l que sia,
que l' *Alsat Llützer* me vindrá á cridar

RAMON E. BASSEGODA,

ÍNTIMA

Quan esclatada llisca ab hermosura,
en nostras valls la primerenca flor,
alashoras apar la ilusió pura
ab vida encesa y ab ribent color.

Quan ab ferm pas la primavera avansa,
y arreu omplena de bellesa 'l mon,
la ilusió al ensemps son terme atansa,
y 'l cor prest queda bategant tot sol.

¡De las flors primerencas las despullas,
inmaculadas, oh germans, servem,
y encar que secas nos darán las fullas,
plahenta flayra quan vindrá l' hivern.

JORDI MONTSERRAT.

L' APLECH DE STA. LLÚCIA

L' excursionista que surt de Barcelona ab lo carril de Fransa, al atravessar lo plá de Bordils y la fértil planura de Castelló d' Ampurias, dirigeix desde 'l vagó sa mirada vers la cordillera pirenaica que se li presenta á l' horisont, la qual s' estén del coll del Portús al coll de Banyuls. Sas negras boscurias y cingles de penyas graníticas li donan un aspecte salvatge que contrasta ab los verts glebers del restant de la cordillera vers la serra de las Salinas ahont no 's veu cap arbre ni matoll. En mitj de aquella negror, vers mitja montanya, li cridarà la atenció un punt molt blanch rodejat de penyas y suros. Sembla un colom perdut dins la malesa... Es la hermita de Santa Llúcia.

La capella de Sta. Llúcia es románica com totas las capellas aisladas que 's troban á la falda dels Pirineus; datan casi totas del segle x al xi. Ha sigut renovada y fa poch temps la emblanquinaren de cals. Son interior no ofereix res de particular pera l' arqueólech. A la esguerra de la portalada hi ha una pedra tumular empotrada á la paret que diu aixís, en lletres góticas: ✠ *nono Kalendas decembris anno Domini MCCCXLI obiit Brt. Derilla, Depodio Arnolfo, sacrista istius ecclesie.* La estatua de la santa es de tamany natural. Ademés de la capella hi ha estancias pera l' hermitá. Lo santuari de Sta. Llúcia, com tots los de nostras montanyas, té son hermitá que viu dins lo mateix santuari, pero que passa part del any, sobre tot á l' hivern, recorreant pobles y masías, captant almoynas pera la capella.

L' hermitá de nostres santuaris es molt caracterisat. Generalment sol ser un vell de 60 á 70 anys; va vestit de burat castany obscür y

porta barretina morada. Te fesomia d'home de bé com si fos de la familia dels *hermanos* del convent de monjas; recorre pobles y masos ab un sach á l'esquena y un bordó de pelegrí á la mà. N'hi ha que fins portan barba y una capa de hule negra ahont van cusidas petxinas de tota mena. Pero lo que 'l caracterisa mes es una capelleta de fusta que porta penjada ab dos corretjas, de forma ogival de 0'35 d'alsada per 0'15 de fondaria, cual porta está dividida en dos batents. Dins la capella, en mitj de rosaris, medallas, anells de plata y arrecadas, flors artificials; surt lo cap del sant ó de la santa que apenas se veu; lo tot resguardat per un entrellassat de fil ferro.

Al entrar en la masía, l'hermitá obra la capelleta y amos y servey la prenen en sas màns y cada hú diu un pare nostre á la santa. Després s'asenta á l'escon ahont li portan menjar y beure y lo recullen per la nit. L'endemá lo proveheixen de recapte y caritats pera la capella del Santuari; y aixís va captant fins que ja no pot portar las ofertas, per massa carregat. Llavors s'en torna al ermitatge, dona á la santa las pregarias y la cera y 's queda per ell lo recapte que ha recullit pera mantenirse en lo servey del Santuari.

*
* *

Ja sabém que Sta. Llúcia es la protectora dels pobres malalts que pateixen de la vista. Es representada en son altar portant una palma d'una mà y de l'altra mà una escudella que conté dos ulls. La devoció á la santa es molt gran, puig que las malalties de la vista son tant estesas. Quan lo pobre malalt es desenganyat pels metjes, que no troba cap més remey, no desespera pas per ço: sab que Sta. Llúcia l'amparará. Llavors compra un ciri y acompanyat de sa muller ó de sos fills, un garrot á la mà, se dirigeix ab devoció al santuari de la santa, sovint peu descals, entra á la capella, encen lo ciri que posa al peu de l'altar, se postra davant la benhaurada Verge y la prega de tot son cor que li torni eixa gran riquesa qu'ha perdut... que li deixi veurer la llum del dia...

Horrorisá 'l pensar que hi ha tanta gent que no hi veuen, que son privats d'eixa llum radiant tan hermosa...

Un dia, trobantme á Lyon, me feren visitar la casa (*Asile*) dels pobres ceguets... un estol de criaturas, de 4 á 14 anys, cegos de naixement. Las germanas de la Caritat las hi ensenyavan á llegir, escriurer, ensir, cantar, tocar lo piano. Pero notí en casi tots ells un moviment penós, contínuo, inconscient del cap en busca de la llum que

pressentian, giravan sos ulls apagats vers eix sol resplandent qual alé los cariciava; un sonriure dolorós se notava en llur fesomia; la llum los penetrava, la sentian, la buscavan com eixas flors nascudas á l' ombra que s' estremeixen al bés d' un raig de sol... Lo moviment automàtic del cap d' eixos angelets me feya recordar lo mateix moviment penible dels auçellets engaviats, als quals se 'ls hi ha reventat los ulls pera ferlos mellor cantar...

L' aplech de Sta. Llúcia se fá lo segón Diumenge de Maig; en plena primavera, quant la ginesta, la gatosa, y lo bruch son florits, y quan la sálvia, lo romani y la frigola aromatisan la montanya de suaus emanacions.

Ja desde la vigília arriban á ceuts los devots del Rosselló. Los uns se dirigeixen al santuari; altres passen la nit á la Junquera pera anar-hi lendemà demati, puig que hi ha no mes una horeta de pujada, Tot lo dissapte y diumenge matí se veuen corrúas de pelegrins que pujan á Sta. Llúcia; n' hi venen del Vallespir, del Conflent, del baix Rosselló, del Ampurdá, fins de la *Gabatxeria* (1).

Per tots los viarenys de la montanya se veuen comitívas que 's dirigeixen al Santuari. La graciosa griseta de Perpinyá ab sa elegant cofia rossellonesa se confon ab las nostras garbosas pagesetas de Figueras. Los fadrins del Rosselló fraternisan ab sos germans del Ampurdá. Per tot se sent á parlar catalá: sembla que un llás fraternal los uneix encara com los unia quan defensavan junts sas llibertats perdudas.

L' altar de la capella es plé de ciris encesos de tota dimensió; sembla l' altar del monument. A las parets penjan caps y ulls de cera, en mitj de quadrets (presentallas) que recordan miracles de la santa.

(1) Gabatx, Gabatxeria. Lo Diccionari de la Academia dona 'l nom de gabatx al montanyés de nostres Pirineus, y afegeix que parlant en estil familiar, es nom que s' aplica á tots 'los francesos. Lo Diccionari de Cavarruvias diu així: en los límits de la provincia narbonesa se troban pobles que César, Strabón y Pline, noménan *Gabali*, *Belleforêt* los anomena *gavatxus*; cita la opinió de *Abraham Ortelius* y continua de eixa manera: Lo país árit que habitan eixos francesos, los obliga á expatriarse y s' en venen á nostra terra pera guanyarse la vida, estanyant paellas, amolant ganibets, etc., los dihem *gabatxos* y tothom los desprecia.»

No deixa de ser bastant singular que los rossellonesos conservin encara, pera los francesos que no son del Rosselló lo motiu de *gabatxos*. Lo país de la *gabatxeria* comensa, segun ells, dellá de la cordillera de las Corbieres. Aplican generalment eix nom á tot francés que no parla catalá.

La capella es atestada de gent; los que no hi poden cabrer s' agenollan á fora davant la portalada.

A las 10 se canta una missa ab música y los goigs de la santa.

Després del ofici, lo ball de la marraixa (1). Es un ball antiquíssim que s' acaba de perdre; ignoro si 's balla encara en las demés comarcas de Catalunya. No l' hem vist á ballar en cap poble del Ampurdá, no més en lo Santuari de Santa Llúcia que fa anys que tampoch se balla.

Nostre gran poeta, mossen Verdaguer, en son poema *Canigó*, nos diu en lo cant sisé:

Apar una almorratxa descomunal que vessa
per sos cinch brochs de vidre cinch rius d' ayguas d' olors.
La aixeca entre eixes cimes Pirena gegantessa
com quan, dintre la plassa, dansant la pabordessa
arruixa 'ls balladors.

En efecte, al comensar lo ball, lo cap dels pabordes umpla d' aygua d' olor una almorratxa de vidre molt elegant y 's dirigeix vers lo nombrós jovent de noyas y grisetas que rodejan la plassa, tria la que li agrada, la saluda, l' arruixa ab l' almorratxa, li dona 'l bras y després de haver donat ab ella una volta á l' entorn de la plassa, la presenta graciosament á un dels joves fadrins que la pren pel bras; llavors los arruixa tots dos ab l' almorratxa y tot seguit va per una altre parella.

Es un ball molt gracios. Lo cap dels pabordes ja sab quins son los enamorats que no 's gosan declarar; llavors los aparella, los cobreix de sa protecció ab l' almorratxa enlayrada, los arruixa com si 'ls digués: aneu, en nom de Deu; estimeuse... ¡Quants casaments entre nostres pagesos se deuen á la benhaurada virtut de la almorratxa!...

Acabat lo ball, tothom s' esbargaix als voltants del santuari, formant rotllo: s' estenen toballons sobre l' herba; se treuen las provisions de cistells y sarrons y vingan caixaladas, cops de botella, cantarelles; per tot reyna l' animació y l' alegría.

La festa dura tot lo dia, ballant sardanas y ballets. Al baixar de la montanya, tothom porta un ram de frigola y romaní que 's conserva fins l' any vinent, com un recort del romiatge al santuari de la gloriosa verge y mártir, Sta. Llúcia.

C. BOSCH DE LA TRINXERÍA.

(1) En Labernaia, en son diccionari ne diu marraixa. Mossen Jacinto Verdaguer en son poema *Canigó* ne diu almorratxa.

À LA SENYERA

Versos escrits en ocasió de la solemne entrada de la Senyera en Valencia,
quant la portaren á Madrid pera les festes del centenar de Calderon.

¡Oh Senyera valenciana!
¡Gonfanó de la ciutat!
¡Drap gloriós d' or y de grana
Que corona el Rat-Penat!
Vuy, rejuvenint la història,
Mamprens, al vent de la glòria,
Altra volta l' antich vol;
Y banyante en llum encesa,
Per tu, de nostra grandesa
Torna á eixir lo brillant sol.

No arriues, no, coronada
De sanguinosos lloers,
Ni entristix en ta tornada
Gemechs de hórfens llastimers.
Entre vítors y alegries,
Tan gloriós com ans venies,
Vens, ¡oh penó may vensut!
De donar, en lloch insigne,
Al Geni homenatge digne,
Y á la Pàtria honrós tribut.

Triomfalment la cort d' Espanya
Te ha vist, en carro de honor;
Y la gent pròpia y la estranya
La veu uní en ta llahor.
Complaguts en ta victòria,
Han abaixat de la Glòria
Y te han mirat sonrient,
(Públich digne de tal festa)
Lo gran rey de la Conquesta,
Ausias-March y Sant Vicent.

Tu, tradicional bandera
De Fe, Pàtria y Llibertat,
A Espanya, á Europa sansera,
Nostra història has recordat.
De nostres insignes avis,
Poëtes, guerrers ó sabis,
Evocaves lo grat nom;
Darrere de tú marxaven,
Y al vórellos com passaven,
Abaixava el cap tot hom.

Passaven, vestits de malla,
Reys, capdills y almogavers,
En perdurable batalla
Contra els alarbs traicioners;
Passaven pel plá y la serra
Consagrant la nostra terra
Ab gloriós bateig de sanch;
Y sobre ells, capitá y guia,
Sant Jordi s' apareixia
En son famós caball blanch.

Passaven bisbes y frares,
Predicadors y romeus;
Y á la fé de nostres pares
Vensuts, muslims y juheus.
Passaven, donant eixemples,
Reynes que bastien temples,
D' hon l' infern confundit fuig;

Y passaven—¡oh alegría!—
Les estreles de Maria
Sobre el sant tossal del Puig.

Passaven, ab la gramalla,
Los justicies y els jurats,
Donant, per escut y valla,
La lley á les llibertats;
Passaven pavordes, destres
En tot saber; y los mestres
En les arts del trovador;
Y encenent honestes flames,
Passaven hermoses dames
Doctes en les lleys de amor.

Tota eixa desapareguda
Y anyorada majestat,
En tu Valencia saluda,
¡Senyera del Rat-Penat!
D' eixes perdudes grandeses
Veu brotar noves promeses
Plenes de dolsos conhorts;
Y tant pots y tant alcances,
Que 't fas nunci d' esperances
Tu, la insignia dels recorts!

Tenies tu, quant lo poble
Duyes als combats guerrers,
Pera defensarte, un nòble
Centenar de Ballesters.
Vuy, centenar de centenes,
Ab lo calor de les venes,
Ab la fé que no decau,
De ta custòdia responen;
Y millor defensa 't donen,
Bandera de amor y pau!

Ab la corbella ó l' aixada,
Ab llansadora ó martell,
Ab la ploma, may cansada,

Ab lo créador pínzell,
Ab la má curtida y forta,
Ab la pensa, que un mon porta,
Ab lo cor, sagrat fornall,
Serém per ta glória, oh Reyna,
Lo Centenar de la feyna,
Y els Ballesters del trevall.

Jurem per lo nom del pare,
Que es nostre millor espill;
Per lo bes que cada mare
Li dona á son tendre fill;
Jurem per la llar sagrada,
Jurem per la etat passada,
Jurem per lo esvenidor:
Jurem, ab fé en la victória,
Lluytar sempre per ta glória,
Senyera del patri amor!

TEODOR LLORENTE.

Juny de 1881.

RECORT

Á 'N MARIÁ MASPONS Y LABRÓS

¡Un any!... No: ahir, avuy; sempre, amich, sempre
per aquells que sentían
ton esprit en lo seu y 's delectavan
ab lo vigor de seny qu' en tu aprenían
y ab la forsa de cor qu' en tu trobavan.

¡Mort! ¡Qué trista la mort quan arrebossa
trecadissos plansons!... ¡Mort! Lo que passa,
lo que fuig del recort quan la fé 'l deixa
ó 'l desesper s' esborra,
alló mor; mes no mor lo que s' hi aferra
com las arrels del roure centenari
pél crostám de la terra.
Del roure la ventada, ab foll desvari,
arrebata las fullas y castiga
brots verdejants, mes no atuheix la soca
que furga en las entranyas de la roca.

No la abat, no; potent es la brancada,
y convida á la llum á rebejarshi,

al oreig á gronxarshi,
 á niubarhi als aucells, y á fer sentada
 en ubach platjeriós á la gent vella
 qu' ab lo vell s' aconhorta y s' aparella.

¡Ta memoria la nostra cóm aclara!
 Amich, tu á la Amistat signas encara
 la tasca dreturera,
 la sola que li escau: la que no adula
 pera ferir mellor, ni may simula,
 com dona vil de l' honra mercadera,
 gratitut que no sent, llealtat devota,
 fraternitat sancera
 y tendresas y anhels d' un heroisme
 que son disfressa impura del cinisme
 ab que traheix y befa y agarrota.
 Tu vius, Mariá, en lo cor dels qui 't volfan
 pera que honrats se sentin d' estimarte;
 tu vius en llur recort pera que sían
 dignes de recordarte.

Y ho serán, si s' inspiran
 en ton pas generós qu' aroma exhala
 de bondat y virtut; si ardents l' admiran
 fent de la Creu del Redemptor senyera
 d' amor y d' unitat: jamay escala
 d' infame hipocresía
 que 'l brutal interés sóls adalera
 ó la set de venjansa alenta y guía.
 Ho serán si en los goigs sempre gustosos,
 sempre purs y radiants de la Familia,
 que ab un mon de dolor nos reconcilia;
 si en los deliquis d' un amor de pare
 com més gran no ha habitat en cor de mare,
 troban la flor de ta existencia noble,
 veuhen la única lley qu' á las lleys salva,
 senten l' únich poder de la doctrina
 que dignifica al poble
 y als avensos gloriosos l' encamina.

Com per pendent molsosa
rellisca la corrent, que 'ls camps fecnnda,
la fecundant corrent del patriotisme
brollant de la Família 'ls cors inunda
fent de la Patria primavera hermosa
cada dia més bella y ufanosa.
Las gestas del gran temps aixis reviuhen;
las tradicions més nobles nos somriuhen;
las baladas més dolsas nos encantan;
las rondallas imantan
cap á la llar, gallardament encesa,
l' adalerat esprit de la infantesa;
las lleys de nostres avis
avivan dignitat en lo cor nostre,
alé de llibertad encen el rostre
y vessan patriotisme 'ls nostres llabis.

Se sent esbategar, per plans y serras,
frescal ratxada de poder y gloria
que, congriada en los cims de nostra Historia,
regenera las sanchs ab sa besada
y bat l' espessor d' ayre que 'ns ofega
per' que respiri bé nostra fillada.
Qui negava á la Patria no la nega;
qui hi creya, ja ab sas glorias s' entusiasma;
lo poble, ans ensopit, surt del marasme
que 'l tenia postrat; alsa la testa
y á conquistar son pervenir s' apresta.
Tot li diu que la Patria, ahí encongida,
ha de viure y viurá sa escayent vida,
si mancament no fan als seus designis
los qui, com tu, jamay doblan sa ufana
als embats tentadors del egoisme,
ni al esqué de cap turba cortesana.

Si, amich tan anyorat: tu 'l gran exemple
donáres gloriejant al antich temple
de ta Terra volguda
vedat als mercaders de mala rassa;

fugint la esvalotada y corrumputa
 cridoria d' eix Encant hont tot hi passa,
 tot hi va y s' hi adinera,
 hont la virtut sancera
 fa esclatar en riallotas al sarcasme,
 hont sòls mou y corona al entusiasme
 la desvergonya altiva y cridanera;
 Encant hont l' home digne,
 com digne fores tu, 's plany y 's corseca
 contemplant triumfador al més indigne
 ó aquell qui més menysprea y més bescanta
 en lo fons de son cor la idea santa
 que proclama com màgica consigna.

Tu, en los grahons alsats del regi soli,
 rahonas lo que sents y, en nom d' aquesta
 Terra de desengany, ab parla justa
 protestas contra 'ls danys que la malicia
 á inferirli tothora al cor s' apresta,
 y demanas justicia, sòls justicia
 al guardador de la Justicia augusta.
 Ab llàgrimas virils, que 'ls ulls honoran
 dels patriotas que 'n ploran,
 t' esclamas recordant la noble mare
 que fervent te daleixes
 per estimá' y servir, com fill tendríssim;
 tu, ciutadá amantíssim,
 franch ab lo Rey igual que ab lo qui amara
 son front en suor per un jornal, serveixes
 allá y aquí á n' els teus puix no menteixes. (1)

Per ço tornas gloriós; per ço t' esperan
 brassos oberts y cors que germá 't claman;
 per ço t' estiman tots, y tant com t' aman,
 ta rectitut sens mácula veneran.
 Per ço, triomfant ja en vida,

(1) Aquestas estrofas aludeixen al acte d' haver sigut En Mariá Maspons lo portantveu de la Comissió qu' entregá al Rey Alfons XII (e. p. d.) la MEMORIA d' agravis de Catalunya que tots nostres lectors recordarán

ton primerench adéu de despedida
promou aquell gran dol que sóls alcanza
quí en sa terra payral sembra esperansa
qu' ha de llevar després de sa florida.

Obráres semble 'l bè: dins ta consciencia,
sagrari de ta clara inteligencia,
del teu cor brillantíssima aureola,
espill de catalana independencia,
tot lo bell que delecta y aconsola,
Familia, Amistat, Patria benvolguda,
s' hi sentiren de grat, dante coratge
pera lluytar en lo fatal romiatge
del bressol á la fossa...
¡Véllin, amich, ton son etern els àngels!
¡Guàrdin els homes ton hermós recort!
¡Llóhi la Patria eternament al mort!

JOAQUIM RIERA Y BERTRAN.

Barcelona y Maig, de 1886.

ÍNTIMA

Per fe 'l be á sa mare morta
demanava caritat
un pobret vora la porta
d' un casal abandonat.

Vaig posar en sa ma, oberta
als viandants, un passament,
y connós, besant ma oferta
va aixís dirme ab sentiment:

— Si es que viu la vostra mare
y son tendre escalf sentiu,
no sabeu, bon home, encare
la reliquia que teniu. —

Vaig tombar-me; y quan no 'm veyá
de mos ulls aixugái 'l plor;
si era cert lo qu' ell me deya
ho sabia prou mon cor.

D' allavors, no sé 'l que s' obra
en mon se' y que dech pensar,
que quan veig á n' aquell pobre
haig de rompre á plorar.

ANTONI BORI Y FONTESTA.

PER DEU

Flors que deixareu guarnida
l' aspresa de mon camí,
si al treure tanta florida
somrieu d' amor per mí,
¡ay! plegueula desseguida
que per aromar ma vida
la Flor mes bella trobí.

Cants qu' en ma dolsa infantesa
eran l' encís del meu cor
y ara creixent en bellesa
vos torneu cançons d' amor,
¿com tindreu per mi tendresa
si la música hi entesa
dels rossinyols del Senyor?

Bells ensomnis de ventura
missatjers del goig y 'l pler,
ara qu' he vist la llum pura
eixint del diví dossier
ja he tastat millor dolçura
que 'l bon Deu á la criatura
envia del Sant verger.

Veig la ditxa cobejada
brotant ab l' Amor sagrat
per ell l' ànima salvada
veu al Espós estimat;
en sos brassos abressada
y ab sos besos ubriagada...
¿millor goig heu somiat?

E. MOLINÉ Y BRASÉS.

UN RECORT DE LA GUERRA DE LA INDEPENDENCIA.

Relació inscrita en lo llibre de defuncions del any 1808, de la Parroquia de Molins de Rey, per lo Rector que fou de la mateixa, Bartomeu Ráfols, Pbre.

LS quatre de Juny del any 1808, las tropas francesas enviadas al Principat de Catalunya per lo ambiciós Napoleon ab lo fi de apoderarse de nostre Regne de Espanya y havent entrat á la ciutat de Barcelona del modo més vil é inaudit, apoderantse de sas principals fortalesas ab engany y fraudulencia, guarnidas aquestas, y deixant al mateix temps las tropas necessarias pera subjectar al paysanatje en lo cas de sublevarse; lo dia 4 y 5 de Juny, lo restant del exércit de Duhesme (general en gefe d' aquellas tropas) hisqué en duas divisions, la una manada pel general Chabrans que prengué la direcció per la carretera de Valencia dret á Tarragona, y l' altre pel general Schwartz per la carretera de Madrid dret á Manresa.

Al arrivar aquesta última divisió al Bruch, ó en las cercanías de aquest poble, lo paysanatje catalá ab aquellas demostracions de que 's feya mereixedora la vil tropa del usurpador Napoleon. los hi feu las més finas expressions de la amistat que 'ls hi professava.

Comensá á saludarlos ab pólvora y balas infundintlos hi tal terror y esporugüiment que 'ls obligá á suspendre sa marxa.

De continuo se anavá reunint més y més gent á n' aquest lloch, de tal manera que las salvas del foch que 'ls feren durá molta part de

la tarde del dia sis de Juny, la nit següent y part de la matinada immediata, sens deixarlos descansar un moment sisquera.

Satisfets que estigueren los francesos de tanta cortesia, resolgueren regresar á Barcelona en la matinada del set, acompanyats sempre dels somatents catalans que com á braus los empaytaván vorejant la falda del Montserrat fins á Esparraguera ahont los deixaren per causa de la obscuritat de la nit; si bé que en aquesta població y demés del tránzit se encarregaren de saludarlos á son pas, obligantlos á saltar barricadas y á rebre refresch d' aygua calenta, trastos, mahons, teulas, banchs, vigas y altres projectils que per las finestras, terrats y teuladas los hi enviavan.

Martorell y Sant Andreu de la Barca, poblacions no menys atentas coronaren los turons dels termes respectius, immediats al camí real pera férloshi salva de escopetadas y donálshi aixís testimoni de son afecte, qual cortés exemple seguiren los habitants de Pallejá y Sant Vicents dels Horts, acompanyats de molts y diferents subjectes de las demés poblacions del Llobregat. ¡Quin pler donava 'l veurer que tot-hom se desterraba pera obsequiarlos!

Cansada ja aquesta tropa forastera de tant honrós recibo, y desitjant evitar tant molestas demostracions del paysanatje catalá, encara que fatigats arribaren al pont de Molins de Rey, y considerant que allí no hi arribarian los projectils que los del Plá del Llobregat los etzibavan, feren alto pera descansar, y pera referse de la falta d' aliment que havian patit en la jornada antecedent, resolgueren enviar per aixó y lo segur descans uns quants soldats de caball á preguntar al poble si 'ls volia admetre y donarlos alguns quéviures, á qual sollicitut avans que aquells hostes la fessen, respongueren los paysans á escopetadas. ¡Qué satisfets no s' entornaren de semblant recibo los nuncis cavallers!

Son general á vista de tanta cortesia com los hi tingué eixa població de Molins de Rey, no pogué pas desentendrer de ordenar que del centro de la columna del exéreit francés, hisqués una secció d' artillers ab canó y obús á fi de correspondrer á tant atenta demostració.

Posaren eixas flautas sobre 'l pont del «Rech» dirigint sos disparos á la població y alturas circunvehinas que estavan coronadas de paysans aprestats pera sa defensa.

Retirárense ab aquesta resalutació los paysans de la miranda, y los gabatxs cansats, considerárense duenyos del camp, si bé poch segurs en lo puesto de sa menció, y continuaren per aqueix motiu son camí fins á Sant Feliu de Llobregat, ahont reculliren quants bagatjes

¿PERQUÉ CANTAN LES MARES?

En lo piset més humil
del carreró de la Cera
canta una mare gentil,
com aucell en primavera.

Canta una hermosa cansó,
la del Infant y la Dida,
tot abrassant l' infantó,
que les llágrimes oblida.

Son espós está ferit
ajagut en una estora,
ahir venguèren lo llit
per traure la fam á fora.

De flassades y llansols
fa deu dies que no 'n tenen;
un los en resta tan sols,
que empenyarán, si no vénen.

Per menjar no tenen res.
per cremar ni un brot de llenya;
com no s' ha d' encendre més,
lo fogó també s' empenya.

(Segueix dos fulls més enllà.)

la vista á la mia amada parroquia, vaig veurer ab l'ánima abatuda y 'l
cór traspasat de dolor que totas las casas vomitavan fum y flamas,
é inferint d' aixó lo que no creya succehis, fou tanta la pena que
inundá mon esperit, que de sentiment creya morirme. La casería de
aquesta població no representava altre imatge que la que Ovidi expressa
en una de sas Elegias: *Hæc facies Troje cum caperetur, erat.*

Per copia,

RICART G. RIERA.

Molins de Rey, Juny 1808.

Creu aprop de Sant Feliu, fent alardes de valents y nostres defensors impertèrrits y plens d' entussiasme per sa Independencia los enviavan tal seguit d' escopetadas que 'ls ocasioná moltas baixas.

A pesar de tant gloriosa resistencia com feren los catalans, no podém negar, com tots nos ne podém fer càrrech, que nostres defensors eran gent inexperta é ignorant del art de la guerra, al pas que tenian gran coratje y esperit; insubordinada per no tenir qui los dirigís y subjectés á las reglas que 's deuen guardar per una perfecta disciplina militar; faltats quasi en un tot de provisions de boca y guerra, y molts d' ells sens las armas competents pera sa defensa; y essent aquestas y altres faltas, grans ventatjas pera las invasoras tropas francesas.

Devant de tant enérgica y ferma resistencia, determinan los generals francesos en la matinada del dia deu de Juny, posar sas tropas en forma de batalla y investir á tota costa á nostra gent y tréurels de las posiciones que ocupavan; aixís fou, y d' aquí resultá desseguida la trágica ruina, crema y robo universal d' aquest poble.

Entraren que serian aprop de las set del matí los satélits de Napoleón com á tigres rabiosos per veurers inquietats de las balas dels paysans y ab crits horrorosos semblants als udóls dels llops famolenchs, y ab gran burgit d' escopetadas y trompetas espantós, inundan tots los carrers y plassas d' aquesta vila, matant ó degollant ab las balas y punxas de las bayonetas tot sér vivent que á son pas s' oposava, fins los pobres animals que espavorits s' anavan á escapar de las unglas d' aquells ancels de rapinya. Derraman tot lo vi de las botas y l' oli de las gerras, sembran per terra tot lo grá de las casas, roban lo que més los agrada, malmeten lo que no volen ó no poden emportarsen, forsan las portas del temple, estellan las imatges, taulas y altars, roban tot lo sagrat tresor, profanan las Hostias consagradas, é incendian quasi tots los edificis de la població, matant quants habitants boy confiats s' havian quedat y mossos de las casas encarregats de sa custodia.

La ignocencia no fou d' ells respectada, la justicia no coneguda, la incontinenencia desfogada á manera de salvatjes, no quedant intacte cap dona per vella que fos, á no ser que Deu la conservés ó deslliurés per un miracle. Es indescriptible lo horror y espant que causava semblant tragedia.

Haventme jo, estimats successors, escapat per una singular providencia del Senyor, corrent lo que apar increíble, més de mitja hora contínua, descansí reventat en una altura elevada, y desde allí girant

trobaren pera transportar los ferits al hospital que tenian establert en Barcelona.

Descansaren al fi com Deu va ser servit en aquesta població de Sant Feliu, y recordantse de las passadas atencions, y temerosos de que no se 'ls tornessen á repetir, doblaren guardias y centinellas que miravan sempre al hort y á la vinya.

Quant hagueren ja fet un bon rato de descans, continuaren sa ruta á Barcelona, y pera allí aprop, los hisqueren á rebrrer sos companys pera felicitarlos de lo magnífich succés de son viatge; ¡Qué de cosas los hi digueren! ¡Qué admirats no quedaren de la cortesia dels catalans! ¡Qué atónits al veurer que 'ls camaradas no 's podian sostenir de cansats y abatuts!

Las bonas informas que aquestas tropas exploradoras donaren dels catalans á las que custodiavan la captiva Barcelona, encengueren sos desitjos de coneixer son carácter y correspondrerlos, particularment als habitants de Molins de Rey, que quasi á la fi de son viatge los havia rebut tant bé.

Ab breu temps, sapigué tot Catalunya lo bon tracte que 'l poble del Arbós y poblacions confinants del Llobregat havian tingut y fet als *esmolets* y emulant son exemple y prevenint per altre part sos desitjos y ganas de correspondrer, acudeixen á manera de un torrent caudelós de totas las parts en ajuda d' aquestos heróichs compatriotas pera acompanyarlos en la repetició d' aquells obsequis que sens dupte voldrian ferlos. En efecte lo succés correspongué á las esperansas de Catalunya.

Lo dia vuyt del ja referit mes de Juny ordenan los generals francesos peudrer novas tropas de refresch, á fi de que 'ls que havian tornat del Bruch y Tarragona poguessen descansar de sas pesadas marxas; forman un brillant exércit y partintlo en dos alas, marxá la una envers Sant Boy de Llobregat, y l' altre á Molins de Rey pera donar las gracias al paysanatje catalá que animós per la defensa de sa Religió, Patria y estimat Rey allí 'ls aguardava.

Tant bon punt comensavan aquells conquistadors de las fredas regions del Nort á trauer lo nas sobre la pujada del poble de Sant Feliu per la part que mira á Molins de Rey, quant desseguida foren saludats per alguns ínclits defensors de nostre país donantlos á coneixer á escopetadas la benevolencia y amor que 'ls hi professavan.

Varias y diferents partidas d' aquellas tropas francesas acometeren ab ímpetu als paysans, envestint ab gran furor dret á Molins de Rey pel mitj del camí real; altres pujavan los turons del terme de Santa

L' infantó no té bressol,
la mare no té cadira,
mes canta com rossinyol,
peró son marit sospira.

¿Perqué esposa del meu cor,
perqué tan alegre cantas,
quan jo conto ab gran tristor
mes penes ¡ay! que son tantes?

De tant com á casa he vist,
joyes, mobles y moneda.
sols la creu de Jesucrist;
tan sols la creu nos en queda.

May més podré treballar,
sempre creix ma malaltia,
jo me 'n vaig cap al fossar
y ¡ay! hi vaig ab companyia!

Y nostre fill ¿qué farà,
tot solet, sens pare y mare?
¿per ell un arbre hi haurá
que ab lo seva ombra l' ampare?

¿Y tu cantas? Válgam Deu!
¿Vols que ma pena s' ignore?
¿Perqué cantas, amor meu?
—Perque 'l nostre fill no plore.—

J. VERDAGUER, Pbre

INTIMA

¡Per qué, si tot sonriu y l' armonia
enlassa, oh tendra aymada, 'ls nostres cors,
de tos ulls y dels meus, hermosa nina,
dos llágrimas devallan de tristor!

¡Per qué, si encés caliu als dos alena,
y ab vida dolsissima 'ls enclou,
dels dos ne brolla un fons sospir de pena,
indefinible, inmensa, que 'ls commou!

¡Perqué, pensant abdos quant prest arriba,
après la primavera 'l trist hivern,
anyoransa sentim d' un' altra vida,
en que lo nostre amor renasca etern!

EMILI TARRÉ.

APARICIÓ

(VALENCIÀ)

Oh, tú, la que callada, de la boyrosa nit
Allá en les altes hores,
Sortint de l' ombra negra, t' acostes á mon llit,
Díguesme, ¿per qué plores?

Falaguera mitj-riure yo en altre temps t' he vist,
T' he vist mitj-riure alegre;
Y tú vens plorant ara, y ara el teu semblant trist
Cubrix un núbol negre!

Y barrant va eixe núbol el teu confús contorn,
Y 't veig fosca lluntana;
Y apareixes més tart, y t' en vas més enjorn...
¿No eres més que ombra vana?

—¿Ya sents, oh poeta, que en lo teu front brulent
La meva má se posa?
¿No escoltes lo que 't parle, ó creus que es joch del vent
Esta veu misteriosa?

Yo soch la Poesía, soch l' Amor, l' Esperit,
Yo soch la teva dama;
Yo soch aquella espurna que vá encendre en ton pit
Pura y eterna flama.

LA RENAIXENSA.—Any XVI.

Yo 't vaig obrir dels sonmis l' encantat horitzont
 Ab mes mans carinyoses;
 Yo 't vaig donar les ales dels àngels, y el teu front
 Vaig coronar de roses.

Yo en los ulls d' una verge mon resplandor plassent
 Pera tú vaig encendre,
 Y com flor matinera, yo á ton amor naixent
 Vaig obrir son cor tendre.

¡Y perquè á ton deliri son cor ya no respon,
 Ductes y et desesperes!
 En lo mon me buscares; home, damunt del mon
 Roden altres esferes.

Ductes perquè la veu que 'n ton ouit vibrá
 Tan dolça, ya no escoltes;
 Ductes perquè no pot acariciar ta má
 Les seves trenes soltes...

Y 't queixes de no vorem: ¡ah, vorem tú no vols!
 ¡Els ulls á la llum tanques!
 Yo vinch, y á ton front térbol lleven del mon la pols
 Les meves ales blanques.

Yo en tos llabis, que amarga la vida, pose mel;
 Yo de flors te corone;
 Y quant et desesperes, alce els teus ulls al cel,
 Y llágrimes els done.

Tú per lo mon me busques, y yo del mon no soch;
 Ningú ahont me 'n vaig me alcansa:
 Yo vinch d' allá ahont s' en volen els teus sospirs de foch,
 D' allá ahont viu la esperansa.

Yo no soch mes que una ombra, que ve y torna y s' en vá;
 Mes tú en lo cor m' escoltes;
 ¿Qué 't cal que enjamay puga acariciar ta má
 Les meves trenes soltes?

Yo sols me deixé vore, com un ensomni d' or,
Del amant y el poeta;
Mes ¡ay! que pera vorem ha de ser pur el cor,
L' ànima ha de estar neta!

Del fanch negre del mon neteja l' esperit,
Y es romprá 'l núbol negre
Que 'm roba ara á ta vista, y al costat de ton llit
Riure 'm vorás alegre.

TEODOR LLORENTE.

ALS CATALANS

Si volem refer tot d' una
lo casal, tornat mitj runa,
de la Patria que ayma 'l cor;
si volem salvar la terra
patrimoni de la avior,
sens alsarns en só de guerra
pot lograrho 'l nostre amor.

Pot salvars' la Patria aymada
sent de tots ben anyorada,
sent nostra honra son rescat,
y esmentant la noble herencia
que una rassa 'ns ha llegat,
tenir fam d' independencia,
tenir set de llibertat.

Recordant qu' es nostra mare,
anhelar que porti encara
la corona com avans
y á tornarli si li han presa
tots units com á germans;
¡que hi hagués per tal empresa
dos mil-lions de catalans!

Dos mil-lions que tots á l' hora
á un sol crit de *via-fora*,
desde l' Ebro al Pirineu,
fent tramir lo plá y montanya
ab sa atronadora veu,
li diguessin á la Espanya:
¡Volem tot lo que se 'ns deu!

Que se 'ns torni 'l que era nostre;
que no se 'ns escupi al rostre
ni se 'ns vagi així ultratjant,
puig tenim ben noble historia
y encara 'ls cors inflamant
en nosaltres la memoria
de Don Jaume está imperant.

Y tu, rassa castellana,
si vols ser nostra germana
si fidels vols que 't siguém
si al devall d' una bandera
vols que tots nos apleguém,
júrans una amistat vera
com nosaltres te jurém.

Júrans lo guardarns efecte,
jura á nostras lleys respecte
y 'ls que així ab tu encaixarán
may cobarts temis que sigan
que al perill prest volarán:
los penyals del Bruch que ho digan
ó be 'ls murs de Tetuan.

De Cervantes lo llinatje
que joyós de son llenguatje
no 'ns lo imposi ab fer orgull;
nostre cor que ayma sa parla,
per ser seva, es la que escull
y no envá van enjoyarla
Ausias-March y Ramon Llull.

Del treball seguim la estrella,
 júrans donchs també, Castella,
 que 'ns seràs sempre lleal;
 si tu sols ets llauradora
 no 'ns apaguis lo fornal
 ni 'ns prenguis la llansadora
 que 'ns ofereix l' honrat jornal.

Y per fi jura ab noblesa
 que 'l Dret nostre, ab sa puresa,
 mantindrás eternament;
 mes ay: guardat si ab malicia
 lo jurat trencas vilment
 que per fer llavors justicia
 ja hi ha un Deu omnipotent.

Catalans: La Patria aymada
 si volem veurer salvada
 ajuntemnos al plegat,
 y esmentant la noble herencia
 que una rassa 'ns ha llegat,
 tingam fam d' independencia
 tingam set de llibertat.

Y diguem ben alt á Espanya:
 Nostras barras acompanya
 ab las torras y 'ls lleons,
 mes ab honra deixans viure
 al devant de las nacions,
 que sent fills d' un poble lliure
 no volem portar grillons!

AGUSTÍ VALLS Y VICENS.

Barcelona, 31 Mars de 1886.

CORRANDA ROSSELLONÉSA

CANTADA Y BALLADA

CHOR

Lo rosa naix ab son espina;
A vegadas també la nina.
Aquell aviat ho veurá
Qu' aquestas rimas cantarà.

La minyona que 'm desespera
Deu ser nada en la primavera,
Y sa mare havia envejat
La més bonica flor del prat.

Canta tan fresch com la cardina,
Que certament fou sa padrina,
Y comparada ab altre aucell,
Es lleugera com passarell.

De sa graciosa esbeltesa
S' admira 'l port ple de noblesa;
Son encarnat, present de Deu;
Té color d' alba sobre neu.

Los ulls son blaus, negras las cellas
Així com alas de cornellas;
Lo coll te la blancor de llet,
Y cada galta son clotet,

Los raigs que llansan sas parpellas
 Los ha robats á las estrellas:
 Ells abrasáran, ó dolor!
 Lo foch de mon cruel amor.

L' orella, fina, es aixerida;
 Lo peu, menut, no troba mida;
 La ma tampoch, y 'ls seus cabells
 Coronarían vint clatells.

Confesso no esser prou poeta
 Per dir l' encant de sa boqueta.
 No, may cirera, may clavell
 De sos llabis tindra 'l vermell.

Y sos rosats grans de magrana
 De mossegarhi donant gana!
 Mirau: sos esclafits rients
 Los mostran ab sas blancas dents.

No 's pot negar; es maravella
 En sa bellea, la donzella;
 Mes, tal la rosa en sa frescor,
 Te son espina... no te cor!

Tampoch será mon esposa.
 Mon amor vol nina amorosa,
 Que tendra herbeta val millor
 Qu' una espinosa guapa flor.

UNA VEU

Quan l' amorós diu d' una nina
 Que no te cor, qui n' endevina
 Qu' es ben segur ó lletj ó vell
 Y que la nina no vol d' ell! (1)

RIURE GENERAL:

Ah! ah! ah! ah! ah! ah! ah! ah! ah!

PERE TALRICH.

(1) Esta última copla y 'l Riure que la segueix deuhén ser repetits pel chor,

NIU D' AMOR

Hermosa caseta blanca
que sempre l' alba 't sonriu;
reseret 'hont trau florida
l' esperansa de mon pit;

Gentil bres que n' has bressadas
mas il-lusions més gentils;
¡Deu te quart, caseta blanca!
¡Deu te quart, amorós niu!

Avuy torno altra vegada
rublert d' amorós desitj
l' esperó d' amor m' enmena
y 'l no viurehi lluny d' aquí.

Encar com avans l' aucella
deu saltironar gentil;
y pels tarongers ombrívols
deu cantá 'l rossinyol fi.

Aquell que de ma estimada
aprén las notas sutils
y canta, quan sent que calla
y calla si l' ha sentit.

¡Oh! no ho sabs, no ho sabs, caseta,
no 'l sabs, no, l' amor que 't tinch,

santuari de mas ditxas
sempre has estada per' mí.

Que bella, que bonicoya
per cop primer avuy t' he vist'
si no hagués sabut 'hont eras
l' olor ja m' ho haguera dit.

Aquell olor de violetas
y de tarongers florits
que com l' alé de m' aymia
embauman horta? y jardí.

Desde 'l cel te il·luminava
la lluna ab tot son encís,
pels vidres de ta' finestra
trencant, sos bells rajolins.

Y la brisa murmurantne
mots d' amor, d' en niu en niu
removia 'l llarch fullatge
del claveller carmesí.

Voltada d' aquell silenci
sant, misteriós, sublim
que arrenca del fons de l' ànima
entre 'ls recorts, los sospirs.

Que al creyent de Deu li parla
dels pares al orfe trist
dels fills perduts á la mare
y de ma estimada á mí.

¡Que bell era contemplarte
sabent que ab somnis de nin
dormia ma ben aymada
rera 'ls clavells carmesins!!

FERRÁN AGULLÓ Y VIDAL.

CRIT SUPREM

¡Catalunya! pàtria amada,
Dolsa pàtria de mon cor!
Dona alé al crit de dolor
Que m' arranca la fiblada
D' eixa aresta qu' ha clavada
En ton pit, ton opressor!
Siga éll crit d' independència,
Crit suprem d' amor y fé,
Crit del mártir que sosté
Los drets sants de sa consciència:
¡Sóls l' esclau óu la sentència
De sa mort, sense dir ré!

Quan Castella necessita
De ta sang ó tos milions,
De pregarte á jonollons
No 's descuyda, ni 't se irrita,
Que, qui captá, no 's limita
A exposar justas rahons;
Més, després... Si digne y noble
Li demanas llibertats

Per tas vilas y ciutats,
 Pá y treball pera ton poble
 Quins fills sempre, ab ira doble,
 Vá delmant, fentlos soldats;

Mes, després... Si los ulls giras
 Als gays temps de l' avior
 Pera dirli que ab dolor,
 Tos furs sants engrunar miras
 Ab tas lleys, quinas guspiras
 A ta llar donan calor;

Mes, després... Si fent memoria
 Dels exemples del passat,
 Dius que als fills has ensenyat
 Mot per mot ta honorada historia,
 Que rebrota ab nova gloria
 Ab la parla que 'ls hi has dat...

¡Ay de tú y de tot lo teu!
 Puig, llavoras, indignada
 La veurás ¡oh pátria amada!
 Contra tú aixecar sa veu
 Tot manant, d' una plomada,
 Ferte morir devant seu...

Mes... ¡no temis! obra y calla;
 Rescabala 'ls jorns perduts;
 Regenera tas virtuts,
 Pensa, canta, ora, travalla;
 Ves teixint nova gramalla
 Y... ¡anys que 's contan, son minuts!

Y quan ja rejuvenida,
 Y quan ja ton noble cor
 Bategui ab forsa y vigor
 Sentintse la nova vida
 Que á la redempció te crida...
 Fent estremir al traydor.

—Fes que desde dalt la serra
 —Baixi ¡oh pátria! un crit al plá:
 Qui no parli en catalá
 Ebro enllá, empénylo y desterra:
 ¡Qué sols visca en nostra terra
 Qui bé sab guanyarse 'l pá!

Y 'l fill teu que 'n aquell dia,
Per escut no 't dongui 'l cor,
Consideral com traydor
A ta causa, mare mia:
¡Deu dels cels! malehit sia
Si un n' hi há que 't fasse 'l sort!

JOSEPH M.ª VALLS Y VICENS.

1885.

A UNA DONA

Jo anava per lo món, igual que l'ona
d' assí y d' allà pels huracans portada
sens nort, sens guía, sense platja amiga
que volgués en sa arena arredossarme.

Mes ¡ay! que te vegí y desde llavoras
vers á tu sempre més ha anat ma planta;
com l'ona per un vent constant moguda
sempre camina á la mateixa platja.

Y tu 'm cregueres quan mon plant sentires
y tu 'm volgueres, y me vols encare
y quan jurí que sempre t' aymaria
que sempre m' aymarias tu 'm jurares.

Y llavors jo vaig rebre de tos llavis
un bes de foch que vaig senti en mas gallas
com sentir deu la flor al rey del dia
que nova vida dona ab sas ratxadas.

Avuy, tinch set d' amor y vull, oh dona,
esclau de ta hermosura, ubriacarme
ab ton esguart diví; que en tas caricias
he trobat lo conhort que en va cercava.

Tu m' ofereixes un nou món, ma vida,
que te tos ulls hermosos com á astres
y que roda y volteja, mogut sempre
per nostre pur amor, per entre 'ls ayres,

prenyats de besos y sospirs, aromas
de l' insencer de nostras duas ánimas,
y jo la vida d' aquest món ansio,
la vida d' aquest món, vedat pels altres.

TEODOR VIDAL.

Un jorn l' aubada va apuntar riolera
de blau de porpra y or enmantellada,
després eixí lo sol y la darrera
estrella de la nit restá eclipsada.

Per lo plá iumens que 'l Llobregat impera,
com en son bell palau hermosa fada,
llensá los raigs millors de sa carrera
lo sol, y quan al llach enmirallada

sa claror veyá, irradiant y pura,
son curs va deturar, mentres bebia
los raigs que reflectían á l' altura.

¡Ah! si un núvol volgués ab traydoria
amagarli lo llach, qu' es sa ventura,
desfet en pluja per lo plá cauria.

E. MOLINÉ Y BRASÉS.

FESTA DEL CATAY ⁽¹⁾

Lo dimars vinent que comptavam a 26 de dit mes de Febrer del any 1647, fou la diada assenyalada per las festas de la entrada de la Reyna del Catay en la plaça del Born, ahont avian posada aquella plaça de catafals lo que mai se era vist en Barcelona, perque avian aprofitat tant lo lloch que tot lo Born estava tant ple que noy avia lloch que noy agues catafal, axis per los ambocadors dels carrers com per las demes parts, acceptat lo pas pel Pla den Lui y lo de la part dels Cambis, y era molt aprofitarho que per los catafals se pagava a vint y cinch o trenta reals per persona y los que seyan a las cadiras y banchs baxos ne pagavan molt mes, tanta era la gana que la gent tenia de veurerho que de fora avia acudida moltissima de gent perque avia vint y vuyt o trenta anys que no se eran fetas ditas festas en Barcelona. Comensaren las festas a las nou o deu horas de la matinada de dit dia. Acudi S. A. lo Compte de Arcourt, sa muller y los dos fills en lo lloch acostumat ahont tals senyors solen veurer sem-

(1) Aquesta festa ó representació solia celebrarse pera solemnisar la entrada en nostra ciutat d' un gran personatge. La present se celebra pera festejar lo bateix de la filla del llochtinent general de Catalunya lo Compte d' Arcourt, segons relació d' una crónica inédita contemporanea. (N. de la R)

blants festas y altre temps las solian veurer de la finestra enfora que per veure dita plaça se avian de fer a la finestra y per dita festa varen fer en la mateixa finestra una balconada de fusta molt gran que hexia mes de quatra palms enfora, pintat de jaspe blanch, y de aquex modo tots podian veurer tota la plaça de part ha part, y cávianhi molts altres cavallers darrera de ells. Anavan SS. AA. ricament vestits y los dos fills majorets també ab sas espasetas y talins, molt ricament vestits. Avian també fet per dita festa al costat de dit balcó per la part dels Flaçades un catafal tot pla un poch en davallada que tenia tot lo enfront de la mateixa Casa de Meca, molt llarch. En aquex catafal havia de estar la Comara y tot lo floret de las damas de Barcelona, las quals hi entravan per una finestra de la mateixa Casa de Meca, lo qual catafal estava tot espede de cadiras baxas que ni avia moltissimas. Arribaren las damas tant ricament posadas que nos podia desitjar millors galas perque al vespre avian de anar en lo sarau que feyan en la Diputació. Axis com arribavan las damas en dita casa ja hi avia dos cavallers que las anavan aposentant en dit catafal y axis totas las que estaren en dit catafal anavan ricament adressadas, y si mes gran fos estat mes ni agueren cabut y mes se ni foran posadas perque se ni espesiren molts. Estava espessit lo Born de gent, axis per porxos, terrats, teuladas y finestras que no se era mai vista tanta gent en lo Born, y per bax estava tant espede de gent que no si podia passar que noy bastavan bastoners a cavall ni porters ab garrots que pensavan nos poria fer la festa per lo gran concurs de gent que com avian espergit al un cap ja era tot ple al altre; pero fou de veurer. A la primera entrada que fou en lo Born foren tres esquadras de soldats de cavall dels del Batallo que per dit afecte avian fetas venir en Barcelona, y axo era com si fossen las tropas de cavalleria de la guarda de la Reyna del Catay; aquexos entraren un poch avans que no entras la festa y entraren per la part de Santa Maria y arremeteren per entrar la gent que estava en lo mitx del Born, ab tal furia, que ab un punt tot hom se retira y feren tant lloch que tot hom se retira per sota los catafals y posarense a fer molts caragots y escaramuças per tot lo Born, tirant molts colps de pistolas com si escaramussavan y eran tant practichs y destrats que era cosa de mirar y donavan molt de pler a tot hom, y com tota la plaça fou espargida ells sen tornaren a fer venir la demes festa, la qual se juntava tota en Santa Clara y Plá den Lluí; pero entravan per los Cambis y Santa Maria. Lo modo de la festa y entrada fou de aquest modo. Primerament anava devant a dita cavalleria. Apres anavan tabals devant a cavall com los de las

professons. Apres trompetas y menestrils a cavall. Apres venia l'arriero major que li anavan devant vint y set o vint y vuyt parells de matxos carregats ab bast y rebosters y de dos en dos un mosso ab sa llureya y detras dels matxos anavan a cavall dos gentils homens molt ben vestits de la mateixa llureya que eran los criats del Arriero major y lo Arriero major venia apres assentat ab una cadira que havian guarnida sobre un bast, lo qual anava molt alt; es veritat quei anaven dos criats a peu que ab unas forquillas sostenian la cadira. Aquest era un cavaller que anava molt gentilment vestit a tall de traginer, ab sos calssons y capotillo de sati molt brodat, ab sa barretina de traginer y y surriachas y daga de traginer, pero molt guarnida de plata ab sa xarpa y carabassa de modo que anava molt be. Tras de totas aqueixas assemilas venian Reys de moltes nacions vestits cada un a son modo ab molts criats cada un vestit conforme la usansa de sa terra ricament vestits y los criats tots ab sas llureyas fins a moros, negras y indios ab molta diversitat de plomas y vestits. Los Reys anavan a cavall y los criats a peu, los quals eran molts. Venian apres vuyt cavallers vestits a la espanyola ab ungarina de vellut negre, llargas fins prop del genoll y girats los faldons darrera y estavan forradas de espolins. Anavan de dos en dos a cavall ab sas gualdrapas llargas guarnidas de diversitats de papers de color y or barbari ab sas llançes doradas y tots ab mascarilla y cada parell aportava sa color de llureya tant dels espolins de las giras com de las llureyas dels cavalls, los uns blaus, los altres encarnats, altres verts y naranjats y los criats de cada parell de la mateixa color. Aquexos avian de fer correr a un estaferm. Apres venian los alabardes de la guarda de la Reyna Catay ab son Capita de la guarda; los quals eran molts que ni avia de totas nacions axis de tudescos, com suyssos, alamanys y altres vestits cada un a la usansa de la terra. Apres venia la Reyna del Catay dins de una llitera tota uberta y tota dorada que es la mateixa que aportava la princesa de Arcourt quan entra en Barcelona. Avian vestit un minyo molt polit y molt ricament vestit vert ab sa corona imperial, ab molta polsera rullada y per lo entorn de la llitera anaven molts criats y meninos de la Reyna tots a peu molt ben vestits. Tras la llitera venian molts cavallers a cavall com son officials de palatio molt ben posats. Ultimament venian quatre carros triumpants tots posats de papers de colors y entretallats molt rics, y ab aquestos carros anavan sis cavallers tots armats en blanch a cada carro ab son mestre de camp a cada un. Tot assò dona una volta per lo Born saludant a sas Altesas que estavan en lo balcó dit. Y los carros sen atura un a cada cap de Born,

y com tot fou axis entrat comensaren los cassadors a cassar per un bosch que avian fet de pins y altrás ramas. Comensaren aviar molts cunills y los cassadors ab los gossos y escopetas los matavan. També aviaren molts aucells per lo ayre com son perdius, coloms, tórtoras, pardals, y altres aucells, y á colps de escopetadas ne feyan caurer alguns. Finalment aviaren un senglar lo qual corria per lo Born y los gossos y cassadors derrera, sino que la gran multitud de gent que si acubave no sen devia aver molt de pler; y finalment lo mataren y los cassadors se retiraren. Apres hisqueren los vuyt cavallers dalt dits que anavan a la espanyola y corregueren un estaferm que ni avia un én cada cap corrent moltas carreras y molt be. Finalment acabaren ab una richa folla y se retiraren. Apres baxaren los cavallers armats del carro ab sos elms posats y inventions y llureyas richas. Donaren una volta a peu per lo Born a modo de entrada y apres se dividiren ab duas parts, y de prompta los posaren una tela en lo mitx y tornejaren molt bona estona y acabaren ab una folla. Acabat que fou se tornaren a posar en orde del modo que eran entrats, tornant a saludar a sas Altesas que ab sos dos fills estavan en lo balcó y del modo que eran entrats ab lo matex orde hisqueren per la matexa part y sen anaren deves Lloja y allá se dividiren.

AL PENSAMENT

ODA

Alé de Deu.

Arreu, arreu te mostres, arreu potent se 't mira,
pura alenada d' un perfum ignot,
per tu l' home n' es home, per tu l' avens s' admira,
y rey de mars y terras
á ton gegantí alé pren vida tot.

Tu vius dins la caldera de máquina enginyosa,
ets foch que atía á lo lleuger vapor,
prens vida de la vida dels homes afanyosa,
y sempre fidel, digne,
t' hi retratas hermós sent son tresor.

Las forsas espargidas arreu per la natura
ajuntas, y pren forma un nou invent:
Si allá pels núvols negres indómit llamp fulgura
l' atraus cap á la terra
y 'l dominas, fent d' ell noble element.

Y 'l llansas pels filserros, portante en sas lleugerassas
alas que acostan l' apartat confi,

l' enfonzas en la terra, y á ton albir, las feras
onadas bruelantas
pas li obren creyentas per son sí.

Las mars avans germanas, separas, fenthi via
perque hi passe l' enginy més volador,
ajuntas las que n' eran allunyadas un día,
perque per ellas vole
l' ayrosa nau que alenta lo vapor.

Tu dins la terra hi buscas despullas gegantinas
d' aquells arbres que 'l foch d' un sol cremá,
ho ajuntas ab lo ferro que cercas en sas minas,
y potenta la máquina
recorre com lo llamp lo mon y 'l plá.

Alsas las altas serras en llochs que 's veyan planas,
sempre mostrante arreu dominador,
y arrasas las montanyas, y ab ellas tu n' aplanas
la mar que endintre allunyas,
ab búf potent de ton alé creador.

Lo riu que sas onadas al mar dú crestallinas,
tú 'l giras de camí quan te convé,
lo pujas á las serras, si allá te l' imaginas,
ó foradant montanyas
en terra 'l portas que ja may vegé.

En las quadradas velas reculls lo vent que agitan
las onadas blavosas de la mar,
y ab forsa los navilis per ellas precipitan
sas talladoras quillas,
que tu per ells un jorn vares formar.

Tu ets rey del mon, tu ets árbít de tot lo que te vida,
y 'l que jau mort dintre l' abim ignot,
alé de Deu, te mostras per tot hont te convida
lo nou que no coneixes,
y brillas com lo sol, triumfant per tot.

D' un vol, d' aquí la terra, á l' éter lleuger volas,
remous los mons de brillejants estels,
del mar al fondo baixas y no content, tremolas
en la maissó del cástich
y 't alegra al enfront del Deu dels cels.

Las fitas no coneixes; tot es per tú; n' alenas
en tot, per tot, com únich imperant;
al sol que rey se mostra li pots posar cadenas,
si vols, la terra tota
s' enfonzará en lo buyt tot jemegant!

T. V.

EN L' ENTERRO D' UN NIN

Al entrar al cementiri
he sentit olor de lliri,
no n' hi ha cap de florit,
sols al cloures una fossa
ovirí la testa rossa
d' un noyet petit, petit.

Lliri blanch de la ignoscencia,
jo he sentit la teva essencia
quan pujava cap al cel,
deixant sols aquí á la terra
de flor mustia la desferra
d' hont l' Abella ha tret sa mel!

JASCINTO VERDAGUER, Pbre.

EXCURSIÓ A LAS GUILLERIAS

ENCARREGATS de la part de tradicions orals y literatura popular en la excursió á las Guillerias projectada y portada á terme per la «Associació catalanista d' Excursions Científicas, al donar compte d' aquell treball creyem de nostre deber l' advertir que 'l present no pot esser ni es una Memoria, ni tant sols una colecció de tradicions: passant pels pobles com lo Cassador de la llegenda, es impossible fixar en nostre llibre de notas mes que lleugeras y ben incomplertas impresions, útils no mes baix un sol aspecte: lo de donar á comprendre la riquesa incalculable del arxiu oral popular de Catalunya.

Es aquí, poch ó molt, lo recullit en tan agradable excursió:

ARBUCIAS

I

Nom de la població.—En alguns documents se troba escrit *Arbu-cis*. La tradició diu que ve d' *arbuçay*, lloch plantat d' *arboços*, que 's donava al lloch ahont s' establiren las primeras casas de la vila. En

LA RENAIXENSA.—Any XVI.

efecte, encara senyalan lo punt ahont hi havia un corpulent *arboç*, al peu de la plassa, ahont avuy hi ha un camí escalonat pera baixar al rieral ó carrer de Camprodon.

L'escut de la població si hem de deduirlo del antich sagell que 's trova en son arxiu municipal, es un castell ab tres torras esbeltas, sobre una montanya, y d'ella 'n surten quatre tanys d'arboç de set y tretze fullas respectivament dos á dos, y dintre d'un doble rosari, damunt del castell lo nom ARBUCIAS.

II

Lo bon cassador.—Conegut en la part del Alt Vallés per *lo mal cassador* y per la vall d'Amer ab lo nom de *lo gran cassador*. S'estava una gran gentada ohint missa en la hermita de Santa Fé, lo dia del aplech, lo 30 de Juliol, y molts tenian d'estarse á fora per no cábrehi, quan lo bon cassador s'adoná de una llebra, que s'alsá del mateix bosch; los seus gossos la rastrejaren, y éll, sense tenir en compte que en aquell moment estavan llevant Deu se tirá á sa persecució. Per cástich de la seva impietat encara corra, passant cada set anys á la nit, sentintse perfectament, segons afirman, lo *clich, clich*, dels cans, y 'l *hu, hu*, del *bon cassador* que 'ls aquissa eternament.

Un vellet nos deya á Amer: —«Jo 'l só sentit passar *al gran cassador*; los seus gossos fan *clich, clich*, y éll fa *hu, hu*. Diuhen que passava 'l combregar, y que no va voler parar de cassar. Es clar; sempre hi han hagut plagas. Cada set anys diu que passa. Un dia várem anar ab mon pare á cassar caragols y vaig sentir molta fressa, y vaig dir: —¿Qué es aixó? —Diu: *Lo gran cassador*.»

III

Las balladoras.—S'estavan en una era ballant sardanas alguns joves y noyas de Riells del Montseny: fluviol y tamborino tocavan de bo y mellor, quan s'ensopegá á passar lo combregar. Balladors, balladoras y músichs no pararen, continuá la dansa, y en cástich s'esfonzá la era desaparequent engolits per la terra tots ells. Cada set anys los que passen per allí senten lo fluviol y tamborino que no pararan de tocar y una colla de donas que cantan eternament:

Cansada estich, cansada
cansada de ballar;

cansada estich, cansada...
 ¡fins que 'l món finirá!

Aixís es tal com ho contan á Arbucias. A Amer la sentirem ab alguna variant de boca del vellet à que abans nos referim. Segons éll lo fet passá á Lloret Salvatje, prop d' Amer, «en la plassa del poble que encara es esfondrada; los músichs estavan tocant y va passar lo combregar, y per aixó vinga tocar y ballar». «Era 'l dia de Sant Agustí, y cada any, la mateixa diada, se senten encara, porque no paran de ballar.» «No era en cap era; ni prat, ni cubert, sino á la plassa, que bonas senyals hi quedan...» «Se senten tocar los músichs, sí, la cobla, pero no cantan.»

IV

En Moragas.—Per més que 'l personatge es rigurosament històrich, no aixís molts fets llegendaris d' ell que 's contan á Arbucias, ahont se 'l venera com á un héroe. Segons la tradició era un general que manava totas las forsas del Montseny y acabada la guerra després de vensuts los catalans, caygué presoner dels castellans aquell gran home. Pero éll havia promés als seus companys d' armas que si moria tots los seus bens serian repartits entre ells, porque se 'ls tenia com á fills, y un cop á la presó volgué atenirse á lo promés. La major part de sos capitans eran hereus de las mes fortas casas de la comarca ben malmesas allavors á conseqüencia de la guerra. Trobá un bon amich que penetrá en la presó, y disfressat ab lo seu vestit pogué sortir En Moragas deixant al seu amich en lo seu lloch baix promesa de que tornaria. Lo brau general repartí sos bens entre 'l seus capitans, y se 'n torná á Barcelona y á la presó ahont havia deixat lo seu amich, qui li pregá que se 'n tornés, que continués combatent per la causa catalana. En Moragas no 'l va voler creure; la sentència seva era ja dictada: havia de morir, no volgué que ningú morís per éll, y va descobrirse als seus enemichs.

La casa payral de 'n Moragas ja no existeix sino de nom. Entre Arbucias y Sant Hilari s' hi veu un casal renovat en sa major part, conservant, empero, algun trós de paret de lo antich; y per més que la heretat, lo mateix que la casa, pertany avuy á diferents amos la gent del país designa la masia ab lo mateix nom d' abans: á Moragas, com pera dir á la posteritat: aquí va neixer y va apendre d' estimar á Catalunya lo gran general que volgué morir per sa pàtria.

V

Grau Sa Sala.—Al sortir de la vila d' Arbucias pel carrer del Estenedor, passada la Font del Palau se troban las *penyas de Grau sa Sala* que s' estenen desde 'l moli de Marcús fins al Olivar: allí fou ahont quedaren destrossadas las guardas walonas que havian vingut pera ajudar á Felip V á imposar sa lley á Catalunya. Lo fet se conta de la següent manera:

Se dirigía una columna per l' antich camí de Vich, y estant á las envistas d' Arbucias, s' estranyá 'l gefe de que no 'ls sortís á rebre cap autoritat. Se quedaren á la posada ú hostel de ca 'n Pascual, á mitja hora de la vila y al cap de bella estona que 'ls soldats hi eran aparegué 'l batlle d' Arbucias acompanyat d' alguns curiosos, poch avesats encara á veure tropa. A causa de no entendre 'l batlle prou be lo castellá y de no entendre 'l catalá lo gefe, 's produhí un altercat que termená ab un revés que aquest li ventá al batlle. La nova del afront rebut per la primera autoritat local corregué com lo llamp, de manera que quan lo gefe 's decidí á avansar pera allotjarse en la vila sentí un bell repich de campanas, lo qual li feu creure que tocavan á festa per sa entrada; pero al notar que totas las portas eran tancadas y que en la plassa no s' hi veyá ningú, pensant que era objecte d' una burla se disposava á castigarla, quan li digueren los seus que se 'ls hi havia tancat la retirada per la part de baix, estant lo Rieral ocupat d' una y altra banda. Doná ordres d' avansar per l' antich camí de Vich, y en lo lloch ahont las duas vessants sembla que volen cloure 'l pás se taparen ab tot un estel de catalans que semblava que eixian de sota terra: la campana d' Arbucias havia cridat á las armas, y las dels pobles vehins havian ben respost. Gran matansa hi hagué de guardas walonas ó walons, com diuhen los de la comarca, quedantne sols cinch ó sis de presoners que 'ls aparen á fusellar á ca 'n Pascual mateix.

D' allavors ensá que 's diu :

Gent d' Arbucias
gent d' astucias
mata walons.

Segons diuhen, en cástich d' aquella feta Felip V imposá una forta contribució á la vila que fins ara del nostre temps no pogué extingirse del tot.

VI

Refrá de la comarca.—A Arbucias solen dir:

Broma á Puigduy
pluja avuy;
broma á Talrá
pluja demá.

Cap al N. E. hi ha dos turons dels quals lo mes cap al E. s' anomena Puigduy, y 'l coll l' anomenan Talrá. Es un dels més precisos refrans pera profetisar la pluja.

VII

Lo follet.—Respecte d' aquest singular *personatge*, vegis lo que 'm deya una dona d' Arbucias:

«*Lo follet* corria també per Arbucias, no fá pas tant temps d' aixó, plantofejava á las criadas, trenava las quas dels animals y 'ls esquilava, y si no s' alsavan aviat á donárlos hi grana 'ls mossos los maltractava. A las criadas las natxava, y als mossos los hi amagava la roba; etjegava las botas. Pero aixó moltas vegadas podria esser algun *follet* de casa mateix, com va passar en una rectoria sufragánea que hi havia un capellá y la majordona; á la bota del ví bo ja no n' hi acabava d' haver y pensava 'l capellá «¡Ay que es estrany! ¡Qué es estrany aixó!» Y diu que era que la majordona tenia una canya y per un forat de darrera la bota se 'l xocclava.»

Lo saltant de la mala dona.—Se sentia que ballava y tocavan lo fluiol...

VIII

Lo xay.—A Sant Hilari hi ha una casa que se 'n diu La Casota de la Teyeda; pel temps hi havia hagut un home que 's deya Valentí, y anant de camí 's trobá ab un cabrit molt manyach que 'l seguia, y agafantlo se 'l carregá á coll. Al cap d' unas estonas sentí que belava y que un altre cabrit li responia no gayre lluny, y una veu que deya:

—Cabrit ¿qui 't porta?

—En Valentí de la Casota.

li respongué 'l cabrit que duya á coll, ab lo qual lo Valentí de la Casota conegué que era lo follet que solia disfressarse sovint de xay ó cabrit.

Aquesta tradició es molt semblant á la que 's conta á Sant Feliu de Codinas de un que 's deya Pere Más. Tot es igual menos l' enrahonament, que es:

—¿Ahont vás cabrás?

—A cavall de 'n Pere Más.

La tradició del follet disfressat de xay se trova també á Arbucias en una altra rondalla; se diu que hi havia alguns xays un dia de Carnestoltas á la nit, y alguns xicots joves després d' haver fet molta broma 'ls trobaren y l' un després del altre anaren pujant sobre 'l mes gros d' ells que s' anava allargant fins que quan los tingué á tots á sobre se 'n aná enlayre quedant esglayats los pobres xicots que 's varen senyar, y 's sentiren rebatuts perqui n' enllá, per haverlos deixat anar lo follet.

Igual tradició á Sant Feliu, ab la sola diferencia de que 'l xay es un burro y que tot anant enlayre se 'ls ne portava cap á la balma ahont vivia, que te per nom la *Tomba*.

IX

Maús.—Era un general antich que en defensa de la terra contra los extrangers, quedá abatut y morts gayre bé tots los seus. Ell y lo assistent fugiren per entre 'ls boscos y la fosca feu que l' assistent se perdé. Cap á mitja nit una foguera y fum lo guiá cap á Montsoriu, ahont trobá al seu general que li havia fet aquesta senya y allí fundaren lo castell, y després lo poble.

Es d' advertir que á Arbucias hi ha un carrer que 's diu de Maús, que per tradició del poble es lo més antich de la població, situat en la part més aspra y alta de la mateixa.

Lo castell de Montsoriu.—S' hi conta la mateixa tradició de la mina que en lo castell d' Estolas. Lo rey *moro* va treure peix fresch á tau:ta convidant á dinar al rey sitiador. Lo peix l' anava á pescar á la Riera.

SANT PERE DESVALL

X

Conegut per ca 'n Ferrer. Segons diuhen es la iglesia més antiga de la comarca, anterior á Sant Hilari, y á Arbucias.

La clau de Sant Pere.—Te celebritat la clau de la porta de la capella de Sant Pere Desvall per la gran propietat que 's diu que té pera curar lo mal de rabia. Son molts encara que hi portan los gossos á curar ó á pendre 'l preservatiu contra la rabia. No hi ha pór de que 's tornin folls, y si ja ho son se curan posantlos sobre 'l cos la celebrada clau vermella de foch.

SANT HILARI SACALM

XI

La pedra llarga.—«Lo pont que hi ha de Sarriá á Gerona 'l feu lo diable; lo diable havia pres á preu fet la obra del pont á cambi del ánima d' una criada que havia d' anar á buscar l' aygua cada dia á Sarriá y havia de passar l' aygua arreu Digué un dia que 's donaria al diable si en vint y quatre horas havia acabat lo pont. Al punt de la mitja nit havia de quedar fet. Lo diable va afanyarse, pero al bell punt que tocavan las dotze passava per aquí ab la darrera pedra, y la va deixar caure; aquella pedra falta avuy dia en lò pont y era la darrera.

En una altra pedra d' allí prop hi ha la *petja* del diable, una senyal que té la forma de la petja humana pero molt més gran. Está situada á cosa de 500 metres de la pedra llarga, y 's diu que d' una sola passa se 'n vá aná ahont es la pedra llarga, ab lo qual se pot calcular las passas que fa 'l diable quan li convé anar depressa.»

XII

La mina dels encantats.—Es un indret ahont se diu si hi havia gent encantada. Feyan bugada, sentintse molt bé com la rentavan, y quan la havian estés pera que s' aixugués á la claror de la lluna, 's posavan á ballar. Se diu que un que pot considerarse com lo segon

propietari d' aquí Sant Hilari, que allavors era 'l més rich, y 's deya Rovira com l' hereu que ara hi ha, anava per aquell indret y baixá de cavall, agafá una tobollola de las que estavan á estendre y va marxá. Los encantats li varen corre al darrera, y quan ja l' acabavan d' assolir, que no 'ls hi faltava més que fé 'l pont pera passar la riera, per que no podian tocar á l' aygua, varen tocar la oració, hora en que 'ls encantats han de retirar. Allavors cridáren: «Rovira, guárdala bé, que may més serás pobre.» Tots los anys pel Córpus, á ca 'n Rovira guarden una taula ab la tobollola dels encantats á sobre, ahont al passar la professó hi posan la custodia cantanhi un villancico.

Segons sembla, una tradició semblant hi ha á Sant Pere de Torelló.

SEBASTIÀ FARNÉS.

(Acabaré).

EXCURSIÓ A LAS GUILLERIAS

(Acabament.)

XIII

La fossa de la minyona.—Hi havia una minyona tant valenta que un cop va fer una aposta que aniria en aquell lloch ab un cap de mort á una má y una atxa encesa á l' altra, á plantarhi una estaca y va quedarhi morta porque la estaca se la plantá á las faldillas, y quan va voler entornársen va creures que era 'l dimoni 'l que la detenia allí.

SUSQUEDA

XIV

Nom de la població.—Nostre Senyor quan anava pel món va passar pel turó de Turonell, porque aquell dia recorria aqueixas montanyas, y en sent allí, damunt del poble, veyent que Jesús passava de llarch, li va dir Sant Pere:—«Mireu; s' us queda... Y Ell digué:—«Donchs d' avuy endavant se 'n dirá *Susqueda*...»

Pero per aixó no va baixarhi; y pera ponderar lo molt separat que está de tot concurs se diu que per allí ni Jesucrist hi va passar.

XV

La Torre.—A la Torre hi vivian uns senyors que feyan baixar los seus fills á estudi á Susqueda, y havian de passar per la riera de Sallent ó de Rupit y un d' ells passanthi 's va ofegar, y 'ls senyors varen fer fér lo pont que 'n diuhen de Sallent.

XVI

La pedra de Mieras.—La mateixa tradició de la *Pedra llarga*; sols que la pedra de Mieras falta al pont del salt de Sallent.

A M E R

XVII

Nom de la població.—La gent parla de la gran batalla que 'ls cristians lliuràren als moros á Sant Climent, y al retirarse 'ls nostres victoriosos donaren nom á Amer, de plassa, lloch de repós.

XVIII

La Barroca.—A Sant Aniol s' hi forma una gorga ó sot ahont hi vivian las bruixas. A n' aquestas bruixas las varen tirar al sot lligadas ab una cadena y no han sortit may més. Saltavan, ballavan, surtian de nits y tot ballant aplanavan la terra que havian treballat de dias los pagesos.

Lo nom d' aquestas bruixas es *goyas* (gojas.) Un vellet d' Amer nos deya: «Encara hi ha la balma ahont vivian, y 'l *pont de las goyas*, fet de tronchs plantats á distancia en la riera »

«Era un que jo l' he conegut, que se 'n va anar ab dós companys seus, en Quirse de las Planas y en Guet Arengada: varen anar á la Barroca á escarnirlas; ellas cantavan y ballavan, y al cap d' una estona que hi eran, l' un se va trobar á un lloch, l' altre á un altre, y fins á l' endemá de dias no varen poder trobarse. Allí hi ha 'l gorch de las bruixas; encara hi ha la esplanada ahont ballavan prop la gorga y vora la balma en que vivian.

XIX

Las balladoras.—(Vegis *Arbucias*.)

XX

Castell d' Estela.—Se conta que 'l senyor se menjava las criaturas, y ningú hi vol anar á viure per la mala anomenada que té. «Ni 'l combregar hi vol anar,» nos deya un jove d' Amer; «ademés en aquell castell hi havian los mals usos, y 'l dret de cuixa.»

Pero 'l vellet á qui 'ns referim més amunt rectificá aquests acerts dihent que «en lo castell d' Estela hi havia una criada que tenia obligació de portar una criatura cada dia al castell y cóurela ó guisarla pera la senyora. Un dia li havia de donar lo seu fillol y en comptes de cóure la pobre criatura va escorxar un gós, lo va cóure y li va donar. La senyora se 'l va menjar, y sembla que ho va coneixer que no era una criatura, per lo qual, tement la criada que no li descubris l' engany la va enmatzinar.»

XXI

Los tres rochs.—Son en lo terme, prop la hermita de Sant Roch, ahont se diu que hi ha molts diners amagats. Lo dia de Sant Joan á la nit, diu que se senten los diners. D' aquí la frase popular que 's diu quan algú 's queixa de no tenir diners: «Be fa prou dia llarch: ves á Sant Roch á picarne.»

XXII

Lo castell d' Estolas.—Se diu que may pogueren rendirlo per fam porque hi havia una mina y per allí baixavan á la riera á cercar lo peix. Lo vellet de que avans hem parlat nos deya: «La dona l' ha vista, y encara hi han senyals de aquesta mina; no podian pas rendirlo; aquella mina anava fins á la riera de Sant Feliu y definia en lo pont de la Torre de Sant Feliu. ¡Te rahó que no podian rendirlo! A la riera s' hi pesca encara un peix molt bó.»

Heus aquí lo que poguerem recullir en tres dias escassos d' excursió. Seria convenient que 'ls delegats de las Associacions excursionistas fossen los que recullissen lo que ha tramés la tradició oral, y allavors las excursions serian més profitosas baix aquest punt de vista.

SEBASTIÁ FARNÉS.

CONVERSAS

SOBRE

FETS ECONÓMICHS Y SOCIALS

CONVERSA I.

D. Rafel y En Jordi, son net, en lo pla del Llobregat, á la vora del riu.

Jordi.—¡Ab quina solemne quietut passa 'l Llobregat per aquest indret! Cualsevol diria que s' atura per disfrutar de l' ombra d' aquests marges y qu' avants de morir en la mar vol sadollar las arrels dels arbres que tant l' adornan.

D. Rafel.—Aquest es lo punt de la marina que mes me plau y en ell me passa com á ne 'l riu: En los darrers anys de ma vida m' agrada reposarhi.

Jordi.—No hi vist cap mes riu; y encara que sé per la Geografia que 'ls principals d' Espanya son molt més caudalosos, me sembla, Avi, que 'l Llobregat deu esser dels més importants.

D. Rafel.—Si 'l miras no més que per las molas d' aygua que porta, no es dels grans; mes si consideras, en aquest pla solament, els centenars de mojudas de terra que rega y qu' avants de nodrir

aquestos camps ha donat forsa y moviment á una munió de profitosos enginys, veurás que 'l Llobregat es un riu de gran importancia.

Aquesta aygua ha vingut treballant, en moltes fàbricas y molins, desde el cim de las montanyas y en un curs de moltes horas; y are, quan s' atura en aquest lloch ahont son llit s' aixampla y per sos ufanosos marges serpenteja, sadollant com has dit molt be las arrels d' aquestos arbres que l' adornan, nos dona l' imatge de l' home treballador y honrat que, á la vellesa, reposa á l' ombra de la familia á qui ell mateix ha donat vida y ab sa riquesa l' ha nodrida y educada.

Jordi.—M' agradaria molt seguir terras, tant dintre d' Espanya com fora d' ella; mes me sembla qu' encara que 'n trovés de més ricas y hermosas, que prou n' hi deu haver moltes, cap m' agradaria tant com aquesta, ahont vaig naixer, ahont visqueren y moriren els meus benvolguts pares, qu' al cel sían; ahont vosté, mon estimat Avi, me ve educant desde ma més tendra infantesa y ahont tinch els meus amichs mes íntims ab los quals he pujat dalt d' aquestos arbres, he jugat y corregut per aquestas salzeredas y m' he banyat en aquestas ayguas cristallinas. En cap terra del mon me sembla que trovaria l' atractiu que per mi tenen aquestos pobles, que en el pla y en la serra treballan en tota mena d' industrias y per la marina tenen escampadas bellas y ricas masias, com blancas illas en mitj d' una mar de plantas.

D. Rafel.—Aquest pla es un compendi de l' activitat humana. Devant nostre s' esten are la rossor del blat, com una catifa d' or partida en cuadros per camins y rieretas y pel vert y frondós fullatge dels albas que, en tots sentits y direccions, l' encreuhan; y las casas que se aixecan sobre aquest tou de vegetació rica y ufanosa, son las hermosas y cómodas pagesias, que tot l' any la nodreixan y la servan.

A má dreita, llepant la falda de Montjuich y com si servissin de muralla entre el terrible castell y las tranquilas masias, s' aixeca un munt de fàbricas per quals xamaneyas surt la negrosa boyra que s' enfila cap al cim de la montanya y allá, juntantse ab la que surt de la ciutat, de la industrial y activa Barcelona y de las grans vilas que la rodejan, forman l' alé de l' industria, l' ayre que li dona la vida y 'l desenrotllo y que al passar ab intermitencia á la atmósfera, sembla 'l respir, ardent, fadigós y precipitat, de tot un poble treballador.

Darrera nostre passen las naus que surejan per tolas las mars del mon y ab ellas esten Barcelona lo seu comers fins á las terras més apartadas; y al nostre enfront, s' estén la serra de S. Pere Mártir, ahont, sobre dels pobles y entremitj de las vinyas que cubreixen tots los turons, passa com un llamp la locomotora com si pregonés nit y

dia, ab los seus xiscles y remoreig; la santa obligació de treballar.

En aquest reduhit cuadro s' hi ajuntan tots los elements y s' hi trovan continuament en acció totas las forsas naturals. Afegeix are á n' aixó l' inteligencia dels seus habitants, son amor al treball, son esperit d' empresa industrial y mercantil, son desitj de benestar y d' independencia, y veurás pla be que no es menester allunyarnos de la nostra terra, que no es precis móurens d' Espanya pera poguer apreciar los efectes d' un poble, que per sa propia activitat se desenrotlla y civilisa.

Jordi.—Pochs punts hi haurá á Espanya ahont se treballa la terra mes qu' aquí; veritat Avi?

D. Rafel.—Podrá treballarse tant, pero més de lo qu' aquí 's treballa es impossible. Proporcionant los abonos á las exigencias del regadiu; remouent continuament la terra, nivellant los camps; conservant afanyosament las acequias, netejant los sembrats y cuydant totas las plantas, com una mare carinyosa sol cuydar als seus fillets, los pagesos d' aquest pla trauben de sas terras, propias ó llogadas, tot lo benefici possible. Molts d' ells gosan d' una posició més que regular y la major part dels altres viuhen en la abundancia.

Jordi.—Ab tot y aixó, mou estimat Avi, una cosa m' ha cridat moltes vegadas l' atenció, en aquest rich y bellíssim y per mi tant volgut pla del Llobregat y es, que tant en ell, com en lo pla de Barcelona en general, s' hi veuhen setmanalment moltes collas de pobres que passen de porta en porta á demanar caritat, de modo que 's veu la pobresa en mitj de l' abundancia y, pitjor que la pobresa, porque hi ha familias que, si no fos per la generositat de vosté y d' altres vehins, vjurián, ó tal volta morirían, en la més espantosa miseria.

D. Rafel.—Desgraciadament aixó es una veritat. Aquí també hi fa niu la miseria y dins d' aquesta bonica terra hi pren posada, com una asquerosa oruga entre las fullas d' una bella y esquisida flor.

PAU SANS Y GUITART.

(Seguirá.)

LA LLENYATERA

Te vegí, trasca que trasca
de la serra vers al plá,
curtejante las faldillas,
voleyante 'l devantal.

A la esquena, fullaraca
entre 'ls tronchs dels arbres blancs,
que de tan com te pesavan
acalavan ton bell cap.

Tos peus núsos, las herbetas
arraulian al petjar,
las gotetas de rosada
los anavan espurnant.

Allavors lo sol, eixía
per aucellas mil, cridat,
y ton rostre il-luminava
ab sos purs y hermosos raigs.

Cada pas que tu donavas,
una flor alsava 'l cap;
papallona per la vora
com t' anavan enrotllant.!

L' oratjol de matinada
tos cabells feu onejar,
y allavors al cel, mirantne
vas alsar ab pena 'l cap.

Y dubtí, la llenyatera,
 quin sol era 'l de la veritat
 'l que veyá allá 'hont tu estavas
 ó 'l que eixía per llevant.

Llenyatera pura y bella
 tu que vas pél mon buscant
 brancas secas y caygudas
 per lo bosch y per lo camp.

Jo sé un arbre, que sas fullas
 un jorn verdas ostentá
 ab floretas olorosas,
 plé de sava, hermós, gegant.

Sempre 'l cel veyá de festa
 y escoltava hermosos cants;
 arraixat per la rosada,
 ¡qué ditxós y qué encisat.!

Mes un llamp parti sa soca
 y avuy trist, sech y malalt
 de aquest mon res de bo espera
 porque ja n' está cansat.

Mes si tú la llenyatera
 vols podarlo ab la destral,
 pot se' encar pot tindre vida
 y altra volta sé 'l que ha estat.

Y esclatar en flors hermosas,
 y 'l sol veurer, bell y clar
 y tenir rosadas puras
 y sentirne cantars y gays.

Llenyatera, si tu ho fesses,
 quin pervindre més daurat,
 ¡cada bes fora á mas penas
 lo que al arbre la destral.

Y tots dos, oh ma estimada,
 gosariam al plegat,
 del amor las horas dolsas,
 ¡roseret bell, de tot l' any!

F. A.

UN CAMPAMENT Á MEMPHIS

RECORTS DE VIATGE

L poch temps de haver establert ma residència en la capital de Egipte vaig tenir ocasió de visitar en las planuras de Mitrahine los llochs ahont avans estigué situada Memphis, y la vehina serra del desert de Sakara que guardá gelosa per espay de quaranta sigles los cadavres momificats dels habitants de la antiga capital del Imperi faraónich. Formant part de alegre caravana que animavan algunas graciosas jovenetas, la rápida inspecció á que poguí lliurarme dels monuments conservats en la célebre metròpoli egipcia, me despertá l desitj de tornar ab més calma y tranquilitat á aquella regió superba, que com inmensa fulla d' un gran llibre tanca entre las ratllas de sas ruinas tres mils anys d' historia del poble més interessant al món.

Empleant lo temps en rápidas excursions á las vilas gregas del Delta nilótich, no podia tornar á Memphis fins lo dia 17 de Febrer de 1885. A las vuyt de son matí vaig sortir del Caire per lo ferrocarril del Alt Egipte, que quaranta minuts més tart deixava en la estació de Bedrexin. Allá se 'm reunia lo convoy de beduhins encarregats de cuydar, guiar y protegir ma persona. Dotze homes negres, traputs, embolicats en llargas camisas blancas y amplas capas negras, lo turban al cap y la escopeta plena de metralla á la mà, esperan mas ordres pera carregar los quatre camells destinats á la conducció de mon bagatge.

Fa falta portarho tot. Havia decidit acampar en lo desert, en la casa de rajola grega feta per Mariette Pachá trenta cinh anys enrera quan descubrí 'l Serapeum de Memphis, y allá no hi ha rés, absolutament rés. Portava ma roba, llibres, armas, un llit de camp, una tenda, los queyiures més necessaris, fins carbó y aygua pera fer la cuyna. Una volta 's posá 'l convoy en marxa, vaig montar á cavall, lleansant-me baix la guia del negre Osman en direcció al desert á travers la verda plana de Mitrahine.

Mitja hora de marxa entre las palmeras que ombrejan aquella fértil rodona, nos porta á las muntanyas de runa que foren un dia casals de Memphis. Poch queda de la antiga vila. En la part baixa de la planura se veu una depressió que fou lo lloch sagrat del temple de Ptah, y á son costat un colossal idol, monolit arrencat á las llunyanas pedreras de Túrah, representa la mutilada imatge d' un dels més famosos reys que, tingueren en Tebas la seu de son Imperi. Arreu se troban panys de mur de mahons ennegrits pel sol d' África, pedras mitj colgadas mostran richs relleus de preciosas esculpturas, trossos de Deus trencats en una nit de rabia quan la poderosa corrent de las creencias novas los hi barrava pera sempre la entrada per las portas del cel ossiriá.

Una hora més tart entrava en lo desert de Libia. En sos confins ab la terra negra s' aixecan al alt de la serra en desarreglada disposició nou ó deu Pirámides de vella data y de alta significació en la historia egipcia. La més antiga, per qual peu passo y á qual cim he montat després tantas vegadas, s' anomena *de las escalas*, perquè fou construhida en cinch diferents cossos, pertenesqué á un rey desconegut de la primera dinastía, y conta per tant més de set mil anys de existencia. Es lo monument mes antich aixecat en lo mon per má del home. Las otras Pirámides que van fer á la dotzava Dinastía no son menos célebres que sa vella germana, puig serviren de tombas als monarcas Hunas, Teti, Pepi, y otras de noms encara incerts.

Desde 'l dia de ma arribada al camp en lo desert vaig dedicarme á recorrer tombas y mastabas. N' hi ha mes de mil en la llarga y estreta llenca de terra corrent desde Guizeh á Dashur que fou la necrópolis de Memphis. Alguns d' eixos sepulcres tenen un mérit extraordinari, distingintse entre tots los de dos funcionaris del vell Imperi que foren empleats en temps de la V Dinastía, Ti y Ptah, Hotep. Las cambras de sas tombas están treballadas ab tot lo gust dels millors artistes de sa época, que deixaren en los murs de calissa pedra acabadíssims quadros de las costums rurals que tenia fá cinch mil anys lo poble egipci.

Durant ma permanencia en la necrópolis memphita se trobá y obri de nou lo sepulcre d' un príncep real, perteneixent á las familias tebanas de la XVIII ó XIX Dinastía, anomenat Ra-Emka. Al baixar ab una corda lligada al cós per lo pou quadrat, ample de dotze pams y fondo de vuytanta, poguí donarme compte de que los lladres que en épocas antigas se dedicavan á robar los cementiris, havian també baixat en aquella tomba. En efecte, las tres cambras mortuorias de que consta estavan buydas, la momia destrossada, lo mobiliari tret, las estátuas fora y fins lo mateix sarcófago en pedra de granet rosa trencat en la base y treta la coberta ahont dormia ab la plácida calma dels que viuhen en la eternitat, la imatge colossal del que fou propietari de aquell violat sepulcre.

Las Pirámides foren també natural objecte de mas investigacions, no havent deixat de visitarne una sola desde Abussir fins á Dashur. Totas, absolutament totas foren obertas en temps antichs, temptant la codicia dels que sabian aytals monuments destinats á tombas de reys, y creyan trobar junt á las ertas momias dels monarcas los inmensos tressors de metalls y pedrerias ab que suposavan los havian enterrat. Eixas profanacions atristan l' ánima, pensant com fou burlada la cega fé dels creyents en la resurrecció ossiriana, que al construir sas tombas en las entranyas de la terra ó acumular demunt d' ellas veritables montanyas, volian tornarlas inviolables preservantlas de la maldat dels vius.

En lo següent dia al de ma arribada al desert de Sakara, vingué á sorprendem la agradosa visita de una partida de americanas comduhida per un bon amich trobat en aquellas terras, lo Judge Geo. S. Batcheller, avuy membre del Consell lligislatiu d' Albany en l' Estat de Nova York. Junts recorreguerem la immensitat de aquella necrópolis, baixarem als pous de las tombas y á las cambras mortuorias de las Pirámides, y pujarem al bell cim de aquestas pera admirar lo ponorama que 's desenrotlla, ab la planura del desert tancada entre las terras africanas y la verda faxa dels camps fertilisats per lo Nil. En lo monument á escalas ó sia la primera Pirámide, una joveneta de la nostra colla, la bella Jessie, corré 'l perill de tenir un trist accident: á mitat de la pujada son cap vá desvaneixers y sens lo prompte auxili que 'ls més immediats á ella li prestarem s' hauria inevitablement es-timbat fins al peu de la montanya.

Mes potser rés m' ha imposat tant durant ma estada en aquellas regions, com las marxas al vespre per lo desert, sol, sens sentirse al-tre soroll que 'l llunyá ressó del chacal que baixa trotant vers la plana;

y llavors correr entre las tombas mirant al horisont lluhir la lluna clara y hermosa en lo blau mantell de aquella atmósfera serena, Alguns cops, després de sopar, anava á reunir-me ab la guardia de beduhins á qui fou encomenada la custodia de ma persona. Los theiks ó capdills de las tribus que acampan en las voras del desert tenian obligació de vigilar ma barraca pera qual fi m' enviaren vuyt gaffirs ó guardians armats ab tota mena de fusells, pistolas y bastons. La reverencia 'ls obligava á quedarse fora en la ampla galeria de fusta que té la casa per sa banda de ponent, y al capvespre aquells hermosos tipos de beduhins, negres de cara, embolicats ab blancas camisas y negras capas, prenia mttja ánfora grega en los munts de ruínas vehins á la casa pera encendrer foch ab que escalfar son café.

Sempre, al passar entre ells, los mirava ab curiositat y sentia ab plaher la invitació que 'm feyan de pendre en sa companyia una tasetta de negre moka. Llavors durant alguns minuts me sentava en lo rotllo, y perdut entre ells, embolicat en lo blanch burnós de llana dolsa, semblava un paquet de roba tirat per terra. Lo quadro era fantástich, fet pera no olvidarlo fácilmente entre las mil frivolitats de nous viatges.

A las vuyt del mati, en un dels següents dias, sortia vers Dashur per la ruta del desert. Després de atravessar sas planuras de arena fina y blanca, somogudas en tota sa extensió pera treure de sas entranyas los secrets de las tombas que amagavan, vingué un altre desert que jo no coneixia encara, cobert de palets de riera rodons, petits, negres, lluhint al sol y fatigant lo peu. La marxa en aquells llochs no podia ser més penosa, relliscantse sovint entre las pedras: fins lo fusell cansava la espatlla. De grat hauria prés un camell si l' atzar l' hagués portat en aquellas solituts.

Una llarga hora de marxa en condicions tan dolentas me portá á la antigua necrópolis de Dashur. Algunas pirámides enrunadas proban que també allí los reys antichs de las primeras dinastías buscaren l' abrich del desert pera reposarhi eternament sos cossos. Los vells sepulcres han caygut enrunats sota 'l sorral per lo pés de novas tombas y fins de casas y habitacions aixecadas en sos llochs durant l' época greco-romana.

Sempre per allá 's veuen arabs y beduhins cavant en la montanya en busca de menuts objectes que venen als viatgers. Aquesta industria es tolerada, per suposar la direcció de Antigüetats d' Egipte que salva de pitjors devastacions als monuments grossos y á las grans ruinas. Al arribar junt á un grupo de dos ó tres treballadors, poguí

sorprendrels en lo precís moment de descobrir una momia enterrada en la arena. Era una dona, y en sa cara se veyá encara un ull negre y cremat omplint la parpella esquerra. Un cop d' aixada desfé son cos en un segon. Volguí cridar contra eixa profanació sens objecte, mes me digueren que 'n tenia un, lo de veure si la momia portava collars ó amulets al pit.

A las dotze de aquell matí emprenia de nou la marxa á peu per lo Gebel Kebir vers l' oasis de Sakara, qual *sheik* ó capdill m' havia convidat á dinar en sa casa. Aquesta 's troba en lo límit extrem de la planura confinant ab lo desert, en mitj d' un poétich bosch de palmeras y figueras d' Indias.

La porta principal dona accés al pati de la casa, mitj voltat de reixas de fusta pintadas de vert. En son costat esquerra s' aixeca la casa del vell sheik Ali, recinte vedat abont no puch entrar, puig allí s' hi guardan las hermosuras de color de xocolate ab anells al nas y 'l cap untat d' oli, que constitueixen lo harem de mon amich. En lo bell mitj del pati un sicomor de verda soca y groixudas ramas l' ompla de sombra, y vers lo fons, adosat contra lo mur, s' alsa un santuari ó capella quadrada, ab la paret pintada á faixas vermel·las y blancas, y la negrenca cúpula arábica que remata la mitja lluna. Aquell lloch cobreix la tomba d' un antecessor de Ali, mort anys en·rera y venerat per lo poble ab lo respecte que 's guarda la memoria dels Santons, Fora de la petita capelleta un blanch tumul de rajola pintada cobreix los ossos de una muller de la familia. ¿Desgraciat des·tí lo de las donas en Orient; ni la mort las iguala als homes, ni la separació de las duas castas s' esborra en lo sepulcre!

La recepció que 'm feren fou solemne. En la part de sombra estava reservat un divan cobert per vistosa catifa mora, que m' obligaren á ocupar tot sol, mentres que al devant meu, en altre divan situat á uns tres metres de distancia s' assentá lo sheik Ali, y á sa esquerra acomodats en petits banquetes prengueren lloch quatre capdills de beduins de sa tribu, vestits ab la vistosa camisa blanca y la capa negra enrotllada al coll. La entrada, inútil es dirho, havia sigut molt ceremoniosa, puig al deixar mon fusell en la part exterior de la porta de la casa, tots s' aixecaren venint á saludarme ab lo *naharak said*, felís dia, que 'ls musulmans desitjan als cristians, y m' estrenyeren la mà portantla á son cor y á sa boca. Un cop sentats serviren un *sherbet* ó vás de beguda dolça, especie de aixerop vermell de molt bon gust y després passaren una tassa de café y cigarrets de paper, mentres los criats acabavan los preparatius pera 'l dinar.

Aquest no 'm causà cap sorpresa perquè estich ja acostumat á eixa clase d' obsequis dels orienta's. Havian posat la taula en un quartet obscur, petit y brut y al entrar un criat de peu vora la porta me oferí una palangana de coure estanyada pera rentarme las mans. En la taula no hi havia més que una cadira y 'l servey pera mí. Res de esto-vallas ni tovallons, ni gots ni coberts, sinó únicament una tovallola, duas culleras de fusta, un plat d' estany y una ampolla d' aygua. Desde 'l primer moment comprench que aquella gent me vol veure menjar ab los dits y á la seva moda, y m' apercebeixo que no m' aixecaré de taula ab lo cap calent.

Comensa 'l dinar llarch, abundant, oriental en una paraula y com á tal mal fet y pitjor presentat. Me donan sopa de arrós ab caldo vert, un colom, un plat d' ous durs, una gallina, una cuixa de moltó, moltó ab arrós, un plat d' arrós blanch, un altre de bou bullit. Aquí paro de menjar, y declaro formalment al sheik Ali que 's troba allí pera servir-me, que no puch tocar res: aquells menjars plens de greix m' han embafat. Serveixen postres ab igual abundancia, consistint en pastas, mel de Grecia, fruytas, etc., y saludant á mon amich surto á fora pera pendre 'l café. Aquest es realment bó, y lo fan al devant meu en un braser una colla de beduhins sentats en rotllo á terra.

Quan jo vaig acabar, lo sheik Ali y sos amichs prengueren lloch á taula y dinaren á son torn. Després comensaren á arribar dels poblets y aduars vehins los sheiks y capdills que venian á saludarnos. Se parlá un poch de tot, me desitjaren qu' estigués content de mon viatge, y quan al poch temps volguí empendre la marxa, deguí acceptar un cavall del Sheik y la companyia de dos guías que 'm doná pera orientarme pel desert.

Vaig tornar al campament atravesant al llarch tota la necrópolis memphita, parantme més de una volta á contemplar aquell inmens camp de la mort, sembrat de ruinas de tombas y blanquejat per los ossos ara descoberts de tantas gents que moriren fá més de tres mil anys. Y al arribar al devall de ma jornada estava tant fatigat que 'l miserable llitet de camp me semblá tou y superb llit de boda.

Casi no recordo haver may menjat tant malament ni dormit tant bé com aquell dia.

EDUART TODA.

¡Á CATALUNYA!

Poesía dedicada á mon estimat amich lo celebrat poeta catalá D. Antoni Ferrer y Codina, com just tribut per sa inspirida composició ¡A *Valencia!*

Invicta Catalunya, casal dels nostres avis,
Pera cantar tes glories, com cal, en ta llahor,
Pot ser no tinguen forsa bastant mos pobres llabis,
Pero mon cor s' esclata com poncelleta en flor.

Valencia podrá dirte lo que ma torpe llengua
No atina á expressar clara mos débils pensaments,
Perque ma dolsa pátria te vol d' altres en mengua,
D' altres que no nos guarden tos nobles sentiments.

Per ço cada diada á voret afanyosa
Son cap Valencia aixeca sobre l' altiu Montgó,
Mentres ne fá de guayta lo mont Penyacolosa
Com vigilant les glories del regne d' Aragó.

Lo nostre escut, comptesa, es teu com nostra historia,
Ta honra, nostra honra; ta llar, la nostra llar.
Mentres Valencia visca no cantarà victoria
Lo qui 's proposi indigne ton rostre fujetejar.

Com navegant que mira desde 'l vaixell, la terra
Que guarda á sa familia, son més preat tresor;
Aixis, ¡Oh, Catalunya! ma vista á tú s' aferra
Ab encisera joya, ab lo dalé del cor.

Jo t' am com á la nina que dins mon pit fá hostatge;
 Ab el amor mateixa que guarda lo cor teu;
 Ab la tendrura inmensa y ab tot lo sant coratge
 Que vulch á los meus pares, y ab lo que adore á Deu.

Jo t' am, loh, noble terra! ab eixa gelosia
 Ab que l' avaro estima son amagat tresor;
 Com la salut lo pobre que jau en malaltia;
 Com ayma la rosada al cálzer de la flor.

Jo t' am, porque es tot' una la sanch de nostres venes;
 Lo teu llengualje, l' nostre; tos reys, los nostres reys;
 Ta joya, nostra joya; tes penes, nostres penes;
 Y un jorn tots varem tindre molt paregudes lleys.

Valencia y Catalunya, per conquistar la gloria,
 Un temps juntes lluytaren ab tant potent tesó,
 Que al füllejar les gestes que formen nostra historia
 Encar lo mon li dona tribut d' admiració.

Per conservar aquestos recorts grans y famosos,
 Fem com avans ho feyan nostres antepassats;
 Juntem molt mes los llassos estrets y carinyosos
 Que may ne deslligaren ni vents ni tempestats.

Juntemse com se junten dels esposats los llabis,
 Lo jorn primer que miren la antorxa d' Himeneu.
 Juntemse con se junten los nets ab los seus avis,
 Quant estos agronxantlos fan bressol del pit seu.

Invicta Catalunya, arxiu de eterna fama,
 Mare de mils de pobles als moros conquestats,
 La germanó, Valencia, en alta veu proclama,
 Ja may trenquem los llassos que amor ha ben lligats.

JOSEPH M. PUIG TORRALVA.

CONVERSAS

SOBRE

FETS ECONÓMICHS Y SOCIALS

CONVERSA I.

D. Rafel y En Jordi, son net, en la marina del Llobregat, á la vora del riu.

(Continuació.)

Jordi.—Jó, ho deu fer qu' encara so criatura, y sense gens d' experiència, tinch á voltas unas pensadas que, si no las deixés correr, no sé, Avi, ahont aniria á parar; porque, vaja, jo trovo devegadas qu' entre 'ls homes hi ha moltes injusticias, que no sé com els pobres las poden sufrir. Aquí te aquestos jornalers qu' are mateix acaban de passar pel costat nostre, torrats pel sol, plens de pols, fatigats y com qui diu esbofegant. .; avants de trench d' auba surtan de sa casa per anar al treball, sofreixan l' intemperi, ajupits tot lo dia remouhen la dura terra y no tornan á la seva casa sino quan ja la fosca devalla sobre el plá. ¿Y que 'n treuhen de tot aixó? Un miserable jornal de vuyt ó deu rals, mentres que detrás d' ells cruix la roda del carro plé de garbas pel seu amo. ¿No es veritat que es aquesta una gran desigualtat, Avi!

D. Rafel.—Ho es, sens dupte, si comparas solament lo que val la cullita ab lo jornal d' aquells homens; mes la diferencia la trovarás infinitament mes petita, y fins arriba á desapareixer, si tens en compte els sacrificis qu' ha tingut de fer el masover, son amo, per arribar á ser tal masover, y si consideras com están relacionats els serveys en la Societat, la cual, á cambi del treball que cada un dels seus membres executa, li torna una infinitat de útils y variats serveys.

Jordi.—¿Com es aixó? Tingui la bondat de explicarmho, Avi?

LA RENAIXENSA.—Any XVI.

D. Rafel.— Observa que 'l trevall que fan aquestos jornalers es el mes elemental de tots: aplican la forsa dels seus brassos pera trevallar la terra y, ja qu' has retret el blat, dirém que 'l servey fet per aquestos homes als demés es entregarlos una cantitat de blat, en proporció del treball ó forsa que del seu propi cos han aplicat. En cambi ¿que reben ells dels demés homes? T' encantarias al veurer el número infinit de sacrificis, de forsa y d' inteligencia que las generacions pasadas y l' actual han degut fer, y fan encara, perque aquestos pobres jornalers pugan satisfer cualsevol de las sevas senzillas necessitats.

Jordi.— Jo no sé res, Avi; mes, diguim; per Deu, espliquim quins son y com se fan aqueixos sacrificis?

D. Rafel.— No tens mes que pararte en la manera com aquestos pobres jornalers que t' han cridat l' atenció compleixan una sola de las sevas necessitats: la més senzilla y vulgar de totes, per exemple, la de menjar pa.

Fent cas omís del temps, inteligencia y capitals qu' han sigut necessaris pera preparar las terras d' aquest plá, fins á tenirlas en la disposició qu' are 's trovan, observa que per arribar á tenir lo blat, primera materia del pa, ha sigut precis que 'l masover emplées un capital en la compra de la llevor, en abonos, en eynas y en jornals; sense contar el lloguer de las terras que conreuha. Després d' aixó, quant ja lo blat está cullit, s' ha de dur fins al molí; móldrel, portar la farina al forn y allá, per últim, se fabrica y cou y se ven el pa. Ja veus, donchs, com una porció de personas estan servint á n' aquestos jornalers y á las sevas familias perque tots los dias pugan menjar aquest vulgar aliment. ¿Y per vestirse?

Mira la munió de xamaneyas que desde aquí s' descubriexen. Al costat d' ellas hi ha las fábricas, ahont trevallan á mils personas tancadas tot lo dia entre parets y vidres, sense veurer lo cel blau, sufrint el soroll de la maquinaria, respirant un ayre viciat, á vegadas ple de pols, altres brusent, altres humit y no disfrutant may com els pagesos de la vista del camp, del sol que brilla, ni de la marinada, dolça y fresca... Donchs, dels serveys qu' ells fan ne disfrutan aquestos jornalers perque, quan compran un tros de tela, per exemple, pera fersen una brusa, en ella está sagellat l' esfors y l' inteligencia de cuants en hi han treballat.

Aquellas fábricas foren construhidas pels enginyers que las dirigen, pels industrials que donaren el capital necessari per la compra de materials y demés gastos y per un gran número de mestras de casas, fusters, manyans y gent d' altres oficis que hi trevallaren. A mes d'

aixó, fou precis posar en el seu lloch la maquinaria per aprofitar la força natural del vapor d' aygua; y aquella maquinaria, el cotó qu' ab ella 's fila y 's teixeix y 's pinta, han vingut de molt lluny, a travésant mars y montanyas, ab las alas del vent ó del vapor. Pus totes las personas ocupadas en la instalació d' aquellas fábricas, en la construcció de la maquinaria, en lo conreu del cotó y en lo comers y transport d' una y altre, totes fan ó han fet servey á n' aquestos pobres jornalers. Y ¿com creus tu qu' ha arriyat l' home á inventar tant maravellosos enginys? ¿Creus que son obra pura y exclusivament de la nostra centuria? No, Jordi no son l' obra del present tan sols: las generacions passadas, desde la naixensa de l' humanitat, han anat apilant ideas, adquirint coneixements y s' han tramés, las unas á las altres, els oficis, las arts, las ciencias, que cada dia mes estenen y perfeccionan.... Per aixó t' deya que fins las generacions passadas han fet serveys á n' aquestos jornalers.

Jordi. — ¡Aixó es magnífich y maravellós! ¡Aixis nosaltres vivim de lo que els nostres passats deixaren y las generacions de l' esdevenidor viurán y disfrutaran de lo que nosaltres haurém avansat!

PAU SANS Y GUITART.

(Seguirá.)

L' ART DE LA TERRA

Premi d' una *rosella d' or* en lo Certámen de Valls 1885.

Quan la claror del dia
los cálzers besa que las flors aixamplan,
per dintre la masía
los finestrons, mal ajustats, l' escampan.

De censos y cullitas
deixa 'l somni 'l pagés, ensemps qu' esborra
las penas y sospitas
que té de perdre 'l blat, lo sol que torra.

Tot esmorsant, disfruta
al repassar sa feyna, may escassa,
s' aixeca, ab veu aixuta
diu *bon dia y bon any* y 'l portal passa.

Deixa en la llar tranquila
als xivalets qu' engrunan la panotxa,
y á l' avia que 'l brí fila
d' espessa manta ab que á la nit s' acotxa.

En lo porxat, sa esposa
la mula enganxa, diligenta, al carro,
y ell á la feyna honrosa
marxant cargola, l' esquifit cigarro.

En la passera estreta
del regarot plascent l' herba trepitxa,
y la gentil reyneta
tirantse á l' aiga los seus peus esquitxa.

Y veu entre las canyas
que al sol espolsan la rosada freda
com filan las aranyas
en l' etzavara sos teixits de seda.

Res torba en sa carrera
sa pensa abstreta y cap neguit lo cansa,
sols fa girarlo enrera
lo gos camálich que glapint s' atansa.

Y 'l morro que li súa
li acosta, perque passi per sa esquena
la má, mentres la cúa
com roig plomero esbufegant remena.

Arriba á la mojada
que ab lo conreu no interromput fatiga,
treu l' arpelló y l' aixada
y de las branas l' animal deslliga.

La cistellona endressa
á bon racés, y penja la carbassa
allá ahont la sinia vessa
l' aiga glassada, y l' aura fresca hi passa.

Descalsa 's l' espardenya
y 'ls pantalons á mitj camal doblega,
veu un tragué, se senya
y així á la tasca ab nou delít s' entrega.

Si 'n fa de bona feyna
be ho diu la terra que revolta deixa;
als colps de la seva eyna
omple las golfas y 'ls cellers engreixa.

Mentre 'l mayol volteja
y 'ls sarments planta de la nova vinya

veu l' ordi que grogueja
y la rosella que ab lo blat s' apinya.

Rossos gabells d' espigas
que 'l sol colltorsa, sobre 'l camp s' ajauhen,
y aplegan las formigas
fent sas carrilas los granets que cauhen.

¡Quin any de bona lleva
tindrà 'l pagés cullint sense malura;
lo pa de casa seva
que será dols si aquest bon temps li dura!

Aixís mateix ho pensa
dinant á l' ombra que 'l parral fa estendre,
y á calcular comensa
als preus pujats que en lo mercat pot vendre.

Quan ja ha dinat, camina
al tros que á nova feyna lo demana,
fins que lo sol declina
y s' en va al cau l' esquerpa sargantana.

Lliga la mula al carro,
y mentres l' eyna y cabassons apila
encén l' últim cigarro
y al gos que dorm ab lo bastó espabila.

Deixa en l' extensa rasa
campá 'l mussol que 's pára en l' olivera
y marxa cap á casa
hont la quitxalla cassant grills l' espera.

Lo cant de las granotas
al gos atura, que ab l' orella dreta
's fica al rech de potas
torbant la pau d' aquella gent quieta.

Y quan de cop s' adona
que l' amo es lluny, per los sembrats s' abriba
y al cap de poca estona
á la masía ab lo pagés arriba.

La taula está parada
á raig de lluna sota la figuera,
y canta la maynada
tot repicant los plats ab la cullera.

Sopant de bona gana
parlan del tros, dels ceps, y de la sega
que l' ordi ros demana
y vol l' espiga que son coll doblega.

Quan los petits sumican
mitj adormits, la mare 'ls aparia
los llums y al llit se fican
resant las oracions de cada dia.

L' avia á passar começa
lo sant rosari, que en la fé 'ls conforta,
y quan s' ha acabat, pensa
desant las eynas en barrar la porta.

A fora en la porxada
's queda 'l gos que 'ls presseguers vigila
y aquella gent honrada
cansada del treball s' adorm tranquila.

Aixó es *l' art de la terra*;
si be es cert que 'l pagés algun sóu guanya
quan l' any no se li esguerra
no 's pot dir mal profit, que be ho afanya.

Estalviant, de sobras
podrà als seus fills un dia deixar l' eyna
y al fer l' almoyna li dirán los pobres:
—«Que Deu vos dó bons anys, salut y feyna.

ANTONI BORI Y FONTESTÁ.

A MA NINA

Un pensament de fulla envellutada
Vas dar-me un jorn que ab tú baixi al jardí,
Cofoy lo vaig guardar, nina estimada,
Per entre 'ls fulls d' un llibre carmesí.

Tal llibre cada volta que me 'l miro
Joyós transport d' amor me produheix
Y fullejant sas planas, prest suspiro
Al veure allí la flor com se marceix.

Ab delitós afany ma dolsa aymia
Lo beso ab un petó, eixit del cor:
Si ab l' alé de mos llabis s' enmustia
No vulgas se mustíhi 'l nostre amor.

R. G. y R.

Molins de Rey, Maig 1886.

HISTORIA DE UN BUFARUT

EN LO BAIX VALLÈS.

I

Bufarut, tervolí, remoli de vent, màniga d'aire: en castellà, tromba, torbellino, manga de aire: y en llatí, turbo-inis.

II

Lo dia 11 d' Abril de 1886, será històrich y tradicional en lo baix Vallés y en particular en los pobles de Santa Perpétua y Mollet, ja per lo terror que un bufarut causá á totes las personas que 'l vegeren, ja per los destrossos materials que produhi.

Ab dificultat trovariam una persona de mitjana edat que algun dia no hagi alsat los ulls enlayre pera contemplar com voleyán fullas secas d' arbres, de canya, de blatdemoro, etc., entremitj d' una polsa-guera que giravolta més ó ménos depressa, avansant camí en direcció del vent que l' arrossola. Aixó es un *bufarut* en petita escala. Si multipliquém la forsa que té aqueix remoli que alsa lo pes de sis, vuyt, dotze grams, per vint, quaranta, noranta... milions de vegadas, 'ns trovarém ab un que tindrà la forsa suficient per fer los destrossos que ocasioná lo que passo á descriurer.

LA RENAIXENSA.—Any XVI.

III

Unánim es la opinió en Santa Perpétua que lo *bufarut* del dia citat se formá en lo plá que hi ha entre las masoverias Fuguera y Cornellachs y lo riu de Caldas, en dit terme municipal: estant jo conforme ab ella, atés, que, segons las meas investigacions, de dit plá, ni en direcció N. S. ni O. 's'trova cap senyal del seu pas; y, si, en lo citat plá, en lo que hi arrençá escassias y canyas, y transportá pilas de camas de blatdemoro: traspasá lo riu de Caldas en direcció E., ahont ja desseguida, prop del Bogatell, en la hisenda de Moguda, arrancá cinch pollanchs, *socarrá* y *matá* una pessa de favas de 'n Tiana y un tros d' altres de Ventura Miró: pujá per la part S. E. de la Estació y del forn de 'n Mallarenga, rompent molts dels tendres brots de las vinyas y arrancant alguns ceps.

Traspasada la serra, entrá en lo terme de Mollet, embestí com una fúria la estació del ferro-carril de Sant Joan de las Abadessas, carrer de Mitjdia; al esser á la carretera de Barcelona á Ribas, girá, 's pot dir, en ángul recte, passant per darrera del carrer de la Carretera part O., ahont hi han los carrers de Sant Llorens y Sant Jaume; aquí s' incliná un poch al N. E., passant per lo carrer de Sant Antoni, (aquí s' hi trova lo anomenat per tothom 'l de 'n Felis), dirigintse al O. de las casas de D. Geroni Torrabadella (Pantiquet) y la de D. Teodor Vila (Flaqué): al esser á la rasa que hi ha darrera de dits masos, torná á empendrer la direcció E., passant per la part S. de la casa de camp de D.ª Gertrudis Mutgé (Pujol), desapareixent en lo plá que hi ha entre aqueixa casa y lo riu Tenés.

Aqueix curs que feu té una llargada de uns cinch kilómetres, essent lo diámetre de la amplada de uns vuytanta metres.

IV

Fou precedit aqueix meteoro de una tronada, pluja y de una pedregada seca que durá uns cinch minuts; essent las pedras del tamany d' avellanas ab alguna que altre com ous de colom; qual tempestat vingué de la part de Sabadell, dirigintse després á Montmeló, Vallromanas, Teyá, Premiá de Dalt y Vilassar de Dalt: anantne també, part d' ella á fer mal á Sant Faust y Martorellas.

V

Los perjudicis materials que feu segons datos donats, la major part per los mestres de casas, son: además de lo dit en lo terme de Santa Perpétua, l' arrunament del tinglado de carga de la estació de Sant Joan de las Abadessas; mitja casa, la part de darrera, y un portxo de Isidro Puig; una casa nova de un de Sant Faust, á darrera de la de Joseph Prat; part de la que ja era á sostre, á l' altre part de la carretera de Barcelona á Ribas, de Esteve Maimó; los portxos de don Pere Ventalló, Jaume Rota y una alta paret; lo de Joseph Tomás, Joseph Tintó (molt gran); Felix Ferrán; Francisco Camp y el de Joan Anglada.

Enlayrá part de teuladas, tirá á terra, en moltas, ambans, y en algunas, part de parets de muralla de las casas dels propietaris següents:

Carrer de Mitjdia: La de la estació de Sant Joan de las Abadessas y la de las comunas totas senceras, ocasionanhi además grans destrossos en lo edifici dels viatgers; la de Jaume Prat, de Vicents Sans, Joseph Sans, Narcís Montals, Joseph Mayol, Pere Mayol, Vicents Mayol, Ramon Ros, Pau Pujol, Joseph Prat, D. Pere Ventalló, Joaquim Castells, Francisco Alemany y Joan Mora.

Carrer de Sant Llorens: Antoni Marsal, Miquel Busquets, D.ª Gertrudis Mutgé de Pujol y Bartumeu Camp.

Carrer de Sant Jaume: D.ª Càrme Pinós (de cinch casas), Pere Berenguer, Antoni Rota, Jaume Rotà (de tres casas), Jaume Vinyals (de tres casas), Francisca Catafau, Jaume Duñó, Andreu Duñó, Joseph Tomás y Joseph Tintó.

Carrer de Sant Antoni: Casi totas las de 'n Felis, Joan Mayolas, Pau Ros, Pau Viñallonga, Francisco Camp, Joan Anglada, Maria Francisí y Joan Segura.

Carrer de la Carretera: Miquel Calsada, Maria Canadell, Miquel Camp, y en lo vapor trencá alguns vidres.

Casas de pagés: La de D. Jeroni Torrabadella y la de D.ª Gertrudis Mutgé.

També causá perjudicis en los molins de vent de la última propietaria citada, de Ramon Ros y Joseph Moncerdá.

Además, arrencá pallés en las eras de Ventalló, Dragó y Bondeu; arbres en lo torrent, casa Bondeu, Roig y esbrancá una groixuda figura sota 'l mas Pujol.

Los perjudicis se calcula puján á uns sis mil duros.

VI

Totas las personas que 'l vegeren s' esporuguiaren y horroritsaren: ja per esser una boyra extranya que no havian vist may, per presentarse en forma de una alta xemeneya de vapor, de un inmens embut ó cono iuvertit, qual part estreta s' arronsava, enlayrava y baixava de sobte fins á terra, xuclant tot lo que trobava encare que fos una gegantina au de rapinya que dongués pinsadas per agafarne ún altre de amagada dins lo blat; ja per lo color cendrós —rojench que molts la consideravan encesa; ja per lo intens soroll que feya, comparantlo, uns, al que produheixen los calderers de máquinas al reblar los claus de las perras de las calderas, y altres, á la trepidació de un tren al passar á tota velocitat sobre un pont metálich: ja per los destrossos que observaren produhia en la citada estació y altres edificis, vegent com volavan en confosa barreja, augmentant lo natural soroll, las llatas pots, teulas, blat de moros, canyas, palla, calamuixas y demés fullas secas; y ja, per fi, al observar (alguns) que enlayrava y arrossolava als homes Francisco Muñoz y Joaquim Valldeoriola y los noys Tomás Tomás (ferit grave), Pere Trabé (ferit no tan grave) y á Vicents Pelegrí. Tot lo que 'ls feya exclamar expontáneament:

¡Mollet avuy desapareix!

¡Totas las casas s' ensorran!

Aixó feu que uns corregueren á tancar las portas y finestras de llurs casas, altres que las desamparesin fugint d' ellas, de entre 'ls quals citaré: en Jaume Plans y sa dona Rosa que agafaren los seus fillets y corregueren á jeurers al mitj de la carretera que era plena de fanch: en lo carrer de Sant Jaume la Rosa Pujol de Puigdomenech, la jove Escura, la Catarina Masachs de Tomás, que tement no li aixafés lo noyet Jaume, de cinch mesos que tenia en lo bressol, corregué á agafarlo, y juut ab una filleta seva fugiren agafadas totas en direcció á l' era de Jaume Rota. Al esser quasi al mitj d' ella, arribá lo bufarut, las tombá per terra prengué lo fillet que la Masachs duya en llurs brassos, exclamant aquesta ab tota la amargor del seu cor:

¡Verge Santíssima!

¡Ja no 'l veure més al meu fillet!

Mirant espahordida las calamuixas, blat de moros y palla que formant espessa boyra giravoltavan furiosos al seu voltant, observá entremitj una cosa més atapahida, allargá lo bras y l' agafá, resultant esser...

¡Gracias á Deu y á la Verge!

lo seu estimadíssim fillet ab lo bolquer que li tapava la cara fet un farsell, tot brut de fardas que ja se acabava d' ofegar, durantli lo panteig més de mitj' hora. Aqueix noyet es cosí de l' altre Tomás ferit grave. Lo Pere Llobet, que viu en las casas de prop del cementiri, al observar lo que succehia en lo poble s' esgarrifá, doná crits de alarma corregué á agafar sa filla y tots tremolosos, y no sabent es pot dir ahont anavan, s' arrimaren al pallé.

Que los sustos foren moltíssims ho acreditan 'ls kilos de medicina d' espant que tingué que despachar lo farmacéutich D. Francisco Barné, sense lo vi bo ab sal y licors que molts prengueren en llurs casas.

VII

La alarmadora nova del pas del remoli penetrá instantáneament en tots los racons del poble ab la esgarrifosa veu de ¡la Estació nova se encén! ¡s' ensorra! ¡hi han molts morts!: lo que fou causa que moltas donas anessin desconsoladas per los carrers demanant per llurs marits y fills: que las autoritats, civil, judicial, militar, (carrabiners), lo senyor rector Mossen Joseph Alsina, lo metje D. Benet Altissench y molta part de poble acudíssim al objecte de prestar los aussilis que fossin necessaris.

Trovárem, 's pot dir, gran part de feyna feta, gracias á la activitat del Gefe de la Estació D. Joseph M.ª Domenech ab los seus dependents, del alféres de carrabiners D. Vicents de la Presa que si trobava y de las altres personas que si trobavan. Contribuhiren tot seguit las autoritats locals, forsa de carrabiners, ab altres vehins que hi acudiren, á netejar la via que era plena de runas.

Atenent que de un moment al altre havian d' arribar los trens y lo telégrafo no funcionava, marxaren parellas de carrabiners á distancia de un á dos kilómetres, ja cap á Parets, ja cap al Marrampinyó per avisar que los trens caminessin ab precaució per evitar desgracias; fentse tot aixó de comú acort entre los senyors Oficial y Gefe de la Estació.

VIII

La Física encara no ha resolt quina es la causa dels bufaruts, si be alguns s' inclinan que es la electricitat.

¿Podrá esser un dato interessant per lo seu estudi la crema de las faveras citadas?

¿Quin agent dels coneguts pot en un segon evaporar, vulgarment parlant, xuclar ó fer desapareixer tota la sava de tantas plantas deixantlas mortas?

¿Lo calórich? ¿lo lumínich? ¿la electricitat?

¿Pot esser lo fregament?

Los meus escassos cóneixements fisichs farán que la meva humil opinió serveixi de poch en lo contrapés d' aquest problema: no obstant, atenant á dit rostiment y lo soroll que produheix, semblant algun tant al que s' ou en las fortas pedregadas, m' atreveixo á posarme al cantó dels electricistas.

IX

Se pot dir en alta veu, que aquest dia la Providencia tingué compassió dels molletans, donchs que, atesos los destrossos materials no hi hagué desgracias personals.

Si considerém que per haverse inaugurat lo dia avans lo ferrocarril de Sant Martí á Llerona, moltas personas y noys anaren á la Estació com á curiositat, que per la pluja y pedra se soplujaren ja en la mateixa estació, ja en lo toldo de carga; que á moltas casas los ambans derrumbats caygueren sobre llits calents encara de los que feya poch se 'n havian alsat de ferhi mitjdiada, ó per que la dona los havia acabat de fer; crech que tenim tots motius suficientes per donarli mil y mil vegadas, ab los ulls enlayrats, las més corals gracias.

Mollet del Vallés.

VICENTS PLANTADA Y FONOLLEDA.

Testimonis oculars del bufarut: *Joseph Vila y Rius.*—*Jaume Plans Joan Soler.*—*Pere Padrós.*—*Joseph M.ª Domenech.*—*Joan Solá.*

ANYORAMENT

Jo só l' aucelleta que trista refila
tancada en la gávia de ferros daurats;
jo só l' aygua clara que 's queixa y murmura
corrent baix las plantas que 'l sol li han tapat.

No anyoro amoretas ni penso ab l' aymada,
d' amors no se dirne, d' aymada ¡no 'n tinch!
No só l' aucelleta que piula y se migra
per que sa parella no torna á son niu.

Jo anyoro la calma, la pau y la vida
alegre del poble, sens altres remors
que besos de brisas y cants d' aucelletas
remors de las ayguas y pessas del bosch.

Jo aqui en populosa ciutat remoguda,
no hi trobo la ditxa no hi tinch benestar,
marí que l' envolta primera tempesta,
¡anyoro bonansa! ¡m' espanta la mar...!

TEODOR VIDAL.

ÍNTIMA

¡Qué llarch lo peregrinatje
per aquest camí malvat!...
may s' acaba lo viatje
quan lo terme es esperat.

¡Si 'n fá de jorns y setmanas
qu' entre carts y ab lo peu nú
vaig seguint serras y planas
sense trovar á ningú!

A ningú que germá 's diga
de mon viu anyorament
y que 'm dongui sa má amiga
y aixugui mon plor ardent...

Amor de l' ánima mia
¡oh Deu! sols Tú ets mon anhel,
sol y trist faré ma via,
mes ab los ulls fits al Cel.

E. MOLINÉ.

DE BARCELONA

ALS BANYS TERMALS DE LA PRËSTE

(ALT VALLESPÍR)

UN passeig agradable se ofereix al excursionista que vol fugir del calors caniculars de Barcelona, pera respirar l'ayre fresch y pur dels Pirineus, sense apartar-se gayre de nostra frontera: es de Perpinyá á la Prëste y retorn á Barcelona per Camprodon y Sant Joan

de las Abadessas.

Surtirém de Barcelona pel tren del carril de Fransa á las cinch del matí; arribada á Cerbère á las 11, ahont se dina en lo mateix restaurant (buffet) de la estació; á Perpinyá entre una y dos de la tarde. De las bonas fondas de Perpinyá es l'*Hôtel du petit Paris*, 7 franchs diaris, bona taula, bonas cambras y bon servey.

Emplearém la tarde á recorre Perpinyá, encara que no tindrém gayre temps, pero nos podrém formar una ideya de la vila. Comensarém per visitar la catedral de Sant Joan que es devant la fonda; l'iglesia antigua arrunada de Sant Joan lo vell, al costat de la primera; l'iglesia de la Real, de Sant Jaume; lo museo qual col·lecció de cuadros es recomenable com també la col·lecció de historia natural. A propòsit de Museus: es un fet que en las poblacions de menys importancia de Fransa s'hi troban museos de pinturas de bastant mérit, com los de Narbona, Montpellier, Nîmes, etc. Nostra gran ciutat de Barcelona encara no 'n té cap; puig no hem de comptar la col·lecció

LA RENAIXENSA.—Any XVI.

de cuadros de Llotja que poch significan, y alguna qu' altre col·lecció particular. Vaja, es una mengua pera la gran ciutat Comtal.

Visitarém també de passada lo Castillet, la Llotge, la ciutadela, monuments tots de nostres reys y antigua grandesa.

Surirém de Perpinyá á las 5 del matí, ab *landeau*, pera poguer veurer la hermosa campinya del Rosselló. Al surtir de Perpinyá, á l'esquerra, un vell acueducto de 12 á 13 arcadas que porta l' aygua de la Tet á la ciutadela, construït per los reys de Mallorca. A 10 kil. mes enllá, prop la carretera, las runas del Castell del Reart, célebre per la batalla que s' hi librà en 1793 entre espanyols y francesos, manats los primers per lo general Ricardos.

Arribém al Boló, antigua *stabulum* dels romans. Mentres cambian los caballs, anar á visitar la iglesia, molt antigua, y sobre tot sa portalada.

A las vuyt, lo pont de Ceret. La pont del Diable de Ceret es antiquíssim, d' un sol arch d' una alsada vertiginosa. També té la llegenda de faltarhi una pedra que lo dimoni no tingué temps de posar; llegenda que s' aplica á tots los ponts antichs y atrevits de nostra terra.

Pera lo ferro-carril d' Elnè á Arles, l' Empresa ha fet construhir un pont de pedra picada d' un sol arch, no lluny del vell, y més alt. Es una obra d' art que crida la atenció de tothom. Lo riu que corra davall de eixos ponts es lo Tech, que nos acompanyarà fins á la Preste.

A dos quarts de nou, Amelie les Bains. Mudém de caballs; petit descans pera visitar la iglesia, los dos establiments termals Pereire y Pujades. A las nou, Arles, en una vall verdosa y regalada, en mitg de prats y pomeredas. A visitar la iglesia bisantina, son claustre; las hermosas reliquias de Sant Abdon y Sennén patrons de la vila; la preciosa estátua del tamany natural. *Lo Ressussitat*, det escultor rossellonés Boher; lo sepulcre de pedra de l' aygua miraculosa.

Desde Amelie, la vall s' estreny, y al surtir d' Arles, se penetra dins lo pintoresch riberal del alt Vallespir. La carretera sempre vorejant lo riu, segueix las sinuositats de son curs capritxós; está molt ben construhida y per tot se pot trotar, encara que de Arles á Prats

de Molló se pugi més de 500 metres. (Arles es á 200 y Prats á 750 metres d' altitut.) Sitis admirables de verdosos prats y ombrivolas castanyedas. A mida que 's va pujant ja se sent un ayre més fresquet, las montanyas se fan més altas. A voltas riu y carretera se fican entre murallas de singleras de gran altura que sembla no tenen surtida. Lo riu que porta molta aygua s' hi estimba entre rocas y cascatas escumosas. A cada girant se presentan novas perspectivas: tantost una petita vall, tantost cingles pelats, salpicats de matolls de boix; y en las feixas y relleus de la montanya, amunt, casas ensingladas, cortals pera embarrar lo bestiar.

Quan un ve de la plana ahont tot es rustit pel sol y la secada, ahont lo calor y núvols de pols tapan la respiració, ¡quina transició més agradable al internarse dintre eixas regaladas y delitosas valls del riberal del Tech! Per tot raja aygua, una aygua fresca d' una transparencia cristallina; pero ja no s' en fa cas, puig que com no se sua ja no 's te sét. L' oreig dels cims nevats vos penetra, vos reanima; lo cor s' aixampla al aspirar eix ayre tant pur, aromatisat per las floretas de montanya y la flor suau dels télls.

Arrepantigat dins lo *laudeau* un no 's cansa de admirar eixa hermosa naturalesa. En carretera d' Arles á la Preste es de lo més pintoresch de nostres Pirineus.

Al sortir d' Arles, á 2 kil., lo primer torrent que 's troha es lo que baixa de Cortsavi y s' obra pas en l' horrorós avench conegut per los *Abismes de la Fou*, qual descripció hem publicat en lo bulletí de la Societat d' Excursions catalana. Desde la carretera se veu la entrada de eixos abismes, imponents singleras calcinals.

A 12 kil més enllá, lo pont gótic, sul tech, de la Verge Maria, qual camí conduheix á Serrallonga y de allí als singles de Talaixá, Al cim de la serra, vers la frontera, las ruinas del gran castell feudal de Cabrenys enlayrat com niu d' áligas en cims escabrosos.

A 1 kil. més enllá, lo poble nomenat lo *Tech*, d' aspecte pobre y miserable, al peu de la Torra arrunada de Cos. Lo torrent que atravessa 'l poble es la ribera que vé del Canigó, del estanyol de Comelada, cubert tot l' any de crostóns de glas. (Veurer lo poema *Canigó*.)

Del poble de *Tech* á Prats, 9 kil. La carretera, vorejant sempre 'l riu, penetra en un congost tan estret entre altas singleras que sembla construhida sobre una cornisa. Passada eixa frau, las montanyas s' apartan: ja entrém dins la hermosa vall de Prats poblada de castanyers, camps de ségol y blat de moro. A primers d' Agost los pagesos comensan la sega del ségol; s' en veuhuen camps al cim de la montanya que encara verdejan.

Lo ségol es una de las plantas més resistents al fret. A 1,600 metres d'altitud, lo montanyés, després de haver arrancat la gleva cremada en fumigons, hi posá l' andá. A 20 d' Agost confia lo grá á la terra; surt lo ségol en herba, prompte la neu lo cobreix y lo preserva dels frets y geladas que en aquellas alturas aixecan la terra d' un pá. Pel Juny la neu se fon, lo ségol aplastat per la neu se redressa, sonriu al primer bes del sol de primavera. Al segar-lo, á 15 d' Agost, es tan ufanós que las espigas, no podent soportar lo pes del grá, s' inclinan á terra. Lo ségol de la alta montanya fa bon pá, molt gustós; be 'n tenen ventura los pagesos de nostras montanyas dels riberals del Tech y del Ter!

La vall presenta un aspecte alegre ab son vert d' esmeralda. Al cim de la montanya, prop la frontera, la Terra del Mir, ayrosament situada y de rica vista.

Entrem á la vila de Prats, rodejada de murallas, dominada per son castell. Baixém del *landeau* á la plassa principal, devant l' hôtel Maillart, ahont nos espera un succulent esmorsar, al qual fem gran honor, sobre tot al saborejar las ricas truitas del Tech. Visitém l' iglesia, al cim de la població, dedicada á Santa Justa y Santa Rufina, patronas de la vila; estil ogival secundari; cloquer románich; una sola nau atrevida; sembla una catedral.

Partím á las tres, vers la Preste; continua la hermosa carretera vo-rejant lo Tech. Prats 750 metres, la Preste 1,175; 400 metres de pujada. Mateix aspecte del riberal verdós y alegre, l' ayre se fá mes fi; lo sol no fa gens de nosa, la vegetació es ja de la alta montanya; lo castanyer ha desaparegut, entrém en la zona dels verns, freixas y roures: sitis y valls admirables. Las montanyas s' enlayran; l' altivol Costabona 's presenta al davant nostre. Los teulats dels cortals son de llosas, per la neu: es la alta montanya ab son aspecte imponent y grandió. Algunas clapas de neu en las cims elevats, semblan llemsos estesos; sens dubte los de las fadas de Canigó (veurer lo poema); l' ayre es tan transparent que sembla son á tocar.

Arribém á la Preste; establiment grandió, confortable com los millors hótels d' Ayguas Bonas y Canterets, rodejat de singleras calcá-

reas; naturalesa salvatge pero de rica vegetació. Que disminuït lo Tech que corre encaixonat al peu del establiment: ha deixat l' orgull que tenia en las timbas de vora Prats, ja no es escumós ¡qué hùmill!

Ningú diria que en eix recó de mon s' hi trobésen edificis tan importants: grans salons, cambras ben mobladas, galeria de banys, menjador inmens; á dinar som 150 á primera taula, y 100 á la segona. Es que ayguas de la Preste no tenen rival pera curar las enfermetats de las vias urinarias, sobre tot lo mal de pedra. Hi ha tanta gent abuy dia que son afectats de eixa malaltia!

Durant los dias que estarém á la Preste, respirant los ayres vius de la alta montanya y pensant ab lo calor abrusador que sentirán los desgraciats companys qu'hem deixat á Barcelona, farém algunas excursions als voltans de la comarca. Seguirém Tech amunt fins á sas fonts (2,400 metres); pujarém al cim de Costabona: pañorama admirable; las Esquerdas de Rojá, lo Plá Guillém, Plá de Camp magre; y si hi ha prou delit, lo cim de Balatg (Canigó, 2785 metres); pero pera fer eixa ascensió se necessita portar provisions y passar la nit dins las barracas de pastors.

Després d' una estada á la Preste, retorn per coll Pregón, Espinavell, Molló, Camprodon y Sant Joan. Surtida á las cinch y á las sis á Coll Pregón, á las set Espinavell, á las vuyt Molló, arribada á Camprodon á las nou, camí dolentíssim com tots los de dellá de la frontera; som á Espanya y no hi ha res que dir. També se pot anar á Prats y pujar per coll d' Áras, ahont lo camí es més practicable. Espinavell es un poble miserable, res de particular ofereix; Molló, te una iglesia que val la pena de ser visitada. Camprodon, res tinch que dir; es la Suissa dels barcelonins. Quin será 'l dia que veurém feta la carretera de Sant Joan á Camprodon y á la frontera?

Retorn á Barcelona pel tren de las duas de la tarde de Sant Joan ó pel tren de las cinch.

C. BOSCH DE LA TRINXERIA.

Prats de Molló 27 Juliol 1886.

CONVERSAS
SOBRE
FETS ECONÓMICHS Y SOCIALS

CONVERSA I.

D. Rafel y En Jordi, son net, en la marina del Llobregat, á la vora del riu,

(Continuació.)

D. Rafel.—Sí, fill meu. L' humanitat es un tot solidari, així en lo passat, com en lo present, com en lo esdevenir. Quant las generacions moren: deixan en la terra, no solament un camp ple d' ossos, sino també un esperit parescut á l' ànima, deixan el Progrés; y has d' observar una cosa molt curiosa, y es, qu' aquest esperit, aquest Progres, atravessa las etats concentrantse principalment, are en unas nacions, are en altres, y quan se traspassa, vol ferho sempre sobreixint d' un pais al altre pel comerç ó per la guerra.....

Jordi.—Aixó m' encanta, y tinch, Avi, un gran desitj de saber y poguer ser útil á la Societat perque, ben mirat y segons lo que vosté acaba de dirme, á mils personas s' han ocupat y s' ocupan perque jó puga gosar de totas las satisfaccions que ma bona posició 'm permet, y jo ¿qué faig? Res, absolutament res; y com jó ¿cuants ni hi ha en la Societat que gastan y no treballan! Vosté, Avi, are no trevalla perque l' etat no li permet, y despres, que ja deuria trevallar molt quan era jove; mes quants n' hi deu haver en Espanya qu' han nascut rics, viuhen rics y morirán també sent rics y en sa vida haurán trevallat; y si comparém aqueixos rics y la meva posició ab la d' aquellas pobras familias que viuhen en las fábricas y ab la d' aquestos jornalers del camp, no pot menos de notarse una gran desigualtat.

D. Rafel.—Aquesta desigualtat extrema de posició social existeix

efectivament, mes no es possible establir entre els homens una igualtat absoluta de condicions y de benestar material y moral.

Jordi.—¿Com pot ser, donchs, si, com vosté mateix m' ha dit varias vegadas, y també ho diu la nostra religió, tots els homens som germans y si havem d' unirnos tots ab un sol llas ab las generacions qu' encara han de venir?

D. Rafel.—Aixó es una cosa fácil de demostrar; puig pera ferho es precis entrar en algunas consideracions que fatigarán la teva atenció; y encara que veig ab molt gust que tot just sortint de l' infantesa ja els fenòmens socials tant t' interessan, aixó mateix me fa por, per- que la poca amenitat que puch donar jo á certas cuestiones pot convertir la teva afició en aburrimient.

Jordi.—Mes m' estimo, Avi, parlar d' aixó que vosté n' diu fenòmens socials que tots els saraus y comedias y totas las diversions del mon. Es á dir, jo voldria saber, per exemple, per que en la Societat hi han pobres y richs; per que uns, sense trevallar, tenen grans hisendas y magnífichs palaus per viurer, mentres qu' altres ni tant sols tenen terreno per ser enterrats quan moren.

D. Rafel.—Els limits de la nostra senzilla conversa no podrán satisfacer del tot los teus desitjs. Un altre estudi mes sólit d' aquestas cuestiones te convindrà fer y l' farás, ja que veig qu' hi tens inclinació; mes ja qu' estém en esta conversa, fins al punt en que els meus escassos coneixements y ma propia experiència arribin penso poguer aclarir els teus duptes y satisfacer la curiositat.

Contéplat, Jordi, á tú mateix; fixa l' atenció en lo teu propi sér y veurás que per ta sola voluntat, sense necessitar res de ningú, de la manera mes exclusiva e independent, pensas, rahonas, esmentas, caminas, corras, mous els teus brassos; en una paraula, aplicas tas for- sas, y facultats á lo que la teva voluntat dicta. ¿Es aixó cert?

Jordi.—Com lo més cert del mon.

D. Rafel.—També notarás en tú mateix una altre classe de fets y aquestos se trovan fora de la voluntat. Encara que tú no ho vulgas sentirás fam, set, fret, calor y humitat y desitjarás esquivar el dolor qu' aqueixas sensacions te produheixen. Farás encara mes que desitjarho: buscarás entre els innombrables objectes que 't rodejan quins poden apagarte la fam y la set y posarte á xopluch de l' intemperia y, quan l' instint y la rahó t' haurán fet coneixer tals objectes, te mou-

rás pera cercarlos, los arrencarás ab los teus brassos de la superfície de la terra y fins de las sevas entranyas y finalment aplicarás tots els enginys que el teu propi sér es capás d' idear, pera tenirlos á cada instant que 'n sents fretura y ab lo menor treball possible, perque l' home en general y, fixat be, Jordi, en aixó, *busca la satisfacció ó el plaher y fuig del sacrifici ó de la pena.*

Notarás així mateix en tú un altre ordre de fenòmens que també 's troban fora de la voluntat: sense que tu ho vulgas, sentirás simpatia ó aversió envers las personas y las cosas y fins per las accions. Aniràs adelerat cercant plaher, aymarás la gloria y la bellesa y t' entusiasmarás per la patria y la llibertat; en cambi, fugirás del dolor, aborrirás l' injusticia, la vanitat, l' opresió y la tirania. Y tolas aquestas sensacions, aixís com els actes que provenen de la teva voluntat trovarán un tornaveu dintre del teu esperit; trovarán el tornaveu de la eterna justicia; en una paraula, trovarán ta consciencia que 't dirá, sempre severa, si obras be ó malament, demostrante ab los seus actes que en contraposició de la llibertat tens la responsabilitat.

Jordi.—Comprenc perfectament, Avi, lo que veste 'm diu. Cosas per l' estil n' hi pensadas molt sovint, mes las deixava, perque zá qué ve pararse en lo que tothom ja sab?

D. Rafel.—No hi fa res. Aquestas observacions que á tú 't semblan tant senzillas donan una viva resplendor sobre las cuestions qu' estém tractant y que tant l' interessan.

PAU SANS Y GUITART.

(Seguirá.)

LO SOMNI DEL CAPITÀ MIRAMBELL

Narració en la qual se dona á concixer un gloriós fet de la moderna marina catalana, quasi desconegut.

UN gros balans del barco me despertá. Vaig saltar maquinalment de la llitera, me vaig vestir, y sortí á cuberta á donar un *cop d' ull* al temps.

Bella nit del mes de Maig. Navegava la *Constancia* en popa ab tot l' aparell llarch, lo vent á la brisa molt galeno, la mar rissada del vent; de manera que la pollacra-goleta tiraba unas sis millas sense cap fatiga, balancejantse suaument ab tot y contar son costellam més de mitja centuria.

Lo Cel no podia pas esser més pur. Ni la més petita calitja al horisó, ni lo més senzill *cirrus* al zenit. Las estrellas llambregavan vivas en las més preuadas constelacions tropicals; y á manera de dolsa armonía la mar se vestí sos més rics joyells de llumenetas multicolors, que encenia 'l barco en llargá y fosforescent estela, ó dibuixava un dufi ab sas serpentinias evolucions.

Lo temps no podia esser més dols, sense mica de chafagor, la fresqueta de la brisa convidava á gosar de tant grandió cuadro de la Naturalesa.

Pero per mi lo cuadro es molt vell per més que sia bonich, y més que vell es trist. Já fa cinquanta sis anys que vaig sortir de primer viatge ab lo xabech d' en Pere Grau; y si no 'm desconto aquest es lo cuaranta sis viatge que tinch fet á l' América del Oest y á mes set viatjes al Pacífich y quatre á Manila.

¡Si n' he passat de trifalgas! Aixó si .. May hi anat de quilla á las rocas.

¿Y tot pera qué?

Perque á mos 72 anys després d' haver donat més riquesas á la Espanya, que may hi haja hagut d' un plegat á las arcas reyls, vinguen ara quatre pocas soltas polítichs que may han suat lo pa que menjan, y ab sas malehidas lleys arruinin los quatre barquets que nos quedan.

Ay quina son més dolça.

—Timoné tenui comte ab lo rumbo, que vaig á fer una bacayneta assegut en aquest galliner. (1)

—Jaume, vigileu que 'l serviola (2) fassi l' ull viu, puig aquestos vaporots estrangers pegan cop de proa sense dir Deu te quart.

SOMNI

Som á l' any 1834 y mes de Novembre.

Espanya acabava de passar per la dura proba de la ruïnosa guerra de la independència y entrava en la no menos ruïnosa guerra civil.

Haviam perdut casi be tot lo gran imperi colonial de Felip II per culpa nostra, quedant renyits ab tots los pobles americans, que eran nostres germans.

¡Y es ben vist que la culpa de tant gros desgavell la té Castilla!

Al casarse Ferran de Aragón ab Isabel de Castilla s' uniren ab condicions de germanó un poble de mercaders y navegants, senyor del Mediterrani, ab un poble de guerrers. Si hagués seguit la bona germanó, prou avuy Espanya seria rica, colonial y marítima y s' hauria ben guardat l' Inglaterra de péndrerli 'l senyorio dels mars.

Pero se comensá prohibint á la marina d' Aragón d' anar al Nou-Mon; y en comptes de enviarhi gent que hagués mamat las savias y prácticas lleys del Consulat de mar de Barcelona y de las mercantils Génova, Pisa y Venecia; sortiren ab las galeras de Palos, Sevilla y Cadis, aventurers vestits ab casco y corassa, portant lo Crist en una má y l' espasa á l' altre.

(1) Los gaitiners, com lo nom indica, son gavias de gallinas pero en forma de banchs, posats al costat del caramanchel.

(2) Serviola es l' home de guardia que vigila á proa pera avisar si 's veu algun barco ó perill.

Lo desitj de aquesta xusma era poguer arribar á terra, puig que 'l mar no era lo seu element. En compte de colonisar las costas recorrenlas ab sas naus, s' internà en lo continent sabre en má, preferint lluytar ab lo rigor dels homes, que no ab lo rigor dels elements.

Un guerrer armat de cap á peus, ab aygua fins á jonolls, prengué senyorio del Pacífich en nom del Rey d' Espanya!

¡Ah! Si Aragó hagués pogut enviar sas naus á explorar las novas Indias, altra seria nostra sort. Segur que no 's contaria cap Cortés que hagués cremat sas naus; molt al contrari, hi hauria hagut molts Cortés que las haurian ben conservadas, prenentlas com fonament de més profitosa colonisació.

Segur que sols se haurian colonisat las costas, cridant alli als indis pera fer comers y s' haurian conservat las rassas aborígenes, las que civilisadas poch á poch haurian estat la més forta columna de nostre senyorio, y per aqueix camí, que senyala la rahó natural, no hauriam tingut d' anar á buscar negrés al Africa després de haver mort indios á la América.

Veritat es que Castilla enviá molts frares al Nou-Mon pera ensenyar la doctrina; pero sols serviren pera ajudar á ben morir als pobres indios carregats ab las cadenas de l' esclavitut per los nous guerrers-colonisadors.

Veritat es que Castilla quedá despoblada per donar sos fills als nous florons de la corona; pero los hi doná com aventurers assedegats d' or, y no com á germans que anavan á ensenyar una sana doctrina y á fer un just comers.

¡Justicia de Deu! Com á cástich de tant negre obrar, com si fos una venjansa de las pobres rassas indias casi exterminadas, tenim que los mateixos nets dels conquistadors castellans, se proclaman independents d' Espanya.

Pero composavan la Espanya duas germanas: Castilla y Aragó. Aquella més amiga de la tabola dels camps de batalla que dels camps suats per lo treball; aqueixa més s' estimava los camps ben conreuhats que 'ls camps coberts per las joyas dels vensuts. Aquella plena d' orgull militar, confiant son dret en l' espasa, faltá als pactes de bona germanó, volguent esclavisar á sa germana Aragó, lo mateix que feu ab los pobles indis, com després també volgué fer ab los nets dels conquistadors.

Aragó veje muda y penosament com Castilla malgastá lo més rich tresor que Deu ha donat á las nacions. Ella no prengué part en lo botí.

Després del crit d' independencia donat per las Américas, Castilla

nó 's cuidá més d' ellas; puig no era poca la feyna que tenia á casa lo bisnet d' aquell Anjou, que cremá las llibertats catalanas.

Catalunya, que cap malavolensa tenia á las joves repúblicas americanas, pensá entaular ab ellas relacions de bon comers, no fent cas de las renyinas, que tingueren ab lo govern central.

Se trobava en 1834 fondejada en lo port de Tarragona la petita pollacra goleta *Constancia* de la matrícula de Barcelona, manada per lo jovenet pilot en Joan Mirambell, fill del Masnou. Xicot de bons estudis y ab l' atreviment que donan los pochs anys, calculá la gran riquesa que portaria á Espanya lo poder explotar los nous mercats de las repúblicas americanas, lo que ademés seria lo renaixement de la marina catalana tant decayguda allavors.

Madurant lo seu projecte, un dia ho consultá ab lo consignatari que tenia á Tarragona, propositli portar un cargament á Montevideo.

—Qué sou boig, exclamá tot sorprés lo consignatari, ¿no sabeu, que hi ha ordre de canonejar la bandera Espanyola?

—Pero, home, si nosaltres som catalans y no puch creurer que 'ls americans fassin foch á qui no té res que veurer ab sas barallas ab los soldats del govern de Madrid,

—M reu Mirambell que aixó seria molt atreviment, puig la bandera que porteu, es la espanyola.

—Vos equivoqueu: la bandera mercant espanyola es la verdadera bandera catalana, puig que 's compon de las barras rojas sobre camp groch. Potser á Madrid nos la donaren sense fer esment á son verda-der significat. La bandera castellana era avans morada; y la bandera de guerra espanyola es avuy la catalana de Ferran de Aragó ab lo lleó y torre de Isabel de Castella.

—Capitá, aixó será molt veritat, més aquestas explicacions no las podreu fer al entrar á Montevideo, puig que avans ja vos haurán en- viat una bala rasa, que vos fondejará vostre bandera catalana y las botas de ví...

—No hi ha més: Lo meu determini ja es fet: carregaré de ví des- patxant lo barco per Rio Grande del Brasil, nació reconeguda per Es- panya. Jo ja m' arreglaré després.

—¿Cóm?

—¿Cóm? Entraré á Montevideo com obligat per lo temps ó per al- guna averia. (1) Si 'm reben be, m' hi quedo, y si no 'm volen m' en

(1) Aquest fet uu dels més gloriosos de la nostra marina, es històrich. Avuy viu- hen encara á Barcelona dos fills del capitá D. Joan Mirambell tant digne de memoria y tant olvidat. Per aquest motiu es que volem conservar sa memoria.

tornaré. Jo vull fer lo que no son capassos tots los diplomátichs de Madrid.

Aixís fou.

Sortí la *Constancia* del Port de Tarragona ab un cárrech de 110 botas de ví, botijuelas d' oli, sachs d' atmetlla y avellana fins á fer un plé equivalent á unas 140 botas catalanas. Ademés del Capitá Joan Mirambell anavan com á pilots en Pau Farrés de Vilassar y en Ferran Torras de Arenys de Mar.

No atrevintse de cop lo capitá Mirambell, anar á Montevideo, feu proa á Pernambuch, ahont entrá sols per adquirir novas. Per consell del cónsul espanyol D. Anton de Aranaga, (1) sortí la *Constancia* ab bandera brasilenya, fent rumbo directe á Montevideo. Entrá en aquest port en 10 de Janer de 1835.

No hi ha que dir com estaria l'ánima d'aquells bons catalans al fondejar sota mateix dels canons de la ciutat. ¡Y si 'n tindrian de pór al veurer que tant lo práctic com tots los barquillers al moment varen coneixer que 'l barco era espanyol!

Pero no hi havia més. Lo cop estava donat.

Lo capitá Mirambell agafá 'ls papers del barco y tirá cap á terra á presentarse á l' autoritat.

Sa entrada en la Capitanía del Port fou per imposar. Tothom se 'l mirava, tot era senyalarlo ab lo dit, tot eran conversas á cau d'orella.

Per fi lo capitá del Port, D. Antonio de Caravallo, que al mateix temps era ministre de Marina de la República, lo feu entrar en sa oficina.

—¿A ver capitan sus despachos?

—Aquí están, mi comandante.

—¿Qué es esto? ¿Patente Real Española?

—Sí, mi Comandante.

—¿Qué dice Fernando VII, Rey de España y de las Indias?... Gracias que lo sea de España.

Y esqueixant ab cent micas la patent real del barco, las tirá á la cara del pobre capitá Mirambell.

—Guardias... llevar á ese español á la cárcel hasta que lo fusilen.

Tal dit, tal fet. Cinch dias va estar lo pobre marino catalá á la presó, esperant á cada moment que 'l portessin á ser fusellat.

L' últim dia, entrá un oficial y li digué que seguís á la Presidencia.

Per tot consol, l' oficial li digué per lo camí: que era llástima que

(1) Tots los noms son històrichs.

hagués fet tant grossa imprudencia, que tindria un funest resultat, que es trist morir quant s' es jove; y altres cosas per l' estil.

Per últim arriban al Palau del Govern y l' introduheixen á la sala del consell ahont estavan reunits los ministres ab lo President general Ribera.

Veus aqui al capitá Mirambell esperant sentir sa sentencia de mort.

—Capitan, digué 'l President, segun la ley V. y su tripulacion deberian quedar prisioneros de guerra. ¿V. no lo sabia?

—Sí, señor.

—¿Pues por qué ha venido?

—Vengo con una mision de paz, la misma sangre corre por nuestras venas y no puedo creer que Vs. me hagan ningun daño por venir á establecer los lazos del comercio. ¿Acaso es mi buque de guerra?

—Es verdad, respongué 'l general Ribera, vaya V. á bordo, hize la bandera española y diga á sus paisanos que desde hoy quedan olvidados todos los agravios pasados.

Lo general Ribera cumplí la paraula. L' endemá mateix se publicá un bando donant llibertat á tots los espanyols que encara hi havia presos y concedintlos tots los drets de ciutadania.

Además pogueren tornar á sas casas molts rics catalans que estavan amagats, com en Buxareu y en Romeu, essent un dia de gran goig per aquest motiu.

Tota la colonia espanyola doná un dinar al Capitá Mirambell y als seus marinos, puig que á ells se devia 'l generós bando del general Rivera que tornava la pau á las dos nacions germanas.

No hi ha que dir que 'l cargament de la *Constancia* 's vengué ab un bonich guany, carregant després cuyros per tornar á Espanya.

Lo president Ribera, quan en Mirambell aná á despedirse, li doná un certificat que substituía la Patent Real y en cual document constava que tots los barcos espanyols podian anar lliurement per tots los ports de la República.

Es impossible descriurer ab cuanta alegria é ilusions lo bon marino catalá torná á Espanya, confiant en que li fora agraht l' acte que acabava de dur á cap.

¡Pobre Mirambell, y que enganyat anava!

Ni las gracias van donarli.

De tornada aná á Cádiz ahont vengué los cuyros ab bon benefici, y despues en lastre torná á Barcelona, ahont rebé las més corals enhorabonas de sos paisans.

Catalunya desde aquell dia establí un gran comers ab totas las

repúblicas americanas, y cregué que no li faltaria may la protecció dels governs de Madrit per tenir la privativa d' aqueix comers de germans, convertint á Espanya y sas antiguas fillas en una sola entitat comercial per medi de bons tractats de comers.

¡Pobre Catalunya! també s' enganyá com lo Capitá Mirambell.

DESPERTÁ D' EN JOAN MIRAMBELL.

—¡Oh Jaume!.... —¿qué hi ha de nou?

—Res, Capitá, segueix lo mateix temps. Que dimontri somnia vaho, que rundinavaho tant fort entre dents.

—¡Ay Jaume! he somniat lo meu primer viatge á Montevideo ab aqueix mateix barquet que cau de vell com jo mateix. He somniat ab las ilusions que 'm vareig fer al tornar de jugar-me la pell, ilusions que s' han desfet una á una com fullas de rosa passada..... Si 'l govern de Madrit en comptes de passar lo temps barallantse en lo Congrés, hagues reconegut desseguida l' independencia de las repúblicas americanas, com á cosa feta y que no tenia ja remey, y hagués fet ab ellas bons tractats de comers, en comptes de ferlos ab aqueixos llops de l' extrangeria, que xerran com los ànechs; estigues ben segur Jaume, que avuy la nostra bandera seria l' única, que faria 'l tráfehch d' aquells rics mercats y no tindriam la competencia de aqueixos grossos ximans, italians y francesos, que 'ls seus governs ajudan ab aixó de las primas ó groixudas que no sé ni vuy saber lo que son. (1)

—Pero Capitá, vos creyeu que estava á la ma del govern lo portar sempre 'l barlovent al estranger?

—Mira, Jaume; la mercaderia més barata d' una nació ha de ser lo diner ¿Qué 't farà de pagar una doble de quatre de unas calsas com aqueixas que portas, si 't sobren molts dobles de quatre? Los polítics de Madrit volen, que el poble compri molt barato tot lo del estranger; pero, Jaume ¿sabs de quina manera? Matant á la industria de la terra. Aixís tots serém compradors y sols los estrangers serán los venedors. Vejas tú si ben aviat acabarem l' última pesa de dos. ¡Que se m' en donará que 'm donguin un pa de sis lliuras per sis cuartos, si 'm faltarán los sis cuartos!

Lo govern ha pactat ab l' Alemanya, l' Austria, la Fransa, l' Inglaterra y tota aqueixa gent del Nort que mantenen als treballadors ab

(1) La Marina francesa té una prima de $\frac{1}{4}$ franch per tonelada y 1000 millas navegadas. La marina italiana té una prima de 63 céntims de lira per iguals unitats.

patatas y pa de blat de moro; volent, que los nostres pobres jornalers sigan tan desgraciats com ells. En cambi, ha deixat de tractar ab las nostras germanas d' Amèrica, que tenen prou pera matenir cent vegadas lo comers de tota l' Espanya.

Aquí 'm tens, Jaume, á mas vellesas acabant de treurer lo such de aqueixa pobre *Constancia*. Si no hagués estat per aquell cop de juventut que 'm portá sota dels canons de Montevideo, estigas ben segur, Jaume, que no veurias avuy aqueixa riquesa que 'ls nostres barcos han donant á tota la costa llevantina. Ni en *Pa-y-alls* de Lloret, ni en *Bagué* de Blanes, ni en *Caldas* d' Arenys de Mar, haurian posat tantas quillas, ni 'l mestre *Farrucha* d' Arenys hauria ensenyat á tants pilots.

—Jo que he fet tant be al meu país, moro olvidat ningú sab qui só y lo que he fet; y en cambi á cualsevol cotorra que vagi á Madrit á embolicar, lo fan governadó ó general; mes aixó no pot durar així.... Jo só massa vell y no hi arribaré á temps, pero tú Jaume, ets jove, trevalla sempre, que vindrá dia que 'l trevall de Catalunya guanyará á las malas arts dels que avuy nos perden, y creume: quan Catalunya 's mori de fam, temps ha que serán pols de miseria aqueixos que avuy nos volen fer comprar tant barato lo que 'ns portan los baixells estrangers.

¿Veus, Jaume, aqueixas hermosas estrellas? D' aquí á deu, vint, cent anys las veurán tan hermosas com avuy, fent las mateixas figuras y guardant iguals distancias.

¿Y sabs per qué? Per obehir á lleys sabias.

Puig lo mateix passa ab los pobles. D' aquí á deu, vint anys, si Deu te dona vida y salut, també veurás forts y brillants los que s' han gin governat per sabias lleys d' ordre y economia.

Adeu Jaume, m' én vaig al camarot. Vigila.

JOSEPH RICART GIRALT.

CONVERSAS

SOBRE

FETS ECONÓMICHS Y SOCIALS

CONVERSA I.

D. Rafel y En Jordi, son net, en la marina del Llobregat, á la vora del riu.

(Continuació.)

D. Rafel.—Aquest admirable conjunt de sensacions que l'home observa dins de si mateix y las necessitats que despertan, son tant innombrables y variadas com las estrellas en lo cel; mes podém partirlas en tres classes, que son: Necessitats físicas, que corresponen á la conservació del cos y de l'especie humana; necessitats morals, que corresponen á las nostras relacions ab Deu y ab los homens; y necessitats intellectuals, que corresponen á la nostra inteligencia, al desitj que sentim de saber, de coneixer las causas dels fenòmens que presenciem y estudiar las relacions d'aquestos fenòmens entre sí.

Are, donchs, be: Imaginat, Jordi, l'home posat fit á fit ab la Naturalesa. Pot ben dirse que l'seu cos estableix la separació entre dos mons. En lo seu interior te la mar: assedegada de l'inteligencia qu'estén las sevas onas fins á la platja de l'infinit y en lo seu exterior te l'immensitat de l'Univers, en tots sentits ó direccions interminable. Uneixen los dos mons de l'home los sentits corporals, com un istme

que serveix de lligam á dos grandíssims continents; y per ells, l'imatge del mon exterior passa, mes ó menos neta y pura, á fixarse en lo mon interior.

Si en aquesta situació comparém lo nostre cos ab lo mon que 'ns aguanta y las nostras flacas forsas ab las que 'ls elements desplegan, deduhím que l' home no es mes qu' un petit cuch de la terra; y si 'ns mirém aquesta ab relació ab las demés masses que componen l' Univers, lo nostre planeta 'ns sembla una petita espurna, que rodola per l' espay; mes, aquest mateix espay, que en son ilimitat sí conté á l' Univers, es concebut y abressat per la nostra inteligencia y alashoras veu á l' home moral, al home esperit, molt més gran que l' Univers é infinitament més gran que aquesta terra en la que, are fa poch, 'ns veyam tant petits y miserables com un cuch.

Aquesta inteligencia humana se contempla ella mateixa y las lleys que la regeixen estudia y també las que governan aqueix mon interior qu' ella presideix; y aixís com en lo centre del nostre planeta hi veu una mar de foch, ahont las rocas més refractarias hi estant bullint; aixís també l' inteligencia treva en lo fons del cor humá las passions que la enfosqueixen y trastornan al costat de las virtuts que li donan fortaleza, de manera que veu arrencar del mateix punt lo vici, que pel llot á l' home arrastra, y la virtut, que lo enlayra fins dalt del cel; tal com succeheix també ab l' ayre, que s' arrossega per las valls y fondaladas quan surt pesant y humit del gorch d' aygua corrompuda, y s' aixeca lleuger y transparent fins á las regions de l' eter, quant en lo mateix gorch l' aygua es pura y cristallina...

Jordi.—Aqueixas pensadas que vosté te, Avi, m' atrauhen y magnetisan y despertan en mí lo viu desitj d' estudiar la naturalesa moral de l' home y també l' Univers, ahont tenim posada; pero aixó deu sór molt dificultos y, m' apar, Avi, que no hi ha enteniment humá que pugam reunir tants coneixements.

D. Rafel.—Per l' objecte á que mon discurs va encaminat, no necessitas profundisar molt aquestas materias. Basta que t' fassis càrrech de la situació que t' he dit de l' home contemplant l' Univers y que distingeixis, en tal situació, aquestas tres cosas: L' Univers, ó sia l' mon exterior; los sentits corporals y lo mon interior.

Jordi.—Aquestas tres cosas clarament las veig y las tinch á la memoria.

D. Rafel.—Donchs si are t' fixas en la diversitat de judicis que fa poch feyam comparantnos ab lo mon y si imaginas la munió de punts

de vista que podem interposar entre l' Univers y l' home digam, Jordi, ni creus possible que tots los homens vejem exactament de la mateixa manera l' imatge del mon exterior.

Jordi.—Me sembla, Avi, qu' aixó no es possible.

PAU SANS Y GUITART.

(*Seguirá.*)

LO QUE DIU L' ÓLIVA

Primer accéssit á la Flor Natural en lo certámen de La Bisbal, 1885.

Quan ja la vila afadigada,
donant repós á son neguit,
tranquilla jau envollada
entre 'ls plechs foscós de la nit,
de la paret runosa y vella
del cementir lo niu deixant,
munto á la creu de la capella
per fer á solas mon trist cant.
Prou que de dia, quan llumena
l' esplendent sol en l' horitzó,
reclosa en ell pago la pena
de inspirá als homens asco y pó.
Diuhén de mi, que la agonia
sé apressurar ab mos xisquets
y la farúm de carn me guía
per dur á cap mos malifets;
diuhén que l' oli es ma beguda
y que, de nit, cent cops m' han vist
beure en la llántia, guarda muda
que fa la vetlla á ne 'l Sant Christ;

que escorcollant la fusta, llosa
que mina 'l corch d' etern rosèch,
pútrida carn cerco afanyosa
hont famolenca clavo 'l bech.
Res d' aixó faig; jo del boscatje
corro 'l brancám de vol en vol
y dels xiprers en lo ramatje
gronxam lo vent com en bressol.
Fréstega só, ja m' han contada
per aucellota de mal fat;
per aixó 'ls homens, esverada
m' han esquivat de son teulat.
Mes ¿y qué 'm fa, si no se 'm toca
l' amagat cau de las parets
ó de l' escorsa de la soca
hont aixaplujo als petitets.
Ni may que vingan á torbarla
la de mon niu tranquila pau,
que més me plau en ell gosarla
que baix las teulas d' un palau.
En ell per sempre 'm deixin sola
lluny de la fressa de la gent,
que 's més per mi, mentres udola,
ascoltà atenta 'l cant del vent.
Jo l' he sentit al morí 'l dia
del hivern fret, com un sospir
que entre las fullas s' escorria
dels alts desmays del cementir;
jo l' he sentit. la parla tosca
ensenyó als fills, de son cant greu,
perque 'l renovin en nit fosca,
quan sigan grans, damunt la creu.

CANSÓ DEL VENT.

Lo sol baixant per l' aspre serra
duya al Ponent son resplandor,
s' endormiscava en tant la terra
al primer bes de la foscor

y foll li deya á una donzella
 enamorat jove son condol
 mentres l' amor de la parella
 cantava alegre un rossinyol.
 Morí 'l bell temps, l' hivern venia
 quan lo donzell la va oblidar
 y d' anyoransa ella 's moria,
 que 's mal de mort lo d' anyorar.
 ¡Qué sola estás! de la rosada
 t' asseca 'l plor lo raig del sol.
 ¿Qui 't plorará quan sa passada
 sentir no fassa 'l rossinyol?
 Ab las gebradas rigurosas
 totas las flors se marcirán;
 ja las anuncian pressurosas
 las aurenetas que se 'n van.
 ¡Qué sola estás, la morta aymía!
 Ton darré amich emprén son vol;
 ¿Qui 't planyirá com te planyía
 en son cantar lo rossinyol?

Jo 't planyeré, si tot te deixa
 l' óliva may te deixarà
 y repetint ta trista queixa
 de dia y nit te vetllará.

MIQUEL LAPORTA.

JULIOL

Ja ha arribat del Juliol l' ardent bezada,
corsecant à son pas camps y verdors,
lo camí es plé de pols y l' encontrada,
respira sols ardors.

Los aucellets fugiren de las planas,
y s' amagaren dins lo bosch ombriu,
hont encara la vida resta ufana,
à despit de l' estiu.

Mimvan las fonts, los rierals s' assecan,
la terra bull al pas del caminant
la vida vegetal apar que cessa,
al calor sofocant.

Hermosos camps, hont ans lo blat s' hi veyá,
graciós brandar al pas de l' oratjol,
avuy son plans de calsinada terra,
que 'l llaurador no vol.

En los extensos prats que 'n primavera,
hi lliscava joliu tant bé de Deu,
empolsada catifa d' herba seca,
avuy tant sols s' hi veu.

Estanys de puras ayguas cristallinas,
en que s' hi ovirava encisadors
vergers de fresca y abundosa vida,
avuy fangosos gorchs.

Del mati al vespre las cigalas cantan,
en los deserts camins y en los passeigs,
y 'l pesant ceptre del Juliol aguanta,
la terra que 's daleix.

Espera ja ab frisansa la natura,
que passi 'l sol y arribi prest la nit,
per ubriacarse ab s' alenada pura,
l' oratje benehit.

Llavoras tot renaixerá á la vida,
y gosará ab dolsíssima emoció,
de la sublim, celistia poesia
que dona vida al cor.

Llavoras hi serém, nina encisera,
sota 'l mantell inmens de l' infinit,
quan adormida restará la terra,
en la serena nit.

Assistent al concert de l' estelada,
ab las alas potents de l' ilusió,
voleyarém amunt vers l' encontrada,
d' angélich resplandor.

Sentint lo bategar suau, puríssim,
de nostres jovensans y verges cors,
se desclourán abdos al bes dolcíssim,
de rosada d' amor.

EMILI TARRÉ.

LA PESCA DE LA TRUYTA

EN NOSTRES PIRINEUS CATALANS

o peix d'aygua dolça preferit dels gastrònoms es la truyta salmonada, pescada no lluny de las fonts dels rius que baixan de la cordillera de nostres alts Pirineus: lo Segre, lo Fresser, lo Ter y sos afluents; y de allà de la frontera lo Tech y la Tet.

La truyta vol aygua viva molt freda. Se comença á trobar de 700 á 2.000 m. d' altitut y més. Se diferencia dels demés peixos d' aygua dolça, per lo context de sa carn forta com la del peix de mar, com lo del llobarro al qual te molta similitut. Una singularitat: las truytas de certs rius son salmonadas, es dir, tenen la carn rosada com lo salmó, y altres la tenen blanca; las primeras son preferidas per més gustosas. Las truytas salmonadas son clapejadas á l' esquena de pichs castanys y rogenchs; las altres son negres y clapejadas de pichs vermells. L' aygua ahont viu la truyta es tan freda que cap altre peix hi podria viurer; aixó fa que 's troba sola, ben sola; sols li fan conversa las hermosas ombelíferas, los créixens, los acónits, baladres y demés plantas frescals que vorejan los torrents de nostras montanyas, á la ombra de faigs, pins y abets.

La truyta es tan amiga d' ayguas fredas que 'l temps de sos amors es al cor del hivern: de Novembre á Febrer. La femella deposita á la vora de l' aygua un miler d' ous que 'l mascle fecunda fregantlos, passántlosi per sobre; pero es un peix tan vorás que apenas nascu-

das los pares se las menjan, pero se n' escapan molts: si no fos aixís n' hi hauria un mener. Fan avia de creixer; pel Juliol y Agost ja fan prop d' un pam. Quants anys pot viure? Es difícil de respondre; pero per las truytas agafadas en los grans llachs de la Suissa, hem de creure que viuen molts anys.

En 1884, á 20 de Juny, trobantme á Myon, sobre 'l llach de Ginebra, vegí agafar una truyta que pesá 40 lliuras. En nostres rius, las que tenim més grossas son de 5 á 6 lliuras, y vull créure que si no venen més grossas es per causa de la destrucció que 'n fan las llútrias que n' hi ha un pudrimener en tots los torrents enmalesats de nostras montanyas.

La truyta es lo peix més viu y aixirit d' aygua dolça: la tenca, lo barb, la bagra y l' anguila se deixan agafar ab canya, encare que vegin al pescador ben assentadet sobre d' un roch á la vora de l' aygua, Pera pescar la truyta ab canya 's necessita astucia, coneixement y sobretot delit.

Deixarém los filats, enfilas, esparvers y singlóns, pesquera poch digne del ver *sportsman* y 'ns ocuparem sols de la canya.

Ab la canya 's pesca ab mosca, cuch y llagostí. La pesca ab mosca es la més divertida y la preferida per los pescadors aficionados. La canya ha de ser prima y llarga; la llinya se compon d' una part de fil ó cordillet de seda y set parts de pel de cuca, de manera que la llargaria de la llinya es doble que la de la canya. Al cap d' avall del pel de cuca, á un metro de separació, hi ha dos àms guarnits de moscas artificials; al dir mosca artificial se compren imitació de molts insectes alats que agradan á la truyta, las quals s' imitan molt be ab plomas de coll de capó ó de gall.

Bé: ja tenim l' esquerpa á l' esquena y la canya á la mà; baixem riu avall, y fent voleyar la llinya, la llansem á gran distancia en un punt determinat, de manera que tirant á contracorrent las duas moscas lliscan y volan sobre l' aygua com si fossen de debó.

La truyta s' está al fons de l' aygua y casi sempre amagada sota 'ls rochs y penyas, pero te la vista molt fina: al veurer la mosca 's tira sobre d' ella com un llamp y fins no li dona temps de caurer, puig que sovint salta com la llissa á un y dos pams fora de l' aygua pera agafar la mosca al vol. Aixó sols, de veurer saltar las truytas, diverteix encara que no s' agafin.

Lo pescador de mosca necessita tenir dalit, puig que l' exercici que fa ab camas y brassos es molt violent: no pot estar parat un moment, ni deixar de tenir lo bras en moviment com si portés un llarch.

fuhet á la má. Ademés ha de tenir práctica y habilitat al llensar la llinya, evitant que s' enganxi pels arbres.

* *

La pesca ab cuch es diferent; la llinya ha de ser de la mateixa llargaria que la canya, lo pel de la cuca d' uns tres pams; á un pam de distancia del ám un tros de plom arrodonit, porque, adhuc en las corrents y revetgs, l' ám se mantinga sempre á fons. Al ám s' hi enfila un cuch de terra ó un llagostí; la truyta que es molt vóras se l' engola tot; pero també es pesquera cansada, puig s' ha de saltar de roch en roch y anar sempre ribera amunt, tirant l' ám al peu dels rochs y en mitj de la corrent, si á la primera vegada no pica, es inútil d' insistir, s' ha de cambiar de punt. Tant pera pescar ab cuch com ab mosca lo pescador no s' ha de deixar veure may per la truyta la qual al véurel s' amaga tot seguit sota 'ls rochs y ja no surt més.

Cada any me diverteixo ab los pescadors de canya aficionats que venen á estiuhejar en la vall de Prats: se creuhen que la truyta s' agafa com lo barb, que es peix tan tonto com ell. S' assentan sobre una penya, lo cistellet d' un costat y la petaca de l' altre, passen horas enteras mirantse de fit lo tap que no s' enfonza may; y cada dia fan lo mateix sense agafar una sola truyta, pero per aixó no 's desaniman. Cada any me vaig convencent de que la pesca es, no una diversió. pero sí, una passió que domina totas las demés.

En la vida del *sportsman* hi ha aficions estremadas que duran tota la vida, com es la cassa y la pesca. Tinch un amich que ha sigut un ver Nemrod; ara ab los anys ha perdut lo dalit y lo pitjor es que li ha vingut dolor á las camas y está impossibilitat; donchs se fa tragar dins sa cadira de brassos al balcó de sa cambra que dona al hort de sa casa, y ab una escopeta de saló tira als pardals y demés aucells que 's posan sobre 'ls arbres... S' ha resignat á deixar totas las demés costums, pero lo qu' es aquesta tant com son bras puga aguantar la escopeta, n' aprofitará.

Es una afició boja la que 's té pera la cassa y la pesca; tinch las duas y francament, me seria difícil dir quina es la preferida. Per lo pescador, la pesca de la truyta es lo *non plus ultra* de la afició, com la cassera de perdius per lo cassador. Aixó se compren: com més dificultat hi ha més creix la afició. Una perdiu assassinada á la espera, un se 'n dona vergonya; pero la que al novembre peona dins la maleda, que fa bojejar al perdiguer y que al últim bóta de lluny, xiricant

y brunziant com si portés cascabells á las alas... ab quin gust se li fa fer lo capgirell! Cau á terra com un cabás, rodolant encara del impuls que porta! Ab quina afició un mira la ferida, bufantli las plomas del grapó! Qué orgullós, qué satisfet un está! Ab quin plaher s' acaïcia 'l gos que vos la ha portada! Lo cassador, en aquell moment sent una satisfacció tan gran, que dupto n' hagi un' altra que la iguali.

Donchs per la truyta es lo mateix: quan, després de paciència y astucia, mitj ajupit per no ésser vist, tira la llinya ab lleugeresa á sobre l' aygua, en un gorch rodejat de penyas graníticas, al peu de la cascata escumosa, y que salta una grossa truyta agafant la mosca al vol — lo cor allavors bat ab violencia; un está més que conmogut, porque al tirar desseguida 's pot rompre la llinya, puig la forsa muscular de la truyta es extraordinaria; se li dona fil, se la deixa fer, corre d' un cap de gorch al altre, 's fica sota penya — un va tirant á poch á poch, á la vora, fins que al últim, cansada y rendida, 's deixa agafar ab lo xalabret... ¡Quíns salts y bots, y quinas sachsejadas dona dins l' esquerpa, ants de morir!

La meva afició de pescar la truyta es tan gran, que una vegada volguí anar á pescar ab canya á la ribera y gorchs de Carencá, qual distancia de Prats de Molló es de 10 horas. Fou al 83, l' endemá de la Mare de Deu d' Agost.

Me provehi de tot lo necessari; prenguí un matxo ab un guia: en Joan Borrat, lo famós cassador d' isarts. Sortirem de Prats al clarejar lo dia, seguint la alta cordillera dels Pirineus. A las sis del vespre arribárem á la barraca de Fontpedrosa, sobre la mateixa ribera de Carencá; hi passárem la nit.

Al veurer aquell torrent impetuós, formant, en mitj de rocám, escumosas cascatas á 2.500 m. d' altitut, en riberal desert, escabrós, vorejat de pins decimats y arrabassats pels huracans, encaixonat per altas y espadadas cingleras...

—No, may cap pescador de canya ha pujat per aquestos cims, ja pot estar segur que vosté es lo primer; me digué en Borrat.

—Jo ho crech com tú, li responguí, y si las truytas dels gorchs de Carencá s' han esgarriat per aquí, compta quina pesquera farem.

L' endemá, á punta de dia, al torrent; vinga canya y esquerpa y torrent amunt. En Joan aná per las sevas, mirant si podria matar un isart; nos haviam de tornar á trobar als gorchs.

Donchs ni una truyta; me semblava impossible!... Es que no co-neixen lo cuch... probem ab llagosti... tampoch; cap picada! La mosca... lo mateix!... Vaig anar pujant durant duas horas, aburrit. La matinada fresqueta, lo cel blau; lo sol daura los cims de la coma dels gorchs; silenci imponent, magestuós, interromput solsament per la fressa del torrent que s' estalla pel rocám.

Per fi, al cap de duas horas, vaig arriuar al gran gorch de Carencá, anomenat lo gorch de las truytas. En nostre escrit: *Excursions y cas-seras*, publicat en lo suplement literari de LA RENAIXENSA, se troba la descripció dels gorchs de Carencá y en particular del gorch nomenat de las truytas. Al arriuar, ja las vegí saltar sobre l' aygua límpida del llach, y á un metro de fondaria las veyá passar á vols, la major part truytas d' una á tres lliuras.

Ben cert qu' eixos gorchs, situats á 2.700 metros d' altitut, en mitj d' una naturalesa selvatje, rodejats de congestas y clapissas no havian may vist cap pescador de canya. Prou ho coneguí ab las truytas que sens temor se 'n venian cap á mi, sens dupte pera considerarme, sorpresas de mon atreviment.

Amagat, ajupit detrás d' una penya, llensí la llinya ab una destresa admirable: las duas moscas volavan sobre l' aygua clara, límpida que cap ayret arrugava; las truytas al véure las moscas se juntavan á vols y las seguian saltant y joguinejant en mitj d' ellas. Cambiava de pueste, era lo mateix; ni una volgué picar.

En aixó, mon company, en Borrat, se juntá ab mi com era convingut; al véurer que las truytas se burlavan de mi, me digué:

—Es en vá, no n' agafará cap: vosté creu que lo que veu son truytas... Cá, han de ser! Son las bruixas dels gorchs que n' han pres la forma, las mateixas que ballan la farandola al entorn en mitj de trons y llops. Créguim: no las inquieti, nos en podria resultar mal.

—Si?... Tú ho creus?... Donchs espera un poch, veyám si 's burlarán de mi... Vaig tirar la canya per qui enllá. —Dónam l' escopeta.

—¿Qué vol fer?

—Ja ho veurás...

Al moment que las truytas puja an a flor d' aygua saltant, las hi vaig tirá una perdigonada; quatre quedáren de panxa enlayre; pero tampoch las poguí haber, puig s' anavan enfonsant y desapareixian dins la fondaria blavenca del gorch. aixís es que no poguérem saber lo gust que tenian las truytas de la ribera y gorchs de Carencá. Es vritat que l' any següent, al fer la cassera als isarts, hi parárem á la nit enfilas y singlons y n' agafárem més d' un quintá.

¿A qué, donchs, atribuir lo no volguer picar cap truyta? May semblant cosa m' havia succehit; y á fè que he pescat en molts rius dels Pirineus!

Ma opinió es que la truyta que viu á 2.700 m. d' altitut es una excepció: se diferencia de las demés; ha de tenir un altre modó de viurer; m' explicaré: en nostres rius, la truyta sol pujar fins á 2000 m. d' altitut; més amunt ja no se 'n troban, pocas son las excepcions. He pescat en los rius Ter, Tech, Tet, Fresser, Segre, Salat (Ariège), Gave de Pau, y en molts de sos afluents, per aixó he pogut fer la observació que acabo de referir. De manera que la truyta que 's troba en los estanys de Carencá, á tan gran altitut, es una excepció. En efecte, un se demana cóm poden viurer las truytas d' aqueix gorch durant un hivern que dura nou mesos, y que sobre 'l gorch gelat hi ha 15 ó 20 metros de neu?

La conservació de las truytas se deu á la configuració geològica del gorch, que té una fondaria desconeguda en forma d' ambut, probablement lo cráter d' un volcán. A l' hivern las truytas baixan á profunditats ahont la temperatura de l' aygua es per ellas soportable; així se salvan. A la primavera, que en eixas regions comensa á primers de Juliol, la neu se fon, surten de sas presons de glas, s' espargeixen pel llach, per son trahent, ribera de Carencá avall, fins á la Tet. (1) Lo esqué que solem emplear pera pescar ab canya, com lo cuch y llagosti, no 'l coneixen, com tampoch las moscas artificials. Se nodreixen de insectes que 'm son desconeguts. Probi la llagosta sense alas que tant abunda lo estiu en los glebers de las altas serras, pero fou en vá.

Després d' esmorsar, á las 11, abandonárem aquellas tristes soletats, pujárem al cim de la montanya de las set creus de Núria y baixárem vers lo santuari ahont hi passárem la nit.

Fou una pesquera desgraciada qual recort no se 'm olvidará may. No desespere pas de tornarhi ab bona provisió de tota mena de moscas artificials inglesas, de las que se serveixen pera pescar la truyta en los llachs dels Alpes. Recomano eixa pesquera á mos consocis excursionistas que van á Núria, puig que del Santuari als gorchs de Carencá es cosa de duas horas de pujada. Veyám si tindrán més sort que jo.

G. BOSCH DE LA TRINXERIA.

Prats de Molló 10 Agost 1886.

(1) Dels estanys de Carencá surt la ribera del mateix nom que passa á Thués (Cerdanya francesa) y se junta ab lo riu Tet.

À LA VORA DEL MAR

Aneu vosaltres, à qui 'l mon encisa,
 Sos plers à disfrutar,
Que la beguda que 'n son càlzer brinda
 Al fi os amargarà:

Aneu, que mentres en luxosas salas,
 Catifas trepitjant,
Resplandirne veureu raras aranyas
 De transparents crestalls,

Fresca catifa de menuda arena
 La platja 'm donará,
Y d' un aixam d' estels la llum tranquila
 Veuré jo rutilar.

¡Que allí 'l brugit à vostre ohido sona
 De cent llavis rosats!
¡Que 's respiran perfums! ¡que hi ha armonias!
 Aneu, ¡aneu en pau!

Aquí seré ¡y acompassat ¡arriva
 Lo brugit de la mar;
Aquest ¡al menys no 'm pot llevar la calma,
 Enuig no 'm pot causar.

Millors perfums que las marinas auras,
No ambiciono pas;
Bástam la brisa que lo front m' oreja,
y 'l cor me fa aixampar;

Bástam mirar en l' horizó la lluna,
Alsantse ab magestat,
Ab s' argentada llum damunt las onas
Reflexos mil formant;

Ohir lo cant que 'l mariner entona
De los remes al compás,
y al mitj de aquesta calma misteriosa
Mas penas recordar.

¡Aneu! aneu! que, trist, jo allí faria
Ab vostre goig, contrast;
Deixeu que curs á mas ideas doni
Voreta de la mar.

JOSEPH CORTILS Y VIETA.

LO CASTELL ESFONDRAT

Enllà d' allà t' oviran los fills de aquesta terra
quan al treball endressan son pas adalera:
tota la vall dominas per sobre de la serra,
avans, com centinella entre remors de guerra;
avuy com trist invàlit de tots abandonat.

Molts dels que fan la via creuhant esta enconrada,
ni saben qui va alsarte, ni qui t' ha destruit:
uns plens d' indiferencia, no 't donan cap ullada:
altres de tu s' apartan com d' ànima apenada,
y molts que ets cova creuhen 'hont nia 'l mal-esprit.

Ningú ja se 'n recorda de ta passada historia:
ningú dels anys que contas la xifra sap citar:
los vells no poden ferne als joves cap memoria.
de si varen alsarte pera la patria gloria
ó si per sa conquesta los enemichs guardar.

Tas torres esfondradas; los munts de pedras mudas
que al teu voltant s' apilan com si ab son propi esforç
volguessen altra volta alsarse resolutas
reconstruhint las formas per sempre més perdudas
que havian sabut dalshi nostres antecessors,

Cubreixlos herba humida, terra mitj enllotada,
vil sementer d' insectes que 's mouhen dintre 'l fanch,
com si sigüés la fossa, hont jau mal enterrada
amiga y enemiga llegió. que en lluyta irada
alli caygué y la terra no hagués begut sa sanch.

Encara al que s' hi acosta pera esbrinar tas gestas,
llegint en tas llambordas emblemas mitjs borrats
esculpturats pel geni encés dintre las testas
d' aquells patricis que eran artistas en las festas
y pera 'l jou trencarne, los més ardots soldats,

encara sent la flayra despresa de tas runas,
aquella flayra humida d' hervám marcit y flors
mil voltas reproduhidas y mil fetas engrunas,
que més que flayra sembla fetor de las llacunas
ó haf de la barreja de terra ab cossos morts.

Llambordas mitj partidas han rodolat per terra;
altras á otras sostenen y murs forman ensemps;
parets negres com negre la historia que s' hi enterra,
que tan las ha ennegridas la furia de la guerra
ab sos horrors, con l' hálit enmatzinat del temps.

Quan brilla 'l sol, t' asembles al vell que s' hi delecta
pera cercar la ufana que 'ls anys se li han endut:
y l' eura que s' enfila en tas parets subjecta,
en gotas de rosada la llum brillant reflecta,
com si ab diamants natura cubricte hagués volgut.

Al cap-al-tart d' hermosa tarde d' estiu serena.
lo sol s' amaga enrera del cim que á tu 't serveix
de basament, y ab tintas brillants de tota mena,
lo fondo hont te destacas ab vius colors llumena,
que més que aureola incendi sembla que 't consumeix.

Y quan la nit s' acosta y romp las negras ombras
la lluna, com mortalla que sobre 'l mon s' esten,
als nins y á las donzellas y als homens fins assombras,
que veuhen de ton fondo eixir follets y sombras,
ab blancas vestimentas que fa volejá 'l vent.

Mes, quan pahor escampas per eixas ençontradas
es quan lo tro retrunya per serras y per camps,
y per damunt tas torres veuhen agomboladas
las boyras, com si fossin en lo teu si engendradas
y de tas lladroneras eixissen tots los llamps.

¿De quin lliqatje fores en l' aviór la ensenya
que al extingirse 't deixa aquí tot sol y vern?
¿Per qué de ta existencia ningú'n sap la ressenya?
¿Per qué la gent quan passa pel teu costat se senya
com si los marlets fossin las portas del infern?

Jo, quan á tu m' acosto y 'ls palis atravesso
torvant son trist silenci germá del de la mort,
quan á tas cambras buydas los meus paßos endresso,
y sento ressonarlas, sense temor m' adresso
creyent que per coneixet es l' eco lo ressort,

Y escolto veus llunyanas dolsas y amorosidas,
y grats remors de besos que 'l cor me fan glatir,
y veig dos joves vidas donant al mon més vidas,
y aquestas alegrías de sopte mal-feridas,
y en busca de més gloria á un noble brau partir:

Veig á una dona jove per los seus fills voltada
mirant ab melangia per l' ample finestral:
una cabalcadura que baixa desbocada,
un escuder que porta noyas de mort soptada
y sento plors que torban la cambra marital.

Despres dos nins fets homens; la terra conmoguda
per los alarbs que venen la patria á conquistar
en los marlets la ensenya de Santa Creu volguda,
mil nobles que s' aplegan pera donar batuda
á la muslima rassa que 'ls vol esclavisar.

Despres la fera guerra; la mort fentse senyora
del baluart invicte y dels seus defensors,
á impuls de la valenta com vil gent invasora
que deixa, esparverada, al apuntar la aurora,
si al baluart ab gloria, sens vida als seus senyors!

¡Ab quin dalé respiro l' oreig que tos murs beza
 tenyits per sanch de mártirs y pels llamps calcinats!
 me sembla la alenada de tos llavis despresa,
 ¡oh patria! que ve á dirme la colossal empresa
 dels héroes que aquí jauhen pera sempre oblidats.

La gloria catalana revifa entre ta runa;
 veniu, mos compatricis, sas gestas á sentir:
 jo sé tot lo que diuhen aquí 'ls raigs de la lluna:
 la flor que la ventada d' hivern fa pols y engruna,
 lo cuch que s' hi arrossega com per lo cementir.

Veureu com al saberho, los nins ab goig s' encantan ,
 com venen las donzellas á enamorá als donsells:
 ¿quí son los que al mirarte s' allunyan y s' espantan ,
 si á l' ombra de tas euras los rossinyols hi cantan
 y dintre de tas runas hi nian los aucells?

SIMÓN ALSINA Y CLOS.

A M' AYMÍA

Las perletas finas
que 'm roban lo cor
las guarda ta boca.
qu' es gay niu d' amor;
violas y englantinas
son alé li han dat...
fins l' oreig que passa
resta perfumât.

Ton cós es lo lliri
que 'l vent pot vinclar,
n' es blanca y esbelta
ta petita má,
y fan mon martiri
donantme díssort
tas rulladas trenas
negras com ma sort.

Jo sé que ets bonica
com la murtra en flor;
jo sé qu' ets modesta
com malva d' olor;
sé qu' ets joya rica
de valor inmens...
mes no ab ta bellesa
mon amor encens.

Nó!, no es ta hermosura
lo que á mi 'm té escláu:
lo que més m' encisa,
lo que més m' atrau
n' es ta pensa pura,
son tos pús ideals
que fan que m' enlayris
á espays eternal.

Quan miras la lluna
brillá en lo zenit
la teva animeta
cerca l' infinit,
perque vols tot d' una
poguerhí volar
y... pobre poetisa
¡no hi pots arribar!

Llavoras conmosa
te 'n vas á pregar
y veus á la Verge
que 't vé á consolar,
la guaytas radiosa
pe 'ls nuvols volant,
ab manto d' estrelles
per un cel brillant.

Llavoras recordas
que ton cós es fanch,
de tos ulls ne brollan
llágrimas de sanch,
revibran las cordas
del teu sentiment
y als aucells esplicas
lo que ton cor sent

Llavors jo voldria
sentí 'l que tu sents,
óurer en tos polsos
los teus pensaments;
y així oviriam

á la hora tú y jo
las regions serenas
de la inspiració.

Nó!, no es ta hermosura
lo que á mi 'm té escláu;
lo que 'l cor m' encisa,
lo que més mé atráu
n' es ta pensa pura,
l' ideal de ton cor;
oh bella poetisa:
¡jo 'm moro d' amor!

J. BLANCH Y ROMANÍ.

INTIMA

¡Oh! Tu que de ma vida fadigosa
Ab raigs d' amor la fosquedat aclaras,
Tu que ab caricias mas amargas penas
Mitigas, calmas,

Tu que suau bálсам bondadosa vessas
De mon cor trist en las sagnantas llagas,
Tu que 'm preparas per ja próxim dia
Ditxa inefable;

Quan en moments de soletat m' aymia,
Vers l' infinit lo pensament enlayras,
Y al Etern pare, fervorosa, elevas
Muda pregaria;

No deixis may de suplicarli ansiosa,
Ja que m' envia desventuras tantas,
La fortalesa necessaria 'm dongui
Per soportarlas:

Y Deu, que sempre, á qui ab puresa prega,
En las borrascas de la vida ampara,
A nostre amor concedirá, propici,
Dias de calma.

JOSEPH CORTILS Y VIETA.

UNA FONTADA

Los barcelonins que, fugint de la calor del plà, estiuejan durant los mesos calorosos de Juliol y Agost en las frescas y regaladas valls de nostres Pirineus prompte entre ells se coneixen, prompte existeix entre las familias un llàs de bona y franca amistat com si sempre s' haguessen conegut. Los dias son tant llarchs! lo *dolce farniente* tan estimat! Los quefers y costums de la vida de ciutat son posats de recó; s' adoptan las costums de la vida del camp. Las senyoretas ab sombreros de palla d' amplas álas, vestidas de teixits clars elegants, calsadas d' espartenyas bordadas, sombrilla y *alpenstock*, pujan per las serras, cullint floretas de montanya, fent ramets de xucla-mel, clave-llinas, margaridoyas y rosellas, que 's posan ayrosament sobre llur sombrero. Los joves, vestits de dril, barret de palla, una flor à la botonera de la americana... un ga'lantejar y flirtejar que dura del matí al vespre. També que animadas, que alegras son las fontadas y excursions que s' organisan à las fonts frescas y sitis pintoreschs de la vall! Avuy al santuari del *Coral*, demà à la font de *Sant Antoni*, à la font dels *Mil gustos*; un altre dia, ascensió al puig de *Costabona*, à las ruinas del convent de *Santa Margarida*, de coll d' *ares*, à la torra del *mir*, à l' ermitatge de *Sant Guillem de Canigó*, etc., etc. Hi hià en

nostres Pirineus indrets tant agradables! tant atractius! Tothom sempre està disposat; l'ayre es tant pur, tant fresquet que 'l sol no ofen; ademés que la vall està rodejada d' ombrivolas rouredas y castanyedas que donan una frescor delitosa.

Lo dia 23 d' Agost de 1886, los estiuejants de Prats de Molló, projectárem una diada de camp á la masía de la *Plana* ahont se troba la rica font dels *Mil gustos*; una hora de pujada; á mitja serra, sota la torra del *Mir*; aygua abundant, gelada, que surt d' una penya, rodejada de creixens y ombelíferas, ombrejada per verns y freixas; glebers encatifats d' hermosas floretas (á 1.200 m., d' altitut); rica vista: lo *Canigó*, *Plá Guillem*, *Costabona*, lo riberal del *Tech* fins á *La Preste*.

Sortirem de Prats de bon matí, las mamás á cavall, la jovenalla á peu, un dia hermós, seré, no més algun borrhall de broma sobre lo *Canigó*. Som una vintena... quín delit tothom! las senyoretas s' enfilan dalt la serra com daynas, cullint floretas ensá enllá, extasiantse devant las rossas carlinas esbadadas al sol. La cabalcada de las mamás segueix endarrera; tota la comitiva va serpejant camí amunt; l' oreig del matí fa voleyar algun sombrero que rodola rost avall... crits, riallas corrent darrera d' ell...

Arribém á la font, vinga l' esmorsar saborejant la rica aygua de la font dels *Mil gustos*, 5 gr. centig., lo vas queda tot entelat, s' ha de veurer á glops de tant freda.

Apa! noys, aném pel dinar!... uns arreplegan llenya, altres preparan los fogons ab quatre pedras per l' arrós y l' estofat; lo rich enciam de pebrots, tomátechs, sebas y escarola posat en fresch al toll de la font. Mentres lo dinar cou, tot lo jovent á correr, esbargintse per los glebers, pujant al cim de penyas, buscant punts de vista, herborejant, perseguint papallonas... Una corda lligada entre dos arbres serveix de balancer, y vinga gronxarse en mitj de crits y riallas. L' exercici, l' ayre fresquet, la font dels *Mil gustos* desperta la gana y fa badallar. Tots veuen uns tras altres ensumant l' aroma suculent de l' estofat de badella.

De cop se sent lo primer toch de campana... s' ha tret l' esquella del *Moreu* pera avisar á la gent escampada que 's va á tirar l' arrós á la grasala, arrós ab pebrots y tomátechs d' ahont las camas y álas de pollastres sobressurten com d' un camp de batalla, en mitj de bombollas y escuma del such saborós. No 's fá esperar lo segon toch de esquella... á taula! á taula!... oh *joya!* una blanca toballa es parada sobre 'l gleber sota l' ombrivola arbreda... vingan pedras per asiento y formar rotllo á l' entorn, tothom assentat, plat y forquilla sobre la fal-

da. Ara! ara!... la cuynera porta la grasala d' arrós... quin sospir de satisfacció! tothom ensaliva; quin perfum més rich al destaparla! faria retornar un mort!... quína gana! quínas caixaladas!... y lo fresch y virolat enciam!... lo succulent estofat! la cuixa d' anyell rostida!... lo tot arregat de bon vi de Banyuls!... A postres cada hú diu un brindis, versos; se trinca á la salut dels presents y ausents. Se passa la tarde digerint, estirats sobre lo gleber, fent jochs de mans, jugant als quatre pilars. Al cap vespre s' empren la baixada, retorn á la vila, cada hú á sa casa, projectant altrás fontadas.

Per la nit, reunions, tertulias, comedias de saló... l' estiu passa que un no se 'n adona.

Ve 'l Setembre, ja las nits y matinadas son fredas; l' humitat de las fonts sota 'ls arbres incomoda. L' alegra comitiva se disgrega; es cas de tornar á la ciutat comtal; uns segueixen als altres. Que tristos son los adeus!... no falta alguna llagrimeta... fins l'any vinent si á Deu plau!... y l' any vinent qui sab hont serém!... podrem encara trobar-nos tots reunits!... Quantas abraçadas y encaixadas de ma!... Adeu siau! Adeu siau!... parteix lo *landau* y mocadors y sombrillas volean enlayra... Adeu! adeu! á reveurer!...

Eixa franca amistat de la temporada d' estiu no 's troba en lloch; las bonas relacions d' eixa vida en comu no s' oblidan may més.

C. BOSCH DE LA TRINXERÍA.

Prats de Molló 29 Agost 1886.

LA MORTA-VIVA

Morta diuhen qu' es,
Mes jo la crecch viva.

V. Balaguer.

Desperta, 's mou, s' endressa triumpfal la Morta-viva;
Los brassos, fet á trossos lo ferro que 'ls captiva,
Al cel alsa lleugers;
Y l' envetjós, á qui era sa mort grat espectacle,
Les paumes del martiri veu en sa ma, oh miracle,
Mudades en llorers.

Lo vert ram en la dreita, la citra en la má esquerra,
Renova 'l gloriós cántich ab que engisá la terra;
Y en son invicte front
Lo foch que l' entusiasme, lo goig y l' amor pinta,
Borra ab ardentes flames la vergonyosa tinta
Del ya oblidat affront.

¡Yo 't conech, noble Verge! Tos cabells d' or cenyia
Corona d' englantines y roses, quant un dia,
ab mots de sucre y mel,
De amor y gentilesa dictavas al mon règles.
Y la ombra illuminavas d' aquells boyrosos segles
Ab un auba del cel.

Tu, banda d' or y seda del paladí creuhavas
Al pit valent, y símbols de fé y valor pintavas
 En son ferreny escut;
Tu, quant la nit venia, d' ombra y de dol coberta,
En los castells tenias una finestra oberta
 Al gemecant llahut.

Sens por á Rey ni á Papa, garrida, solta y lliure,
Corrent palaus y places, mesclavas lo foll riure
 Ab delitós cantar,
Y als pobles com als prínceps les veritats dels sabís
Ab grans rialles tu dies per los gotjosos llabís
 Del aplaudit joglar.

¡Oh filla primogénita de la antigor llatina!
¡Dels trovadors alegres subirana regina!
 ¡Mestra del Gay Saber!
Si en tes mans falagueres gents d' una dura rassa
La citra, engalanada de flors, d' un cop d' espasa
 A trossos varen fer;

Si furients arrancaren á ton front de poeta
La corona de Isaura; si flagellada y nueta,
 Per escarny més amarch,
Dels palaus y dels temples, com una esclava ignoble,
Al carrer te tiraren, pera envilir al poble,
 ¡Oh musa d' Ausias-March!

No, no 's gelá paurosa dintre tes nobles venes
La sanch de tos grans avis, ni en ton cor, ple de penes,
 S' esglayá l' esperit;
Perque en ciutats y en viles, en planes y en montanyes,
Lo bon poble, donante lo foch de ses entranyes,
 T' acaroná á son pit!

Allí, dormida al ombra d' humil trespol de palla,
Als ecos carinyosos de popular rondalla,
 A un altre temps millor,
Entre daurats ensomnis de amor y jovinesa,
Volava la teva ánima, en triple foch encesa,
 De Fe, Pátria y Amor.

Y d' eixe jorn l' aubada punteja ya, oh madona;
 Com al cavall de guerra clarí que lluy resona,
 Avuy te despertá
 Veu que ab acent profétich te mou á nova vida,
 Y aguaytant á la fossa, hont jaus tants sigles, crida:
 «Oh Llatcer, alsat ya.»

Veu santa que ensemps junta, pera ennoblir als pobles,
 Los himnes del pervindre ab les antigues cobles;
 Ubriacadora veu,
 Que al mon li diu: «¡Germanes son sempre les victories!
 Vingau, vingau, poetas, y de totes les glories
 La gloria del hom feu.»

¡Oh Musa dels trovaires! ¡Oh Verge llemosina!
 Al grat appel responga vuy ta cansó divina;
 Y al cántich dels germans
 Unix la veu dolcíssima que 'l mon recorda encara,
 Y que de nou á rebre, gotjós, ya se prepara
 Ab picaments de mans.

TEODORO LLORENTE.

¡A CATALUNYA!

AB MOTIU DE LA RESTAURACIÓ DEL MONESTIR DE SANTA
MARIA DE RIPOLL.

¡¡Al-laluya!!

Desperta, volguda patria,
tos lloers han secat prou,
de ta espléndida corona
ja han robat massa florons,
prou de befas y d' escarnis,
prou cadenas, prou grillons.
Conserva ta bella parla,
que la fé t' ajudi en tot,
lleys y drets no 't desemparin,
tingas honra, seny y cor.
L' hora nostra es arribada;
ja 'l crit de *Resurrecció*
lo Deu de los grans judicis
fa resonar á Ripoll;
nostra veu devém juntarhi
fem chor, aixordant los trons,
y á n' aquell pilot de runas
imatje de nostra sort,
cridemli, com altre Llatzer,
¡aixecat; d' eix llit de pols!
y veurém com una ossera
que sotraqueja, 's con mou,
se belluga, torna á creixer,
y reb vida un altre cop.
Catalunya, es eix cadavre

¡massa tips están los corbs!
Demli vida altra vegada,
te Ripoll, ja te 'l bressol
que va ferla gran y lliure,
que va darli gloria y nom;
aixecant aquellas pedras,
arborem antichs penons,
venerant santas despullas,
hoñrém á nostres majors.
Obehim com mansa ovella
á la veu del bon Pastor.
Nostra patria avuy nos crida:
si alguns fills que semblan borts,
la motejan y escarneixen,
ja som bon grapat los bons
que cridats per l' ¡Al·leluja!
y 'l toch de ¡Resurrecció!
darém gloria á nostras glorias,
farém nou lo nostre nom.

JOAQUIM CABOT ROVIRA.

Pascua de Resurrecció, Abril de 1886.

INFLUENCIA DE LA INSTRUCCIÓN

EN LO BENESTAR DE LA CLASSE PROLETARIA

L'ORGANISME social se compon de membres actius, de membres viciats y de membres ineptes. Respectar los drets dels primers, sense exclusions ni preferencias, procurar que disminuhesca lo número dels segons, ja que es impossible extingirlos, y admetrer los tercers com una càrrega de justicia imposada per la fraternitat; heus aquí quina deu ser la síntesis de nostras aspiracions, la pauta de nostres actes, si volém que la societat sia estable, si volém que sia ordenada, si volém que sia progresiva.

Son membres actius de la societat no solament los que ab llur intel·ligencia ó ab llur treball corporal atenen á las necessitats de la vida, sense danyar la propietat agena ni ser gravosos á ningú, sino que també los que disfrutan de riquesas degudas als esforços propis ó als de llurs predecessors, que los hi permeten coadjuvar per medis diversos á la prosperitat comú; sempre, emperó, que no traspassin las fitas de la legalitat. Son membres viciats, no solsament los criminals y 'ls vagamuudos, sinó que també los que no posant fré á llurs passions, donan funesta inversió al fruyt de llurs subors, entregantse obcecadament al vici, en detriment de la salut, del porvenir y del decoro propi y de llurs familias. Son, per fi, membres ineptes, los

alienats, los que no han arribat al complet desenrotllament de las forsas físicas, los privats de guanyarse la subsistència, ja sia pel pes dels anys, ja á conseqüència de malalties ó de altres accidents desgraciats.

Puig entre los membres actius de la societat existeixen duas classes, que podriam calificar de activitat relativa y de activitat efectiva, no estaré de mes que procurém investigar si son lógicas las prevençions ab que se miran; en quin punt llurs aspiracions coincideixen, y si partint d' ell, seria possible armonisar los interessos de l' una y de l' altra.

Salvo honrosas, y per sort no raras excepcions, com l' obrer no te participació en las utilitats, ni sofreix, de un modo directe, las conseqüèncias de las perduas del establiment fabril, taller, etc., en que treballa, aquestas no 'l preocupan, y sol considerar excessivas las primeras; així com lo fabricant, empresari, mestre, etc., mes sovint considera y tracta als obrers com á individus sotmesos al treball á forsa de la apremiant necessitat, y sempre disposats á sisar los esforços que se creu ab dret á exigirlos, que com á col·laboradors intel·ligents, sense quin concurs lo seu capital hauria de permanecer inactiu. Heus aquí l' origen de las prevençions aludidas; lo fabricant procura que 'l capital li produhesca lo major interés possible; l' obrer se creu explotat, també voldria major guany.

Ja que, com queda dit, coincideixen en una aspiració lligítima y respectable, sempre que se puga satisfer ab equitat, pot deduirse, que si fos major la cultura del poble, que si las exigèncias de uns y altres no fossen, com succeheix ab freqüència, degudas á instigacions malévolas ó á excessiu afany de medrar, respectantse mutuament, refusant tota imposició y resolguent las diferèncias que se promoguessen ab recte é imparcial criteri, seria fácil arribar á una armonia á tots profitosa.

A conseguir, donchs, un grau de cultura y de moralitat que fent oblidar las diferèncias de fortuna, lis valga la representació que de justicia lis correspon y lo apreci que se mereix la laboriositat honrada, deuen dirigir llurs esforços los obrers, si volen arribar á vindicar llurs drets de una manera més sòlida y més duradera que la il·lusoria que los hi prometen los corifeus del socialisme.

No s' esgarrifen al ohir que esmento la representació y los drets de la classe proletaria, los que, no sense rahó, atribueixen á la política tota mena de mals; no 'm sentencien sense escoltarme; permetin-me als menys una digressió, que no considero incongruent, pera

posar las cosas al seu lloch: després dirán si mereix lo nom de política la que tant los esborrona.

Forsós es confesar que si la política tot ho corromp y envenena, es perquè prescindeix ab freqüencia de la moral apesar de que tots los partits la invocan, y senyalan la consecució de sos beneficis entre los diversos que prometen com á resultat de la práctica de llur respectiu sistema; lo que fa de la moral lo millor elogi, puig si, com diu una coneguda máxima, la hipocresía es l' homenatge que 'l vici rendeix á la virtut, lo fet de que fins los no sempre disposats á enaltirla se valgan d' ella pera guanyarse la simpatia del poble, basta pera demostrar que es generalment considerada com la més ferma garantia de la societat. Lo qual es tant evident, que si l' home mereix la consideració de tal, si en alguna cosa se diferencia dels animals. es en l' apetit que te pera conéixerla y practicarla. Despulleulo de aquest be preciós, y baixará al nivell de aquells; feu que rendesca fervent culto als seus preceptes, y se engrandirá á sa propia vista y á la agena.

L' oblit de que deixo fet esment se explicaria si la política fos simplement l' art de oprimir als pobles, sometentlos al domini dels més fers ó dels més astuts. Es á dir, compendriam l' oblit de la moral en los governs despòtics; puig pera subordinar tots los drets y tots los interessos á las conveniencias de uns pochs, es precis recorrer á tots los medis pera ofuscar las intel·ligencias, corrompre los costums y fer que degeneren los caràcters; puig los pobles virils y virtuosos difícilment se resignan á portar l' afrentós jou del servilisme.

De insensat tractariam al mariner que se obstinás en voler portar la sua barqueta al port sense fer us dels rems ó de la vela y 'l timó; donchs major despropòsit es prescindir de la moral en la política, y pretendre que aquesta cumplezca sos elevats fins; puig que sense lo seu concurs difícilment se donará en los estats la deguda preeminencia als homes virtuosos, ni als prevaricadors lo merescut cástich; al contrari, los càrrechs públichs serán ab freqüencia lo premi reservat als més atrevits ó á los més hábils en l' art de la adulació y de la falsedat, y fins lo premi del deshonor y del enviliment.

La moralitat es la més ferma garantia dels estats. Sense ella no hi ha cap progrés durader. cap institució forta ni respectada, cap honra segura, cap propietat garantida. Sobre d' ella es precis fonamentar l' edifici de la política si no volém morir soterrats en las sevas runas. La intransigencia, l' oblit de las verdaderas necessitats dels pobles, l' afany de introduhir innovacions incompatibles ab llurs usos tradicio-

nals y de privarlos de las instituciones que los donan carácter especial en obs de una uniformitat absurda quan no está en la naturalesa de las cosas, la no ménos absurda aplicació de códichs estrangers, tota reforma no reclamada per la opinió, tota lley, en fi, que tendesca á establir la superioritat ó 'l domini de alguna de las parts en perjudici de una ó alguna de las restants, son arbitrarias, son odiosas, y no deurian may contar ab l' apoyo dels homes que donan á la idea de llibertat lo seu verdader sentit. Los que obran de distint modo, escarneixen á la llibertat quan hipócritament la invocan, y en lloch de donar als pobles la pau y 'l benestar que es l' objecte de la política, semblan llevors de discordia y de perversió, que ab lo temps haurán de produhir amarguissims fruyts. La violencia no pot ser missatgera de la fraternitat, y convertint al poble en agent inconscient de tramoyas maquiavélicas y de forsas indignas no se logrará may establir l' ordre en los estats, la confiança en los negocis, ni 'l mútuo respecte entre 'ls ciutadans.

Lo respecte dels pobles es qui enalteix y garanteix las institucions: quan arriba á faltarlos aquest respecte, es senyal evidentíssima de acostarse la hóra de llur enfonsament y ruina completa. Si 'ls pobles esmersassen tota llur energia en destruhir llur propia obra, serian uns insensats. Afortunadament tenen més recte sentit, y las institucions que 'ls regeixen son tant més fortas quan més en consonancia están ab los seus sentiments y necessitats, quan més se inspiran en los principis eterns de la justicia, quan més reflexan las lliçons de la experiència amotlladas á las exigencias irresistibles de la opinió pública. Aferrarse en una oposició sistemática contra tot progrés es desconèixer las lleys constants de la humanitat; sancionar las que se han paulatinament arrelat en la intel·ligencia y en lo cor dels pobles, sempre ávidas de equitat y de millorament, es de estricta justicia: empenyer la opinió envers caminals desconeguts y tenebrosos en busca de ideals irrealisables, es portar á la societat á la ruina y al retrocés; que no es adulant las passions del poble com se assegura son benestar. La veritat y la censura podrán amargarnos molts vegadas; però la primera, posant de manifest nostras faltas, estableix los fonaments de la justicia y de l' armonia, y la segona los defensa contra tota intemperancia; mentres que la adulació, Circe artificiosa, ab sos afalechs nos ensuperbeix y 'ns pert.

c En resum, ja que es un axioma inconcús que la honradesa es la millor política, destérris d' ella tot lo que estiga en contradicció ab

son elevat y humanitari objecte, fent que la honradesa servesca de pauta en totes sas múltiples y variadas manifestacions, y encara que ab açó no 's lograria establir principis fixos de govern, ni deixarian de existir aspiracions y sistemas oposats, s' arrabassarian de son sí totes las contumacias y concupiscencias que la perverteixen y la desprestigian. Aixís veuriam en breu las virtuts cívicas substituhint á la escéptica indiferencia y antipatriótica apatia de la major part dels ciutadans, al humiliant servilisme de uns, á la versátil conducta dels altres, y á la despreciable flexibilitat dels que fan abstracció de tota legalitat y de tot recte principi pera arreplegar encara que no sian més que las engrunas de la taula del pressupost. La política així entesa y practicada sería á mon humil parer l' arma més poderosa pera contrarestar los ideals disolvents propagats per los adversaris del ordre social.

No seré jo qui acuse al obrer catalá de enemich de la propietat; pero cal combátrer enérgicament certas teorías en una época en que així com en los poderosos y en las classes acomodadas domina la dissipació, la supervia y l' amor desenfrenat al luxu y á la riquesa, la rencorosa enveja se manifesta en aquella part, per fortuna exigua, de treballadors, que no volen coneixer que las riquesas poden ser efecte del treball perseverant y de la economia, fruyts del saber ó del enginy dels que las posseheixen ó de llurs passats y fins algunas vegadas degudas á la usurpació ó al capritxo de la fortuna, però may un privilegi estable, may una escepció odiosa. ¡Quantas familias trobariam avuy acaudaladas, quins antecessors s' haviam dedicat als mes humils travalls pera guanyarse lo sustento! ¡Quántas, quins ascendents se envanian de llurs títols nobiliaris y de llurs extensas prepietats, avuy arrastran una existencia humil y fins degradada!

Molt hi ha per corretjir, molt se pot millorar l' estat de la classe proletaria, però açó no se conseguirá mentres no s' abandoni lo funest sistema de sembrar rencors y antipatias insensatas. Açó sols podran lograrho la il·lustració y la fraternitat. Açó sols se conseguirá dignificant al obrer, elevant son nivell moral, fent que entenga á que l' obligan sos debers de ciudadá, á lo que l' obligan sos debers de pare ó membre de familia; ensenyantli á sostenir sos drets y á respectar los agens, á ser económic y morigerat, apartantho dels vicis que debilitan son cos y absorveixen lo producte de sas fadigas.

Quan lo treballador arrivi al estat que deixo dit; quan sia instruhit y morigerat; quan estimi sos drets y los defensi; quan conegui los

agens, y los respecti, será mereixedor del títol de bon ciudadá, y com á tal considerat y apreciat de tothom. Llavors no 'l seduhirán las instigacions de los mal avinguts ab lo treball, que dihentse defensors dels obrers, los portan á un camí ahont no poden trobarhi sinó ruina y desespero. Llavors lo abominable vici del joch que no sols devora lo fruyt dels subhors dels que á éll se entregan, sino que també en sas inmundas grapas hi deixan llurs hàbits de laboriositat, virtut, honra y tranquilitat, vindrá á convertirse en una distracció licita; llavors ningú creurá humiliant lo treball, ans será universalment considerat com á sólit fonament de la societat y de la dignitat humana. Llavors la propietat será ménos envejada, perque estarà més estesa; llavors los ateneos sustituhirán á las tabernas, los centres literaris, artístichs, de recreo y lícit pasatemps als asquerosos caus del vici, y no se concedirá més distinció que la que se mereixen lo talent y la virtut, puig la riquesa, per si sola, deixarà de constituir una superioritat, desde 'l moment que la classe obrera, regenerada per la il·lustració, logri emanciparse en major número de las exigencias del capital y gosen los restants de un benestar relatiu.

Al efecte es precís que se proporциони als fills de la classe proletaria una instrucció més sòlida que la que poden adquirir en las escolas de primera ensenyansa. Es aquesta tan defectuosa, que he tingut ocasió de veurer individus que á ditas escolas concurriren fins á la edat de dotze anys, incapassos de posar la sua firma en un document públich. No atribueixo exclusivament tan trist resultat al sistema de ensenyansa, però no 'm queda dubte que, referintme á nostre país, si 'l sistema fos més racional, si no se n' excluhs l' us y l' estudi del idioma propi, lo deixeble se faria més càrrech de las esplicacions del professor, sense costarli un doble esforç de imaginació que perturba sa tendra intel·ligència, y tingas en compte, que no sol olvidar-se lo que be s' apren; sabria expressar las ideas sense incorrer en los vicis de llenguatge, ni fer us dels termes malsonants que per desgracia sentim a cada pas, y que ben poch diuhen en favor de nostra cultura.

Tots sabem lo que son en los pobles las escolas municipals, per regla general establertas en locals insuficients y de péssimas condicions higiénicas, á part dels abusos á que dona lloch la incalificable dessidia de algun ajuntaments; resultant de açó, que no sian tan profitosos com tenen dret á esperar, los sacrificis que s' imposan als pobles pera sostenir las.

Afiguremnos un noy que á la edat avans dita ix de la escola pera

entrar en un taller ó en una fàbrica, pera treballar á la terra ó pera navegar. Li haurán ensenyat lectura, nocions de gramática castellana y aritmética, y á tot concedir, de geometria y geografia, que molts apenas arriban á llegir malament y á escriurer pitjor. Per poch agut de ingeni que sia, haurá aprés y recitat maquinalment las lliçons, quedant ab açó satisfet lo professor, però may lo deixeble se n' haurá tan aprofitat com si las explicacions se li fessen en un idioma pera ell més intel·ligible, com si se l'acostamás á traduhir y explicar en catalá lo que apren en lo idioma oficial. Ix de la escola ab una instrucció tan superficial y limitada, y, quisvulla sia lo treball á que 's dediqui, troba companys que no li portan avantatge en coneixements, y que si á alguna cosa lo estimulan es á entregarse á las diversions propias de la juventut, quan no l' inician en los vicis més detestables; malversant així las horas que podria dedicar á instruhirse. No es donchs extrany que ab lo cap plé de lliçons y aixut de coneixements, acabi per fer escás apreci de una ensenyansa que tan migrats fruyts li ha donat.

Que 'l defecte existeix es evident, que de part de qui correspón subsanarlo no se veu cap tendencia á ferho, també ho es, ¿Donchs haurém de resignarnos á ocupar sempre lo darrer lloch, á ser sempre una nota discordant en lo concert dels pobles civilisats? ¿Haurém de resignarnos á seguir progressant tan lentament com ho havem fet en lo transcurs de aquest sigle, en que tans sorprendents avensos, tan colosals empresas se han realisat?

No de cap manera. Hora es ja de despendrens de la funesta rutina; hora es de deixarnos de creurer que havém de menester sempre caminadors; hora en fi de esperarho tot de la iniciativa del Estat. Decidimnos á probar que tenim disposició y voluntat; que volém avensar á pesar de tots los obstacles, y contant solsament ab las nostras forsas.

Las societats cooperativas que representan un avens notable en la il·lustració de la classe proletaria, poden contribuir en gran manera á esta evolució profitosa, fundant escolas nocturnas, ateneos y bibliotecas. En las primeras los obrers subsanarán los defectes de la instrucció que llurs pares los pogueren proporcionar. En ellas deuria asenyalarse lloch preferent á la ensenyansa de máximas morals y socials, á la gramática, aritmética, geometria y dibuix, quan ménos lineal, per ser coneixements tan utilíssims com indispensables en totas las situacions y en tots los estaments. En las bibliotecas y ateneos adquirirán gran suma de il·lustració posantse al corrent de las milloras

que van introduhintse en las diferents industrias, dels avensos de las arts y las ciencias, dels productes de cada pais y del moviment comercial, polítich, y social en tots los pobles de la terra. En la lectura de obras didácticas, adquiriran coneixements de necessitat y aplicació diaria, així al tracte social, com al comers, á la industria, á las arts y á la economía doméstica, en las obras históricas un caudal de experiencia y exemples de civisme que imitar y en las purament literarias, agradable y profitós passatemps.

JOSEPH CORTILS Y VIETA.

LABOR PRIMA VIRTUS

SÁTIRA

Qui parla al comú no parla ab ningú.

De nostre primer pare,
De son primer pecat, sufrim encare
L' horrible càstich que 'l bon Deu, ab pena,
Peró just, imposá á la rassa humana
De doblegá al treball l' enterca esquena;
Y 'l pá de cada dia
Suant lo front guanyar ab alegria.

Lo cel obrí en penyora
De son amor, á tots; á richs y pobres;
Més, s' hi va pel camí de bonas obras,
D' oració, caritat y penitencia:
—«¡Ay! que trista es aixís vostra existencia
Diu als homens la serp aduladora
Qu' al paradís tentá á la nostra Mare;
¡Assó no es llibertat, assó es indigne!
Y l' esperit maligne
S' enrosca á la consciencia;

Y ofegada sa veu, solta la brida,
Flayrant arréu del deshonor l' esencia,
Derrera dels plahers y goits sens mida,
Se llansa l' home, y de son Deu s' oblida.

La fanga n' es pesada,
La llansadora ab son trich trach, molesta,
Cal lo mall una má robusta y llesta,
Y tot Art una pensa cultivada.

Lo mar té abismes y las naus engola,
Antres la terra hont no clareja 'l dia;
¿Qué val lo trist qu' en lo treball s' inmola
Y tants perills per viurer desafia?...

Res d' industrias, ni d' art, ni agricultura,
Fora durícias que las mans deshonran:
¡Femnos polítichs!...—Ells la patria n' honran
Y á sa costa surá es cosa segura.

La premsa, eixa palanca poderosa,
Ayda á enlayrarse á qui més bé 's maneja;
Encensém als de dalt, gent vanitosa,
O atiem als de baix sembrant l' enveja:
Má, si convé, á las fullas clandestinas;
si esdevenen trastorns, si ha barricadas,
¿Qu' hi fa corre la sanch á torrentadas?...

Després de la tempesta
Quant las cosas estiguen sossegadas
Ab bombo y campanetas farém festa.

¡Oh poble sobirá!... are n' es l' hora
De conquerir tos drets ab valentia,
Si 't manca gent de petit, aquí som, tria:
Ja veurás com ab parla encisadora
Al Congrés ó Senat en feliz dia
Ta ditxa procurant y ta millora
Veuré si un lloch me brinda ab alegria
Del pressupost la taula redemptora.

Si arrivo á Director, un ministeri
Per tú, voldré després ab greu desfici,
Per ferne 'l sacrifici
D' abrigallarte desde dalt sens treva
Com fá lo parallamps quant trona ó neva...
Y si esdevé un tractat, ó algun misteri...

¡Ja ho sabs, oh pàtria meva!
 ¡Primé 'l partit que tot!... Avuy en dia
 Desbandarse no pot la *major 'a*:
 Votaré en consciencia,
 Per més que mon vot sia
 Com matzina de mort á ta existencia.
 — ¿Qué 's deserta dels camps y sas masias?
 ¿Qué 's tancan los tallers mancats de feña?...
 ¿Qué 'ls barcos dins los ports, ja inútil eyna,
 Se robellan perque carga no trovan?...
 ¿Qu' hi farem?... son crissis passatjeras,
 Novas industrias s' alzarán ufanas,
 Rahons d' estat que pesan per *lleugeras*
 Ho exigeixen aixis: y lo qu' importa
 Es que tots los tributs paguéu, pabanas,
 Per mantenir á tanta y tanta colla,
 Y fé del pressupost ben bulli l' olla:
 Y no reclamis, ni t' álsis en protesta,
 Perqué demunt ta descarnada testa
 De la lley lo rigor caurá ab justicia
 Per castigar ton orgull y ta malicia.

Arréu lo ram de guerra
 Ab armaments, queviures y vituallas
 L' hisenda enfonsa y al pus ardit aterra;
 Y despoblant los pobles de la terra;
 Ja no hi ha res mes car que las batallas.
 !Ay d' Espanya, tant gran quant Deu volia;
 Si ab ánima esforsada
 No 's gira la corrent ó la gropada
 Que per dissort hi há d' *empleomania!*

Brassos mancan al camp, font abundosa
 De riquesa y de pau la més hermosa,
 Y á l' industria, y al art, y á la marina,
 Y á tanta empresa colossal, grandiosa
 Com del *Progrés* la ruta n' illumina
 Y es del *gèni* corona maravellosa.

Cumplim la lley divina
 Del sant treball, qu' es tasca benhaurada;
 Fém to's nostra jornada
 Pera enaltir la pàtria que 'ns bressola,

Y guerra á mort!... al que vilment l' immola
Per ferse plassa, per folgar un dia,
O viure entre la crúpula y l' orgia,
Dirigesca l' estat l' altiua pensa
Lo brau pilot, qui dels esculls no cura;
Y en qui 'l bon Deu, en sa sabiesa inmensa,
Dels pobles per ventura,
La flama encén que 'ls mena á la victoria
Per honra de sa pátria y per sa gloria.

ANTONI MOLINS Y SIRERA.

31 de Juliol de 1886.

CREPUSCUL

¡Oh Deu! ¡Senyor! refugi de bonansa,
vos á qui clama tot lo mon en pes,
gran Sabi més que 'ls sabis, Just, Magnánim,
y vida de la vida y Rey dels reys,
Ohiu mon plant, també 'l pardal pídola
sas ratjadas al sol, quant ix d' orient:
ohiu mon plant: també la planta seca
encare pot brotar, si un Maig la veu.
Aixís qu' es comensada primavera
lo sol ab sas ratjadas fon la neu
que ab regalims daurats cap avall baixa
fent naixe flors y enmirallant al cel.
Lo foch del goig m' ha ressecada l' ànima
lo fret del dubte l' ha tornada gel.
¡primavera del cel, daume la vida!
¡Sol que no 's pon, brilleu y desglasseu.
Com l' esparver radera la coloma
en la vida jo he anat darrera 'l pler;
he gosat sempre, sens pensar que un dia,
per nosaltres patireu en la creu.
en mitj dels goigs, en bacanals impuras
en la mateixa esglesia, en lo carrer

he flesztomat de vos y de la gloria
y entre 'ls plahers no he recordat l' infern.
Jo so un lás pecador; l' ànima mia
avuy s' en vol anar pel camí dret,
avuy, al veure l' sol que 'ns il lumina
avuy he recordat, que al cel hi ha un Deu,
Un Deu tant bó que al cim de lo Calvari
per cada pecat nostre, dava ab pler,
una gota de sanch per ofegarlos
en un mar de dolsor que al cel s' exten.
Y que aquell que li prega ab fé dins l' ànima
de perdó ne recull un doll inmens,
com recull raigs del sol, l' aucell que 'l canta
quant encare amagat, sos raigs no exten.
Un Deu que avuy, tocant mon cor, brotada
n' ha tret d' amor per Ell y santa fé,
com d' Hogebe va brollarne l' aygua clara
al tocarla la vara de Moissés.
Y amor ardent y pur, y fé novella
y cor y voluntat y vida ensemps,
crepúscol del nou dia per mon ànima
que trenca ja l' aubada del plaher.
¡Oh sí! per sempre més mon cor es vostre.,
esbadellada ja la flor, ab fé
sas olors puras vers al cel envia
y com més n' hi tramet, ne flaira més.
Sols la rosada del perdó li manca
que vos li enviareu desde 'l cel
y á l' hora de la mort, dos papallonas
de las que us cerquen volejant tots temps,
me pujaran á l' envejada gloria
als peus del trono que los mons regeix
y sempre més vos cantaré ab dolcesa
y tindreu mon amor per sempre més.

TEODOR VIDAL.

CANTS D' ANGELS

Per festejá á Maria
en lo mes de las flors, del cel baixaren
los ángels cada día,
sas liras acordaren
y cansons falagueraş entonaren.

Al dematí al sentirlas
los aucells alegroys lo cant paravan
y afanyosos d' oirlas
l' espés del bosch deixavan
y entorn al campanar voletejavan.

Y al vespre, quan la terra
s' endormiscava al bes de la foscúria,
y 's ponia en la serra
lo sol, des la boscúria
saludantlo 'ls aucells ab sa cantúria,

Las flors, á la besada
del oreig amorós, mitx s' ajupian
y en sa parla ignorada
d' enveja s' hi dalian
pe 'ls llabis d' aquells ángels, quan s' obrian,

¡Qué dolsas á l' orella
las notas d' aquells cants! y, qué armoniosa
sa melodia bella
que á l' ánima conmosa
li sabia á la fresca delitosa.

Tot l' any un Maig siguera
y ab lo florit del camp y l' hermosura
de gaya Primavera,
la terra presó dura
en paradís tornára de ventura.

MIQUEL LAPORTA.

Sans y Maig 6 1886

CONVERSAS

SOBRE

FETS ECONÓMICHS Y SOCIALS

CONVERSA I.

D. Rafel y En Jordi, son net, en la marina del Llobregat, á la vora del riu.

(Continuació)

D. Rafel.—No, Jordi, no es possible. No se representa del mateix modo lo mon exterior en l'esperit de tots los homens. Plagué á Deu nostre senyor que en l'Univers y en lo mon moral hi hagués la varietat dintre de la unitat, la igualtat en la essencia, la desigualtat en los accidents. Mira lo petit cuadro que d'aquí estant descubrim; aquest roure que 'ns xopluga, aquells albas que brodan la carretera, aquells salzers que la marinada cap al riu decanta, los esbarzers que rodejan aquell camp; lo blat que 'l daura y las senzillas y matisadas flors que aquest prat encatifan; tots son sers que deuen la seva existencia á una sola forsa, la forsa vegetal. Tots arrelan en la terra, tots son iguals en lo sentit de naixer, creixer y desenrotllarse baix l'impuls d'aquella forsa que acciona per l'intermedi d'aqueixa terra y per aixó tots tenen lo nom genérich de vegetal. ¡Mes ay! ¡Cuanta varietat en los resultats dona aquesta forsa si comparém als vegetals uns ab altres! ¡Cuanta desigualtat entre una mateixa classe de vegetals! En lo roure se 'ns mostra aquella forsa poderosa y enérgica, y en ell sembla posarse altiva pera desafiar la tempestat. En los albas esten las sevas brancas y las ompla d'atapahidas y argentadas fullas pera

donar ombra als caminants; en los salzers se mostra pobra, humil y plena de melangia; en l' esbarzer se 'ns presenta vulgar y desordenada; en lo blat es rica y utilissima y finalment en las flors la veyém escayenta, graciosa y bella.

Lo mateix succeheix en lo regne mineral. ¿No veus lo riu? ¿Qué es lo que 'l mou? La mateixa forsa que mou á l' ayre y fa rodar las pedras per la montanya, la forsa de gravetat. Aquí 'l veyém ara plascent y tranquil, llis y transparent com un mirall; més si seguissis lo seu curs desde allá about pren naixensa, veurias la nombrosa varietat de efectes produhits per la gravetat sobre de l' aygua. Veurias una font fresca y cristallina que surt del Pirineu y l' aygua que d' ella brolla ne fa una riereta; més avall se li reuneixen altrás rieretas, fillas d' altrás fonts, y juntas fan un torrent, més avall se reuneixen altres torrents y rieras, y ja constituheixan un riu, que va creixent encara, per que se li ajuntan pel camí altres torrents y altrás rieras y altres rius. En tot aquest gran curs, desde 'l Pirineu fins á la mar, sempre actua la gravetat sobre una massa major ó més petita d' aygua; més en la font l' aygua salica entre 'l fullatge; en la riereta corra sobre un jas de herbas y de pedretas; en lo torrent s' estimba y s' embruta ab las terras que arrebossa, y en lo riu, ara se 'ns mostra enérgica trencant las rocas, ara utilissima movent enginys; aquí 's presenta humil y vergonyosa creubant un pont, per about travessa xiulant la locomotora, y més enllá lo veyém sortir de mare y s' esten imponenta y magestuosa negant totas las terras de sa encontrada.

Una mateixa forsa també expansiva y enérgica, la forsa volcánica, es la que ha aixecat las montanyas y per aixó veyém la cara de la terra per totas parts desigual y variada. Los Himalayas, lo Chimborazo, los Andes, los Alpes, lo Pirineu y aquella especie de nuvol que desde aquí ara ovirém, lo Montserrat, aqueixas massas imponentas y grandiosas de terra y rocas obeheixen en la seva essencia á un fet de la mateixa naturalesa; las ha aixecadas una forsa del interior del nostre globo; més los efectes d' aquesta forsa en cada una d' ellas sent infinitament variats y desiguals.

Penetra, en fi, en lo mon moral; en aqueix mon que es més gran que l' Univers y ¿quina mudansa y desigualtat no vols trovarhi? Aquí afectes, allá rencors; aquí amor y simpatia; allá l' odi, lo menyspreu y l' egoisme; en un costat las virtuts, en l' altre 'ls vicis. Tal se distingeix per la seva inteligencia, tal per la seva destresa; tal per lo seu gust artístich, altre per la seva ignorancia y pobresa d' esperit. Qui es creyent, qui arriba fins á dir que es ateo, qui es home robust y de

forsa, qui delicat, qui guapo, qui reuneix à la llejesa del seu rostre, ó á la deformació del seu dèbil cos, una ànima noble y poderosament intel·ligenta.

En aquesta varietat indeterminada de sérs, ¿creus, Jordi, que s'ha de representar del mateix modo en tots los homens la imatge del mon exterior?

Jordi.—No crech que ningu del mon, pugua creurer tal absurdo.

D. Rafel.—Y encara que se 'ns representés del mateix modo. ¿Creus tu que ocasionaria en tots los homens las mateixas sensacions?

Jordi.—Es impossible.

PAU SANS Y GUITART.

(Seguirá.)

DE SOBRE-TAULA

Companys, la copa alsem
y ab ella sagellem
lo pacte d'aliança;
envers nostre ideal
marxem ab lo cap alt
y 'l cor ple d'esperansa.

Per la patria del cor
guardem sencer l'amor,
vulguemla sempre lliure;
si algú la desconeix
de hort lo nom mereix,
entre ells no hi podem viure.

Sigam d'ella bons fills;
en los més grans perills
los bons se reconeixen;
lo gran dia vindrà
y caurà 'l que caurà,
¡ay dels que la traheixen!

En tant l'hora esperem
al poble prodiquem
del art la gran doctrina;
al cel fa aixecá 'ls ulls
y aparta los esculls
al que ab sa llum camina.

RAMON E. BASSEGODA.

LA CANSÓ DEL LLOBREGAT

Jo so fill d' aquella terra
que no engendra cap esclau,
que si es forta en temps de guerra,
es potenta en temps de pau.
Desde 'l Ebro fins Provensa,
tot lo mon me porta amor,
que 'l bressol de ma naixensa
;Catalunya! es lo teu cor;
ma corrent que fa sa via
sempre avall,
porta als pobles l' alegria,
la pau, l' amor y 'l treball.

Travesso monts y planurias,
beso 'l peu de Montserrat,
rego jardins y boscurias,
y nudreixo camps y prats;
en mon sí ben prest ne fonen
sos raigs de plata mil fonts,
que d' herbas y flors coronan
rieretas y rierons;

que ab ma corrent, fan sa vía
sempre avall,
duhént als pobles l'alegria,
la pau, l'amor y 'l treball.

Escolto jo, en mas riberas
del bell rossinyol los cants,
passadas de cadarneras,
y réfilets de pinsans
que 'n los arbres de mas voras,
han vingut á penjá 'l niu,
per festejá á totas horas,
ab las flors. lo cel y 'l riu
que corrent, ne fa sa vía
sempre avall,
duhént als pobles l'alegria,
la pau, l'amor y 'l treball.

L'oretjada matinera
la meva aygua va rissant,
com si fos la cabellera
qu' ha perdut algun jégant:
tots los pobles que apareixen
en l' indret de ma corrent,
semblan perlas que guarneixen
mon collar d' or y d' argent,
que, corrent, ne fa sa vía,
sempre avall,
duhént als pobles l'alegria,
la pau, l'amor y 'l treball.

Tan prompte l'alba clareja
veig lo cel en mon cristall,
y als ángels que 'n ell voltejan
los serveixo de mirall;
á voltas sobre mas onas,
porta 'l vent algunas flors,
que contan de papallonas
los idilis y 'ls amors

à ma corrent, que 'n sa via
 sempre avall,
porta als pobles l'alegria,
la pau, l'amor y 'l treball.

Jo he sentit cansons de festa,
cants d'amor y cants de pau;
jo he mirat cels de tempesta,
y los cels de zafir blau.
Com la lluna y l'estrellada
m'envian sos raigs primers,
es la franja platejada
que retalla sos dossers,
ma corrent, que fa sa via
 sempre avall,
duhent als pobles l'alegria,
la pau, l'amor y 'l treball.

Per suau pendent empesa,
la meva aygua corra al mar,
y en los peus d'una comptesa
van mas onas à espirar;
puig oviro 'a corona
qu'envejan de pol à pol,
en lo front de Barcelona
que ha gronxat en lo bressol
ma corrent, que fa sa via
 sempre avall,
per dú als pobles l'alegria,
la pau, l'amor y 'l treball.

Ab mas forsas dono vida
à l'industria y sos tallers.
qu'avuy miro perseguida
per aligots forasters,
que renegant de sos pares
han clavat las urpas fort,
al pit de la meva mare,
pera ferirla de mort

y privar la meva via,
d' anà avall,
per dú als pobles l' alegria,
la pau, l' amor y 'l treball.

La tasca qu' he comensada
jo tan sols acabaré,
si no 'm fan una girada
ab lo mon me moriré,
si aixó feyan ¡pàtria mia!
de lligar ma llibertat,
y esborrar la meva via;
¡Catalunya! ¡Deu te 'n guart!
que ma corrent no aniria
mes avall,
dubént als pobles l' alegria,
la pau, l' amor y 'l treball.

JOAQUIM CABOT ROVIRA.

Sant Feliu Llobregat, Maig 1882.

LO ROCH DEL FRARE

LLEGENDA FANTÀSTICA

A mon benivolgut amich Mossen Jaume Boher, canonge de la Catedral de Perpinyá.

UNA de las llegendas del temps vell que s' ha conservat en lo Vallespir es la del *Roch del Frare*.

L' excursionista qué, de Prats de Molló, recorra la hermosa carretera que va á La Preste se quedarà admirat al veurer á uns dos kilómetros de distancia de la esmentada carretera, al cim de la crena de la montanya, un frare agenollat portant en sas mans un llibre obert, pregant ab gran reculliment, sa caputxa tirada sobre son cap. Sembla una de las estàtuas colossals de Miquel Angel. L' efecte es sorprendent; las proporcions son exactíssimas; la positura molt natural. Un no pot estarse de demanar á que vé la estàtua d' un frare al cim d' aquella serra espadada. A mí me cridá tant l' atenció que volguí veurer lo frare de prop; vaig pujar muntanya amunt, y al aproparme d' aquella estàtua singular, se desvaneixé y vegé sols un pilot de penyas graníticas posadas unas sobre altres. L' il·lusió solzament se produheix á llarga distancia, sobretot desde la carretera de La Preste d' ahont lo frare agenollat sobresurt á l' horisont del cel. Lo poble, amich de lo marvellós, ha rodejat lo *Roch del Frare* de la llegenda que us vaig á contar; pero aváns donarém algunas explicacions necessarias.

L'abadia d' Arles (Arelata) en lo Vallespir, fou una de las més antigas del Rosselló, puig que sa edificació data del sigle vuit. Los benedictins que foren, de las ordes monásticas, los primers en reunir-se y viurer en comunitat, construhiren en aquell temps remot sos monastirs rodejats d' altas murallas enmarletadas; flanquejadas de torras; eran veras fortaleras, y se compren: en aquell temps nostras valls dels Pirineus no eran pobladas; los boscos cubrian la terra; tot era desert y soledat, res venia á torbar las pregarias de aquells sants religiosos. No obstant los convents eran exposats á la cobdicia é invasions de gent estranya, com se vegé per las incursions dels Nortmans, alarbs y sarrahins, en diferentas épocas de la Edat mitja: veurer sant Pere de Roda, sant Quirch de Culera, sant Miquel de Cuxá, etc. A l' amparo de sas murallas la gent de la comarca trobava refugi; sobretot en la época feudal, durant las talas y persecucions dels despótichs senyors guerrejant ells ab ells, dominant la comarca desde sos castells situats com nius d' áligas en cims escabrosos. La vila d' Arles comensá á construhirse al peu de las murallas de son monastir. Los benedictins de la abadia eran amos y senyors no sols en llur comarca pero també en gran extensió de país, y llur influencia se feya sentir per tot. Eran molt hospitalaris. En los ports freqüentats dels Pirineus tenian convents hospitalaris y de refugi que amparavan al viatjan perdut en aquells deserts, sorprés per lo torb y la tormenta, com lo convent del gran sant Bernat, en los Alpes. Ne coneixém dos en nostres Pirineus, construhits per los benedictins d' Arles; lo priorat del coll de Panissars y lo convent de santa Margarida al coll d' Aras que separa la comarca de Camprodon ab lo Vallespir.

En efecte, las ruinas dels convents de Panissars y de santa Margarida existeixen encara. Per llur extensió se pot judicar de la importancia que tenian aquells convents hospitalaris dependents del monastir d' Arles, habitats per benedictins del mateix monastir.

Las ruinas del convent de santa Margarida se troban en territori francès á mitj quartet de Coll d' Ares. Construcció sólida, murs d' un metro de gruix. ... un enderroch de ruinas cobert de matolls de boixos y de faigs. Sols part dels murs de la iglesia, de quatre metros d' alsaria, nos indican sa forma rectangular ab ábside arrodonit.

Fa poch anys, un digne sacerdot, rector de Paludá, la feu cubrir

proposantse de tornarla al cult; pero la mort lo sorprengué en mitj de sa bona obra, y aixís s' ha quedat.

Donadas eixas explicacions necessaries tornarem á nostra llegenda.

*
* *

Vers l' any mil, en lo mes de Janer, un frare del convent de santa Margarida, plé de zel y caritat perá socorrer als vialjants perduts en aquellás montanyas, állavors cobertas d' atapahidas y negras boscurias de pins y abets, surtia del convent, á las tres de la tarde, ab son garrot, sarró y queviures, sens oblidar la botella de vi generós.

Nevava; feya un temps esgarriós, un fret glacial ab un vent huracanant que enlayrava la neu en torb que tapava la respiració. Nostre bon frare, que 's deya Miquel, se dirigi vers lo veynat del *Coral*. De cop, li semblá sentir crits llastimosos al fons d' una cloterada, apretá lo pás y vegé un home casi mort de fret; al costat seu, una joveneta esmortuhida, mitj enterrada de neu. Després de socorrerlos y reanimarlos ab lo vi generós que portava, se dirigiren vers lo convent; pero com la noya no podia caminar fra-Miguel se la carregá á coll, y arribaren al convent ahont trobaren bon foch, bona taula y bon llit.

L' endemá, que lo temporal havia miurat, lo vialjant y sa filla continuaren llur camí vers la vila de Prats.

*
* *

La tradició conta que la joveneta, miraculosament salvada de la mort, era molt guapa, y que produhí, en lo cor del sant frare, una fonda impressió mundana. Sens dupte lo mal esperit se serví de aquella hermosa jove, pera poder lograr son intent.

Desde aquell dia fra-Miquel ja no tingué repos. Be pregá y suplicá á Nostre Senyor que lo lliurés d' aquella obsessió y mals pensaments. Implorá la intercessió de Maria Santíssima; s' encomená á son bon Angel de la Guardia; recorré a la pregaria, á las mortificacions; se postrava al peu de la creu de nostre Diví Redemptor, lo cap entre mans, apoyat sobre las fredas llosas del temple; passava horas y horas pregant, vessant llágrimas amargas. Fou en vá; lo dimoni lo tenia massa agarrat, la imatge de la joveneta, salvada per ell, lo seguia per tot. La vey esmortuhida, pálida, sos ulls apagats, carregada sobre sa espatlla, portada al convent... sentia allavors una foguerada que lo abrassava, y á sa espatlla un dolor agut com d' un ferro ruhent.

La lluyta terrible que sostenia contra 'l mal lo deixava aplastat. Feya nits que no dormia; s' havia tornat mitj corsecat, los ulls enfonsats, atónits .. á voltas, sa mirada, encesa per la passió, espurnejava; la febra lo devorava... ¡Pobre fra-Miquel, era del tot desconegut!

Per fi, ja no pogué resistir més: surt del convent com un desesperat, dirigintse corrent vers lo riberal de Prats.

La nit es fosca com una gola de llop, la lluna fuig, esparverada, en mitj d' una negror de bromas fantásticas. De cop, vers Canigó, fra-Miquel vegé serpejar un llampl, y moments després sentí un tro fondo repercutit per la cordillera, fins á Puigmal. Los llampechs y la tronada van en augment; lo frare continua sa marxa desesperada... allà, sobre 'l puig de *Set homes*, (1) en una clariana del cel, veu uns sers negres, fantástichs, agegantats que, en ronda descabellada, pujan, enlayrantse vers la negror de bromas. . son las bruixas dels estanys de Cadi que, al veurer á fra Miquel, saltan y brincan, ballant llor follia farandola.

Lo frare, tot esporuguit, en mitj de la fosca y fulgurant claror dels llamps, s' ha perdut, no sab hont se troba. La tempestat va en augment; una ratxada de vent huracanat lo tira á terra, cau una pedregada horrorosa en mitj de trons y llamps que no paran un moment. Tot atemorizat, s' arrossega ab travalls al peu d' una balma. De sopte sent enlayre veus infernals: *¡Ja 'l tenim... ja es nostre!... ¡corréu, corréu, que 'l lligarém!...*

Fra Miquel, al sentir aixó, tremolá d' esglay; sas dents petavan com unas castanyolas .. La tórmenta anava creixent; se sentian pels ayres xiulets y xisclets esgarrifosos dels mals esperits.

Vegentse perdut invocá son bon Angel Guardiá per qui havia tingut sempre gran devoció. La tempestat pará al moment; sentí lo frare una veu celestial que digué: *¡Coratge, só assi!* Pero á eixas dolsas paraulas, respongué un tró espantós, y lo dimoni, ab ronca veu, digué al bon Angel: *¡Eixa ánima es meva!... ¡jo 'l he guanyada!... ¡apartat!... Tó no hi tens res...* Y cada paraula era seguida d' un llampech.

—*¡Vade retro, esperit infernal!* respon l' Angel: *eixa ánima es tota meva, y pera probartho, mira!...* Agafa fra-Miquel per un bras Quan

(1) Lo puig de *Set homes* es uu dels tres cims del grupo Canigó (2785 metros d' altitut).

lo dimoni veu aixó llansa un rugit furiós que, com terratrémol, fa retrunyir totes las montanyas, d' un bot de sera, l' agafa per l' altre bras, volguéntselo emportar. Al veurers de tal manera estiragonsat, lo frare llansava jays! llastimosos, invocant tots los sants del Paradís: *¡Deu men, Deu meu! .. ¡Amparéume!...*

Al acabar sa invocació, aparegué una gran resplandor, y se sentí una veu, la del Pare Etern, que digué: *¡Enrera! ¡Deixau aquesta ánima!... ¡Tú, Satanás, á tos palaus infernals!... ¡Tú, Angel de la Guardia, vina al costat meu!... ¡Fra-Miquel, has pecat... Pots donar gracias á ton bon ángel que t' ha lliurat de las úrpas d' aquella mala bestia!... ¡Ton pecat es gran; mereix gran penitencia!... ¡Pósat de genolls y préga, que bé ho necessitas, y en eixa positura pregarás fins al judici final!!!*

Per aixó se veu al frare pregant, Los pagesos diuhén que durant las tempestats una veu planyívola, llastimosa, surt d' aquella estàtua de pedra, diguent: *¡Perdonéume, Deu meu!... ¡Prou, prou!... ¡Ay! ¡Desgraciat de mí!...* Al sentir aquells planys los pastors ab sos re-mats fugen esporuguits, y los viatjants que van á La Preste fan la senyal de la creu.

C. BOSCH DE LA TRINXERÍA.

Trats de V'olló 20 d' Agost de 1886.

CANT DARRER

I

Cau lo sol, ve la fosca. mor lo dia;
Vent de neu los meus ossos traspassá.
Fugí 'l temps del plaher y l' alegría:
Mon arpa, callém ya.

Callém com calla en la joyosa festa
Quan la mort apareix, lo cant festiu;
Com calla, quant esclata la tempesta,
L' aussell dintre 'l seu niu.

De ciprer funerari coronada,
En l' altar de la pátria y de la fé,
Del meus amors reliquia consagrada,
Plorant yo 't penjaré.

Tal lo noble capdill ja espassa penja,
Lo timó el mariner, lliure d' esculls;
Y la verge que fuig del mon, la clenja
Dels cabells fins y rulls.

Callada y muda, baix los archs del temple
Rendida al peu dels Deus que has celebrat,
Romandrás tú, com profitós eixemple
De amor y llealtat.

No sentirás ya més mos dits febreros
En tes cordes, banyades pels meus plors;
No sonarán á ton compás gotjosos
Mos himnes voladors.

Quant l' entusiasme ardent ompli mes venes,
A tots los vents mon ánima llansi:
Vuy sols tinch penes, y les meves penes
Les garde pera mí!

II

¡Senyor! ¡Senyor! En l' ombra y 'l misteri,
Hont mos prechs y sospirs n' oixca ningú,
Lo cor nafrat per arpa y per salteri,
Mon cant alsaré á tú.

Mon cant alsaré á tú, com á tot hora,
En trista soletat plorant son dol,
Te canta igual la tórtora quant plora
Que 'l trionfant rossinyol.

Com te canten iguals lo núvol negre
Y 'l que 'l sol d' or y pórpora ha vestit;
Com te canten iguals lo jorn alegre
Y la paurosa nit.

¡Senyor! ¡Senyor! Mon ánima oprimida
De ta má, que la prova, sentí 'l pes:
Yo benehixch y bese ma ferida;
Peró ¡ay! no puch ya més!

Vora el camí, ductós, alse els meus brassos,
Y veig lo cel tot fosch y anubolat;
Lo hácul fort que sostingué mos passos,
Canya es que s' ha trencat.

Com, al vindre l' ivern, les oronetes,
Fugen mes esperances á altres mons;
Com boyres matinals, volen desfetes
Totes mes ilusions.

Yo sé que esta es ma sort, y la he aceptada:
 Has fet lo sol pera brillar y ardir,
 Pera tronar la tempestat prenyada;
 L' homé pera sufrir!

Pera ofegar los mentidors deliris
 Del seny altiu en llágrimas de fel;
 Pera comprar ab terrenals martiris
 Felicitats del cel!

Al decret sobirá baixe la testa,
 Y ahont ta dextra me envie somís vaig;
 No fuixch, no, ni provoque la tempesta:
 Caiga quant vullga 'l raig.

III

Com sagrat hoste que á ma casa envies,
 Obrintli bé les portes del meu cor,
 Vull rebre al que ompli ya tots los meus dies,
 Purificant dolor.

Son cálzer amargant deixam que apure;
 No 'l retires del llabi assedegat:
 Víctima predilecta me figure
 Ventme tant castigat.

Lo patiment mon esperit exalta,
 Y una gracia no més demane, oh Deu:
 ¡Dónam, dónam la forsa que ya 'm falta
 Pera portar ma creu!

TEODOR LLORENTE.

Valencia 1884.

ELEGÍA

Á LA MORT DE MON ESTIMAT AMICH LO JOVE PINTOR

EN JOSEPH DAM Y MONTELLS

Has mort!... ja té la terra ta despulla
y 'l Cel ton esperit.
Oh jovensana flor que 'l vent esfulla,
en ta darrera fulla
vull deixar lo teu nom per sempre escrit.
Lo teu nom que la Fama no pregona,
ni escriu ab lletras d' or.
Quan la pluja 'ls terrossos assahona
ningú, ningú s' adona
de la planta que 's fa dins la llevar.
Oh artista jovencel, tempesta fera
se 'n dú tos somnis bells,
y 's marceix de tos anys la primavera
ab la rosa primera
que per l' Art colorian tos pinzells.
Al despuntar tot just la claror pura
de tas inspiracions,
la mort la converteix en nit obscura,
per nostra desventura
l lensante de la tomba al negre fons.

LA RENAIXENSA.—Any XVI.

Quan tantas esperansas lo cor tanca
 ¡qué trist es lo morir!
 ¡qué trist es veure caurer de la branca
 la novella flor blanca
 d' un ametller gelat á mitj florir!
 Més si 'l cel de la vida s' ennuvola,
 un altre sempre blau
 més enllá de la tomba 'ns aconsola.
 Si veig l' auell que vola,
 ¡per qué tinc de mirar la flor que cau!
 Amich, jo veig volar l' ánima teva
 per un pèlach de llum
 á las altas regions hont l' auba 's lleva,
 hont may lo goig té treva,
 hont exhalan las flors etern perfum.
 Tu sempre somniavas la florida
 de la immortalitat,
 y dels somnis hermosos de ta vida,
 avuy que 'l Cel te crida,
 sobre 'l llit de la mort has despertat.
 Has despertat, oh sí, més com desperta
 lo fervorós creyent,
 per l' última oració la boca oberta,
 y la mirada incerta
 creuada ab la dels ulls d' un Crist morent.
 Has despertat als brassos de Maria
 com fill del seu amor.
 No ha sigut un cap-vespre ta agonía,
 sinó l' auba d' un dia
 que may durá á la posta sa claror!
 Si la essencia del Art es la *Bellesa*
 que dona al cor encís,
 coronada al fi veus la teva empresa,
 ab l' ánima sospesa
 entre 'ls bells resplandors del Paradís.
 No 't dolga lo llorer que no se 't dona
 per tribut funeral;
 ¿no teixeixen los ángels ta corona?
 aprop teu no ressona
 l' armonía del cántich immortal?

Ah, ¿qué son las grandesas de la terra
davant de l' infinit?
Nevada que 'l sol fon dalt de la serra,
torras que 'l vent aterra,
estrellas que sols brillan una nit.

Si no deixas als homens la memoria
de ton humil pinzell,
ja sabs que tota fama es tranzitoria.

Més val l' eterna gloria,
puig la gloria del mon s' acaba ab ell.

Com si volguésses ja pérdrer de vista
avantas de finir,

tenías prop del cel ton niu d' artista,

com la tórtora trista
en la branca més alta del pinar.

¡Quants somnis hi covavas cada dia
adintre d' aquell niu!

Mon creat per l' ardenta fantasia,
núvol d' or que creixia
per fónbres com la boyra del estiu.

La verge de purissimas miradas,
l' ascétich penitent,

lo frare salmejant lletras sagradas
sots las vellas arcadas

del claustres solitaris del convent.

L' esperit desprenentse de l' argila
com papallona d' or,

lo dupte conturbat, la fé tranquila
que com l' eura s' enfila

als brassos de la Creu del Redemptor.

Aquets eran tos somnis. ¡Quina lluyta
la que l' artista sent,

quan arriba l' instant en que s' acuyta
á convertir en fruyta

l' amagada llevar del pensament!

Del ideal la ratlla no está feta
á seguir lo contorn,

son débils los colors de la paleta,
y dins tristor secreta

s' esfulla una esperansa cada jorn,

Quan ne veyas alguna d' esfullada
¿quin era 'l consol teu?
sentir lo dols repós, la pau sagrada
de ta llar estimada,
hont havías après de creure en Deu.
Vers ella dirigías los teus passos
¡oh quin recort més sant!
per nuar de la vida 'ls íntims llassos,
estrenyent en tos brassos
á una mare que avuy t' está plorant.
¡Pobra mare! Qui minvará sa pena,
si tot ho té perdut,
perduda dels teus ulls la llum serena,
rompuda la cadena
dels anys de ta florida joventut.
¡Pobra mare! La veig tota plorosa
com entelat espill,
la veig com altra Verge Dolorosa
besar la freda llosa
que tanca la despulla del seu fill.
Corona funeral que 't só teixida,
amich no té valor,
que quan plora una mare dolorida,
ab son pesar sens mida
ja sé que la teixeix d' estrelles d' or.
Ta mare podrà fértela més bella,
oh mon amich fidel,
puig ah! si cada una es una estrella,
ab las llágrimas d' ella
tindrás un firmament, tendrás un cel!

FRANCISCO CASAS y AMIGÓ.

EN RECORT DELS DESPOSORIS DE MA GERMANA

A voltas al d'espertarme
y al Jesús Deu invocarme,
serva ma pensa recorts;
bells tots, *textits ah tendresa
de quan n' era ma infantesa
plena de vida y d' amor.

Quadros plens de poesia,
ne transporta l' ayma mia
devant lo pensament meu;
quadros que á voltas cubrexen,
lo cor de dol; y entristexen
comparats ab un present.

Encar' servo ab anyoransa
y me 'n recordo ab frisansa,
d' aquellas tardes d' hivern,
que ma mareta besantme
de lo col legi tornantme.
me deya, fentme content:

—Fill meu, ves, y una estoneta
jugarás ab la escopeta
la capella ó 'ls soldats.—
Ab plaber corrents hi anava,
y ab ells sempre 'm deleytava
fins la vesprada acabar.

Quantas estonas del dia
ne passava ab alegria,
vora 'ls meus jochs d' infantó!
Després ma mare contenta
me duya al llit somrisenta

donantme un bés ple d' amor.

Lo Pare Nostre resava
y ella amorosa 'm contava
un qüento de bó y millor,
escoltantlo, m' adormia
y després ma fantasia
l' entrellassava ab mos jochs.

Tot cambia: 'ls temps passaren,
las joguinas s' acabaren,
qüentos y cansons també;
del col-legi 'hont aprenia
ben prompte m' en despedia,,
per no tornarhi may més.

Avuy en lloch d' escopetas
y caballs y capellets
soldats de plom y papé,
altres flors ab melangia
ab amor y ab poesia
no 'm donan goig ni plaher.

Horas sols plenas de pena,
que entrellassan la cadena
del sufriment y 'l recort;
cadena que al cor s' atansa
mentres de nostra esperansa
se marceix l' última flor.

D' aquell temps una flor bella
qu' ensemps n' era ab mi poncella
vora meu ha anat crexent;
jo la he vista á totas horas
menys que d' avuy alashoras
s' ha perfumat més y més.

Ahir, ab mi be jugava,
y ab les qüentos s' encantava,
y s' adormia ab cansons,
tots dos, las ninas vestiam
y batejantlas corriam
los diumenges y dijous.

Ella 'm feya 'ls cortinatges
per adornar las imatges

y embellir lo monument;
me 'n brodava banderetas
ganfarons y estoballetas
per la capella en tot temps.

Avuy ja no sembla ella
ha deixat de ser poncella
pera ser esposa amant;
ab son espós dins lo temple
de Maria, sent l' exemple
tots l' hem vista agenollar,

Lo rector sos cors unia
ab llás de fé y de poesia,
al bell punt que 'ls angelets
ab los llavis mitg descelosos,
benehian als esposos
devant del bon Jesuset.

Sobre 'l teu pit germaneta
hi so vist acotxodeta,
la rama de taronger,
tota texida ab poncellas
tan blancas y puras ellas
que 'ls serafins del Eden.

De diamants be t' enjoyas
com per símbol de las joyas,
ab que Deu te va embellir;
recorts que l' ayment te dona
del prometatge en corona
que ara poch se n' es finit.

Consérvals bé, y al mirarlos
fins tú sabrás estimarlos
com á reliquia de fé;
que 't farà servir la historia
que avuy comensas ab gloria,
y que hi vo's finiá també.

Els vindrán á recordarte
los que avuy venen á honrarte,
ab motiu del casament;
recordarás al teu pare,
y á la bona de ta mare
y fins de mí sens volguer.

Pensarás ab l' infantesa
y ab l' amor de juvenesa,
també ab la casa payral;
veurás bé quan t' estimavam
y lo molt que 'ns desvetllavam
per fer ta felicitat.

Y si un dia ¡Deu no ho vulla!
ne caigués sols una fulla
del arbre que 'n tu florí;
devant la llosa segrada
plorarás més resignada
tot rèsant á Jesucrist

Mes no, las duas estrellas
que resplandentas y bellas
son ta guia, y son ton nort
vuy las complau l' alegria
y ab l' amor de més valia
te beneheixen abdós.

Entremitx de sa tristesa,
que 'ls hi trena ta orfanesa
n' exprimentan consol greu
perque saben, que tu esposa
serás bona y candorosa,
com bona filla vas ser.

Perque saben, que 'n tot dia
viurás ab ta companyia,
d' un espós rublert de fé;
y 'n serás tu columnada
de sa casa; y agraciada,
ne viurás per sempre més.

A Deu donchs, bona germana
á Deu mentres t' encomana,
ton germá com á recort;
que entre lo amor d' esposa,
no 'n siguis may envejosa;
y servís per recordansa
que 'l dels pares, may se llansa
de lo primer lloch del cor.

LA MORT DEL RICH

(TRADUCCIÓ.)

Lo compte de Verteuil y la bella comptesa Matilde, rompéren tota classe de relacions. Lo caràcter noble y bondados d' ell no 's podia avenir ab las condicions d' aquella dona coqueta ab la qual contragué matrimoni ni creyent endevinar aquell cor que may sapigué coneixer l' amor. Pensaren divorciarse; una separació podia acabar sos sofriments y era l' únich bálсам que podia curar sa ferida, empero la societat parisiench estimava en molt la reputació del compte y aquèst, desitjant amagar als ulls de la opinió pública lo que en sa casa passava, proposá á sa muller simular que la pau més gran y armonia més perfecta existia entre ells, per mes que tots dos penséssin lo contrari y son modo de viure fós lliure é independent.

Y així fou. Matilde no amagá son agrado y desd' aquell dia, com dona lliure freqüentá la societat de Paris sense comptar may ab son marit, ni compartir ab ell cap classe de satisfaccions.

Lo compte, no obstant, continuá sa vida agitada y reclosa. Entregat al negoci y á sos estudis continuos, distá molt d' assemblarse á sa muller, transformada d' elegant y respectada dona á la adorable y galantejada senyora de *boulevard*.

Lo compte veyá tot aixó y sofria en calma. Escoltava las murmuracions de tot Paris y feya 'l desentés. En la desfeta tempesta que sobre son cap se desencadenava se soplujava en sos propis sofriments.

*
* *

Una nit, al retirar Matilde á sas habitacions, notá en lo pis una agitació sobrenatural. Los criats corrian d' un lloch á altre portant mil

medecinas; los metjes se reunian sovint en las salas del palau, los lacayos corrian afanyosos en busca de nous remeys...

La comtesa entrá sense dir cap paraula. Unicament un criat fidel li feu sapiguer la repentina malaltía de son marit, en lo moment que sas delicadas mans desfeyan una garlanda que portava en lo pit.

—¿Está mal?—feu—Será poca cosa.—¡Una mala jugada!...—Un disgust de cassino... Demá despértam á las deu.

Y deixantse anar al dessobre del sofá, comensa á meditar sa nit agitada y divertida.

* *

L'endemá, tampoch lo compte sortí de son quarto. Son mal se havia agravat fins al punt d' estar en gran perill sa vida. Lo rostre aná prenent un carácter cadavérich y ben prompte comensá á perdre 'l coneixement. Los metjes havian prohibit que ningú entrés, y á tota pressa demanàren per parlar ab la comtesa.

—Senyora,—digueren—l' enfermetat del vostre espós es mortal. Será convenient estar disposats á tot.—Deu ho vol aixís y sa voluntat ha d' esser respectada.

Ditas aquestas paraulas tristament, se retiraren no sense admirar la indiferencia ab que Matilde havia rebut aquella desconsoladora nova.

* *

Lo fallo dels metjes fou cert. La respiració fadigosa del malalt y la rápida agonía ben prompte acabaren ab aquell bon home en los braços de sos dos fidels criats, sense recullir d' ell ni una sola queixa, ni un sol mot de despreci envers aquella dona á qui en mala hora va donar son nom.

La comtesa en una sala apartada sapigué la nova d' un de sos amichs, qui trobá ocasió pera repetirli sos afectes y jurarli la amistat més gran.

—¡Tot s' ha acabat!—li digué—¡tot s' ha acabat, comtesa!

—Si, es veritat, tot s' ha acabat,—respongué pensativament.

L' ensendemá al matí lo soróll dels martells despertàren á Matilde, Pensá en son espós, en la cambra mortuoria que arreglavan y plorant breument volgué baixar á la sala, en la que al dessobre un rich cadafalch hi lluhia una rica caixa de noguera voltada de coronas. Aixís ho feu; vejé á son marit per darrera vegada y sospirá, sinó ab

sentiment, ab coqueteria prou marcada pera despertar la atenció entre 'ls amichs que prop la sala vetllavan las despullas del compte de Ver-teuil.

*
*
*

Cap á las onze del mati la casa del difunt s' ompli de gent. Los mes propis rebéren als nombrosos invitats que anavan arrivant al rich palau planyentse d' aquella mort.

A tothom havia sorprés, á tothom havia esglayat, al dir dels convidats. ¡Lo compte era tant bo!... Una persona com éll!

Y no obstant, la passada nit, quant en rotllos y tertulias se parlava de sa malaltia, ni una paraula compasiva sortí d' aquellas bocas calumniadoras, que s' espressavan d' aquesta manera:

—¡La falta que li farà á la comptesa! —Deyan uns.

—Per viure d' aquest modo farà be en morirse, deyan altres.

Y d' aquest modo anava son nóm y d' aquesta manera se jutjava el home digne y honrat.

Los discursos que en lo cementiri se prounciaren també feyan son elogi. Fins aquells que en lo camí que desde la ciutat conduheix al cementiri, s' havian entretingut en mormurar-lo, lo tractáren ab simpatia y en sas frasses d' estimació al devant sa tomba no hi deixaren las de «espós virtuós, digne de tota la consideració y estima.»

Los fossérs cobriren la luxosa tomba y las toscas cordas deixáren lo bagul dins d' aquell fosso, etern paratje en que 'l cos reposa de las fatigas del mon.

*
*
*

La comitiva ja s' ha desfet. Munió de cotxes desfilan devant del *hôtel* que avants fou del compte. Molts se detenen á complimentar á Matilde que encar permanece recolsada en un sofá, trenant los llassos del vestit de merino, que escau á son rostre jove y sontosat com lo sol en lo cel més pur y esplendorós.

—¡Tot s' ha acabat!—torná á dir en beu baixa un amich prop la comptesa, tot despedintse.

Sí, tot s' ha acabat —fa ella, tot s' ha acabat per mi.

LA CIRCUNSPECCCIÓ

ESCRIBER sobre la circunspecció, sense entrar en lo pera mi vedat camp de la fisiologia, es empresa molt difícil, encara que la cregan baladí los que en las personas y cosas sols veuen sa válua material ó son aparato exterior, que judican los successos segons la impressió agradable ó penosa que produheixen en llur esperit; sense fer may un exámen de las causas que 'ls han produhit, conformantse ab atribuirho tot á la cega fatalitat.

No obstant, es tan útil son coneixement, es tanta la transcendencia del influix que aquesta facultat exerceix en tots los actes de nostra vida, que he val la pena de que hi esmersém un breu rato en estudiarla.

La circunspecció es aquell sentiment que inclina al home á ficarse en tots los objectes que 'l rodejan, en l' ordre material, en las propias passions y en las agenas en l' ordre moral, estudiant llurs qualitats y aplicacions, pera aprofitar llurs avantatjes y evitar los perjudicis de que poden ser agents, per la vehemencia ó fluixedat dels afectes, per la excessiva confiansa, per lo atolondrament, pel valor temerari ó pel pahor infundat.

He dit que la circunspecció es un sentiment; pero com no deixo de conèixer que manifestantse en tots los individus, ab més ó ménos intenció, una qualitat, que, si he distinta en sa essencia, te ab ella al-

guna semblansa, podrian objectarme que deu esser considerada com á facultat instintiva, assentaré, que fins quan la circunspecció se dirigeig á objectes exclusivament materials, entre ella y la qualitat aludida no hi ha cap homogeneitat, puig que si la primera se confon ab la prudencia, virtut que justament se ha colocat entre las cardinals, la segona, que porta lo nom de astucia, podrá ser profitosa al individuó en algunas circumstancias, però no te la elevació de miras ni la bondat de aquella.

La astucia, per exemple, podrá ser útil en la governació dels estats, pero los seus efectes serán sempre transitoris y frágils las sevas obras, perquè, com no tenen per base la justicia, produheixen situacions violentas que solsament per medis análechs se poden temporalment sostenir. Un individuó podrá, sembrant rencors y desconfiansas entre 'ls membres de una familia, introduhir en ella la discordia y seguir impunement sos cobdiciosos fins; però la vindicta pública calificará semblant conducta de astucia solapada, dirá que es un intrigant y un usurpador, jamay que es un home circumspecte.

No hi ha, donchs, confusió possible. La circunspecció té per objecte la conservació del individuó ó 'l logro de fins legals; l' astucia, al contrari, te sempre tendencia á la satisfacció de las passions y de las necessitats instintivas en menyspreu de la moral ó del dret agé.

Aixó assentat, pasem á demostrar los beneficis de la circunspecció sia cualsevol la categoria del individuó en qué 's manifesti, començant per los cridats á exercir las altas funcions del govern dels pobles.

L' home d' Estat que posehesca tan recomanable condició, sabrá fer apreci dels que 'l rodejan segons sos mérits, tindrà natural aversió á la adulació, que solsament subjuga als supervos y vanidosos, y per consegüent no será joguina de cortesans ambiciosos ni de intrigants malévolos. Jamay pendrá resolucions trascendentals sense madur exámen; no comprometerá la tranquilat, las vidas y fortunas de sos governats pera donar satisfacció á las subjeccions de la propia vanitat, á interessos il-legitims, ni á entusiasmes irreflexius, y obrant segons los cassos, però sempre ab rectitut, acabarà per guanyarse lo apreci de llurs contemporanis y l' aplauso de la posteritat.

Lo funcionari públich donará á coneixer la sua circunspecció no olvidant que es un mandatari del poble; posant de manifest los defectes y las necessitats del ram de la administració confiat á son bon zel, y corretjintlos fins ahont arrivin las sevas facultats; no torsant lo rec-

te sentit de la llei per dádivas ni per afaleds, y procurant ser respectat dels bons y temut dels perversos, ab una conducta íntegra y un tracte afable ó sever, segons las circunstancias, però jamay desdenyós ni provocatiu.

Lo militar circumspecte refrenará les seus ímpetus belicosos davant la consideració de que un moviment intempestiu ó impremeditat pot ésser funest á las tropas que li están encomanadas, posant en perill la independéncia, la llibertat ó la integritat de la patria. Estudiará ab atenció lo caràcter de sos subalterns pera valerse d'ells oportunament, no confiant comissions delicadas sinó á individuos de quina enteresa, discreció y llealtat n' estiga ben persuadit. Sabrá distingir lo valor verdader de la petulant fanfarronada, y demostrará en totes las ocasions que la severitat y la justa moderació no son incompatibles quant qui té l' encàrrech de exercirlas en pró dels interessos socials, posseheix un judici clar y un cabal coneixement dels homes.

Lo negociant que estiga adornat d' aquesta condició, será prou discret pera fugir del abim en que 's precipitan molts incautos atres per promesas de utilitats tan quantiosas com problemáticas, y preferirá avensar menos, pero legal y verdaderament, á crearse una posició aparatosa, que lo primer entrebanch converteix en ruina complerta ó en dolorosa bancarrota.

A tots y en tots los incidents de la vida, així pública com privada, es de gran utilitat la circumspecció. En la elecció de dependents y doméstichs, destinats á intervenir en nostres negocis y á formar en cert modo part de nostra familia; puig que han d' ésser cotidians espectadors de nostras afeccions y de nostres rencors, de nostras virtuts y de nostras debilitats. En lo tracte social pera saber guardar prudent reserva ab aquellas personas en quina discreció sabem per experiencia no 's pot confiar, ó quinas condicions desconeixem; evitantnos lo disgust d' ésser víctimas de la perfidia ó de veurer mal corresposta nostra sinceritat. Ella será segura guia en la elecció d' amichs, pera que no 'ns tingam d' arrepentir de haver admés en nostra intimitat á personas indignas. Per ella coneixerem als que estiman mes que á nostra persona las riquesas ó influencias de que gosém, y de las que confian tráuren algun profit; així com aquells en quin cor nia l' enveja, serp verinosa que no respecta ni á la amistat porque es incapás de sentirla. Ella 'ns apartará dels aduldors que amagantnos la veritat fomentan nostres vicis, y farà que estimem més á las personas que censuran nostres defectes pera que procurem posarli esmena, que als que 'ls

estimulan pera pérdrens; que si l' enveja es una passió fera y crudel que 's gosa en lo dany agé, la adulació no per esser mes mansa es de menos terribles efectes. Penetrats, en fi, per ella, de la inestabilitat de las glorias y prosperitats humanas, no permeterem que la superbia se arrelí en nostres cors, y serém respectuosos ab los superiors, atents y cortesos ab los iguals, y afables é indulgents ab los inferiors.

JOSEPH CORTILS Y VIETA.

À UNA MONEDA

(SONET)

Quan te contemplo ¡oh engruna d' or! sonora,
Brillant, macissa, inalterable, neta
Com si en aquest moment siguesses treta
Del dur encuny que tos destins ignora;

Mil pensaments, tots enemichs, á l' hora,
M' assetjan inhumans .. y així m' inquieta
Lo dupte qu' ab res créu y d' éll s' alleta,
Com me compláu lo gojg que m' enamora.

¡Si 'n guardas de recorts! Tal volta sias
D' un crim terrible la mesquina paga,
Pót ser lo preu d' una baixesa indigne!

Fas, del aixut avar, las alegrías,
Ets la juguina dels noyets en vaga
Y glória per la má que t' usa digne!

JOSEPH M.ª VALLS Y VICENS.

IDILI ⁽¹⁾

À LA SOCIETAT LOS SIS PARELLS BISBALENCHS.

In illo tempore.

I

¿Recordas aquell dia
De camp, ma dolsa aymia?
Ja l' auba despuntava,
Y allà 'n l' Orient se veyà
Lo sol, que hermós tenyia
De porpra l' ample espay; lo jorn sonreya,
Y desfet son mantell d' ombras negrosas,
Y hoyras tenebrosas,
La nit ja s' allunyava.
¡Qué bonich era tot! ¡qué bell!... Semblava
Que 's deixondis la terra, avans dormida,
Al dols petó de l' ayre,
Plé de frescor y de campestre llayre.
¿Te 'n recordas, ma vida?
Encar esblanquehida,
La lluna 's veyà allà en lo cel confosa,
Y à l' altre part d' espay, arrodonida,
L' esfera lluminosa
Del sol, pintava 'l cel de grana y rosa.

(1) Premiat ab la *flor natural* en lo certámen de La Bisbal, (1885.)
LA RENAIXENSA.—Any XVI.

II

La solitaria y muda
 Quietut del bosch espés, tan sols torbava
 La lleugera tartana que rodava
 Per sobre de las pedras. Tu asseguda
 Prop meu,—¡quín fret?—me deyas,
 Y al dirrho t' acostavas y somreyas...
 Jo 't mirava ab amor, tu indiferenta
 A l' alegre conversa de la colla;
 Com que viatjant aumenta
 Lo fret l' intimitat y sempre amolla
 Dels compliments las trabas, falaguera,
 Sobre mi recolzada,
 Entre mas mans la teva abandonada.
 ¡Cóm t' amayno!—me deyas riallera,
 Mes hermosa que may, més encisera.
 Jo apretava ta má sols per resposta,
 Bebent á dolls l' amor en ta mirada,
 Y com si ho fes á posta
 Lo vent ab sa alenada
 Feria de plé á ple, d' aytal manera
 Que per guardar ta cara, fente enrera,
 Vas posar lo teu cap com qui no gosa
 Sobre ma espatlla rihent; ¡qu' eras hermosa!
 Poch a poquet tancantse tas parpellas,
 Com dos fullas de rosa,
 Tos ulls de cel varen taparne bellas:
 ¡Dormias! ¡qué bonica!
 Cóm ta boqueta, niu d' amor, badada,
 Matilde, haguera clos d' una besada!

III

Per fi s' aixecá 'l sol: tot revivia;
 Ja altre volta natura
 S' enjoyava ab colors, llum y hermosura;
 Y á la muda poesia
 De la quieta y tranquila matinada,

La del jorn ne seguia,
 Més esplendent, y viva y animada.
 També tu, ma`estimada,
 Vas despertarte al fi, somrienta y bella,
 Com la tendre ponsella
 Al primer bes del sol; la blanca cara,
 Banyada de rojor, tòn front encara,
 Boy cobert per ta fina cabellera,
 Y encar ta mà encisera
 Y t'èbia entre mas mans, mes desseguida,
 Potser per tanta llum avergonyida,
 Vas dirme ab ulls de cel mirant confosa,
 Y ab no sé qué d' amor y de tristesa:
 «Ja no fa fret,» en tant que tremolosa,
 Vas retirar la mà, la cara encesa
 Pel virginal pudor de ta puresa...
 ¡Ja no fa fret! ¡ay Deu! ¿per qué aquell dia
 Tant prest lo sol sortia?
 Es ¡ay! tan dols l' amor prop l' estimada,
 Quan lo pit nos encen d' una mirada!

I V

Com va passarse 'l dia
 ¡Bé prou que ho sabs aymía!
 Jo tant sols te diré, que en ma memoria
 Escrita ne tindré sempre sa historia,
 Que en ma pensa grabadas
 Tindré sempre las horas venturosas
 En que buscavam per las encontradas
 Violas del bosch flayrosas,
 Y aquella tarde delitosa y pura,
 En que perduts tots dos per l' espessura
 De la verda pineda,
 Vaig dirte, mon amor... ¿per qué 't mostravas
 A ma passió tan freda?
 ¿Per qué lo teu amor no 'm confessavas?
 ¡Si, encar que muts, tos llavis sols somreyan.
 Tos ulls be prou m' ho deyan!
 Y sinó ma videta,

¿Perqué quan caygué 'l llibre que distreta
 Tant fingias llegir; al acotarme
 Junt ab tu per collirlo,
 Aquell bes que vaig darte vas tornarme?
 No ho neguis, no, mon bé, fins van ohiro
 Las aus que en l' espessura
 Cantavan tan de goig tanta ventura.

V

Ventura y goig que va fugir... Dauravan
 Los darrers raigs del sol l' altiva serra;
 Las boyras comensavan
 A enbolcallar negrosas l' ampla terra,
 Y muts en lo tartana
 De retorn á la llar feyam la via,
 Més no, com avants, junts; la sort tirana
 separarnos volia
 Potser per sempre més... Com ans corria
 La tartana lleugera per la prada.
 ¡Qué freda l' aura para
 Vaig trovarne allavors, y qué gelada!
 De tu apartat, Matilde, sens ventura,
 Aquell camí que vaig de matinada
 Trová enjoyat ab galas d' hermosura,
 Veya cobert de negre sombra obscura,
 Negra era la montanya,
 Y del arbre la sombra silenciosa,
 Negra era y misteriosa.
 La tranquila cabanya
 Perduda en la foscuria tenebrosa;
 Lo blat, la verda canya,
 L' inmens espay, ans blau, seré y alegre
 Tot era fosch y trist, tot era negre.

.....
 També era fosch mon esperit, aymia,
 Fosch com la nit; ni 'l brill d' una esperansa
 Dintre mon pit lluhia,
 Que al morirne aquell dia,
 No sé perque sentintne greu frisantse,

També morfr sentia
La ditxa dins mon pit, la benhauransa.

VI

Já á lloch, per fi, Matilde, forsós era
Despedirnos; riallera
—¡Adeu; vas dirme y, ¡ay!... res més... ¡ingrata!
D' aquell *adeu* lo trist recort me mata.
Vaig apretar ta má, pel guant euberta,
Una llágrima incerta
Cregui veurer llavors en ta parpella.
Y— ¡adeu! — vaig dirte, — ¡adeu, Matilde bella!...
D' allavors uo t' he vist... ¿De las ditxosas
Horas d' aquella diada!
¿Te 'n has recordat may enamorada?
¡Lo mon per fé o'vidar, te tantas cosas!

.....
L' amor que en aquell dia de ventura
Nasqué en mon pit, al foch de ta mirada
Més lluny de ta hermosura,
Lo sento molt més gran, més me tortura,
Com raig de llum d' ardenta soleyada,
Punt débil, invisible, en sa naixensa,
Que en son esclat es resplandor inmensa.
¡Oh dona idolatrada!
¡Deu vulga que en tos greus y ta frisansa,
Recordis aquell dia ab anyoransa;
Ab lo cant de l' alosa matinera,
Lo bes del bosch, la brisa falaguera,
Y aquell somni de pau y de bonansa
Qu' entrobria ta boca riallera!
¡Deu vulga que desitjis ab recansa,
Qu' aquell dia, per mí de goig sens mida,
Sigués l' idili etern de nostra vida!

FRANCISCO XAVIER GARRIGA.

À CASA SEVA

Cuberta per la ampla volta,
dins de la espayosa entrada;
ab l' esguart fixat al lluny
cab a la porta forana,
distret lo seu pensament;
cel ahont jo desitjava
tenirhi un lloch escullit;
cel ahont desitjo ara
poguerhi un dia arribar,
si la Mort me donés alas;
allá molt sovint la veyà
y mirantla m' encantava.

Tant com ma casa payral
aquell casal m' agradava,
que 'l meu cor amorosia
més que 'l ombra y la rosada.
Ara sols tristos recorts
las sevas parets me guardan.
Allá veig la dolsa llar,
ara freda y solitaria;
freda y sola com mon cor,
que sols te cendra apilada.

Allá veig lo pati gran
hont lo meu filllet jugava,
lo meu fill. ¡Ay trist de mi!
que 'm fa morir d' anyoransa.

Al cap de vall de l' eixida
hi ha l' era enrajolada
d' hont tots dos prats y masias,
quant lo sol queya, miravam.
Ara hi veig sols lo castell
que vora la mar s' enlayra;
sols hi veig lo trist turó
que dins la mar s' enmiralla
reflectint ninxos y creus,
tombas, panteons y marbres;
sols hi veig lo trist fossar
que las sevas cendras guarda;
prime 's trovan las del fill,
més amunt las de la mare,
més amunt lo blau del cel
hont la flor de ma esperansa
com més va més seca 's torna,
sense olor y mustiada.

PAU SANS Y GUITART.

¡MARE MEVA!

¡Quan de temps que no 't veig, oh mare mia,
quan de temps que no hi ets á mon costat!
ab tú avans veyá 'l mon plé d' armonia,
avuy desert m' apar.

¡Qui 't tingué ara per confiart' mas penas,
quan en lo mon no hi trovo sino fe!
¡qui 't pogué explicar, oh mare meva,
quan sufreiro y patesch!

Tú, ab tos bons consells me goiarias,
en lo camí del incessant dolor,
y mon cor defallit ensemps rebria,
lo desitjat conhort.

¡Quin dia será aquell que una abrassada,
en altre mon millor te podré dar!
¡oh mare del meu cor, mare estimada,
quin dia aquell será!

EMILI TARRÉ.

Octubre de 1886.

LA TRENA DELS XINOS

Los xinos están de moda, y acabarem per coneixels millor que no coneixem pobles més aprop nostre, tant se multiplica 'l número dels escrits donant notícias de llurs costums, llur religió, llur Constitució política, llur vida social y doméstica y fins sobre las més petitas particularitats de llur manera d'esser. Tant es aixís que Mr. Paul Antonini, en son llibre *Los xinos pintats per un francès*, explica com los xinos arribaren á adoptar la manera especial de pentinat que 'ls hi coneixem.

Quan en 1620, los tártaros hagueren invadit l'imperi y se n'hagueren fet amos; demostraren esser homes polítichs al mateix temps que guerrers. Adoptáren lo sistema de colonisació que reixi tant be als romans. En compte de pensar en modificar las costums dels xinos, las adoptáren totas. Los vencedors s'ho apropiaren tot; respecte del passat, cult de la tradició, veneració per Confuci, ritos per las grans ceremonias, fins lo vestir dels xinos. Res fou donchs cambiat per ells, excepte la manera d'arreglarse 'l cabell. Avans de la invasió tártara, los xinos portavan los cabells un xich llarchs nuats en darrera; foren, donchs, invitats á tallársels á ran menys al cim del cap about devia

creixer una llarga trena. La ordre emanava de Tien-Min, lo primer emperador de la Xina de rassa tàrtara.

Aquesta lley va estar á punt de causar una revolució, porque á Xina eran considerats los cabells arranats, lo mateix que passava á Fransa en los temps merovinjis, com una senyal de dependencia, de servitut, de rebaixament en la posició social. Aixís, donchs, que la ordre formal de Tien-Min exigí que totas las testas s' arreglessin á la moda tàrtara, los hi semblá als xinos que s' imposava sobre llur cap lo sagell de la servitut. S' entristiren mes de tal senyal de la derrota que de la derrota mateixa.

Milers de xinos rebutjáren d' obehir, y preferiren la mort á la trena, porque calia triar entre las duas, ja que la desobediencia al Emperador portava á darrera sempre en la Xina la pena capital. Sofrir lo martiri per una moda de pentinat, heus aquí lo que 's podria anomenar lo *non plus ultra* de la fé. La introducció de la trena entre los Celestes costá la vida á milers d' entre ells. ¡Quí havia de dir allavors que aquesta trena tan mal acullida 's tornaria tant estimada per los xinos, que llur honor sembla estarhi enllassat! Un xino 's faria matar avuy per defensar sa trena. No podria causárselshi despler mes viu que parlarne irrespectuosament; anomenarla, per exemple, *cauda*, com l' apéndix dels animals. Seria inferirlosi la mateixa injuria que quan s' anomena «ca» á un europeu. Per esser cortés s' ha d' emplear lo mot llatí *cincinnus* ó la expressió xina *pien-tsé*.

En quant á tocar la trena d' un xino, no pas ab lo pensament de estirarli, sino pera mirarla no mes, es lo més salvatge que puga imaginarse. Tallar la cúa—dispensin—tallar la trena á un xino, es cosa pitjor que rómprerli un bras.

Mr. Paul Antonini conta á tal propósit que un missionista degué la vida á la veneració que 'ls xinos tenen per llur trena. Aquest sacerdot era buscat per l' autoritat ab motiu de l' ardor de sa propaganda. Se estava en casa de una familia cristiana quan viugueren á avisarlo que la casa estava voltada pels satélits d' un mandari, y que, aquest en persona, volia registrar los departaments. Gran emoció en tots: si lo infelís era pres, ja estava llest. D' un plegat lo missionista agafá unas estisoras, recomaná á sos amichs que 's tranquillessin, y corra cap á la banda dreita de la casa, ahont sempre hi ha lo departament de las donas, y ahont no pot entrarhi cap home estrany á la familia. Aixís que 'l missionista acabava de sortir de la gran sala, entrava 'l mandari. No vevent á qui buscava, endeviná ahont s' hauria amagat y 's llansá á sa persecució. Pero tant bon punt hagué traspasat lo dintell

de la porta del departament de las donas, arrenca un crit y torna tot depressa, fugint com si fos perseguit. Un instant després lo sacerdot tornava y ensenyava á sos fidels la trena del mandari.

D' una estisorada havia deshonrat per molt temps al infelis funcioniari, y aquest havia quedat tant perturbat d' aquella injuria, que ho havia deixat correr tot.

Aquesta historieta nos ensenya la flaca dels xinos. En las negociacions tan difícils sempre ab los mandarins, l' amenassa d' una estisorada seria potser mes efíacs que la d' una canonada.

LA CARTERA D' UN POETA

En los fulls de ma cartera,
bó y dolent, de tot hi ha;
gatadas, que al apuntarlas
sense fiesarmhi, he juntat,
tot y ser cosas de riure
ab las tristas, las que fan
caure tant sols al sentirlas
las llágrimas á bassals.
Ma cartera no es cartera,
es lo mercat de Calaf;
en fi, es lo calaix del sastre,
de tot color hi ha retalls.
Plana primera: ja trobo
uns versos milj comensats;
una «Oda á la formiga.»
¡Quina oda que 'n surtirá!
Plana segona: una suma
qn' arriba á «quatre mil rals.»
¡Quina suma més bonica!
ben segur, vostés dirán...
donchs jo la trobo molt lletja,
com que jo l' haig de pagar...
Llegeixo aqui un paper *suelto*;
una carta qu' ha enviat
lo masover de Gerona;
en los trossos que hi ha en blanch
ab llapis jo hi he fet versos;
tot se té d' aprofitar...

«¿Quan lo jovent, veyent noyas»
 «surt de test, no sab que 's fá;»
 «quan ellas, al veure joves,»
 «ja fan lo pavo real,»
 «de tot, tot, que 'n te la culpa?»
 Fet ab tinta y més avall:
 «L' oruga tot li malogra.»
 Es de la carta de 'n Pau.
 «L' oruga es qui te la culpa»
 «que l' hort no 's puga mirar;»
 «ja cuasi cols no li deixa;»
 «tant xica y tant mal que fá.»
 ¡Després parla de casarse!
 y segons ell diu, aviat:
 «A mes vull dirli una cosa:»
 «Ab la Rosa havem parlat,»
 «com ja fa tant temps qu' hi tracto,»
 «de casarnos per cap d' any.»
 «Com ha plogut tot se grilla.»
 «Recados de tothom. Pau.»
 Fet ab llapis altre volta,
 uns versos, passém de llarch,
 pèrque son d' aquells tant tristos
 y no puch veure plorar.
 ¿Haveu vist més gran *enredo*?...
 n' hi ha per llogarhi... banchs.
 Lo dia trenta, 'l trimestre
 «del lloguer» ¡S' ha de pagar!
 Quin amo que tinch mes gana;
 l' ódio, si es tant mal carat;
 pel qu' es xich lo pis, be 'l pago,
 cabria dintre un didal.
 Com los diners ni se 'ls mira,
 li daré aquell duro fals.
 L' argument d' una comedia:
 es del francés ¿qu' ho dirán?..
 Jo la posaré en escena
 cam si fos original;
 perque avuy, aixó no 's mira;
 no te títol ja 'n tindrà;

ne buscaré un de ben lliure,
 verdós, que així pensarán
 que també ho ha d'esser l'obra
 puig la gent, al criticar
 las comedias que son lliures
 talment estant esperant
 algun estreno qu' ho sembli:
 ho critican, pero hi van:
 fins molts, ab ayre de sabi,
 volen salvar la moral
 y ells, pagantho molt més, buscan
 las butacas del devant;
 y per mirá, ab las ulleras
 no 'n tenen prou, que s' están
 ab ulleras y gemelos!...
 y encara allargan lo cap:
 las noyas y tot, si senten
 algun xiste un xich picant,
 dissimulan tot ventantse
 y riuhen per sota 'l nas.
 «Lo dia dos,» qu' es diumenge,
 «tindrè ja 'ls lloguers cobrats.»
 N' hi haurá poch, que hi ha molts gastos
 y aquets tunos d' estadants
 no sé perque sempre 'ls sembla
 que l' amo no ha de cobrar;
 son tant nets, que no voldrian
 la llibreta bruta may;
 jo só al revés, jo voldria
 cada vuit dias firmar.
 Girém full: una targeta
Don Rómulo Pibernat
 «corredor de bolsa.» Corra,
 qu' á mi no m' atraparás;
 jugan tots á *fet* y amagan
 los rals dels pobres qu' hi van.
 Un bitllet de Garcilasso;
 vint duros, quatre cents rals:
 ¿no troban que aquests retratós
 son un xich massa pagats?

encare un pogués tenirne:
sempre 'm passan galopant;
sembla talment que se 'm fongan;
may ne tinch dos allotjats.
«Apuntes per una poesia:»
«La Núvia,» 's titolarà;
«descriuré lo ser promesa,»
«Parlaré dels seus ulls blaus,»
«de sa cabellera rossa,»
«d' aquells llavis mitj tancats»
«qu' ab recel sembla que guardan»
«mil petons, que surtirán»
«al ser ja esposa, com surten,»
«desfent lo niu que 'ls guardá,»
«los moixons entant alegres,»
«xarrotejan per l' espay.»
Las mentidas son bonicas,
tant com lletjas las veritats;
que lo cert es, si pot dirse,
al revés just y cabal:
las donas al ser casadas,
sovint las veureu qu' están
també ab la boca mitj closa,
llavis en fora y tancats,
guardant per l' home, no besos,
com jo he dit un xich avans...
¿sabeu que está á punt d' eixirne?...
un enfilall de reganys,
que á la primera endanada
un ja queda mitj macat.
«Lo casament, la cridoria»
«dels nuvis y 'ls convidats»
«y l' endemá de la boda...
no sé qué de l' endemá!
Aquí sembla que deya «Ella»
¡Ella, y 'l full esquinsat!
Una plana to'ta epigramas,
una altre, tota cantars,
un sonet, dos... una décima,
aquí gargots... prou n' hi ha,

que füllejant, seguiria
fins á no acabarse may.

La cartera d' un poeta
es lo judici final;
per tot brollan grans ideas,
per tot conceptes, més grans.
Els son tota sa fortuna;
la te en gloria, pot donar
llorer, que no 's gastaria
en tres diumenges de rams.

Noyas, si un jorn per casarse,
algun d' ells us ve á parlar,
la cartera avans llegiuli;
qu' al veure aquell guirigay,
preferireu quedar tias;
que son uns boigs rematats;
y al tornarli la cartera.
senyaleuli un lloch en blanch,
ahont apunti la carbassa;
segur l' haureu inspirat
per fé una altre poesia
titolada: *Un desengany*,
d' aquellas que 'ls ulls no poden
á tant plor donar l' abast.

VÍCTOR BROSSA Y SANGERMAN.

LAS RUINAS DEL CASTELL FEUDAL DE CABRENÇ

ALT VALLESPÍR.

EN mas nombrosas excursions he visitat moltes ruinas de castells feudals enlayrats en cims inaccessibles, com los castells de *Cabrera*, sobre Massanet, de *Rocaberti*, sobre la Junquera, de *Paracolls*, sobre *Molitj*, etc.; cap d' ells se pot comparar ab lo castell de Cabrenç. Sas murallas y edificis enderrocats constituheixen per llur extensió una de las fortificacions senyoriales més importants de nostres Pirineus. Al veurer avuy aquellas ruinas l' excursionista se formarà una idea de lo que era aquell amagatall de barons en la época que lo régimen feudal imperava ab tot son poder.

Lo castell ab sas dependencias y murallas está edificat sobre una alta serra granítica, abrupte, selvatje, coberta de negra fajosa, dividida en dos pichs poch separats un d' altre, á 1,500 metres d' altitud sobre 'l nivell del mar.

Lo més alt se compon d' una aresta de rocas graníticas de 15 m. d' ampla sobre 60 de llarch. Un cingle casi tallat á pich de 20 á 30 metres d' altura lo rodeja de tots costats. Pera pujarhi un s' ha de obrir pas en mitj de romagueras y pedras rodoladissas, fents' hi de quatre grapas, seguint amunt una esquerdá del cingle qual runa y pedregam deu cobrir los esgrahons tallats en la penya, única escala que

serviria pera arribar á dalt. Sobre de eix terraplé natural estava construhit lo cos més important de la fortalesa; sas murallas de 1'50 d' espessor sense espitlleras, casi enrunadas, coronavan eix rectángul hont se coneix encara lo portal d' entrada y un tros de volta de la capella ab las ruinas d' altres edificis.

Eixa capella situada al centre de l' edifici tenia una nau rectangular terminada per un ábside mitj circular. Era dedicada á Sant Miquel Arcángel.

He notat que 'n general lo furor demoledor dels bárbaros y revolucionaris respectava fins á cert punt las capellas y esglesias dels edificis religiosos. En la major part de nostres monastirs, en mitj d' un enderroch de ruinas, quedan en peu sas esglesias com si fossen amparadas pel temor de la Divina Justicia.

A la fi del sigle passat la capella dels barons de Cabrenç existia encara malgrat sos nou cents anys de vellura. Lo dia de Sant Miquel de Setembre s' hi feya un ajust dels pobles de Serrallonga y la Menera. Hi pujavan en professó; invocavan Sant Miquel contra llamps y pedregada; s' hi feya una caritat de brenas als pobres.

Los vells de la comarca contan que un dia de gran tempestat un llamp feri la Santa Capella, trossejant sos murs y fent saltar la meytat de la volta que caygué daltabaix del cingle, rodolant per aquells róstos. Sols se salvá la estátua de Sant Miquel; l' anaren á cercar y la trasladaren religiosament dins la capella d' una masia d' aquells voltants que 'n diuhen *Lo Faig*, hont per Sant Miquel s' hi fá l' aplech y caritat de brenas.

Lo segon pich de la montanya es separat de 100 m. del castell per un estret y cspadat congost plé de pedras y bardissas; está format per un massís cono granítich. Se trova á uns 20 metres més baix que 'l primer, encara que voltat també de timbas s' hi puja ab més facilitat. Lo punt culminant del cono es enmurallat y espitllerat; té una torra octógona al centre mitj enrunada. La porta per entrarhi se trova á 1'60 metres del plá terreno; de modo que 's necessita una escala. Al pujarhi s' entra dintre una estancia que reb la llum per una finestreta de arquitectura románica. Las voltas y part superior son del tot enrunadas; crostons de sos espessos murs jauhen al peu.

Segons las llegendas eixa torra era la negra presó del castell, quals cuentos, després de tants y tants anys fan encara tremolar las donas y criaturas, quant en las vetlladas d' hivern l' avi los hi conta prop la llar.

A 150 metres d' eixa torra fortificada, sobre un puig de fácil accés

s' hi veu una altra torra sexàgona de tres pisos ab volta ogival. A cada pis hi ha una escala de pedra de 0'70 m. d' ampla dins lo gruix del mur pera pujar d' un pis á l' altre. La torra conté una plataforma rodejada d' un fosso. Té semblansa, per sa construcció, á las torras que coronan nostra frontera. Serviria sens dupte de refugi y de senyal, puig que correspon ab las torras del *Mir* y del *Cós*.

S' atribueix la fetxa de la construcció del castell al sigle XI, la primera torra á la fi del XIII, y la segona al XVI. M. Alart creu que la construcció del castell es del sigle IX.

Las ruinas del castell y torras de Cabrenç al cim d' aquells enlayrats cingles, vistas de la comarca y sobre tot desde la carretera d' Arles á Prats cridan poderosament l' atenció del excursionista que no 's pot estar de demanar ¿qué son aquells nius d' áligas. Si ho pregunta als pagesos del riberal, ve li 'n dirán de cuentos y llegendas del castell de Cabrenç y sas horribles presons! — Diuhen que té un soterrani que 's pert dins la terra y va á surtir á Mallorca... (1) Los pobres presoners que tenian encadenats los estimbavan dallabaix dels cingles; si senyor, ja ho pot ben creurer; los pastors encara hi veuhen las ossadas y carcanadas y los dias de tempestat s' hi senten gemechs y cruxits .. Vosté se 'n riu?... probi de pujarhi y ho veurá. Mes li diré: desde que Sant Miquel n' ha baixat que las bruixas de Canigó hi solen venir d' una volada pera tenir consell y enrahonar de bruixería; quan s' hi trovan totas s' hi sent una xarrameca que fa fugir las grallas y aucells de rapinya.

— Sols las cabras hi pujan per xó, s' en diu de Cabrenç .. Sa nissaga era la terra de la vall; oprimida entre lo furor guerrejant dels senyors dels castells de Cortsary y de Montferrer sos vehins, la gent de la comarca trobava sols refugi dins las murallas del Sant Monastir d' Arles.

(1) Aixó de soterranis que van á surtir á Mallorca es una crehencia popular bastant singular que s' aplica á molts covas de nostras montanyas que no han sigut exploradas, sobretot las covas d' encantadas y bruixas. Sense anar tant lluny encara en lo nostre país es acreditada la llegenda del pou del castell de Bellaguarda. Donchs en lo esmentat castell hi ha un pou que te mes de cent metres de profunditat. Se diu que al arribar á aytal fondaria los treballadors sentiren una gran fressa d' aygua que los feu remuntar depressa, y de sopte l' aygua pujá á més de 20 metres. Se diu que aquella fressa es la d' un torrent impetuós que segueix la cordillera fins á Cap de Creus, continua dins terra sota mar y va á surtir á Mallorca en un punt que també citan y que no 'm recorda; y la proba es que si 's tiran dins lo pou fullas de faig ó de castanyer que son arbres que no n' hi ha á Mallorca, als tres dias se veuhen á surtir ab l'aygua que brolla de terra. Hí ha pagesos del Alt Ampurda que creuhen aixó com l' Evangeli.

En lo cant quint de son poema *Canigó*, p. 81, Mossen Jascinto Verdaguer fa pujar lo comte Tallaferro al castell de Cabrenç,

Lo comte Tallaferro pel camí dret
 segueix lo Comalada, que embranca al Tech,
 y vora las pedreras de marbre vert,
 passa el Pont de la Verge puja á Cabrenç.
 La montanya 's corona d' un gran castell
 lo castell de tres torres ab sos marlets;
 passa éll prop de las duas sense dir res;
 al peu de la més alta llança un renech:
 —Baixau d' eixas alturas, com llam de Deu,
 que puja un riu de moros per Argelés;
 si no baixau vosaltres, pujarán ells
 —á traure d' eix niu d' áligues los esparvers!—

Lo poema *Canigó*, á més d' éser hermós y grandióis poema, es també un fidel guia geográfic, que l' excursionista pot seguir sens reparo. Se coneix que Mossen Verdaguer, abans d' escriure son poema ha volgut veure personalment lo que descriu. Jo que he recorregut tantas vegadas, cassant izarts, la cordillera perenaica y lo *Canigó*, he seguit escrupulosament son poema, comprovant sas relacions y descripcions, las he sempre trobadas exactíssimas fins en los més petits detalls. La geografia y topografia de nostres Pirineus hi es sempre respectada. Es donchs un mérit més que té la grandiosa obra de nostre llorejat poeta catalá.

«La baronía de Cabrenç, segun M. Alart (1), era un feu del vescomtat de Castellnou, situat en lo alt Vallespir més avall de Coll d' Aras. Era limitada al Est per l' antigua parroquia do Costuges que fou donada á l' abadia d' Arles per los comtes de Besalú, en 988; al N. se trobava separada del territori de Prats de Molló per una cordillera de montanyas que s' estén entre lo riu Tech y lo torrent de Galdares.

Res se sab dels senyors de Serrallonga ó de Cabrenç fins arribar al sigle x; en lo sigle XIII llur historia fou prou important per esser senyalada en la historia del Rosselló. Pero poca cosa ne coneixem y llur recort en la comarca se hauria perdut si no fos per las llegendas populars de las negras presons de llur castell encinglat.»

(1) *Notices historiques sur les Communes du Roussillon. (2.ª serie.)*

La alta serra de Cabrenç se troba prop la trontera, entre lo Coll de las *Falgueras* y lo Coll de *Plá Castell*; domina las serraladas calcáreas cobertas per las fajosas ubagas d' en *Polit* y de *Bordellat*. De la altra vessant de la frontera se troban los cingles de Sant Aniol, de Taleixá y de Bassagoda. Sas ayguas van al riu Fluviá per Tortellá y Argelaguer.

Pera anar al castell de Cabrenç, á mitj camí d' Arles á Prats, se trenca á l' esquerra, atravesant lo riu Tech sobre un pont gótic que 'n dihuen de la *Verge María*. Una bona carretera provincial ben entretinguda vos porta á Serrallonga, poble petit situat á la falda de la montanya; y de Serrallonga á las ruinas del castell ab bon *alpenstok*, bon calsat y delit, s' hi puja en menys de dos horas.

Lo punt de vista es admirable. Al nort se presenta lo Canigó magestuós ab sos pichs de Tretzevents y de Sethomes, ab sas fondas corregadas, esllavisadas, congestas, son poderós arrelám de montanyas, sas fajosas en mitj de las quals se veu l' ermitatje de *Sant Guillém de Combred* daurat per un raig de sol ponent. Més aprop la terra enrunada, encinglada de *Cós* que domina tota la vall com sentinella que guarda los congostos del alt Vallespir. A mitj dia y al sur las fondaldas de *Mont Negre* cobertas de fajosas. A ponent las serras verdosas de Coll *Bernadell* y Coll d' *Ares* hon se veu lo sanctuari tant anomenat de la Mare de Deu del *Coral*; y més enllá la cordillera perenaica, dominada per lo puig cónich de Costabona, que limita l' horizont.

En lo poble de Serrallonga l' excursionista deu visitar sa esglesia románica edificada sobre un puig que domina la població, tota de pedra picada y tan sólida com los murs del Castell de Cabrenç. No oferiria res de particular si no fos per sa antiquitat, ja que s' atribueix sa consacració al any 1019, segons lo mateix M' Alart.

C. BOSCH DE LA TRINXERÍA.

CANSÓ DEL EXCURSIONISTA

Jo de la pàtria so 'l romeu
F. MATHEU.

Companys, amunt fem via,
deixem la plana enrera,
en coblas d' alegria
esclati nostre goig;
amunt. que ja l' aubada
per sol-ixent apunta,
ja estén per la estelada
son ample mantell roig.

Amunt y de bon' ayre,
valents excursionistas,
no 'us faltin poch ni gayre
bons cànts y bon dalit;
pujant dalt de la serra
al cor l' hi neixen alas
y així escalant la terra
s' acosta al Infinit.

Al cim veurem la hermita,
estel de la encontrada,
ahont reclós habita
lo pobre penitent;
ab éll la oració santa
dirém tots á la Verge,
y en son nihuet que encanta
del Cel farém esment.

A l' altre puig negreja
la torre enmarletada
que avuy ja ruineja
dels segles al empit;

fem donchs la via llesta,
passèm á l' altre cima
pe 'l mitx de la ginesta
y 'l romani florit.

Miráusela ¡qué ardida,
qué fréstega en sas runas!
caigué pel llamp ferida
y aixeca encare 'l front;
com ella nostra gistoria
y nostras costums vellas
ay, cahuen de sa gloria
al enfosquit pregon.

Aquí la fantasía
del cor s' ensenyoreja
y 'ls temps primers somnia
d' aqueix caigut gegant;
de son orgull sols resta
un mur en mitx de runas
que 'l sol y la tempesta
recreman y desfan.

Més oh! mirau la plana
des d' eixa gran altura,
la terra catalana
¡qu' hermosa d' aquí 's veu!
y ¡quants de monts onejan
demunt la plana immensa!
¡que pobles que blanquejan
d' aqueixos monts al peu!—

Al lluny d' aquesta serra
mirau que gran se mostra
lo cor de nostra terra,
l' aspríssim Montserrat;
lo seu esguart admira
de Sant Llorens la punta
y enllá 'l Montseny ovira
lo Pirineu nevat,

Avant; per la dressera
baixém l' alta montanya,
veurém com la ribera
bellíssima s' estén:

¡quín bé de Deu de pradas,
conreus, hortas y vinyas
que argentan las rosadas
y daura 'l sol ardent!

Fem cap á la masía:
los vells dirán que verén
com del francés un dia
l' orgull vá ser vensut,
los joves y brivalla
sas coblas y follas,
de l' aspre pagesalla
veurém lo brás temut.

Lo campanar s' ovira
del poble que fresseja
al mitx del plá y respira
l' alé d' aquesta afrau.
Avuy qu' es jorn de festa
sos fills arreu s' esplayan,
baixem' hi á fer requesta
de son oreig de pau.

Companys ¡que forta y bella
es nostra Catalunya!
¡com corre per tol' ella
la sava del bon Deu!;
baixém, ara ja avansa
la nit ab sas tenebras
y os dem ab greu recansa
per vuy, serras, l' adeu.

E. MOLINÉ Y BRASÉS.

Aquesta cansó fou premiada ab un pergami de platí en lo certímen celebrat en-
guany per l' Ateneu igualadí de la clase obrera.

Novembre, 1886.

LA LLEGENDA DE SANT GUILLEM DE COMBRED

ALT VALLESPÍR.

A nostre llorejat poeta catalá Mossen Jascinto Verdaguer.

EN la vessant oriental del Canigó, sobre un de sos poderosos estrebs format per lo pich de *Tretzevents* (2780 d' altitut), á mitja montanya, allá hont s'acaban las feixas de conreu y comensan las fajosas, y mes amunt las clapissas, esllavissadas xaragalls, limit de la vegetació arborescent, l' excursionista, que recorre eixa hermosa montanya, trobará una capella que ben cert li cridarà l'atenció: es l' ermitatge de *Sant Guillém de Combred*.

Prop la capella hi ha una casa de pagés solitaria quals masovers cultivan ségol y trumfas en feixas escalonadas, sostingudas per parets, pera aprofitar la poca terra vegetal que los ayguats s' en arrossegan rost avall. La capella de Sant Guillém situada al cim de la serra, se trova no lluny del torrent de *Comalada* quals fonts venen del estanyol de la *Portella* de Canigó, collada formada per los puigs de *Sethomes* y *Tretzevents*. L' estanyol de la *Portella* ó de *Comalada* te una configuració singular: situat al cim mateix de la collada, forma un gorch rodó de 13 metres de diámetre, de gran fondaria, com un embut, sempre plé d' aygua; en lo fons s' hi veuhen trossos de glas que donan á l' aygua un color d' un blau verdós. De l' altre vessant de la collada, se baixa á la hermosa vall de *Cadi*, ab sos estanyols llegendaris, al peu del altívol pich de *Balatg*.

LA RENAIKÉNSA.—Any XVI.

La capella de Sant Guillelm es de remota antiguetat; sas parets y volta tenen un metre d' espessor; son teulat cobert de llosas groixudas; sas finestras son forats á la paret, sa portalada baixa, tosca, sense cap estil. Sobre 'l teulat, entre dos murs d' un metre d' alsaria, está posada una campana que sembla una mitra de bisbe; té lo só d' una grossa esquella de remat que 'ls pastors ne diuhen *borromba*. L' interior no ofereix res de particular: un retaule antich toscament treballat ab una petita estàtua del Sant que porta casulla ab una palma á la mà dreta, y á la esquerra, reblincada sobre son pit, un niu ple d' aucelets que trauhen lo cap.

Lo dia de son ajut, á 28 de Maig, no hi falta gran concurrencia de gent de tota la comarca, en particular de Montferrer, Serrallonga y Prats. La devoció á Sant Guillelm es gran. Los pagesos l' invocan contra llamps y pestes, com á Sant Roch.

A l' altitut hont se troba la capella (1500 metres,) se veu gran extensió de país, lo panorama es grandió. Prop la capella hi ha una font ombrejada per faigs seculars, d' una aygua molt freda; los pagesos diuhen que fa venir fam. Es á l' entorn de eixa font que lo dia del aplech los romeus hi fan la dinada ab molta alegria y cantarellas.

Donadas eixas explicacions, contarém la llegenda de *Sant Guillelm de Combred*.

Envers l' any 600, avans que la invasió dels alarbs hagués obligat als montanyesos de nostras comarcadas á refugiarse en los cims escabrosos del Pirineu, la montanya de Canigó era un desert espantós; sos boscos baixavan fins al plá; sols lo rugit de las feras torbava lo silenci d' aquellas soledats. A voltas se presentavan al peu de la montanya mónstruos diformes que portavan l' esglay en las masias y poblacions. Las fadas eran mestressas y senyoras de tota la montanya. Tenian llur palau en la vall de *Cadi* guardada per un drach que no hi deixava penetrar á ningú.

Cada vegada que las bruixas rentavan la bugada en los estanys de *Cadi*, lo cel se cobria de negras bromas, y la tempesta de llamps y pedregada portava la desolació en las ricas planuras del Rosselló y Ampurdá. Desgraciad lo pastor que s' hagués atrevit á volguer penetrar en lo reyalme de las bruixas, ell y son remat eran tots devorats pel drach. La gent de la plana, al veurer la neulosa montanya de Canigó, sas cloteradas y negras boscurias; al sentir á retrunyer los ronchs de la tronada, se senyavan presos d' esglay.

En aquell temps, esdevench que un sant home fugint del mon, volguent viurer ab reculliment, y dedicarse á la penitencia, surti de la vall d' Arles, trepant aquellas alturas, cercant un lloch ahont pogués fer sa estada y acabar sos dias en gracia de Deu.

La presencia del Sant produhí en lo palau de las bruixas un rebombori espantós. Corrian com fúrias, los cabells erissats, los ulls espurnejant, llansant grans crits, del pich de *Balatg* als pichs de *Tretzevents* y *Sethomes*.

Las negras bromas de Canigó, impel-lidas per vent de tempesta, s' arrossegan á mitja montanya, ficantse dins las fondaladas, atormentadas, topanse entr' ellas, arrodonintse en formas fantásticas, desfentse en colossals borralls esfilagarsats que pujan á gran altura. Lo dia s' enfosqueix, los llamps encenen la montanya de llur fulgurant resplandor; tot retruny del espatech dels trons; la terra tremola... Sant Guillém dins la tempestat, rodejat de foch no s' espanta; un ángel invisible lo guia... continua amunt.

Al arribar á l' estanyol de *Comalada*, portal del palau encantat, Sant Guillém senti rugits espantosos. Lo drach, rodejat de las fadas enverinadas, se li presenta á la collada, la boca oberta, ensangrentada, flamejant, sa cúa escatosa reblincada com la de l' escorpi... Sant Guillem, al veurer aquella fera horrorosa, recula d' espant; l' ángel lo reconforta donantli sa fulgurant espasa. Llavors, plé de coratge, envesteix resoltament lo drach que fuig acobardit vers lo terrible avench del puig de *Balatg*; Sant Guillém lo consegueix á la vora del precipici, y donantli gran colp d' espasa, lo precipita dins l' abisme.

Las fadas presas d' esglay fugiren en tropell, unas vers los gorchs de *Carença*, altrás se capbussaren dins los gorchs de *Cadi*.

* * *

Lo puig de *Balatg*, per la part nort, es tallat á pich. Lo precipici forma com una ferradura de 300 metres d' altura. Al fons hi ha una congesta que no veu casi may 'l sol; no més per Sant Joan y Sant Pere que sos raigs, lliscant á través d' aquellas colossals murallas, venen á llepar durant una hora la superficie del glacer. A son extrem inferior s' hi veu un llach d' aygua verdosa ab crostons de glas. La gran congesta d' aquell avench es lo llénsol baix lo qual está sepultat lo drach aterrat per Sant Guillém. Los pastors de Canigó asseguran que, durant las tempestats, se senten encara los brams del mónstre que fa retrunyer l' espantós abisme.

Després de sa victòria Sant Guillelm feu gran penitència. Vivia dintre una cova alimentantse de llagostas, molsa y arrels. Pero com á l' hivern la terra era coberta de neu, s' hauria mort de fam; llavors los isarts y daynas baixavan de las alturas fentli conversa; las femellas li oferian sas mamellas plenas de llet que munyia y així s' alimentava.

Una de las coplas dels Goigs de Sant Guillelm diu així:

Per Jesucrist aborrireu
tots los gustos d' aquest mon
que á l' ànima amarchs son,
sols á la fam subsistireu
ab la llet que conseguireu
de dos daynas visitat.
Siau nostre llum y guia
Sant Guillelm nostre advocat.

A l' estiu los pastors admirats de sas virtuts lo visitavan, y fou tanta la nomenada que adquirir que, de tota la montanya de Canigó, venian á escoltar la divina paraula.

Vegent la pietat d' aquells montanyesos, lo Sant resolgué construir una capella. Tots l' ajudaren. Quan fou acabada trovaren que 'ls hi faltava una campana per cridar los pastors á la pregaria y tocar á mal temps pera fer fugir las tempestats.

Allavors Sant Guillelm se dirigi vers la farga de *Valmanya*, poblet situat al peu de la montanya. y demaná als fargayres que per l' amor de Deu li fessen una campana.— No tenim pas la costum de treballar per res, li respongueren; ja que no la podeu pagar feula vos mateix. Lo Sant se posá en pregaria y dirigintse envers la fornal, prengué un grapat de ferro fos, lo pastá ab sas mans y prompte ne feu una campana. Los fargayres, al veurer aytal miracle, se postraren á sos peus demanantli perdó y lloant ab ell la gloria de Deu.

Dihuen los goigs:

Feréu ab las propias mans,
mentres bullía lo ferro
la campana que es desterro
de nenla, pedra y llamps

vergonya dels artesans
 y gloria d' eix lloch sagrat.
 Siau nostre llum y guía
 Sant Guillém nostre advocat.

Dech reproduhir aquí los hermosos versos del cant quint del poema *Canigó*.

Lo comte Tallafarro va com lo vent
 volant per las alturas del Pirineu,
 Tan bon punt ahí vespre deixá l' aplech.
 seguïrenlo 'ls fallayres en reguitzell;
 sou fills d' eixes garrotxes, tots sapadenchs
 germans de las alzinass y dels abets.
 Per la porta forana baixa á Castell
 se 'n puja á Marialles y Collet Vert;
 tot faldejant la serra de Tretze vents,
 s' atura en l' hermitatge de Sant Guillém.

Sant Guillém s' está dintre, pregant á Deu,
 en creu alsats los braços los ulls al cel.
 Trau lo cap á la porta tantost lo sent:
 —¡Oh compte Tallafarro no us atureu
 que 'ls sarrahins saquejan Elna y Ceret.
 Més véus aquí una espasa que es de bon tremp:
 de Castelló en lo siti la duya Otger:
 Otger mori en braços d' un avi meu
 que de l' espasa feuli gentil present;
 reliquias de Sant Jordi té dins la creu.
 «No la doneu, li deya, sinó á un guerrer
 que talla 'l ferro verge com brots de cep.»
 Preneula, Tallafarro, no us atureu. —
 Lo compte no s' atura, deixa 'l bon vell,
 que aixeca 'l toch solemne de somatent.
 La campana ab que hi toca no es de gran preu
 no es de coure, ni bronzo, d' or, ni d' argent,
 sinó del millor ferro d' aquells meners;
 en ella no s' hi veuben colps de martell,
 solo s' hi veuben ditadas del penitent.
 Un dia aná á la farga de Montferrer:
 — Fargayres, bons fargayres, així us guard' Deu

com jo he feta una hermita dintre 'l desert;
 Les portes son de roura, l'altar de teix;
 Sols me falta una clotxa per son cloquer;
 podria en las tempestas toca' á bon temps,
 y en las guerras de moros á somatent.
 ¿Per fèrmela de ferro me 'n donareu?
 —De la fornal prenèusel, está bullent.—
 Posant la mà á la fosa, lo sant se 'l pren:
 lo pasta com sa terra, lo terricer,
 d' una mitra donantli l' ayre y cayent.
 Prometença que feya 'vuy la compleix
 alsant lo coure als moros, com al mal-temps.

Se veu que Mossen Jascinto Verdaguer no ignora cap de las llegendas de nostres Pirineus, está ben enterat de totas.

La campana pastada pel sant es la del teulat de la capella que te forma de mitre de bisbe y só d' esquella de remat; es toscament feta y s' hi coneixen las ditadas del Sant.

La capelleta, que per cert ha d' esser antiquíssima, es la mateixa que fou construhida per los pastors y Sant Guillém. Aquest any al anarhi, hi vaig descobrir una creu de coure bisantina de 0'25 m. sobre 0'20 m. incrustada de pedras transparents blavas y rosas, gastadas per la vellura.

Los pastors dihuen que las bruixas que se capbusaren dins los gorchs de *Cadi*, després d' haver Sant Guillém aterrat lo drach, tot sovint trauben lo cap y fins s' atreveixen á pujar fins á la *Portella*; pero que al ovirar la santa capella, tornan capbusar depressa com granotas esporuguidas.

La Montanya de Canigó es guardada per dos sants: Sant Martí gloriós en la vessant Nort, y Sant Guillém en la vessant Sur. Baix llur protecció los esperits infernals han fugit. A l' estiu los pastors recorren ab sos remats las altas serras floridas y regaladas. Los montanyesos del Conflent pujan al monastir enderrocát de Sant Martí; y los del Vallespir á l' ermitatge de Sant Guillém, en alegres comitivas. Los écos de la montanya repeteixen las tronadas de llur cansó preferida, ver ranz anyoradis que lo montanyés, lluny de sa aymada montanya, no pot sentir cantar sense que li vingan las llágrimas als ulls.

Montanya regalada
 es la de Canigó

coronada de plata
 y vestida de fiors.
 ¡Adeu, adeu, montanya
 hont he deixat mon cor!....
 Al pensar jo ab ella
 ne ploro de tristor!...

Ara, pera acabar, deixém la llegenda pera donar algunas apuntacions arqueológicas sobre l' eamentat Santuari:

L' ermitatge de Sant Guillém estava avans baix-la invocació de Santa Maria Magdalena. Fou donat al monastir d' Arles lo dia de calendes d' Octubre de 1195 per en Guillém II de de Ceret, bisbe d' Elna (P. Puiggari, catálech dels bisbes d' Elna.—Marca, Apéndice Col 1383.)

En la Galla Cristiana (col. 1087, tom. VI,) se llegeix lo següent:

Anno 1195 décimo quinto Philippi regis Calendis Octobris Guillelmus Helenensis episcopus eidem abbati (scilicet Roberto II) constr. ecclesiam S. Mariæ Magdalanae de Combred cum omnibus pertinentiis.

Sta. Magdalena de Combred havia d' esser, en aquella época, més que un ermitatge, si nos hem de referir al mot *ecclesia* y á una notació escrita en lo missal d' Arles (sigle XII,) que nos diu que lo mateix Robert II, se desprené á favor de Deu, de *Sta. Maria Magdalena de Cumbred*, y de Sant Guillém *confessor de Crist*, y de Guillém capellá del dit lloch, d' una gallina de cens, per la vinya de las *Quareres*.

Es probable que fou de resultas de la donació del bisbe d' Elna que, á Sant Guillém, se l' associá á Santa Magdalena; pero no es cas aqui del Sant ermitá de la llegenda que no crech haja may existit, pero si de *Guillém de Gellone*, duch d' Aquitania, que vivia del temps de Carlomagne, y que, després d' haberse fet célebre en la carrera de las armas, acabá sos dias fent penitencia en lo monastir de *Gellone* que havia fet construir. Sa historia y las novelas que s' escrigueren referentas á eix héroe son prou conegudas. Fou lo pare de Gaulcem, lo primer comte del Rosselló del qual s' ha ja fet menció; y no dupto pas que no fós lo patró del bisbe Guillém II y de l' iglesia de *Combred*. Lo Martirologi romá no 'n fa esment; pero sa festa es marcada al 28 de Maig en la Martirologi benedicti, com també en lo missal de l' esglesia d' Arles.

Lo nom de *Combred* es lo de un corregot que devalla prop de l'ermitatge, lo qual se junta ab lo torrent de *Comalada*.

En lo llatí de la Edat Mitjana *Combra* y en Francés *Combre* vol dir resclosa ó taparada construhida en corrent d'aygua pera agafar peix. ¿Qui sab si prop de la hermita hi hauria existit una bassa ó viver pera agafar truytas?... Aixó de buscar la etimología, ja es més dificultós, y parlant de temps tan remot prompte tornariam á caurer en la llegenda. Donchs nos ho deixarem córrer.

C. BOSCH DE LA TRINXERIA.

La Junquera 21 de Novembre de 1886.

LO CASSADOR D' ANECHS SELVATGES

FÁBULA ROSSELLONESA

Era en temps de fredors, de neus y de geladas:
Llavors en rengs pressats qu' en dirian armadas
passan, vinguent del nord, vers un clima més dolç
d' aucells de tots colors innumerables vols.
Los ànechs son entr' ells per cert cassa molt bona
y que paga ab profit la pena qu' ella dona
si surt lo cassador content de poth y hó
reprimint lo desitg de omplir be son sarró.
Aixís no ho sabé fer un meu conegut metje:
d' un gros vol d' anegots haguent trobat la petje;
desitjós de tenirnt no sols per un sopar
més encara si 's pot per posarn' á salar,
buscá dins son esperit un medi infalible
d' agafar tot lo vol d' un sol cop de filat.
Alguns hagueren dit qu' aixó es impossible;
així no ho crègué ell. Un cargol enfilat
per un am á l' extrém d' una llarga cordilla
fou per ell disposat de tal modo pel sol
que quan en eix endret baixaria lo vol
vinguessen anegots cada hú á la fila
engolir per llur torn lo sobre dit cargol.

LA RENAIXENSA.—Any XVI.

Tal dit, tal fet; baixant ab molta pressa
 tot apretat qu' estava per la fam
 vers lo banyut que llaurava sens fressa
 un ànech engolí cargol, cordill y am.
 L' estómach del aucell encara qu' endurat
 trobá que l' esmorsar pesava en demasia;
 y mentres lo cassador, lo cor plé d' alegria,
 perquè no s' escapés l' infelís agafat
 á la mà, ab sis torns, lo tenia lligat.
 Per desfers del cargol lo captiu s' espremia;
 á la fi forsejant se 'n vejà deslliurat
 l' altre captiu també, ab l' am y la cordilla,
 al surtir l' esperavan un segon afamat
 que tenia ab la fam l' animeta sensilla.
 Lo cassador content doná sis torns de més.
 Havia pas finit qu' un tercer era prés.
 Lo succés pels humans es l' oli su la flama :
 Per ser ell satisfet lo desitg s' enflama.
 Tres ànechs! jaés guapel! més quatre ¿qu' en direu?
 que quatre no es res, qu' en cal cinch? qu' en cal deu?
 !qu' en cal cent?... Los haurás, golut fora de mida!
 més perillas pagar molt car la teva eixida.
 Molts altres antes tú ja s' hi han enganyats :
 quan creyan agafar han sigut agafats...

.....
 ¿Digaume ¿qué pot ser aquella cosa estranya
 que dalt de la montanya
 va pels ayres volant?

M' apar son anegots; y detrás ¿qué passejan?
 ¿qué pot ser aquest any volen que la gent vejan
 dels ànechs lo gegant?

Vos en riheu! .. més no 'n té ganas
 aquell qui corre en mala sort,
 quán ja creu ohír las campanas
 que tristament ploran sa mort.
 Era 'l cás per nostre compare
 qu' havém deixat
 tot ocupat

als ànechs ja captius n' ajustar més encara.
 A la fi s' altura; més quan tirá vers ell

lo cordill, espantats los ànechs s' envolaren,
remolcant dins llur vol, així com un auzell,
lo cassador del qual perillava la pell,
sens poder deslligar los torns que lo lligaren;
per cada anegot pres n' havia donat sis.
Quan valdria millor tenir lo sarró llis
que de fer per tan alt una marxa forçada!
No l' hi pendrian, no, ja ho crech, altra vegada!
aquest colp està fet, no hi ha pas remissió,

Las orelles li xiulavan.

Los ulls li herbillejavan.

Més, sens prestar atenció

als llantos y sospirs que 'l penjat proferia —
endevant! endevant!..., y ja no 's descubria
que l' estesa del mar!... Quina posició!
dir los camins que feu y sos pensaments tristos,
mentr' anavan passant per llochs que may s' han vistos,
seria molt penós. Solzament, quan en fi,
d' aquest passeig estrany hagués vist ell la fi.
Dins son llit se trová; vegé que somiava;
y mentres se felicitava,
cregué llegir d' un ull mitg tancat mitg obert:
aquell que tot ho vol molt sovint tot ho pert.

JAUME BOIXEDA Y VALLS.

¡ CARITAT !!

Era una nit d' hivern, lo fret glassava ;
una capa de neu arreu se veyá
y un vent fort, de llevant, tallava 'l rostre
y 'ls arbres tremolar ab fúria feya.
¡Tot era soletat,! núvols cubrian
la capa d' aquell cel avants blavenca
y ni tant sols pel mon á eixi gosava
ningú; tothom temia á la tempesta.
¡Més, no tothom! dich mal, que tendre noya
més morta que pás viva, arropadeta
y cobertas de neu sas velles robas
caminava en fangosa carretera.
¡Descalsa!... ¡àngel de Deu! plorosa y groga,
tapada ab un mantell de roba negra,
y feble per la fám, al vent donava
sa entreteixida y rossa cabellera.
Al poble 's dirigia, que, cap casa
per refugi trobava la pobreta
hont recullir volguessin sa desgracia ,
hont socórrer volguessin sa miseria.
Molt trista caminava tot sufrintne
del temps la crueltat, y ni una queixa
llensavan los seus llavis, y son ánima
per la fám comensava á sentirs feble.

Cercant la caritat, de vila en vila
 tal volta per sa mare anava ab febre,
 morint de defallida, grochs sos llavis,
 buscant d' algun mortal una moneda.
 ¡Aucell que mort glassat de son niu cáune
 y al veure 'l en un plor se desfá ella
 pensant que igual la sort li pot pervindre
 y deixarà á sa mare en la vellesa!
 Camina gemegant, de mica en mica
 reposa en algun trós de neu; y prega
 perquè l' Omnipotent deixi tornarla
 ben prest á n' el costat de sa mareta.
 De prompte un gran soroll ne sent la noya
 que una esperansa en lo seu cor fá neixe:
 la vista fixa á un punt, y una carrossa
 ovira al altre cap de carretera,
 tirada per un tronch d' arreus riquissims
 que á n' ella 's dirigeix á tota pressa...
 y esclama ab vera fé aquella infelissa:
 —¡gracias, Senyor! los pobres de tu esperan! —

.....
 ¡Més ay! passa com llamp l' aytal carrossa!
 y ni tant sols repara en la pobreta
 lo qui, sens sentiments, de desde dintre
 ¡¡arrea!! al criat diu ab veu potentia.
 Desesperada y ja mitj morta crida
 la noya al potentat: —¡Senyor, salveume,
 que aquí 'm moro de fám, que 'l fret me glassa;
 reculliume senyor,... ¡pietat!! . . y, ¡¡arrea!!
 torna á manar, sense gens compadirse
 dels plors d' aquella noya en la miseria...
 ¡Y 'l cotxe rodolant per la neu blanca,
 s' allunya... ja no 's veu!!!... y la nineta
 sens gota d' esperansa, plora, plora...
 y un aucellet glassat ne cau en terra...
 y 'l fret més vá creixent..., la fám ab fúria
 lo cós d' aquell infant ¡oh Deu! doblega.

.....
 La nit se vá atansant, ¡qué pahorosa!
 gelada com d' un mort la má n' es freda,

¡Tot es horror! los llops banquet preparan
y un cós van descarnant en las tenebras.

¡En vá la caritat ha estat cridada
pels nobles sentiments de la miseria!
ré hi ha pogut la veu de la desgracia...
y llágrimas de fel plora 'l poeta!

JOAQUIM AYNÉ Y RABELL.

San Pol de Mar, Octubre, 1886.

FREDOR

Quan la neu de la ibernada
s' haje en terra ben gelada
y per tot reste fredor,
lo meu cor ple de tristesa
veurà alli sa imatge impresa
puig es neu tot lo meu cor.

Quan del cim de las teuladas
las aus fugen valotadas,
ab l' oratge turbador,
ne farà'l cor remembransa
de que fugí ma esperansa
en brassos de la dissort.

Quan tenebras de tempesta
congriantse ab veu feresta
la terra estemordirán,
lo meu pit plé de tristura
veurà fosca sepultura
ahont mas penas finirán.

Quan ne brande una campana
y al bell fons de la fossana
hi enterren un cos de neu,
no 'm porteu una corona
faels amichs, sols una estona
reheu allí, en nom de Deu.

JAUME NOVELLES DE MOLINS.

LA PESCA DE NIT

Premi dels atributs de la música en plata y or en lo Certámen de Girona 1886.

CORO Á VEUS SOLAS

La lluna plateja las aigüas calmosas
del mar adormit,
las brisas s' escámpan suáus y aromosas;
qu' es bella la nit!
Los peixos boquejan sortint á la plana
del mar relliscós;
qu' es bella la platja, la nit qu' es galana,
lo cel qu' es hermós!

· La llum incerta
de nit calmosa
del llit desperta
la colla ayrosa
de pescadors;
la brisa es fresca
revifa 'ls cors:
au! á la pesca
qu' ha sonat l' hora,
la barca enfora
bons remadors.

Los arréus preparan:
 los galls, los bernolls,
 l'órsera, las pessas,
 l'esqué y picarol.
 Minyons, á la barca!
 'ls crida 'l patró;
 parpals á la sorra,
 poséu lo tímó.

Las sirgas deslligan á l' hora
 qu' enséuhan los rústechs parpals,
 la barca enfora
 y já sardinals!
 au! are vá!
 ja es feyna feta
 veyéu? ja está!
 la xarxa linguéu ben desfeta,
 desféu lo llivant,
 gira á la dreta,
 tira á llevant.

Endins la barca empesa
 s' allunya dels sorrals,
 lo remitjé ab llestesa
 endega los fanals;
 ja pésquin á l' encesa
 ó fagin sardinals
 farán la feyna bona 'ls remers
 que tots son joves, forts y sancers,
 honrats, bribosos y feynaters.

Quan *cálan* de bon brás
 s' hi posa 'l vell patró;
 la mar tranquila está,
 deslligan lo tímó
 y 'ls coves tiran dintre del mar,
 posant l' *esqué*
 als *ams* hont prompte s' ha d' agafar
 lo peix primer
 que ha de fer l' olla

que 'l cap de colla
sempre sol fer.

De tráfech no 'n falta
si sobra delit;
la lluna es ben alta,
es clara la nit,
be 'n dona de llum
y un jove 's consum,
un jove qu' estima
y 's calma 'l doló
mentre 'ls vimets dels coves aprima
cantant ab bon tó
aquesta cansó:

Dolseta aymía
dolseta amor,
quan vinga 'l día
ple d' alegría,
rich de perfum,
vindrà mon cor
á dirte, hermosa,
la pena febrosa
que tant me consum.

Vetlla San Pere
al pescador,
que atent espera
la llum primera
del bon matí,
perque mon cor
vindrà ahont repousas
á dirte las cosas
qu' ell sols te sap dí.

Lo patró l' ha destorbat
que la xarxa es tota plena
y del peix més estimat,
y 'l minyó sapat y brau
penja l' art en l' alta entena
en l' entena de la nau.

Y rema, rema cap á la platxa
qu' es fresca y bufa sobre la vela
la garbinada
y á Orient clareja débil celatje
que á las estrellas y lluna entela
y vé calmosa la marinada;
rema que rema
bon remador,

que ja t' espera
sobre la sorra
que 'l sol de días escalda y torra,
la teva vida,
la teva amor.

Y 'ls crits d' amorra! y d' atraca!
arriban á la barraca
qu' arrán d' onada s' alsa plasenta
y surt de dintre, boja y contenta,
de fills y esposas la professó
per veure 'l peix de plata
de fina y blanca escata
com belluga en lo sarró.

Y la barqueta—sobre la sorra
de cop s' amorra—ab fort cruxit,
y la quitxalla—á dalt s' enfila
y 'l peix vigila—ple de neguit.

Lo sol ja desperta l' onada calmosa
del mar adormit;
la calda s' escampa en la platja vistosa
y salta á l' arena la gent trevallosa
que ha fet be la tasca en la pesca de nit.

ANTONI BORI Y FONTESTÀ.

MAL TEMPS

RECORT ALS NÁUFRECHS DE VILANOVA

I

Bella es la nit: brillant ufana,
sobre la costa catalana
vessa la lluna sa claror;
juga ab sos raigs festiva l' ona,
y son mantell lo cel li dona
brodat d' estels de plata y or.

Com lo colom á sa femella,
á la del Nort gentil estrella
ronda lo Carro ab majestat;
y ab son gran vel la Láctea Via
marca 'l camí que al home guia
á sondejar la inmensitat.

L' ona tan sols, pel vent bressada,
ab sa remor, enjogassada,
torba 'l misteri de la nit:
com un joyell la mar fulgura:
sembla l' espill de la Natura
hont s' enmiralla l' infinit.

II

Surten las barcas pescadoras
cap á sa tasca, voladoras,
sobre las onas relliscant:
velas y pals lo vent assota;
y los ruixims, bota que bota,
per sobre l' orla van saltant.

Roban lo cor per ben talladas
 duas del bou que van manadas
 desde fa temps per vell patró,
 que, desde popa d' una d' ellas
 pegant ullada á las estrellas,
 ab má colrada du 'l timó.

Tot los minyons que las tripulan
 son de bon tremp, y may reculan,
 mal que s' arrisquin á morir:
 mes d' una volta á duas brassas
 han vist la mort, y á llargas passas
 á cops de temps l' han fet fugir.

Ja van las barcas acostantse;
 ja son á tret; ja, un cap donantse,
 fan la calada 'ls remitjers:
 l' art en lo fons ja s' arrossega,
 y sorra y peix tot ho arreplega
 com un avar los seus diners.

Y mar endintre, de borina,
 van rumbejant vela llatina:
 xucla la pipa 'l vell patró;
 y, ab veus robustas y pausadas,
 al bressoleig de las onadas
 canta 'l jovent eixa cansó:

«Lo pescar es nostra vida:
 ni 'l treball nos intimida
 ni 'ns espantan los perills;
 que la mar, revolta ó mansa,
 dels vellets es l' esperansa,
 es lo pa de nostres fills.

¡A pescar!

¡Visca la mar!

Tenim pares que 'ns anyoran,
 tenim donas que 'ns adoran,
 y fillets bonichs y ufans
 que 'ns endolsan l' existencia;
 y es llur sola providencia
 lo vigor de nostras mans.

¡A pescar!

¡Visca la mar!

¿Y si un jorn, per sort malvada,
eixa mar tan estimada
se tornés nostre fosser
y 'ls anés la fam darrera?
¡Bah! tornem á la fatlera
com si aixó no pogués ser..
¡A pescar!
¡Visca la mar!

Lo pescar es nostra vida:
ni 'l treball nos intimida
ni 'ns espantan los perills;
que la mar, revolta ó mansa,
dels vellets es l'esperansa,
es lo pa de nostres fills.»

III

Cap á la tarda tot ha mudat:
uns grops negrosos de tempestat
s'extenen prompte tapant lo cel;
ab fortas ratxas bufa 'l mitjorn
com si grapadas portés de gel,
y las parellas van de retorn.

Las onas s'inflan; regolfa 'l vent:
la pluja arruixa com un torrent
las pobras barcas dels pescadors
sotraqejadas pels cops de mar;
y al lluny se senten aterradors,
tot acostantse, los trons bramar.

Cap á la platja la vila en pes
corre á saberne la sort quina es
de las parellas que van sortir:
més fort que l'ona cada cor bat:
tothom aguanta lo seu respir
mirant las barcas ab ansietat.

Las unas logran burlar la mort;
altras encara s'aguantan fort
de las onadas al bes fatal;
altras, la quilla mirant al cel,

als pobres náufrechs aguantan dalt
de sa sort trista bevent lo fel.

En tant la fosca se va ajeyent
sobre la costa; no para 'l vent;
sona terrible la veu del tró;
lo llamp serpeja sense parar,
y á sa llum blava, que causa pó,
encara als náufrechs se veu bregar.

IV

Bell dematí: la mar s' aplaua;
sobre la costa catalana
llausa lo sol sas cintas d' or;
juga ab sos raigs inquieta l' ona;
y com á rey l' espay li dona
célich dossier de blau color.

Presca del pánich n' es la vila:
ab to solemne y veu tranquila
van las campanas voltejant:
á cada nova batallada
sobre la mar apaybagada
altre cadavre va surant.

Y allí coneix lo fill al pare,
y á son rebrot hi veu la mare,
y la muller á son aymat;
y al acabarse l' esperansa
torna á las onas la bonansa,
naix en los cors la tempestat.

E. GUANYABENS.

28 Novembre de 1886.

AUCELL DE BOSCH

Poesia premiada ab un *aplech d' emblemas agricolas* en lo certámen de Sitges,
l' any 1886.

Dels que fem vida á montanya
Se 'n burlan los ciutadans,
Nos prenen per gent estranya
Mitj batejats de cristians,
Cuyros y badochs nos dibuen,
Del nostre parlar se 'n riuen
¡Llamp del cel!
Si á ciutat tant á gust viuen
No 'ls segaré jo l' arrel.

Pe 'l mon tothom hi camina
A les fosques, poch á poch,
¿Qui 'l mellor camí endevina
Si no hi ha fites en lloch?
Ciutadans... res de burlarse,
Que jo en fum he vist tornarse
Molts ergulls,
Y á voltes qui creu senyarse
Lo que fa es vuydarse 'ls ulls.

La neu, pura en l' alta serra,
 Quan devalla aplega llot;
 L' arbre trasplantat de terra
 Se mustiga y no trau brot;
 Jo del bosch vull lo dols flayre,
 Y penjar al sol y á l' ayre
 Lo meu niu;
 Viure fosch no 'm tenta gayre
 Per deixar lo lloch nadiu.

¿Qué 'm fá voltar ab fadiga
 Per plasses y per carrers,
 Si no hi veig may cara amiga,
 Si tots son per mi estrangers?
 Al camp tothom com persona
 Si 'm topa 'l bon dia 'm dona,
 ¡M' es germá!
 Y en lo cor més bé hi ressona
 Un bon jorn qu' un feuse enllá.

Per xó vull més cent vegades
 La pau de mos llochs payrals
 Que rebre colps y estropades
 En lo ciutadá trasbals.
 L' enjoguina fonteta,
 Que mou lliscant per l' herbeta
 Suau remor,
 M' atrau més á sa voreta
 Que dels palaus l' esplendor.

Aquí 'ls rossinyols refilan
 Fentlos coro altres aucells;
 Les flors dols encens destilan
 Y ornan lo prat com joyells.
 Lo cel mostra sa blavura,
 Ningú mos passos mormura;
 Cap vehí
 Si la sort me don' ventura
 Ell l' amargueja ab verí.

Lliure de murs qu' entristeixen,
Respiro sens cap esforç;
Veig los arbres com floreixen
Vestintse de mil colors.
Que primavera 's desperta
Ho diu ab sa flor oberta
L' atmetller,
Després l' estiu s' hi concerta
Virolant lo magraner.

Plena de fruyts l' aconsiga
Generosa la tardó,
Més ¡ay! prompte 'l fret mustiga
Les fulles sens compassió.
A les branques despullades
Les argentan les gebrades
Del hivern,
Dihentnos tantes mudades
Qu' es l' himne de vida etern.

A compás del temps la feyna
Fa que 'n sian los jorns breus:
Cada treball vol una eyna,
Cada més los seus conrreus;
Y quan al ser la vesprada,
Plegant los aspis ó aixada,
Torno amunt,
Veig del mas la fumerada
Que 'm diu tinch la taula á punt.

Llavors lo remat s' apila,
Lo viram se 'n va á joquer,
La nit desplega tranquila
Lo seu estelat dossier,
Tot se confon en la plana,
Y la veu de la campana
Al fidel
Que 's recordi bé, demana,
D' aixecar sos prechs al Cel.

Ab l' auba tot se desperta,
 Y lo gall de bon matí
 Cridant *centinella-alerta*
 A tothom fa deixondi.
 Nou jorn porta nou coratje,
 Y d' eix modo son romiatje
 Fa 'l pagés,
 Sens que desengany ni oratje
 L' ajupi may ab son pés,

.....
 ¿Jo voler ciutadania?
 ¿Jo desamparar lo mas
 Per tornarme un *senyoria*
 Mal passat en lo cedàs?
 No renego de mos avis
 Ni á lo bon seny faig agravis
 Orgullós,
 Qu' ¡ay del mon! si essent tots sabís
 Ningú estripés un terrós.

A ciutat, si s' examina
 Tot pe 'l costat verdader,
 Moltes sedes son llustrina
 Y moltes flors de paper!
 La vanitat arreu campa,
 ¡Tot ho fa bonich la trampa!
 Fins hi ha
 Qui, parlant, mil-lions escampa
 Y en lo rebost no hi té un pa!

En nostres llars afanyosa
 Volem sia la muller,
 A ciutat ja es altre cosa,
 Qu' allí sols viu pe' 'l plaher;
 Y en visites enfeynada,
 Per elles pert la jornada,
 Que sos dits
 No son bons per la bugada,
 Per filar ni fer surgits.

Pèr umplir de blat la sitja
Haig de posarhi 'l trevall,
Puig qui sos camps no trepitja
Sols cull brosses y margall,
Quan puch acabar la tasca
No estich per correr borrasca
 ¡Quin dalé!
Si á sarau m' agafa basca
Me desvetlla lo café.

Y... ¡més mal qui al joch s' amarra!
Jo no trovo mellor lloch
Qu' á l' estiu sota la parra
Y á l' hivern vora del foch.
Be prou qu' en los jorns de festa,
Eixint de missa, temps resta
 Per garlar,
Passejant per la floresta
O al rasser del campanar.

Per xó de bronquina ó guerra
En lloch me brollan motius
Si no es... al voltar la serra
Quan empayto las perdius.
¡Lluyta pel dol no envilida!
Diversió que á tots convida,
 Qu' al ensemps
Dona á lo pit nova vida
Y es profitós passatemps.

Aixís som los montanyesos:
Molt trevall, poquet soroll
Y per tota ciencia entesos
En triar lo gra del boll:
Marxém á pas d' espanya,
Més ningú foll se despenya
 Puig, al fí,
Qui á córrer sempre s' empenya
Encar fa menos camí.

• • • • •

Ciudadans: tingau judici
Que vos farà bon servey,
Y no passeu cap desfici
Per la gent de nostra lley.
Si á ciutat vos ponen totes
Sobreixint graners y botes...

¡Bon profit!

Mes no us infleu com granotes
Ni escarnin dels grills lo crit.

Y... á Deu. Guardeuvos la manya
Per ésser de tot esclaus,
Jo m' estim més la montanya
Qu' ofegarme en vostres caus.
Aquí, si nò hi ha riquesa,
Regnan pau, goig y franquesa
Sense fel,
Y Deu paga la pobresa
Ab un reconet de Cel.

SEBASTIÀ SANS Y BORI.

LA TEIXIDORA

Poesia premiada en lo Certámen de la «Aliansa» ab dos artisticas y ricas estátuas de bronze, per sobre taula, ofertas per l' Excm. Sr. D. Ramon Blanco y Erenas.

Lo meu pare ja teixia,
jo també soch teixidora;
dali, dali, llansadora,
bona feyna y forsa via.

Es un fil cada passada
mils y mils s' encreurán
y, al vespre, no faltarán
las canas de la jornada.

Corréu, corretjas, corréu,
vostre vol no s' afiguri;
márxa seguida y que duri:
trásca, trásca, teler méu,
aixorda ab ton espetéch
mentres jo aniré cantant
alegre y acompanyant
lo téu: xéch, xich, xéch, xich, xéch.

Del treball surt lo descans,
de petita, sento á dir;
jo no 'm canso de teixir
per véurer mos filléts grans.

Ajudant Déu, creixerán
y, com per élls trevallo are.
per la seva pobre mare
un jorn, élls trevallaran.

Oh! feynatérs de debó
han d' eixir! Ja de mamella,

coneixen lo toch d' esquella
y l' teler no 'ls fa pas po'.

Son traquetéig, que 'ls don' plé',
ab sas manetas segueixen.....
¡Pobrets! sembla qu' aplaudeixen
l' eyna santa que 'ls manté.

Mals vents corren. No sé qu' es
que al cór me dona frisanda,
sento parlar molt de Fransa
y d' Inglaterra molt més.

Que la feyna minvarà
diu la gent atemorida
y que la roba, teixida
de fora casa, 'ns vindrà.

Qu' al cim de la xemeneya,
al dirigir la mirada,
ja no veurém la fumada
que, cels amunt, se desfeya.

Que la campana, demà,
en floch de al trevall ufana,
per la industria catalana
á agonia tocará.

¡No pot sé'!.... 'l trevall es sant,
es patrimoni del pobre,
y aquélls que li fan mal' obra
de Déu malehits serán!

¡No pot ser! Si es que no hi há
qui 'ns defensi de la ruina
la Providencia divina
per nosaltres vetllará.....

Voltéu, corretjas, voltéu,
d' un temps un altre 'n tindréu:
córr y fora! trevallém!....
no tremolis, teler méu,
pica fort, bon espatéch....
¡ay del que á ta vida atenti!
¡ay del dia que no s' senti
lo téu xéch, xích, xéch, xích, xéch.

VENATORIA

Rondina 'l vent pels singles de la serra
movent los sechs brancatges,
dels arbres sense empelt cauhen per terra
fruyts borts y flors selvatges.

Piula entre 'ls verns l' estranya xerradissa
de la trista aucellada
que aleteja ab frisant bellugadissa
per pendre la volada.

Brunzeixen las perdius de cayre en cayre
per la calda esmortidas,
y engarlandant al puig cercan més ayre
las tortras aixeridas.

Un vol d' aucellas l' altra vol consiga
pel sol potent vensudas,
entre 'l marfull y arbós de la garriga
cercant llevors perdudas.

O bé deixant l'aspresa de la coma
 per l' ample vall divagan
 y entre oberts xaragalls del aygua soma
 l'ardenta set apagan.

Brau cassador! lo temps ara 't convida
 apunta l' arma llesta,
 vina á lliurá 'ls aucells de mala vida,
 la mort avuy es festa!

Val més caure ben lliure en la bosquina
 que viure en ferros presa
 ó bé al mal temps trobá' una mort mesquina
 de fret y de vellesa.

Dols li es á l' au de viure quan floreixen
 los camps y s' hi enamora,
 més quan l' any tomba y 'ls arbres sepanseixen
 també la mort anyora.

Ara es lo temps! Llompant cassador corra
 pels tossos fent l' aguayta
 y obrint camins, que 'l peu que 'ls fa 'ls esborra,
 los reys del ayre empayta.

A son trepitj un vol alsat llambrega
 pel bach quan va á saltarlo,
 allebrerat lo cá li mou la brega
 y ab sos crits torna á alsarlo.

Al blanch incert lo cassadó' amenassa,
 retruny l' escopetada,
 bland plomissol lo tret segú' arrebassa,
 la pessa cau tombada.

Porugas allavors l' espay fendeixen
 las rojas perdiganyas,
 ruixats de perdigons sos vols esqueixan,
 y tronan las montanyas.

La furistela á tal ramó' s' enclletxa
entre 'l roldó y s' esvera,
y esbufegant lo cá al sentir sa petja
soprén la lloriguera.

Y mentres torna capolint la llebre,
los ulls en sang y flama,
á son senyor en sa esclatanta febre
per vensedor aclama.

Ell seré 's llensa per l' arsosa rampa
que las mans esgarrinxa,
y si altra guatlla veu qu' enllá s' escampa
tot de tret plé la trinxa.

Noble es la lluyta! 'ls ulls y 'l cap s' aclaran
cassant per valls y comas,
per so tan sols las armas s' inventaren;
no per matarse 'ls homens.

Cobart lo qui á trayció al aucell enganya
parantli la llosera
ó á escotxiná' 'l bolet tan sols s' afanya
y ab lo reclám l' espera!

De dret á dret va 'l d' ánima valenta
mostrant sa punteria:
qui aixís ho fá si un llop se li presenta
també l' estimbaría.

Y plé de cassa, sobreixint las pessas
pel sarró y las alforjas
hont roja sang entre las mallas vessa 's
de las giradas gorjas,

Flayrant de fum, de pólvora y de lluyta
s' en salta cap á vila,
doblant los passos á atansarhi acuyta,
camp pel través enfila,

Per los carrers las donas l' escometen,
segueixlo la maynada,
ni 'ls esgalips dels cans los crits someten
de la gent admirada.

Bull l' alegria, 'l gos fidel rastrega
la portella ajustada,
surt la muller del vensedo' en la brega
donantli una abrassada

y mentres tots lo plé sarró despenjan
y 'ls troféus de victoria,
los crits dels fills qu' al bràs se li repenjan
fan un concert de gloria!...

JOSEPH FRANQUESA Y GOMIS.

PLANY D' AMOR

I.

Encar recordo l' dia
en que la vida mia,
rublint de goig mon cor y de ventura
jurá serme fidel,... y may perjura;
y avuy que del recort cerco la prova
y cerco la veu pura
del jurament sagrat que 'm feu m' aymia,
l' esglay al cor, rublintlo d' amargura,
n' esmenta sa falsia,
que ab altre, ella, tot d' una
de serne esposa 'n feu nova promesa,
y amaga avergonyida
l' amor ab que 's fingia...!
Y avuy la llum esplesa
d' aquellas nits d' amor als raigs de lluna,
la oviro ab greu dolor negrida y bruna!

II.

Encar esguardo, á fora,
 la sombra encisadora,
 altre Julieta, als ferros recolzada
 de porticat balcó; y ab la argentina
 claror del astre platejat; restava
 per si 'l goig nostre immens, tan sols á l' hora,
 d' aquella excelsitut l' unió divina.
 ¿No 'n té ensemps que recort, no 'n té anyoransa
 d' aquelles nits, y greu y melangia
 la en altres jorns bella estimada mia?...
 Protestas, lays d' amor que s' escapavan
 ab planyerosa veu, font d' armonia,
 de dins son pit, ¿ni 'n té ja remembransa?
 Ah! nó, no ho has oblidat que, encar perjura,
 deus recordar las nits de ma ventura!

III.

¡Avuy que ja la vida
 toca á son fi: que crida
 ab ronca veu la Mort ma sort darrera,
 ascolta 'l cant de ton amor d' un dia!
 Serva en ton pit, encar que llastimera
 per ta impietat sens mida,
 de l' arpa agonitzant trista armonía!
 Agonitzant y tot, sols per tú rimo;
 pera morir felis; perquè la gloria
 dels angels que en lo cel restan ditxosos
 gosant goigs y venturas,
 jamay jo tant l' estimo
 com l' amo d' aquells jorns dolsa memoria,
 de plers que 'ls nostres cors assaborian,
 perquè, ab l' amor, per ells tan sols vivian!

JOSEPH ALEGRET SAMÁ.

ESTIUHENCA

A trench d' auba la calitja
ompla l' espay de xardor
y com un ull que s' enllora
esborra 'l llunyá horitzó;
ix lo sol, desfá la boyra
ab son raig abrusador
y llavors la merla canta:
¡quina calor, quina calor!

Lo sol voreja los núvols
y 'ls allunya ab sa llahentor,
per l' espay y per la terra
destrena sos raigs de foch;
sentint pluja tant brunzenta
la cigala en lo rostoll
ab igual tó sempre canta:
¡quina calor, quina calor!

Y quan l' astre ja devalla
á son llit de núvols d' or,

l' oreig ni remou sas fullas,
tot respira xafagor;
sens gosar d' un alé d' ayre
y amarats per la suor
repetim, com tot lo dia:
¡quina calor, quina calor!

E. M. B.

Res/218